

GAP ZİRVESİ KAPSAMINDA
4. ULUSLARARASI PİRİ REİS
DİL-TARİH-COĞRAFYA KONGRESİ

KONGRE KİTABI

EDİTÖRLER

Dr. Kazım KARTAL
Nurlan AKHMETOV

21-23 HAZİRAN 2019
ADİYAMAN, TÜRKİYE

ISBN 978-605-7875-93-8
İKSAD YAYINEVİ

KONGRE KİTABI

4. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL - TARİH - COĞRAFYA KONGRESİ

**21-23 HAZİRAN 2019
ADIYAMAN, TÜRKİYE**

Editörler

Dr. Kazım KARTAL
Nurlan AKHMETOV

Institute Of Economic Development And Social Researches Publications®

(The Licence Number of Publisher: 2014/31220)

TURKEY

TR: +90 342 606 06 75

E posta: kongreiksad@gmail.com

www.iksad.org www.iksadkongre.org

Bu kitabın tüm hakları İKSAD'a aittir. İzinsiz kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.
Kitapta bulunan eserlerin yasal ve etik sorumluluğu yazarlara aittir.

İksad Publications - 2019©

Yayın Tarihi: 15.07.2019

ISBN – 978-605-7875-93-8

KONGRE KÜNYESİ

KONGRE ADI

4. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL - TARİH - COĞRAFYA KONGRESİ

TARİHİ VE YERİ

21-23 Haziran 2019, Adıyaman, Türkiye

DÜZENLEYEN KURUM

İKSAD- İktisadi Kalkınma ve Sosyal Araştırmalar Enstitüsü

KONGRE BAŞKANI

Prof. Dr. Mustafa TALAS

KOORDİNATÖR

Nurlan AKHMETOV

YABANCI KONUŞMACILAR / KATILIMCILAR

Akbar Valadbıgi (İran)

Yıldız Sadettin ABDULGANI (Irak)

Nazile ABDULLAZADE (Azerbaycan)

Мехмет Каваклы (Kazakistan)

Xoşbaxt ALIYEVA (Azerbaycan)

Amin Moradi (İran)

KONGRE DİLLERİ

Türkçe ve tüm lehçeleri, İngilizce, Rusça, Çince

SUNUM ŞEKLİ

Sözlü Sunum

BİLİM VE DANIŞMA KURULU

Dr. Adil AKINCI
Kırklareli Üniversitesi

Dr. Bazarhan İMANGALİYEVA
*K.Zhubanov Aktobe Devlet Bölge
Üniversitesi*

Dr. Alma T. AKAJANOVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. Barış YILDIZ
Gümüşhane Üniversitesi

Dr. Alla A. TIMOFEVA
Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi

Dr. Barış AYTEKİN
Kırklareli Üniversitesi

Dr. Ali Rıza GÜL
Eskişehir Osmangazi Üniversitesi

Dr. Bekzhan B. MEYRBAEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Alia R. MASALİMOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Berrin GÜZEL
Adnan Menderes Üniversitesi

Dr. Amanbay MOLDİBAEV
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. B.K.ZAYADAN
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Armağan KONAK
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Botagul TURGUNBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Anatoliy LOGİNOV
Ukrayna Şevçenko Lugan Milli Üniversitesi

Dr. Caner KARAVİT
Mimar Sinan Üniversitesi

Dr. A.S. KIDIRŞAYEV
*Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet
Üniversitesi*

Dr. Cemal İNCE
Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Ayslu B. SARSEKENOVA
Orleu Milli Kalkınma Enstitüsü

Dr. Cholpon TOKTOSUNOVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Bahit KULBAEVA
S.Baybeşev Aktobe Üniversitesi

Dr. D.K.TÖLEGENOVA
*Makhambet U. Batı Kazakistan Devlet
Üniversitesi*

Dr. Bakit OSPANOVA
*H.Ahmet Yesevi Uluslararası Kazak-Türk
Üniversitesi*

Dr. Dinarakhan TURSUNALİEVA
Rasulbekov Kırgız Ekonomi Üniversitesi

Dr. Bayram BOLAT
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Dursun KÖSE
Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi

Dr. Dzhakipbek A. ALTAEV
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Elbeyi PELİT
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Elvan YALÇINKAYA
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Elena Belik VENIAMINOVNA
Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi

Dr. Engin KANBUR
Kastamonu Üniversitesi

Dr. Erkan ALSU
Gaziantep Üniversitesi

Dr. F. Zişan KARA
Aksaray Üniversitesi

Dr. Fethi DEMİR
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Fujimaki HARUYUKI
Tottori University

Dr. George RUDIC
Montreal Pedagoji Enstitüsü

Dr. Gönül ERDEM NAS
Bartın Üniversitesi

Dr. Guzel SADYKOVA
Kastamonu Üniversitesi

Dr. Gulmira ABDİRASULOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gulşat ŞUGAYEVA
Dosmukhamedov Atyrau Devlet Üniversitesi

Dr. Hacer ARSLAN KALAY
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Hacer MUTLU DANACI
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Hakan CANDAN
Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi

Dr Halil AKMEŞE
Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Hasan COŞKUN
Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Hasan TUTAR
Sakarya Üniversitesi

Dr. Hüseyin ÇETİN
Selçuk Üniversitesi

Dr. İbrahim BOZACI
Kırıkkale Üniversitesi

Dr. İbrahim KILIÇ
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. İbrahim TÜRKOĞLU
Fırat Üniversitesi

Dr. İlker YAKIN
Mersin Üniversitesi

Dr. İsaevna URKİMBAEVA
*Abılay Han Uluslararası İlişkiler
Üniversitesi*

Dr. Kemal EROL
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Kenjehan MEDEUBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Kenan İLARSLAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi

Dr. Keles Nurmaşulı JAYLIBAY
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Mahabbat OSPANBAEVA
Taraz Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Malik YILMAZ
Atatürk Üniversitesi

Dr. Mavlyanov ABDİGAPPAR
Kırgızistan Elaralık Üniversitesi

Dr. Maira ESİMBOLOVA
Kazakistan Narkhoz Üniversitesi

Dr. Maira MURZAHMEDOVA
Al – Farabi Kazak Milli Üniversitesi

Dr. Mehmet AVCI
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi

Dr. Mehmet AKSARAYLI
Dokuz Eylül Üniversitesi

Dr. Mehmet GÜNGÖR
Mersin Üniversitesi

Dr. Mehmet Recep TAŞ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Merina B. VLADIMIROVNA
Vladivostok Devlet Ekonomi Üniversitesi

Dr. Mehmet GÜLLÜ
Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Metin KOPAR
Adıyaman Üniversitesi

Dr. Miraç EREN
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Mustafa GÜLEÇ
Ankara Üniversitesi

Dr. Mustafa TALAS
Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dr. Nadejda HAN
E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

Dr. Necati DEMİR
Gazi Üniversitesi

Dr. Nihan BİRİNCİOĞLU
Karadeniz Teknik Üniversitesi

Dr. Nobuaki TAKEDA
Sapparo City Üniversitesi

Dr. Nuran AKŞİT AŞIK
Balıkesir Üniversitesi

Dr. N.N. KERMANOVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Orhan ELMACI
Dumlupınar Üniversitesi

Dr. Osman Kubilay GÜL
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU
Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr. Ömer UĞUR
Gümüşhane Üniversitesi

Dr. Özlem GÜZEL
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Özkan AYDOĞDU
Cumhuriyet Üniversitesi

Dr. Rustem KOZBAGAROV
M. Tınışbayev Kazak Araç ve İletişim Akademisi

Dr. Sarash KONYRBAEVA
Kazak Devlet Kızlar Pedagoji Üniversitesi

Dr. Selahattin KAYNAK
Ondokuz Mayıs Üniversitesi

Dr. Seden DOĞAN
Samsun 19 Mayıs Üniversitesi

Dr. Shigeko KAMISHIMA
Sapparo City Üniversitesi

Dr. Sibel BAYRAM
Düzce Üniversitesi

Dr. Sibel Mehter AYKIN
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Suat KOLUKIRIK
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Sevcan YILDIZ
Akdeniz Üniversitesi

Dr. Şara MAJITAYEVA
E.A. Buketov Karaganda Devlet Üniversitesi

Dr. Takashi HASUNI
Sapparo City Üniversitesi

Dr. Türkmen Taşer AKBAŞ
Pamukkale Üniversitesi

Dr. Tsendiin BATTULGA
Moğolistan Devlet Üniversitesi

Dr. T.O. ABISEVA
*Kazakh State Women's Teacher Training
University*

Dr. Ulbosın KIYAKBAEVA
Abay Kazak Milli Pedagoji Üniversitesi

Dr. ÜMRAN TÜRKYILMAZ
Gazi Üniversitesi

Dr. Wakako SADAHIRO
Sapparo City Üniversitesi

Dr. Vecihi SÖNMEZ
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Veysel ÇAKMAK
Aksaray Üniversitesi

Dr. Vlademir VISLIVİY
Ukrayna Milli Teknik Üniversitesi

Dr. Yasin DÖNMEZ
Karabük Üniversitesi

Dr. Yoshio KANAZAKI
Tohoku University

Dr. Zekeriya NAS
Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Dr. Zeynep KARAÇOR
Selçuk Üniversitesi

Dr. Zeynullina AYMAN
S. Toraygırov Pavlodar Devlet Üniversitesi

Dr. Zuhâl ÖNEZ ÇETİN
Uşak Üniversitesi

Dr. Zübeyir BAĞCI
Pamukkale Üniversitesi

FOTOĞRAF GALERİSİ

GAP ZİRVESİ KAPSAMINDA

4. Uluslararası PİRİ REİS DİL-TARİH-COĞRAFYA Kongresi

21-23 Haziran 2019

ADİYAMAN

Kongre Yeri: ADİYAMAN HİLTON GARDEN INN HOTEL

KATILIMCI ÜLKELER: TÜRKİYE, AZERBAYCAN, İRAN, KAZAKİSTAN, IRAK

KONGRE PROGRAMI

AÇILIŞ PROGRAMI 21.06.2019, CUMA

09:00 İstiklal Marşı ve Saygı Duruşu

09:00 Açılış Konuşması (Dr. İlhan AKBULUT "KOMMAGENE KRALLIĞI VE TANRILARIN DAĞI NEMRUT'UN DEV HEYKELLERİ")

09:40- Sergi Açılışı

- Kayıt masası kongre süresince 09:00 – 18:00 saatleri arasında hizmet verecektir.
- Kaydınızı oturum saatinizden en geç yarım saat öncesine kadar yaptırabilirsiniz
- Sunum sıralaması, ara verilmesi ve oturuma ilişkin tüm hususlarda oturum başkanları tam yetkilidir.
- Katılım belgeleri oturum sonunda oturum başkanı tarafından verilecektir
- Kongre programında yer ve saat değişikliği gibi talepler dikkate alınmayacaktır
- Programda herhangi bir eksiklik/yazım hatası olduğunu düşünüyorsanız lütfen en geç 12 Haziran 2019 tarihine (saat 17:00) kadar email ile bilgilendirme yapınız
- Katılım belgelerindeki yazar isimleri ve bildiri isimleri programdaki gibi basılacaktır

ADİYAMAN

GAP

ZİRVE Sİ

21-23 Haziran 2019

ADİYAMAN

4. ULUSLARARASI PİRİ REİS DİL-TARİH-COĞRAFYA KONGRESİ

SALON 1	22.06.2019 – CUMARTESİ, SAAT 13:00-15:00
OTURUM-3	OTURUM BAŞKANI: Prof. Dr. M. Salih MERCAN
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARACA Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA Arş. Gör. Caner ÇAKI	ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE CASUSLUK KARŞITI PROPAGANDA FAALİYETLERİ ÜZERİNE İNCELEME
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARACA Arş. Gör. Caner ÇAKI Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA	BELÇİKA İŞGALİ'NİN HÜZÜN ÇEKİCİLİĞİ BOYUTUNDA İNGİLİZ PROPAGANDA POSTERLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ
Dr. Öğr. Gör. Kazım KARTAL	TEMETTUAAT DEFTERİNE GÖRE HAMİD SANCAĞI TEFENNİ KAZASININ SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI (1845)
Doktora Öğrencisi Birgül PESEN	İLK TÜRK TOPLUMLARINDAN CUMHURİYETE GİDİLEN SÜREÇTE ÇOCUK EĞİTİMİNE VERİLEN ÖNEM
Doç. Dr. Nazile ABDULLAZADE Dr. Xoşbaxt ALİYEVA	AZERBAYCAN ÇOCUK EDEBİYATINDA LİRİK FOLKLOR ÖRNEKLERİ
Doktora Öğrencisi Nurullah KILINÇ Doç. Dr. Emin TOROĞLU	KAHRAMANAMRAŞ İLİNİN ALTERNATİF TURİZM KAYNAKLARI KAHRAMANAMRAŞ İLİNDE DÜZENLENEN FESTİVALLERE COĞRAFİ BİR BAKIŞ
Prof. Dr. M. Salih MERCAN	MİLLÎ İ MÜCADELEYE İŞTİRAK ETMEYEN VE MİLLÎ HUDUT HARİCİNDE KALAN ERKÂN VE ÜMERA VE ZABİTAN İLE ASKERİ MENSUPLAR HAKKINDA YAPILACAK MUAMELEYE DAİR KANUN LÂYİHASI 20 Eylül 1339 (1923) HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU İLEMALİYE VEKİLİ HASAN POLATKAN'IN TAHAKKUK ETTİRİLEN DIŞ YARDIMLARLA ALINAN İKTİSADİ TEDBİRLERE HAKKINDAKİ BEYANATLARI (1958)
Amin MORADİ Prof. Dr. Akbar VALADBİĞİ Seyyed Muhammad Reza HUSSEİNİ	AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN TEXTBOOKS AND THE TOPIC, TYPE AND ORGANIZATION OF DISCOURSE
Doç. Dr. Emin TOROĞLU Mükremin YÜCEL Nadir GÖRÜR	BİR SAVAŞIN TARİHİ COĞRAFYASI: TURNADAĞ SAVAŞI (1515)
Мехмет КАБАКЛЫ	ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА МЕДИАШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ РӨЛІ
Dr. Öğr. Gör. Mehibe ŞAHBAZ	KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA'NIN ANADOLU'YU HAREKÂTI VE MARAŞ
Dr. Öğr. Üyesi Sedef AYYILDIZ	HİTİTLERDE ARAZİ HUKUKU İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER HİTİT TAPINAKLARINDA VE KÜLT EŞYALARINDA TEMİZLİK
Doç. Dr. Yıldız Sadettin ABDULGANİ	TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNÜN BAGDATTA KURULUŞU

İÇİNDEKİLER

KONGRE KÜNYESİ	I
BİLİM KURULU	II
FOTOĞRAF GALERİSİ	III
KONGRE PROGRAMI	IV
İÇİNDEKİLER	V

SÖZLÜ SUNULMUŞ BİLDİRİ VE TAM METİNLER

Mustafa KARACA, Mehmet Ozan GÜLADA, Caner ÇAKI ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE CASUSLUK KARŞITI PROPAGANDA FAALİYETLERİ ÜZERİNE İNCELEME	1
Mustafa KARACA, Caner ÇAKI, Mehmet Ozan GÜLADA BELÇİKA İŞGALININ HÜZÜN ÇEKİCİLİĞİ BOYUTUNDA İNGİLİZ PROPAGANDA POSTERLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ	10
Kazım KARTAL TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE HAMİD SANCAĞI TEFENNİ KAZASININ SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI (1845)	25
Birgül PESEN OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERNLEŞME SÜRECİ	26
Nazile ABDULLAZADE & Dr. Xoşbaxt ALİYEVA AZERBAYCAN ÇOCUK EDEBİYATINDA LİRİK FOLKLOR ÖRNEKLERİ	54
Nurullah KILINÇ & Emin TOROĞLU KAHRAMANAMRAŞ İLİNİN ALTERNATİF TURİZM KAYNAKLARI	56
Nurullah KILINÇ & Emin TOROĞLU KAHRAMANAMRAŞ İLİNDEKİ FESTİVALLERE COĞRAFİ BİR BAKIŞ	79
Salih Mercan MİLLÎ İMÜCADELEYE ŞTİRAK ETMEYEN VE MİLLÎ HUDUT HARİCİNDE KALAN ERKÂN VE ÜMERA VE ZABİTAN İLE ASKERİ MENSUPLAR HAKKINDA YAPILACAK MUAMELEYE DAİR KANUN LÂYİHASI 20 EYLÜL 1339 (1923)	106
Amin MORADİ, Akbar VALADBİĞİ, Seyyed Muhammad Reza HUSSEİNİ AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN TEXTBOOKS AND THE TOPIC, TYPE AND ORGANIZATION OF DISCOURSE	131
Salih Mercan HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU İLEMALİYE VEKİLİ HASAN POLATKAN'IN TAHAKKUK ETTİRİLEN DIŞ YARDIMLARLA ALINAN İKTİSADİ TEDBİRLERE HAKKINDAKİ BEYANATLARI (1958)	132
Emin TOROĞLU, Mükremin YÜCEL, Nadir GÖRÜR BİR SAVAŞIN TARİHİ COĞRAFYASI: TURNADAĞ SAVAŞI (1515)	146
Mexmet KABAКЛЫ ТҮЛҒАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА МЕДИАШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ РӨЛІ	166
Mehibe ŞAHBAZ KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA'NIN ANADOLU'YU HAREKÂTI VE MARAŞ	167

Sedef AYYILDIZ <i>HİTİTLERDE ARAZİ HUKUKU İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER</i>	175
Sedef AYYILDIZ <i>HİTİT TAPINAKLARINDA VE KÜLT EŞYALARINDA TEMİZLİK</i>	176
Yıldız Sadettin ABDULGANİ <i>TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNÜN BAGDATTA KURULUŞU</i>	177

ÇİN HALK CUMHURİYETİ'NDE CASUSLUK KARŞITI PROPAGANDA FAALİYETLERİ ÜZERİNE İNCELEME

AN EXAMINATION ON PROPAGANDA ACTIVITIES AGAINST SPYING IN THE
PUBLIC REPUBLIC OF CHINA

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARACA

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA

Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksek Okulu,

Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Arş. Gör. Caner ÇAKI

İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Özet

Mao Zedong liderliğindeki Çin Komünist Partisi (ÇKP), 1950 yılında Çan Kay Şek liderliğindeki Çin Milliyetçi Partisi'ni (Kuomintang) Çin İç Savaşı'nda kesin olarak yenilgiye uğratmış ve Çin Halk Cumhuriyeti'nin (ÇHC) kurulduğunu ilan etmişti. ÇKP, Çin'e hakim olduktan sonra ülke genelinde merkezi otoritenin güçlendirilebilmesi için kendisine karşı faaliyet gösteren tüm muhalif hareketi bastırma yoluna gitmişti. ÇKP aleyhine hareket eden karşı devrimciler casus olarak nitelendirilebilmekteydi. Bu aşamada ÇKP, ülke genelinde nüfuzunu arttırabilmek için yoğun bir şekilde casusluk karşıtı propaganda faaliyetine yönelmişti. Çin propagandası, Çin halkının casusluk faaliyeti yürüttüğü iddia edilen karşı devrimcileri resmi kurumlara bildirmesi gerektiğini telkin etmekteydi. Karşı devrimciler, Çin propagandası tarafından Kuomintang üyesi veya ABD sempaticisi olmakla suçlanabilmekteydi. Böylece Çin propagandası tarafından ÇKP'ye karşı devrimde bulunacak kişilerin şiddetle cezalandırılacakları mesajı verilmeye çalışılmaktaydı. Bu amaçla çalışmada amaçlı örneklem metodu kullanılarak belirlenen beş propaganda posterleri nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen propaganda posterleri ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce'in göstergebilim kavramı üzerinden analiz edilmiştir. Çalışma sonucunda propaganda posterlerinde ÇKP'ye karşı faaliyet gösteren karşı devrimcilerin, Çin'de kargaşa ve huzursuzluk çıkarmaya çalışan casuslar olarak yansıtıldığı görülmüştür. Diğer yandan Çin propagandasının posterlerde ülke genelinde paranoyaya yol açacak şekilde Çin halkını yabancılara karşı şüphecilğe yönelttiği de çalışma kapsamında ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çin, Casusluk, Ajan, Propaganda, Poster

Abstract

The Chinese Communist Party (CCP), led by Mao Zedong, defeated the Chinese Nationalist Party (Kuomintang), led by Chiang Kai Shek, in the Chinese Civil War and declared the establishment of the People's Republic of China (PRC). After the CCP dominated China, the party was in the process of suppressing all the opposition movement in order to strengthen central authority throughout the country. The counter-revolutionaries who acted against the CCP could be described as spies. At this stage, the CCP intensively engaged in anti-espionage

propaganda to increase its influence across the country. Chinese propaganda suggested that the Chinese people should report to the official institutions the counter-revolutionaries allegedly engaged in espionage. Counter-revolutionaries could be accused by Chinese propaganda of being a member of the Kuomintang or a USA sympathizer. Thus, Chinese propaganda tried to give the message that those who would revolutionize the CCP would be punished with violence. For this purpose, five propaganda posters determined by using purposive sampling method were examined by using semiotic analysis method which is one of the qualitative research methods. Propaganda posters identified within the scope of the study were analyzed through the concept of semiotics of USA linguist Charles Sanders Peirce. As a result of the study, it was seen that the counter-revolutionaries operating against the CCP were reflected as spies trying to provoke chaos and unrest in China in the propaganda posters. On the other hand, it was found out that Chinese propaganda led the people of China to skepticism towards foreigners in the posters, which led to paranoia throughout the country.

Keywords: China, Espionage, Agent, Propaganda, Poster

Giriş

Ajanlar, diğer bir ismiyle casuslar, sahibinin izni olmadan gizli bilgileri elde eden veya etmeye çalışan kişileri tanımlamaktadır. Bir hükümetin, şirketin veya bir kurumun hizmetinde ajanlık faaliyeti gerçekleştirilebilmektedir. Ajanlık genel olarak yasadışı olarak kabul edilmektedir. Ajanlık faaliyetinde bulunan kişi veya kişiler hukuki olarak cezalandırılabilir. Ajanlık kimi ülkelerin yasalarında en büyük suçlardan biri olarak kabul edilmekte ve "vatana ihanet" olarak değerlendirilebilmektedir. Bununla birlikte, ajanlık yoluyla kazanılan faydalar, ajanlık faaliyetinde bulunan yönetimler ve büyük kuruluşlar için oldukça değerli olarak kabul edilebilmektedir. Bu nedenle ajanlık faaliyetleri günümüzde hala istihbarat elde etmek amacıyla kullanılabilir. Ajanlık faaliyetleri genel olarak savaş dönemlerinde düşman hatlarından bilgi almak amacıyla kullanılan bir yöntem olmuştur. Özellikle Birinci ve İkinci Dünya Savaşı sırasında ajanlardan yoğun bir şekilde yararlanılmıştır.

Ülkeler, ajanlık faaliyetlerini önlemek için kitleleri bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bunun için de pek çok ülke tarafından savaş dönemlerinde düşman ülkelere karşı ajanlık karşıtı propaganda faaliyetlerine girişilmektedir. Bu ülkelerde biri de Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) olmuştur. Çin, 1950 yılında Çin İç Savaşı'nın bitmesinden sonra Tayvan'da iktidarını sürdüren Çin Milliyetçi Partisi'ne (Kuomintang, ÇMP) karşı yoğun bir propaganda faaliyetine girişmiştir. Çalışma kapsamında Çin'in ÇMP'ye karşı yürüttüğü propaganda faaliyetleri, Çin tarafından kullanılan propaganda posterlerinin göstergebilimsel analizi ile ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. ÇHC'de Casusluk Faaliyetleri

Çin Komünist Partisi (ÇKP) ve Çin Milliyetçi Partisi (ÇMP) arasında 1927 yılında başlayan iç savaş, 1950 yılında ÇKP'nin kesin zaferi ile sonuçlanmıştı (Çakı, 2019: 189). İç savaş sırasında ÇKP lideri Mao Zedong tarafından 1949 yılında Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC) kurulmuş ve ÇMP ülkeden çıkarılmıştır (Passmore, 2014: 59). Buna karşın ÇMP lideri Çan Kay Şek, Tayvan adasına yerleşerek faaliyetlerini sürdürmeye devam etmişti (Gaddins, 2018: 118). ÇKP, ÇMP'nin ülkedeki varlığı için Tayvan'ı büyük bir tehdit olarak değerlendirmişti. Bu süreçte ÇKP, ülkede ÇMP'nin casuslar yoluyla tekrar etkili olabilmesinin önüne geçmek için casuslara karşı önlem alma yoluna gitmişti.

ÇKP, ülke genelinde Komünizm ideolojisini etkili kılmaya çalışmaktaydı. Bu süreçte karşısındaki en büyük tehlikelerden biri olarak casusları görmekteydi. Çin yönetimi, casusluk faaliyetlerinin halkı kendisine karşı kışkırtılmasında önemli bir araç olarak değerlendirmekteydi. Bu nedenle casusluk faaliyetlerinin ülkedeki merkezi otoriteyi zayıflatacağı ve kendilerine karşı muhalif hareketlerin oluşmasına neden olacağı düşünülmekteydi. Diğer yandan casusların ülkedeki milliyetçi grupların komünizm ideolojisine ve ÇKP'ye karşı tekrar birlik kurmasına yol açabileceğinin de üzerinde durulmaktaydı.

2. ÇHC'de Casusluk Karşısı Propaganda Faaliyetleri

ÇHC, kurulduğu ilk yıllardan itibaren yoğun bir şekilde casusluk karşıtı propaganda faaliyetlerine girişmişti. Bu aşamada Çin propagandasının ana hedefinde ÇMP yer almıştı. ÇMP'nin ülkede etkili olmasını önlemek için ÇMP karşıtı yoğun bir propaganda yürütülmüş, ÇMP tarafından Çin'e casusların gönderilmiş olabileceği bildirilmişti. Çin yönetimi bu süreçte Çin halkının ÇMP'nin casusluk faaliyetlerine karşı duyarlı olmasını ve casusluk faaliyeti yürüttüğünden şüphelenilen kişilerin doğrudan Çin yönetimine bildirilmesini istemişti.

Casusluk karşıtı propaganda faaliyetlerinde ÇMP'nin haricinde Çin propagandasının hedefinde Batılı Devletler de olmuştur. Kore Savaşı'ndan (1950-1953) itibaren Çin'de Batılı Devletler'in olası casusluk faaliyetlerine karşı propaganda yürütülmüştü. Özellikle bu aşamada Çin propagandası ABD'yi hedef almıştı. ABD'nin Çin'de komünizm rejimini ortadan kaldırmak ve ÇKP'yi iktidardan uzaklaştırmak için casuslardan yararlanabileceğine yönelik propagandada bulunulmuştu (Lombardo, 1999: 74). Bunun temel nedeni, ABD'nin Çin'in baş düşmanı Tayvan'ı destekleyici bir tutum içine girmesi ve Çin'e karşı bir politika izlemesi olmuştu. (Rawnsley, 1999: 82). Bu aşamada Çin propagandası ABD ve Tayvan'ın casusluk konusunda da ortak hareket edebileceği üzerinde durmuştu. Bu nedenle ABD ve Tayvan'a karşı her iki ikisinin birlikte yer aldığı propaganda faaliyetleri yürütülmüştü.

3. Yöntem

3. 1. Çalışmanın Amacı

Çin İç Savaşı'ndan sonra Çin propagandası tarafından yürütülen casusluk karşıtı propaganda faaliyetlerine ışık tutmak, bu yolla casusların nasıl ve ne şekilde sunulduğunu ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Literatürde casusluk karşıtı propaganda faaliyetleri üzerine sınırlı çalışmanın yapılması ve Çin halkının casuslara karşı bilinçlendirilmesinde propaganda posterlerinden nasıl yararlanıldığının ortaya konulması çalışmayı önemli kılmaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Çin'in casusluk karşıtı propaganda faaliyetlerinde kullandığı tüm posterler çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın tüm posterlere ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem kullanılması yoluna gidilmiştir. Amaçlı örneklem metodu kullanılarak beş propaganda posterleri çalışmanın örneklemi olarak belirlenmiştir.

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

Yalnızca beş propaganda posterinin analizinin yapılması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Diğer yandan çalışmada yalnızca Peirce'in kavramları üzerinden göstergebilimsel analiz yapılması da çalışmanın bir diğer önemli sınırlılığını meydana getirmektedir.

3. 5. Çalışmanın Soruları

Çalışma kapsamında "Çin casusluk karşıtı propaganda posterlerinde casusları nasıl ve ne şekilde sunmuştur?" ve "Çin casusluk karşıtı propaganda posterlerinde hangi mesajları vermiştir?" sorularına yanıt aranması amaçlanmıştır.

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz metodu kullanılmıştır. Casusluk karşıtı propaganda posterleri ABD'li dilbilimci Charles Sanders Peirce'in görüntüsel gösterge, belirtisel gösterge ve simge kavramları üzerinden analiz edilmiştir.

4. Analiz

Çalışma kapsamında *Adalet*, *Huzur*, *Ceza*, *Kaçış*, *Kuomintang* konulu beş propaganda posterinin göstergebilimsel analizi yapılmıştır.

4. 1. "Adalet" Konulu Propaganda Posterleri

"Adalet" konulu propaganda posterleri 1950 yılında yapılmıştır. Posterde görüntüsel gösterge açısından casusun boynuna bir ipin geçirildiği aktarılmaktadır. Boyuna ip geçirilen casusun elindeki kağıtları ve tabancayı düşürdüğü resmedilmektedir. Posterde "İnsanlara zarar veren, adaletten kolayca kaçamayacak!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 1. "Adalet" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: IISH, 2019)

Belirtisel gösterge açısından posterde Çin yönetiminin casuslara yönelik ağır cezalar verdiği aktarılmaktadır. Posterde resmedilen ip görseli de casuslara verilen idam cezasını simgelemektedir. Casusun elinde tabanca ile resmedilmesi, Çin'de bulunan casusların tehlikeli olduğu mesajını vermektedir. Diğer posterde yazılı kodlar üzerinden Çin adaletinin casusları mutlaka yakalayacağı ve cezalandıracağına yönelik bir algı meydana getirilmektedir.

Tablo 1. "Adalet" Konulu Propaganda Posterleri

Görüntüsel Gösterge	Casus görselinin ipe ile çekilmesi
Belirtisel Gösterge	Çin'de casusluk yapanların şiddetle cezalandırılacakları mesajı verilmektedir
Simge	İp, adalet kavramını simgelemektedir

4. 2. "Kuomintang" Konulu Propaganda Posterleri

"Kuomintang" konulu propaganda posterleri, 1950'li yılların başında yapılmıştır. Görüntüsel gösterge açısından posterde Çinli bir polisin, tünelde bir casusu yakaladığı resmedilmektedir. Casusun yakalanma anının Çinli vatandaşlar tarafından izlendiği aktarılmaktadır. Casusun hemen yanında da bir satır resmedilmektedir. Kalabalığın içerisinde yer alan bazı kişilerin ellerini yumruk yaparak yukarı doğru kaldırdıkları aktarılmaktadır. Yazılı kod kullanılmamıştır.

Resim 2. "Kuomintang" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: IISH, 2019)

Belirtisel gösterge boyutunda, casusun üzerinde bulunan işaret, Çin Milliyetçi Partisi'ni (Kuomintang, ÇMP) simgelemektedir. Bu açıdan Çin propagandası posterde ÇMP'nin Çin'de casusluk faaliyeti yürüttüğünü iddia etmektedir. Casusun yanında satır ile resmedilmesi, casusun Çin halkı için büyük bir tehdit oluşturduğu mesajını vermektedir. Diğer yandan casus ve polisin çevresinde toplanan kalabalık doğrudan Çin halkını temsil etmektedir. Bu açıdan Çin halkının, Çin yönetiminin casusluk karşıtı faaliyetlerine destek verdiği algısının oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir.

Tablo 2. "Kuomintang" Konulu Propaganda Posterleri

Görüntüsel Gösterge	Çin halkının casusu yakalaması
Belirtisel Gösterge	Kuomintang, Çin'de casusluk faaliyeti yürütmektedir
Simge	Casusun tişörtündeki simge Kuomintang'ı simgelemektedir

4. 3. "Ceza" Konulu Propaganda Posterleri

"Ceza" konulu propaganda posterleri, 1951 yılında yapılmıştır. Görüntüsel gösterge açısından bir casusun el feneri ile aydınlatıldığı gösterilmektedir. Görsel kodlar içerisinde casus, canavar şeklinde yansıtılmaktadır. Casusu yansıtan el fenerinin ve el fenerinin çevresinde bulunan el görsellerinin devasa büyüklükte olduğu aktarılmaktadır. Casusun yanında meşale, tabanca, bıçak, kağıt parçaları ve megafon olduğu yansıtılmaktadır. Casus, posterde korkmuş bir şekilde resmedilmektedir. Posterde "Çin Halk Cumhuriyeti'nin karşı-devrimcileri cezalandırma konusundaki düzenlemeleri" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 3. "Ceza" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: IISH, 2019)

Belirtisel gösterge açısından incelendiğinde, el feneri Çin'deki casusların yakalanmasının bir simgesi olarak aktarılmaktadır. Casusun yanında bulunan meşale, silah ve bıçak görselleri, casusların Çin halkı için büyük bir tehlike meydana getirdiği mesajını vermektedir. Posterde eller, Çin yönetimini ve Çin halkını temsil etmektedir. Devasa boyutta gösterilmeleri ile de Çin yönetiminin casuslara karşı mücadelesinde güçlü olduğu algısını meydana getirmektedir. Casusun karanlık içerisinde olması, casusun Çin içerisinde gizlendiğini, el feneri ile aydınlatılması da Çin yönetiminin casusları ortaya çıkardığını aktarmaktadır.

Tablo 3. "Ceza" Konulu Propaganda Posterleri

Görüntüsel Gösterge	Casusun el feneri ile aydınlatılması
Belirtisel Gösterge	Casusların Çin'e terör ve kargaşa getirdiği, buna karşın Çin yönetiminin casuslara karşı kararlı bir şekilde mücadele ettiği
Simge	El feneri, Çin yönetiminin casuslara karşı yürüttüğü faaliyetleri simgelemektedir

4. 4. "Kaçış" Konulu Propaganda Posterleri

"Kaçış" konulu propaganda posterleri, Çin Halkının Dünya Barışı Koruması ve Amerikan Saldırganlığına Karşı Olması Komitesi'nin Doğu Çin Şubesi Hazırlık Komitesi tarafından 1951 yılında yapılmıştır. Posterde görüntüsel gösterge boyutunda kaçmakta olan bir casusun resmedildiği görülmektedir. Kaçmakta olan casusun el feneri ile aydınlatılmakta olduğu ve Çinli bir adamın casusu sağ eliyle tuttuğu aktarılmaktadır. Görsel kodlar içerisinde casus küçük, casusu yakalayan adamın ise büyük olarak resmedildiği görülmektedir. Casusun güneş gözlüğü taktığı, fotoğraf makinesi taşıdığı, elinde kağıtların bulunduğu yansıtılmaktadır. Posterde "Özel ajan! Nereye kaçıyorsun?" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 4. "Kaçış" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: IISH, 2019)

Belirtisel gösterge boyutunda incelendiğinde posterde bir önceki posterde olduğu gibi el feneri Çin yönetiminin casuslara karşı mücadelesini simgelemektedir. Posterde casusun güneş gözlüğü takması ve fotoğraf makinesi taşıması, casusun Çin halkı içerisinde gizlendiği algısını oluşturmaktadır. Buna karşın casusların Çin yönetimi tarafından ortaya çıkarıldıkları ve yakalandıkları mesajı verilmektedir.

Tablo 4. "Kaçış" Konulu Propaganda Posterleri

Görüntüsel Gösterge	Casusun, Çinli adamdan kaçması
Belirtisel Gösterge	Çin yönetiminin tüm casusları yakalayacağı düşüncesi
Simge	El feneri, Çin yönetiminin casuslara karşı yürüttüğü faaliyetleri simgelemektedir

4. 5. "Huzur" Konulu Propaganda Posterleri

"Huzur" konulu propaganda posterleri, Wang Shoumu tarafından 1951 tarihinde yapılmıştır. Görüntüsel gösterge açısından posterde Çinli bir askerin elinde meşale taşıyan casusu yakaladığı görülmektedir. Kucağında bebek taşıyan Çinli bir kadının da sağ eli ile casusu işaret ettiği aktarılmaktadır. Posterin arka planında ise baraj ve fabrika görsellerine yer verilmiştir. Posterde "Karşı devrimcileri bastırın, huzurunuzu koruyun!" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 5. "Huzur" Konulu Propaganda Posterleri

(Kaynak: IISH, 2019)

Belirtisel gösterge açısından incelendiğinde posterde Çin yönetiminin, Çin halkının desteği ile ülkedeki casusları yakaladığı mesajının verildiği görülmektedir. Posterde casusun elindeki meşale, Çin'de casuslar tarafından oluşturulmak istenen huzursuzluğun bir simgesi olarak ön plana çıkarılmaktadır. Çinli kadının eli ile Çinli casusu işaret etmesi doğrudan Çin halkının casuslara karşı verdiği desteği yansıtmaktadır. Posterin arkasında yer alan baraj ve fabrika görselleri casusların hedefi olarak aktarılmaktadır.

Tablo 5. "Huzur" Konulu Propaganda Posterleri

Görüntüsel Gösterge	Casusun Çinli bir kadın tarafından işaret edildiği ve Çinli bir asker tarafından yakalandığı
Belirtisel Gösterge	Casusların Çin'de huzursuzluğa yol açtığı düşüncesi
Simge	Meşale, huzursuzluğu simgelemektedir

Sonuç

Çalışmada incelenen propaganda posterlerinde Çin yönetiminin casusları Çin için büyük bir tehlike olarak sunduğu ortaya çıkarılmıştır. Bu amaçla Çin propagandası casusları tabanca, bıçak, satır vb. silahla ile birlikte yansıtmış, ayrıca kimi posterdeki görsel kodlarda casuslar canavar şeklinde resmedilmiştir. Çin yönetimi posterler üzerinden Çin'deki casusların er geç yakalanacağı ve ağır şekilde cezalandırılacağına yönelik mesajlar vermiştir. Posterler üzerinden Çin halkının casuslara karşı mücadelesinde Çin yönetimine destek verdiği algısı oluşturulmuş, Çin halkının da casusları huzur ve güvenlikleri için tehlikeli buldukları aktarılmıştır. Çin

propaganda posterlerinde casusların temel amacının ülkede kaos ve terör oluşturmak olduğu aktarılmış ve bu nedenle casuslara yönelik kitlelerden gelebilecek herhangi bir desteğin önüne geçilmeye çalışılmıştır. İncelenen posterlerde genel olarak bir ülke veya bir gruba yönelik söylemde bulunulmasından uzak durulmuştur. Yalnızca bir posterde ÇMP'nin logosunu taşıyan bir casus resmedilmiştir, buna karşın diğer posterde ÇMP'yi veya Batılı devletlerden birini yansıtan herhangi bir yazılı veya görsel koda yer verilmemiştir.

Çalışma kapsamında Çin'de casusluk karşıtı yürütülen propaganda çalışmalarına posterler üzerinden ışık tutulmaya çalışılmıştır. Gelecek çalışmaların farklı kitle iletişim araçları üzerinden mevcut çalışmada elde edilen bulgular ile karşılaştırmalı olarak incelemelerde bulunmasının propaganda alanına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

Çakı, C. (2019). Mao Zedong'un Kült Liderlik Propagandasında Kullanılan Posterlerin Göstergebilimsel Analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19 (2), 189-210.

Gaddins, John Levis (2018). Soğuk Savaş, Pazarlıklar, Casuslar, Yalanlar, Gerçek, Çev. Dilek Cenkçiler, 3. Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

IISH (2019). "Casusluk Konulu Çin Propaganda Posterleri", [https:// chinese posters. net/ themes/ counterrevolutionaries. php](https://chinese posters.net/themes/counterrevolutionaries.php), Erişim Tarihi: 18.06.2019.

Lombardo, J. R. (1999). A Mission of Espionage, Intelligence and Psychological Operations: The American Consulate in Hong Kong, 1949–64. *Intelligence and National Security*, 14(4), 64-81.

Passmore, Kevin (2014). Faşizm, Çev. Sinem Gül. Ankara: Dost Yayınları.

Rawnsley, G. D. (1999). Taiwan's Propaganda Cold War: The Offshore Islands Crises of 1954 and 1958. *Intelligence and National Security*, 14(4), 82-101.

BELÇİKA İŞGALI'NIN HÜZÜN ÇEKİCİLİĞİ BOYUTUNDA İNGİLİZ PROPAGANDA POSTERLERİ ÜZERİNDEN DEĞERLENDİRİLMESİ

THE EXAMINATION ON THE ENGLISH PROPAGANDA POSTERS IN THE
DIMENSION OF SORROW APPEAL OF BELGIUM INVASION

Dr. Öğr. Üyesi Mustafa KARACA

Anadolu Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü

Arş. Gör. Caner ÇAKI

İnönü Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Bilimleri Anabilim Dalı

Öğr. Gör. Mehmet Ozan GÜLADA

Malatya Turgut Özal Üniversitesi, Akçadağ Meslek Yüksek Okulu,

Yönetim ve Organizasyon Bölümü

Özet

Birinci Dünya Savaşı'nın başında Alman İmparatorluğu, Belçika'ya Fransa'ya karşı gerçekleştireceği saldırı için topraklarını kullanmak istediğini bildirdi. İngiltere'nin desteğini yanına alan Belçika, Almanya'nın taleplerini reddetti. Bunun üzerine 4 Ağustos 1914 yılında Almanya, Belçika'ya karşı saldırıya geçti. 31 Ekim 1914 yılında Belçika, Almanya tarafından tamamen işgal edildi. Bu süreçte Belçika İşgali, İngiliz kamuoyunda dünya tarihinin en etkili zulüm propagandalarından (atrocity propaganda) biri olarak yansıtıldı. İngiliz propagandası özellikle hüznün çekiciliği boyutunda Belçikalıların savaşta yaşadıkları acıları propaganda posterlerine yansıtmıştır. Bu çalışmada, Belçika İşgali'nin İngiliz kamuoyunda hüznün çekiciliği bağlamında ne şekilde sunulduğu İngiliz propaganda posterleri üzerinden ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu amaçla, WWI propaganda sitesindeki İngilizlerin Belçika işgalini konu alan propaganda posterleri içerisinde amaçlı örneklem metodu kullanılarak seçilen 6 propaganda posterleri nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz yöntemi kullanılarak incelenmiştir. Posterler, İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure'ün Göstergeler Sistemi temelinde ele alınmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara, İngilizlerin hüznün çekiciliği boyutunda posterleri, İngiliz kamuoyunda hem Belçikalılar için destek bulmak hem de Almanya'ya karşı yürütülen milli seferberliğe dahil olmaları için İngiliz halkını ikna etmek için kullandığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hüznün Çekiciliği, Propaganda, Poster, Belçika, Göstergibilim

Abstract

At the beginning of World War I, the German Empire announced that Germany wanted to use Belgium's territory to attack against France. Belgium, which took support of Britain, rejected Germany's demands. On August 4, 1914, Germany attacked against Belgium. On October 31, 1914 Belgium was completely occupied by Germany. In this process, the Belgian Occupation was reflected in British public opinion as one of the most effective atrocity propaganda of world history. The British propaganda reflected to their propaganda posters the anguish that the Belgians lived in the war, especially in the dimension of sorrow appeal. In this study, British propaganda posters were examined to show how the Belgium Occupation was presented on the British public opinion in the dimension of sorrow appeal. For this purpose, 6 propaganda posters

selected from the British propaganda posters regarding Belgium Occupation in WW1 Propaganda site using the objective sampling method were analyzed using the semiotical analysis method in qualitative research methods. The posters were examined on the basis of the Linguist Swiss Ferdinand de Saussure's Indicators System. In the findings obtained in the study, it was reached the conclusion that the British used posters in the dimension of sorrow appeal to find support for the Belgians in the British public opinion as well as to convince the British people to join the national mobilization against Germany.

Keywords: Sorrow Appeal, Propaganda, Poster, Belgium, Semiotics

Giriş

Birinci Dünya Savaşı'nın başında Almanya, Belçika topraklarını işgal etmişti. Belçika'nın Almanya tarafından işgal edilmesi üzerine Büyük Britanya İmparatorluğu, İngiliz kamuoyunda Almanlara yönelik nefret söylemi içeren propaganda faaliyetlerine yönelmişti. İngiliz propagandasında Almanlar, zalim ve barbar olarak sunulurken, İngiliz halkının Almanlara karşı tüm güçleri ile savaşmaları telkin edilmekteydi. Bu süreçte, İngiliz propagandası, belirli bir olaya yönelik tepki, olumsuz algı ve düşünce oluşturmayı amaçlayan hüznün çekiciliği kavramından propaganda faaliyetlerinde etkili bir şekilde yararlanmıştı. Özellikle, İngilizler propagandası, posterler üzerinden savaşın zor şartları altında Belçikalıların yaşadıkları sıkıntıları yansıtmaya çalışmıştır. Bu yolla İngiliz kamuoyunun Belçika halkına yardım etmesi için harekete geçmesi istenmiştir. İngilizlerin, Belçika'nın İşgali'ni konu alan propaganda faaliyetleri hüznün çekiciliği boyutunda tarihteki en etkili propaganda faaliyetlerinden biri olması bakımından önem taşımaktadır. Bu açıdan, Belçika İşgali'ne yönelik İngiltere tarafından yürütülen propaganda faaliyetlerini incelemenin, propaganda disiplini önemli katkılar sağlayacağı düşünülmektedir. Bu çalışmada, Birinci Dünya Savaşı'nda Büyük Britanya İmparatorluğu'nun Belçika İşgali'ni konu alan propaganda amaçlı posterleri hüznün çekiciliği bağlamında göstergebilimsel analize tabi tutularak incelenmiştir.

Alanda yapılan akademik çalışmalarda, duygusal çekicilikler içerisinde korku çekiciliğini göstergebilimsel analiz yöntemi kullanarak inceleyen çalışmaların ön planda olduğu görülmektedir. Bu çalışmalar içerisinde; Arpa (2018), "İş Güvenliğini Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Korku Çekiciliği Kavramının Kullanılması" adlı çalışmada iş güvenliği reklamlarında korku çekiciliği kavramının ne yönde kullanıldığını incelemiştir. Elde edilen bulgular ışığında, çalışanların iş güvenliği konusunda gerekli önlemleri alması gerektiği, çalışanların başlarına gelebilecek iş kazaları üzerinden aktarılmıştır. Gülada (2018), "Korku Çekiciliği Kavramının Trafik Kazalarını Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı" adlı çalışmada trafik kazalarını konu alan reklamlarda korku çekiciliği kavramının kullanımını incelemiştir. Çalışmada, Arpa'nın çalışmasındaki bulgulara benzer olarak, sürücülerin trafik kurallarına uymadıklarında başlarına gelebilecek olumsuz sonuçların korku unsuru kullanılarak aktarıldığı saptanmıştır. Tanyeri Mazıcı ve Çakı (2018) ise, "Adolf Hitler'in Korku Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı" adlı çalışmada Alman Devlet Başkanı Adolf Hitler'in korku çekiciliği bağlamında kamu spotu reklamlarında ne yönde sunulduğunu ele almıştır. Çalışma sonucunda Hitler'in genel olarak sağlık reklamlarında, "tehlike" ve "ölüm" metaforu olarak temsil edildiği ortaya çıkarılmıştır. Böylece reklamlardaki korku unsuru kuvvetlendirilerek, kitlelerin istenilen yönde daha hızlı ikna edilmesi amaçlanmıştır.

Ulusal çalışmalar içerisinde son dönemde posterlerin propaganda amaçlı kullanımını da inceleyen alanda önemli çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Bunlar içerisinde; Gazi vd. (2018a) "İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Kült Lider Propagandasında Vladimir Lenin ve

Joseph Stalin'in Sunumu" adlı çalışmada Sovyet liderleri Lenin ve Stalin'in propaganda posterlerinde nasıl kült lider olarak inşa edildiğini incelemiştir. Çalışmada, Stalin ve Lenin'in Sovyet halkının kurtarıcısı olarak sunulduğu ortaya çıkarılmıştır. Çakı (2018a), "Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme" adlı çalışmada İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin İtalyan kamuoyunda dost ve düşman algısı inşasında posterleri propaganda amaçlı nasıl kullandığını incelemiştir. Çalışma sonucunda, posterlerde Müttefik Devletleri'nin "düşman" ve "tehlike", Nazi Almanyası'nın ise "dost" ve "müttefik" metaforları üzerinden sunulduğu bulunmuştur. Çakı ve Gülada (2018a), "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası" adlı çalışmada işgal propagandası kavramını 2. Dünya Savaşı'nda kurulan Vichy Fransası'na ait propaganda amaçlı posterler üzerinden incelemiştir. Elde edilen bulgulara, posterler üzerinden Fransız kamuoyunda Müttefik Devletleri'ne karşı nefret söylemi, Fransa'yı işgal eden kuvvetlere yönelik ise "kurtarıcı" algısının inşa edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Karaca (2018), "Waffen SS Askere Çağırma Propagandası" adlı çalışmada milli seferberlik dönemlerinde askere alma propagandasını Nazi Almanyası döneminde kurulan Waffen SS adlı ordu üzerinden incelemiştir. Çalışma sonucunda Nazilerin, Almanların Waffen SS'e katılımlarını sağlamak için posterlerde tarihi düşmanlıkları etkili bir şekilde kullandığı ortaya çıkarılmıştır.

Kapsamlı literatür taramasında, propaganda disiplini içerisinde hüznün çekiciliği kavramının incelendiği her hangi bir çalışmaya rastlanılamamıştır. Diğer yandan, hüznün çekiciliğinin doğrudan ele alındığı bir çalışma da literatürde bulunamamıştır. Alanda fark edilen bu boşluğu doldurabilmek amacıyla, posterler üzerinden propagandada hüznün çekiciliğinin rolü ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. Birinci Dünya Savaşı'nda Belçika'nın İşgaline Genel Bir Bakış

Almanya, 1871 yılında siyasi birliğini tamamladıktan sonra İngiltere ve Fransa'ya rakip olarak sömürge yarışına katılmıştı. Zaman içerisinde Almanya, Afrika ve Pasifik'te önemli sömürgeler elde etmeyi başarmıştı. Aynı zamanda Almanya, Avrupa'nın önemli sanayi ülkelerinden biri haline gelmişti. Almanya Başbakanı Otto von Bismarck, Almanya'nın denge politikası içerisinde hareket etmesini amaçlamaktaydı. Bu açıdan Bismarck döneminde Almanya Avrupa kıtasında genişleme politikası izlememişti. 1888 yılında II. Wilhelm'in Alman İmparatoru olması ile Almanya, uluslararası alanda daha aktif bir politika izleme yoluna gitmişti (Ortaylı, 2006: 26). Bu dönemden itibaren Almanya, doğrudan İngiltere ve Fransa karşıtı bir politikaya yönelmeye başlamıştı. Özellikle Almanya'nın, Orta Doğu'da Müslümanlara yönelik verdiği destekler İngiltere ve Fransa'nın tepkisini çekmekteydi (Çakı, 2018b: 75). Nitekim Almanya'nın Müslümanları desteklemesi, Orta Doğu'da İngiltere ve Fransa'ya karşı doğrudan bir kamuoyu oluşmasına yol açmaktaydı (Mühlman, 2009: 59).

1907 yılında, İngiltere, Fransa ve Rusya, Almanya'nın saldırgan dış siyasetine karşı Üçlü İtilaf adında bir ittifak anlaşması imzalamıştı. Almanya buna karşılık olarak güney komşusu Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile ittifak kurmayı tercih etmişti. 28 Haziran 1914 tarihinde Avusturya-Macaristan veliahtı Franz Ferdinand'ın Saraybosna'yı ziyaretinde bir Sırp Milliyetçisi Gavrilo Princip tarafından öldürülmesi ile Birinci Dünya Savaşı başlamıştı (Gülboy, 2004: 81). Savaşta Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları, İngiltere, Fransa ve Rusya'ya karşı cephe almıştı. Alman İmparatorluğu savaşta Fransa'ya karşı Schlieffen Planı adı verilen bir saldırı planı hazırlamıştı. Plana göre savaşın başında Alman Ordusu ağırlığı Batı Cephesi'ne verecek, Fransız Ordusu'nu kısa sürede yenilgiye uğratacaktı. Bu arada Doğu Cephesi'ndeki az sayıdaki birlikte Ruslara karşı savunma savaşı verecekti. Batı'da elde edilecek

zaferden sonra Alman Ordusu hızlı bir şekilde hareket ederek tüm kuvveti ile Rusya'ya saldırıya geçecekti (Hart, 2018: 55).

Schlieffen Planı çerçevesinde ilk olarak Alman Ordusu, savaşta tarafsızlığını ilan eden Belçika ve Lüksemburg'u hızlı bir şekilde işgal ederek, bu iki ülkenin üzerinden Paris'e saldırmayı planlamaktaydı. Almanya, 2 Ağustos 1914 tarihinde Belçika'dan askerleri için serbest geçiş hakkı tanımasını istemişti (Joll ve Gordon, 2018: 38). Belçika'nın olumsuz yanıt vermesi üzerinde Alman Ordusu, 4 Ağustos'ta Belçika'yı işgale başlamıştı. Almanya, Belçika'nın kısa süre içerisinde teslim olmasını planlamaktaydı. Buna karşın Belçika Kuvvetleri, kendilerinden sayıca çok üstün olan Alman Ordusu'na karşı haftalarca direnmeyi başarmıştı. Belçika'nın Almanya'ya karşı direnişi İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya karşı savaş hazırlıklarını tamamlamaları sağlamıştı. İlerleyen süreçte, Belçika Ordusu, sürekli takviye alan Alman Ordusu'na karşı üstünlük kurmayı başaramamış ve Almanya'nın Belçika'nın büyük bir kısmını işgal etmesini önleyememişti (Gilbert, 2011: 335).

Belçika Alman işgali döneminde büyük bir yıkıma uğramıştı. Belçika'daki evlerin önemli bir kısmı zarar görmüş, üretim tesisleri ile ulaşım hatları ağır şekilde tahrip edilmişti (Berend, 2011: 68). Almanya'nın Belçika İşgali sürecinde yaşanan yıkım, İtilaf Devletleri'nin Alman karşıtı propaganda faaliyetlerinde etkili bir şekilde kullanılmıştı.

2. Belçika İşgali Sırasında Hüzün Çekiciliğinin Propaganda Amaçlı Kullanımı

Propaganda belirli bir mesajın tek taraflı olarak otoriter bir biçimde karşı tarafa aktarılmasını ifade etmektedir. Propaganda da mesajın yorumlanmasına veya tartışılmasına izin verilmemektedir. İletişim süreci kaynaktan alıcıya tek yönlü ilerlemektedir. Propaganda yapan kişi mesajın karşıdaki kişi tarafından doğrudan kabul edilmesini istemektedir (Aziz, 2007: 15). Propaganda disiplini kitlelerin ikna edilmesinde duygu çekiciliklerini etkili bir şekilde kullanmaktadır. Duygu çekicilikleri, mizah, korku, coşku gibi duygular üzerinden oluşturulan ikna odaklı iletişim teknikleridir (Sönmez, 2017: 647). Propaganda faaliyetlerinde en sık kullanılan duygu çekiciliklerinden biri de hüzün çekiciliğidir. Hüzün çekiciliği belirli bir olaya ya da duruma yönelik duyarlılık oluşturmayı veya belirli bir olayın sebeplerine yönelik olumsuz bir düşünce inşa etmeyi amaçlayan ve bir takım görsel ve işitsel araçlarla desteklenen çekicilik türünü ifade etmektedir (Ateş, 2016: 91). Propaganda faaliyetlerinde inşa edilen hüzün çekiciliği ile kitlelerin belirli bir amaç doğrultusunda hareket etmesi amaçlanmaktadır. Hüzün çekiciliğinin propaganda amaçlı tarihte en etkili kullanıldığı dönemlerden birisi Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın Belçika'yı işgal etmesi sürecinde yaşanmıştır.

Belçika'nın Almanya tarafından işgal edilmesinden sonra İtilaf Devletleri Almanya'ya karşı yoğun bir propaganda savaşı başlamıştı. İngiliz hükümeti, Birinci Dünya Savaşı'nın başında Almanya'ya karşı yürüttüğü propaganda faaliyetlerinin profesyonelleşmesi için *Wellington House* adında bir propaganda birimi oluşturmuştu. Wellington House'da görev alan propaganda uzmanları, İngiliz kamuoyunda Almanlara karşı nefret söylemi inşa etmek için yoğun bir şekilde çalışmaktaydı. Özellikle bu dönemde Almanya'nın Belçika İşgali esnasında yaşananlar veya yaşandığı iddia edilen olaylar Almanlara karşı İngiliz halkını harekete geçirmek için kullanılmaktaydı (Ünlü Kurt, 2018: 164). İngiliz medyasının, hükümetin denetiminde olması Almanlara karşı yürütülen propaganda faaliyetlerinin beklenilenden çok daha fazla etki oluşturmasını sağlamaktaydı. Özellikle bu dönemde İngiliz basınında Alman karşıtı yoğun bir zulüm propagandası yürütülmekteydi. İngiliz gazetelerinde sürekli olarak Alman askerlerinin Belçikalılara yönelik uyguladığı sözde insanlık dışı uygulamalara yer verilmekteydi. Örneğin, bu dönemde çıkan İngiliz gazetelerinden biri "Almanlar, Belçikalı çocukların elini kesti"

başlığını taşımaktaydı (Öymen, 2014: 118). İngiliz propagandası Belçika İşgali sırasında Almanlara karşı inşa ettikleri nefret söylemi ile, ülke içerisinde savaş karşıtı oluşan muhalefeti marjinalleştirerek ortadan kaldırmayı planlamaktaydı. Nitekim İngiliz kamuoyunda Almanya'ya karşı savaşı destekleyenlerin yanında savaş karşıtı da gruplar bulunmaktaydı. İngilizler aynı zamanda, Belçika'daki dramın son bulması için İngiliz askerlerinin askere yazılmalarını telkin etmekteydi (Jowett ve O'donnell, 2014: 217). Örneğin bir İngiliz propaganda posterinde Belçika'da yaşanan yıkım gösterilerek, "Belçika'yı unutma" yazılı kodları üzerinden İngiliz halkının Britanya Ordusu'na katılması telkin edilmekteydi. İngiliz propagandasının bir diğer amacı da Belçika'da yaşananlar üzerinden savaş bonolarının İngiliz halkı tarafından satın alınmasını sağlamaktı. Böylece İngiltere'nin savaştaki ağır mali yükünün satılan savaş bonoları ile bir nebze de olsa azaltılması amaçlanmaktaydı (Strachan 2014: 76-77).

İngiliz propaganda postelerinde inşa edilen hüznün çekiciliği sayesinde ülkenin dört bir yanından Belçika halkına yönelik yardım kampanyaları başlatılmıştı. Böylece İngiliz propagandası hem savaşta mağdur olan Belçikalılara yardım etmeyi hem de Almanya'ya karşı ülke genelinde kamoyu oluşturmayı amaçlamaktaydı. Ayrıca İngiliz propagandasının bir diğer amacı Almanlar tarafından Belçika'daki sivillere uygulandığı iddia edilen katliamlar üzerinden hüznün çekiciliği oluşturarak, 1917 yılına kadar tarafsızlığını koruyan ABD'yi kendi saflarına çekmekti. ABD halkının İtilaf Devletleri'ne yönelik desteğinin sağlanabilmesi için hüznün çekiciliği boyutunda Almanlara karşı nefret söylemi inşa edilmekteydi (Jowett ve O'donnell, 2014: 219). ABD kamoyunda oluşan Alman karşıtı algı, ABD'nin 1917'de İtilaf Devletleri'nin yanında savaşa katılmasında önemli bir rol oynamıştır.

3. Yöntem

3. 1. Çalışmanın Amacı

Birinci Dünya Savaşı'nda Belçika İşgali'nin konu alan İngiliz propaganda posterleri özelinde, hüznün çekiciliği kavramının propaganda alanında nasıl ve ne yönde kullanıldığını ortaya koymak çalışmanın temel amacını oluşturmaktadır.

3. 2. Çalışmanın Önemi

Çalışma;

- Propaganda disiplini içerisinde hüznün çekiciliği kavramının nasıl bir rol oynadığını açıklaması,
- Propaganda disiplini içerisinde hüznün çekiciliğini inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanılamaması bakımından alanda özgün olması,
- Birinci Dünya Savaşı'ndaki Almanya karşıtı İngiliz propaganda faaliyetlerine ışık tutmasından dolayı önem taşımaktadır.

3. 3. Çalışmanın Evreni ve Örneklemi

Birinci Dünya Savaşı'nda Belçika İşgali'ni konu alan tüm İngiliz propaganda posterleri çalışmanın evrenini oluşturmaktadır. Buna karşın tüm posterlere ulaşmanın güçlüğünden dolayı çalışmada örneklem kullanılması yoluna gidilmiştir. Bu amaçla WWI propaganda sitesi tarafından belirlenen Belçika İşgali'ni konu alan propaganda posterleri içerisinde, amaçlı

örneklem metodu kullanılarak belirlenen 6 propaganda posterini çalışmanın örneklemini olarak belirlenmiştir (WWI propaganda, 2018).

3. 4. Çalışmanın Sınırlılıkları

İngiliz propagandasında Belçika İşgali'nin hüznün çekiciliği boyutunda yalnızca posterler üzerinden ele alınması çalışmanın temel sınırlılığını oluşturmaktadır. Ayrıca çalışma kapsamında yalnızca 6 propaganda amaçlı posterin incelenmesi ve elde edilen bulgular kapsamında genellemelerde bulunulması da çalışmanın diğer önemli sınırlılığıdır. Bir diğer sınırlılık da, posterlerin yalnızca Saussure'ün Göstergeler Modeli üzerinden incelenmesidir. Nitekim, göstergebilim alanında Saussure'ün haricinde, Charles Sanders Peirce, Roland Barthes, Claude Lévi-Strauss gibi farklı uzmanlar bulunmaktadır.

3. 5. Çalışmanın Soruları

- Belçika İşgali'ni konu alan İngiliz propaganda posterlerinde hüznün çekiciliği boyutunda ön plana çıkarılan konular nedir?
- Belçika İşgali'ni konu alan İngiliz propaganda posterlerinde hüznün çekiciliği inşasında hangi görsel ve yazılı kodlara yer verilmiştir?
- Belçika İşgali'ni konu alan İngiliz propaganda posterlerinde ne tür çözüm önerilerine yer verilmektedir?

3. 6. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada propaganda amaçlı posterler nitel araştırma yöntemleri içerisinde yer alan göstergebilimsel analiz metodu kullanılarak incelenmiştir. Posterler, Saussure'ün Göstergeler Sistemi temelinde ele alınmıştır.

Gösterge, insan zihninde yer eden bazı soyut kavramların somutlaştırılarak ifade etmektedir (Çetin ve Sönmez, 2015: 199). Göstergebilim ise, göstergeler yoluyla inşa edilen anlamları inceleyen bir bilim dalıdır. Göstergebilim 20. yüzyılın başında bir bilim dalı olarak ortaya çıkmasında, ABD'li Dil Bilimci Charles Sanders Peirce ile birlikte en büyük katkısı İsviçreli Dil Bilimci Ferdinand de Saussure yapmıştır (Tekinalp ve Uzun, 2013: 139). Her iki dilbilimci birbirlerinden habersiz olarak yaptıkları dil bilimi alanındaki çalışmalar ile göstergebilimin şekillenmesini sağlamıştır (Gazi vd., 2018b: 15). Özellikle Saussure, göstergebilime kazandırdığı Göstergeler Modeli ile alanın gelişmesinde önemli bir rol oynamıştır (Kalkan Kocabay, 2008: 18-19). Göstergebilim alanında çalışan uzmanlar, Saussure'ün ortaya koyduğu göstergebilim modelinin etkisinde kalmış ve modelin daha da basitleştirilerek uygulanmasını sağlamışlardır.

Saussure'ün Göstergeler Modeli'ndeki göstergenin anlamlandırılma evresi gösteren ve gösterilen olarak iki temel üzerinden şekillenmektedir. Gösteren, bir göstergenin herkes tarafından kabul edilen, değişmeyen anlamını içermektedir (Rifat, 2013: 97). Gösterilen ise göstergenin bir kültürün uzlaşısı içerisinde oluşturduğu öznel anlamlarını içermektedir. Gösterilen, kültürden kültüre farklılaşabilmektedir (Fiske, 2017: 127). Örneğin, bir gül gösteren açıdan çiçeği ifade ederken, gösterilen açıdan bir kültür içerisinde saflığı, temizliği veya aşkı temsil edebilmektedir.

Saussure göstergeler ve nesneler arasındaki ilişkileri incelemiştir. Bir toplumun dilinde, ortak olan anlamlar toplum tarafından uzlaşma içerisinde oluşturulan anlamları içermektedir. Saussure'e göre iletişimin sağlanabilmesi için bir kavram üzerinde toplum içerisinde ortak bir algının oluşması gerekmektedir. Saussure, dil içerisindeki sözcükleri toplumsal uzlaşmaya dayandırdığı için, dili toplumsal bağlamıyla ele almıştır (Güngör, 2013: 214). Bu açıdan, bir toplumun dilindeki anlamlar, bir başka toplumun dilindeki anlamlardan farklı olabilmektedir (De Saussure, 2014: 63). Dilsel göstergeler temel olarak nedensizliği ifade etmektedir. Değerlerini bulundukları toplum tarafından oluşturulan toplumsal uzlaşmadan elde etmektedirler. Bir kelimenin dilsel göstergesi toplumsal alışkanlıklardan veya toplumsal bir sözleşmeden şekillenmektedir. Bu açıdan dilsel göstergeler nedensizdir (Sığırcı, 2016: 52). İlerleyen süreçte Fransız dilbilimci Roland Barthes mit kavramı üzerinden Saussure'ün göstergebilim anlayışına farklı bir boyut kazandırmıştır (Çakı ve Gülada, 2018b: 96).

Çalışmada Saussure'ün Göstergeler Modeli'ndeki kavramlardan, yalnızca İngiliz propaganda posterlerinin göstergebilimsel analizinde yararlanılmıştır. Bu açıdan Saussure'ün göstergebilim anlayışını ile ilgili ayrıntılı bilgi verilmemiştir.

4. Analiz

4. 1. "Açlık" Konulu Propaganda Posterleri

"Açlık" konulu propaganda posterleri gösteren boyutunda ele alındığında, posterde iki kadın ve üç çocuğun bir deniz (veya nehir) kenarında resmedildikleri görülmektedir. Kadınlardan biri yanındaki üç çocuğun omuzlarına dokunmakta, aynı zamanda diğer kadının önünde diz çökmektedir. Diz çöktüğü kadın, görsel kodlar içerisinde antik dönemden kalma kıyafetler içerisinde yansıtılmaktadır. Posterin hemen arkasında büyük bir duman bulutu yer almaktadır. Posterin üst kısmında İngilizce "3,000,000 Belgians are destitute in Belgium / 3,000,000 kişi Belçika'da yokluk çekmektedir", alt kısmında da "They must not starve, support the local fund / Açlık çekmemeliler, yerel fonu destekle" şeklinde yazılı kodlar yer almaktadır.

Resim 1: "Açlık" Konulu Propaganda Posterleri

Poster gösterilen açıdan incelendiğinde, posterde Belçika İşgali sırasında mağdur olan çocuklar üzerinden hüznün çekiciliğinin kullanıldığı görülmektedir. Posterde bulunan "Açlık çekmemeliler, yerel fonu destekle" şeklinde yazılı kod, Belçika'daki çocukların açlıkla pençelediği mesajını vermektedir. Posterde, görsel kodlar içerisinde antik kıyafetler içerisinde resmedilen kadın, İngiliz halkını simgelemektedir. Sunum kodlarında, Belçikalı kadının

eğilmesi ve çocuklarının omzundan tutması, İngiliz halkından yardım istediği algısını oluşturmaktadır. Diğer kadının ellerini, Belçikalı kadına ve çocuklara uzatması da İngiliz halkının Belçika halkına yardım etmekte olduğu anlatılmaktadır. Posterin arkasında resmedilen duman görseli, Belçika'da meydana gelen yıkımın bir metonimi olarak yansıtılmaktadır. Posterde, Belçika halkının zor durumda olduğu ve İngiliz halkının vicdanen, insanlık görevi olarak onlara yardım etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Tablo 1: "Açlık" Konulu Propaganda Poster

Göstergeler Sistemi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Çocuklar	Almanya'nın Belçika'yı işgali ile babalarını kaybeden çocuklar
Mekan	Dumanların yükselmesi	Almanların, Belçika'da meydana getirdiği yıkım
Eylem	Athena'nın aileye yardım etmesi	İngiltere'nin Belçika halkına yardım etmesi

4. 2. "Yardım" Konulu Propaganda Poster

"Yardım" konulu propaganda posterleri gösteren açılarından ele alındığında, posterde asker ve sivillerin yer aldığı bir grup insan belirsiz bir yöne doğru ilerlemektedir. Askerlerden biri yaralı olarak resmedilmektedir. Kinetik göstergeler içerisinde yer alan jest ve beden dili incelendiğinde, posterde yer alan kişilerin üzüntülü ve yorgun olduğu aktarılmaya çalışıldığı görülmektedir. Posterde, koyu tonlar ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Posterin altında iki kırmızı haç figürü yer almaktadır. Posterin altında İngilizce "Belgian Red Cross Fund, Please send Donations / Belçika Kızılhaç Fonu, Lütfen Bağışlar gönderin" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 2: "Yardım" Konulu Propaganda Poster

Poster gösterilen boyutta incelendiğinde, hüznün çekiciliğinin Belçikalı göçmenler üzerinden oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Almanya'nın Belçika'yı işgal etmesinin ardından binlerce Belçikalı bulundukları yerleri terk ederek daha güvenli gördükleri bölgelere göç etmiştir. Göç sırasında Belçikalılar, mallarını terk etmek ve uzun bir göç yolunu aşmak zorunda kalmıştır. Posterde görsel kodlarda resmedilen Belçikalıların, üzüntü içerisinde oldukları gösterilmektedir. Posterde kullanılan koyu tonlar, Belçikalılara yönelik inşa edilen hüznün daha

da yoğunlaşmasına neden olmaktadır. Posterdeki propaganda mesajında İngiliz halkının Belçikalı göçmenlere destek vermesi gerektiği vurgulanmaktadır. Posterde oluşturulan hüznün çekiciliğinde, Belçika halkına insani nedenlerden dolayı yardım edilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Tablo 2: "Yardım" Konulu Propaganda Poster

Göstergeler Sistemi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Göç eden insanlar	Almanya'nın Belçika işgali sırasında mağdur olan insanlar
Eylem	İnsanların bir yere doğru ilerlemesi	Almanya'nın Belçika'yı işgal etmesi üzerine Alman Ordusu'ndan uzaklaşan Belçikalılar
Işık	Karanlık yol	Belçikalıların ümitsizliği

4. 3. "Siviller" Konulu Propaganda Poster

"Siviller" konulu propaganda posterini gösteren boyutta incelendiğinde, posterde bir nehir kıyısında ağlamakta olan bir kadın ve hemen yanında küçük bir çocuk yer almaktadır. Görsel kodlar içerisinde, nehrin hemen yanında bulunan değirmen ve iskele yıkıntıları içerisinde sunulmaktadır. Posterin altında, "Ateş hattındaki sivil nüfusun acılarının dinmesi için Belçika Kanal Tekne Fonu. Onlara bir şey yolla" yazılı kodu bulunmaktadır.

Resim 3: "Siviller" Konulu Propaganda Poster

Poster gösterilen açıdan incelendiğinde, posterde hüznün çekiciliğinin doğrudan Belçika halkının yaşadığı acılar üzerinden inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Posterdeki sunum kodlarında Belçikalı bir kadının nehir kıyısında çocuklarına sarılarak göz yaşı dökmesi, Belçika halkının çektiği acıların somutlaştırılmasını sağlamaktadır. Görsel kodlarda kanalın kenarında bulunan yıkıntılar, Belçika'nın işgal sırasında uğradığı yıkımın metonimi olarak kullanılmaktadır. Koyu tonların kullanılması, posterdeki hüznün çekiciliğinin etkisini arttırmaktadır. Sunum kodlarında, posterde verilmek istenen propaganda mesajı doğrudan Belçikalıların yaşadığı üzüntü üzerinden aktarılmaktadır. Posterde İngiliz halkının Belçikalılara

karşı üzüntü duyması istenmekte ve böylece İngilizlerin, Belçikalılara yardım etmek için harekete geçmesi telkin edilmektedir.

Tablo 3: "Siviller" Konulu Propaganda Poster

Göstergeler Sistemi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Ağlayan kadın	Alman işgalcilere karşı Belçikalı kadınların çaresizliği
Doğa	Kapalı hava	Hüzün, karamsarlık
Mekan	Yıkıntılar içerisindeki nehir kıyısı	Almanya'nın Belçika İşgali ile sivil yerleşimlerin zarar görmesi

4. 4. "Asker" Konulu Propaganda Poster

"Asker" konulu propaganda posterini gösteren boyutta incelendiğinde, posterde büyük bir Belçika bayrağının önünde bir kadın ve bir erkek görsellerine yer verilmiştir. Sunum kodları içerisinde, erkek Belçika askeri, kadın ise İngiliz hemşire olarak yansıtılmaktadır. Görsel kodlar içerisinde sırtında iki kanat ile resmedilen hemşire, Belçika askerine yardım ederken gösterilmektedir. Poster, "Belçika Kızılhaçı" başlığını taşımaktadır. Posterin hemen altında bulunan yazılı kodlar, Belçika Kızılhaçı için kimlere yardım gönderileceği hakkında bilgi vermektedir.

Resim 4: "Asker" Konulu Propaganda Poster

Posterdeki kodlar, gösterilen açıdan değerlendirildiğinde, posterde kanatlı bir şekilde resmedilen hemşirenin İngiliz olduğu görülmektedir. Görsel kodlarda resmedilen askerin Belçikalı olduğu ise posterin hemen arkasında büyük bir şekilde yer alan Belçika posterinden görülmektedir. "Asker" konulu propaganda posterini, çalışma kapsamında incelenen ilk üç posterden farklı olarak İngiliz halkının Belçikalı sivillerden ziyade, Belçikalı askerlere yardım etmesini istemektedir. Posterde yaralı bir şekilde sunulan Belçika askeri, Almanya'nın Belçika İşgali sırasında mücadele eden tüm Belçika askerlerinin metonimi olarak kullanılmaktadır. Posterde gerek görsel gerekse yazılı kodlar üzerinden inşa edilen propaganda mesajında, İngiliz halkının insani nedenlerden dolayı Belçikalı askerlere yardım etmesi istenmektedir. Nitekim

İngiliz hemşireye atfen resmedilen iki kanat görseli, posterde İngiliz halkının Belçikalı askerlere yönelik merhamet ve yardımseverliğini temsil etmektedir.

Tablo 4: "Asker" Konulu Propaganda Poster

Göstergeler Sistemi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Yaralı Asker	Almanya'nın Belçika İşgali'nde yararlanan Belçika askeri
İnsan	Hemşire	Belçikalılara yardım eden İngiliz halkı
Nesne	Kanatlar	İngiltere'nin Belçika'ya yardımı

4. 5. "Ev" Konulu Propaganda Poster

"Ev" konulu propaganda posterini gösteren açılarından değerlendirildiğinde, posterde bir grup insanın bir yere doğru ilerledikleri gösterilmektedir. Kinetik göstergeler içerisinde yer alan beden dili ve jestleri, insanların bir şeye yönelik tepki içerisinde oldukları mesajını vermektedir. Poster, "Belçika ve Müttefikleri Yardım Birliği" başlığını taşımaktadır. Posterin hemen altında, "Bu savaş mağdurlarına yeni bir ev kurmak için yardım edecek misiniz? Yardım sempatiyen daha iyidir" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 5: "Ev" Konulu Propaganda Poster

Poster, gösterilen açıdan incelendiğinde, posterde Belçika halkının savaşta uğradığı yıkım ve yokluk gözler önüne serilerek hüznün çekiciliğinin oluşturulmaya çalışıldığı görülmektedir. Posterdeki görsel kodlarda, Belçikalıların savaş sırasında zor durumda kaldıkları aktarılmakta, İngiliz halkının Belçikalılara yönelik üzüntü duyması amaçlanmaktadır. Buna karşı posterdeki "Yardım sempatiyen daha iyidir" yazılı kodlar ile İngiliz halkının yalnızca Belçikalılara üzülmekle kalmamaları bunun yanında İngilizlerin, Belçikalılara maddi olarak destek vermeleri de gerektiği açık bir şekilde ifade edilmektedir. Bu posterde de koyu tonların kullanılması, hüznün çekiciliğinin etkisini arttırmaktadır. Posterde, İngiliz kamuoyunda oluşturulan hüznün çekiciliği ile İngiliz halkının savaş sırasında evlerini kaybeden Belçikalıların evlerini tekrar inşa edebilmeleri için destek vermesi istenmektedir.

Tablo 5: "Ev" Konulu Propaganda Poster

Göstergeler Sistemi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Göç eden insanlar	Almanya'nın Belçika üzerinde yol açtığı yıkımdan mağdur olan Belçikalılar
Doğan	Gece, karanlık	Hüzün, keder
Eylem	İnsanların göç etmesi	Belçika'da yaşanan savaş Belçikalı sivillerin daha güvenli bir yere geçmesi

4. 6. "Yapılanma" Konulu Propaganda Poster

"Yapılanma" konulu propaganda posterini gösteren boyutta incelendiğinde, posterde yıkılmış bir kiliseyi onarmaya çalışmakta olan bir grup insan yansıtılmaktadır. Posterin hemen altında, "Yeninden inşaya hazırlanmakta olan Belçikalılara yardım etmek için" şeklinde yazılı kod bulunmaktadır.

Resim 6: "Yapılanma" Konulu Propaganda Poster**Tablo 6:** "Yapılanma" Konulu Propaganda Poster

Göstergeler Sistemi		
Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	İşçiler	Belçika halkı
Mekan	Kilise yıkıntıları	Almanya'nın Belçika İşgali'nde zarar gören yerler
Eylem	Kilisenin tamir edilmesi	Almanya'nın Belçika İşgali'nde yol açtığı yıkımın onarılması

Poster, gösterilen açıdan ele alındığında, Belçikalıların savaş sırasında uğradığı yıkıma doğrudan atıf yapıldığı görülmektedir. Posterdeki görsel kodlarda, Belçika'nın uğradığı yıkım üzerinden İngiliz halkında hüznün çekiciliğinin inşa edilmesi amaçlanmıştır. İnşa edilen hüznün çekiciliği ile birlikte İngiliz halkının Belçikalıların yıkılan binalarını tamir etmeleri için harekete

geçmeleri istenmektedir. Posterde Belçika halkının yıkılan bir kiliseyi tamir ederken gösterilmesi ile Belçikalıların kamusal alanlarının tamirinde İngiliz halkının destek verilmesi amaçlanmaktadır.

Sonuç

Çalışmada incelenen posterlerde, İngiliz kamuoyunda Belçikalılara yönelik hüznün çekiciliği inşa edebilmek için genel olarak sivillerin yaşadığı sorunların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. İngiliz propaganda posterlerinde, Kızıl Haç ve benzeri uluslararası yardım kuruluşları üzerinden, propaganda mesajlarının iletmeye çalışıldığı ortaya çıkarılmaktadır. Diğer yandan posterlerdeki görsel ve yazılı kodlarda doğrudan Almanlara karşı nefret söylemi içeren zulüm propagandasının (atrocity propaganda) yapılmadığı görülmektedir. Nitekim çalışma kapsamında incelenen propaganda posterlerinin tamamında Alman askerlerine yönelik herhangi bir görsel veya yazılı koda yer verilmediği orta çıkarılmıştır. Posterlerde daha çok İşgal sırasında veya işgalden sonra yaşananların aktarıldığı görülmüştür. Posterler üzerinden Belçika halkının yardıma ihtiyacı olduğu ve İngilizlerin yardımsever bir toplum olarak Belçikalılara yardım etmesi gerektiği aktarılmıştır.

Hüznün çekiciliği boyutunda kullanılan İngiliz propaganda posterlerinde temel amacın işgal sırasında mağdur olan Belçikalılara yardım edilmesi olduğu görülmektedir. Posterlerde siyasi veya askeri herhangi bir amaç güdülmeksizin, doğrudan insani yardımların Belçikalılara aktarılmasının amaçlandığı ortaya çıkmaktadır. Posterlerdeki görsel kodlarda Belçika halkının işgal sırasında yaşadıklarının doğrudan İngiliz kamuoyuna yansıtılması amaçlanmıştır. Diğer yandan posterdeki yazılı kodlar üzerinden de İngiliz halkının Belçikalılara yönelik ne gibi yardımlar yapabileceğiyle ilgili olarak propaganda mesajlarının verildiği gözlenmiştir. Bu açıdan posterlerde ilk olarak görseller üzerinden hüznün oluşturulmasının, daha sonra yazılı kodlar ile İngiliz halkının harekete geçirilmesinin amaçlandığı ortaya çıkmaktadır.

Posterlerde inşa edilen hüznün çekiciliği ile doğrudan İngiliz halkının duygularına tesir edilmesi amaçlanmış ve İngilizlerin en kısa sürede Belçikalılara yardım etmesi istenmiştir. Çalışma kapsamında Birinci Dünya Savaşı'nda İngiliz propagandasının sıklıkla kullandığı savaş bonusu satın alma ve askere yazılma vurgusunun Belçika'yı konu alan hüznün çekiciliği propaganda posterlerinde ön plana çıkarılmadığı ortaya çıkmaktadır.

Çalışma kapsamında Birinci Dünya Savaşı'nda Alman İmparatorluğu'nun 1914 yılındaki Belçika İşgali sırasında yaşananların hüznün çekiciliği bağlamında propaganda posterlerine nasıl ve ne yönde yansıtıldığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çalışma alanda konu ve içerik bakımından özgün olmaktadır. Nitekim çalışma hüznün çekiciliğinin propaganda disiplindeki kullanımını inceleyen alandaki ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır. Gelecek çalışmalarda Belçika İşgali sırasında zulüm propagandası bağlamında kullanılan İngiliz propaganda posterlerinin, mevcut çalışmada elde edilen bulgular ile karşılaştırmalı olarak ele alınması alana katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

Arpa, M. (2018). "İş Güvenliğini Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Korku Çekiciliği Kavramının Kullanılması", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 105-115.

Ateş, S. (2016). "Siyasal Reklamlarda Duygusal Çekicilik Kullanımı: 7 Haziran 2015 Genel Seçimlerinde Siyasal Partiler Tarafından Üretilen Reklam Filmlerinin Analizi", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 3 (12). 85-103.

- Aziz, A. (2007). *Siyasal İletişim*. 2. Baskı. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Berend, T. I. (2011). *20. Yüzyıl Avrupa İktisat Tarihi*, Serpil Çağlayan, (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Çakı, C. (2018a). "Nazi Almanyası Etkisindeki İtalyan Sosyal Cumhuriyeti'nin Propaganda Posterleri Üzerine İnceleme". *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, 11 (2), 252-272.
- Çakı, C. (2018b). "Birinci Dünya Savaşı'ndaki Alman Propaganda Kartpostallarında Kullanılan Karikatürlerde Türklerin Sunumunun Göstergebilimsel Açısından İncelenmesi". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, (29), 73-94.
- Çakı, C. ve Gülada, M. O. (2018a). "Vichy Fransası'nda İşgal Propagandası". *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 53-80.
- Çakı, C. , Gülada, M. O. (2018b). "Nazizm İdeolojisinde Alman Kadınları: "Ns-Frauen-Warte" Propaganda Dergisi Üzerine İnceleme". *Medeniyet ve Toplum Dergisi*, 2 (2), 89-105.
- Çetin, M. & Sönmez, E. E. (2015). "Sosyal Temsil Kuramı Bağlamında Kurumsal Reklamlar: Türk Hava Yolları Örneği". *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 1(39), 191-207.
- De Saussure, F. (2014). *Genel Dilbilim Yazıları*. Savaş Kılıç, (çev.), İstanbul: İthaki Yayınları.
- Fiske, J. (2017). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. Süleyman İrvan, (çev.), 5. Basım. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Gazi, M. A., Çakı, C., Gülada, M. O. (2018a). "İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet Kült Lider Propagandasında Vladimir Lenin ve Joseph Stalin'in Sunumu". *Dördüncü Kuvvet Uluslararası Hakemli Dergi*, 1 (2), 25-42.
- Gazi, M. A., Çakı, C., Gülada, M. O. (2018). "İspanya 2000 Partisi'nin Göçmen Karşıtı Propaganda Faaliyetleri Üzerine İnceleme". *Ankara Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (2), 11-22.
- Gilbert, M. (2011). *Churchill*, Süha Sertabiboğlu, (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Gülada, M. O. (2018). "Korku Çekiciliği Kavramının Trafik Kazalarını Konu Alan Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt 1, Sayı 2, 131-143.
- Gülboy, B. (2004). *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Güngör, N. (2013). *İletişim Kuramları ve Yaklaşımları*, 2. Baskı, İstanbul: Siyasal Kitapevi.
- Hart, B. L. (2018). *Birinci Dünya Savaşı Tarihi*, Kerim Bağrıaçık, (çev.), 3. Baskı, İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Joll, J. ve Gordon, M. (2018). *Birinci Dünya Savaşı Neden Çıktı?*, Orhan Dinç Tayanç, (çev.), İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Jowett, S. G. & O'donnell, V. (2014). *Propaganda & Persuasion*. USA: Sage.

- Kalkan Kocabay, H. (2008) *Tiyatroda Göstergebilim*. İstanbul: E Yayınları.
- Karaca, M. (2018). "Waffen SS Askere Çağırma Propagandası". *European Journal of Managerial Research (EUJMR)*, 2 (2), 100-118.
- Mühlman, C. (2009). *İmparatorluğun Sonu 1914, Osmanlı Savaşa Neden ve Nasıl Girdi?*. Kadir Kon, (çev.), İstanbul: Timaş Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2006). *Osmanlı İmparatorluğu'nda Alman Nüfuzu*. 9. Baskı. İstanbul: Alkım Yayınları.
- Öymen, O. (2014). *Bir Propaganda Silahı Olarak Basın*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Rifat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü: Kavramlar, Yöntemler, Kuramcılar, Okullar*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sığırcı, İ. (2016). *Göstergebilim Uygulamaları, Metinleri, Görselleri ve Olayları Okuma*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Strachan, H. (2014). *Birinci Dünya Savaşı*, Ümit Hüsrev Yolsal, (çev.), İstanbul: Say Yayınları.
- Sönmez, E. E. (2017). "Dergi Reklamlarındaki Reklam Çekiciliklerine Yönelik Bir İnceleme: All Dergisi Örneği". *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 5(2), 641-656.
- Tanyeri Mazıcı, E. ve Çakı, C. (2018). "Adolf Hitler'in Korku Çekiciliği Bağlamında Kamu Spotu Reklamlarında Kullanımı". *Erciyes İletişim Dergisi*. 5 (3). 290-306.
- Tekinalp, Ş. ve Uzun, R. (2013). *İletişim Araştırmaları ve Kuramları*. 4. Baskı. İstanbul: Derin Yayınları.
- Ünlü Kurt, S. (2018). *Birinci Dünya Savaşı'nda Propaganda*, Mustafa Karaca ve Caner Çakı (ed.), İletişim ve Propaganda, Eğitim Yayınevi, Konya, 159-196.
- WW1propaganda (2018). <http://www.ww1propaganda.com/>, Erişim Tarihi: 05.09.2018.

**TEMETTUAT DEFTERİNE GÖRE HAMİD SANCAĞI TEFENNİ KAZASININ
SOSYAL VE EKONOMİK YAPISI (1845)****Dr. Öğr. Gör. Kazım KARTAL**

Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Ağlasun MYO

Özet

19. yy Tanzimat dönemi ile birlikte vergi alanında reform yapılması konusu öncelikli olarak merkezi hükümet tarafından ele alınan konular arasında yer almıştır. Devlet gelirlerinin denetlenmesi, vergi konusunda ortaya çıkan aksaklıkların onarılması, vergi veren kişilerin belirlenmesi ve bütçe dengesinin oluşturulması için merkezi hükümet tarafından görevlendirilen kişiler tarafından sayımlar yapılmıştır. Adına “Temettuat” sayımları denilen bu sayımlar sonucunda elde edilen veriler Temettuat defterlerine kaydedilmiştir. Osmanlı iktisadi ve içtimai tarihi açısından önemli olan bu defterler, dönemin sosyal ve ekonomik tarihinin araştırılmasında arşiv belgeleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Çalışmada XIX. yüzyılın ortalarında Hamid Sancağı Tefenni kazasının iktisadi ve içtimai durumunu ortaya konulacaktır. Kaynak olarak kullanılan arşiv belgesi ise 1845 yılı Temettuat defterlerinin tamamıdır. incelenen dönemin vergi uygulamaları ve kayıt düzeni hakkında değerlendirmeler yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Temettuat Defterleri, Tefenni, Vergilendirme

OSMANLI DEVLETİ'NDE MODERNLEŞME SÜRECİ**Birgül PESEN**

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Tarih Anabilim Dalı

Özet

Osmanlı Devleti, yaşadığı coğrafya, devletlerle olan münasebeti ile diğer toplumların dikkatini çekmiştir. Devlet, başka toplumların dikkatini üzerine çektiği gibi, çağa ayak uydurmak, gelişmeleri takip etmek için çalışmalarda bulunmuştur. Hemen her devlette merkezileşmeyi sağlamlaştırma düşüncesi olduğu gibi Osmanlı'da da merkezileşme önemlidir. Osmanlı Devleti, devletin bekasını sağlamak için ne yapılması gerekiyorsa çalışmalarını o yöne doğru gerçekleştirme çabasında bulunmuştur. Devlet, devletin edebi müddeti için modernleşme girişimi adı altında çalışmalar yürütmüştür.

Osmanlı'nın ilk yıllarında modernleşme adına gerçekleştirmek istenilen çalışmaların nadir olduğu görülmektedir. XV. ve XVI. yüzyıllarda Rönesans ve Reform hareketi ile modernleşmede önemli adımlar atılmıştır. Fransız İhtilali ve akabinde yayılan düşünceler, Türk modernleşmesinde yadsınamayacak gelişmelere sebebiyet vermiştir. İhtilal, modernleşmeye gidilen süreci hızlandırmıştır. III. Selim ve II. Mahmut döneminde modernleşme adına yürütülen faaliyetler önceki padişahların yürütmüş olduğu çalışmalardan daha kapsamlıdır.

Osmanlı Devleti, modernleşmeyi istenilen seviyeye getirebilmek için farklı yollar izlemiştir. Türk modernleşmesi adına yürütülen faaliyetlerin her zaman istenilen bir şekilde devam etmediği, modernleşmeyi etkileyen olumsuz faktörlerin de olduğu görülmektedir. Modernleşmeyi olumsuz etkileyen faktörlerin devleti yıpratma sürecine getirdiğine de şahit olunmuştur. Devlet adamlarının da modernleşme üzerine hem yapıcı hem de yıkıcı etkileri vardır. Devlet adamlarının modernleşme sürecinde etkisi olduğu kadar devletin içinde yer alan ve önemli fikir beyanında bulunan kişilerin de etkisi inkâr edilemez. Onların fikirlerinden hareketle Türk modernleşmesi sürecinde hangi alana öncelik verilmesi gerektiğinin altı çizilmiştir. Devlet, hemen her alanda modernleşmeye gitme çabasıdadır. Modernleşmenin günlük yaşama uyarlanması yine ulaşım ve haberleşmede de kendisini göstermiştir. Devlet, modernleşmenin uygulamasında kimi zaman sorun yaşasa da Modernleşme, Tanzimat Fermanıyla hukuksal alanda yol kat etmiştir. Tanzimat döneminde hemen her alanda modernleşme çalışmaları yürütülmüştür. Cumhuriyet dönemine kadar olan tarihi süreçte modernleşme yanlısı olanlar olduğu gibi karşıt olanlar da vardır. Bu iki düşüncüyü de bir araya getirip de ona göre hareket etmek de hem devlet yöneticilerinin çalışmalarına hem de halkın devletin bekası için elini taşın altına koymasına bağlıdır.

Anahtar Kelimeler: Modernleşme, Süreç, Tanzimat, Türk, Toplum**Giriş**

Osmanlı Devleti, yaşadığı coğrafya itibarıyla birçok devletle münasebeti olmuştur. Osmanlı, devletin bekasını sağlamak için ne yapılması gerekiyorsa çalışmalarını o yöne doğru gerçekleştirme çabasında bulunmuştur. Devlet, devletin edebi müddeti için modernleşme girişiminde bulunarak kurtuluş yoluna gitmiştir. Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminden Cumhuriyet dönemine kadar olan süreçte Türk modernleşmesi önemli aşamalardan geçmiştir. Modernleşmenin kökenine inildiğinde kavramın ne kadar önemli olduğu anlaşılacaktır.

Modernleşme Kavramına Gidilen Süreç

Osmanlı Devleti kuruluşundan Cumhuriyet'in ilanına kadar modernleşme adı altında birçok çalışmalarda bulunmuştur. Devlet, modernleşmeye doğru atılımlarda bulunurken başka toplumlardan ister istemez etkilenmiştir. Bu etkilenme onların kendi özlerini idame ettirememeye anlamına gelmemelidir. Osmanlı Devleti'nde Türk modernleşmesi kimi zaman sekteye uğramış kimi zaman da yapılan yeniliklerin, modernleşmenin destekçi sayısı artar olmuştur. Bu desteklerin ya da karşıt tepkilerin neden olduğu modernleşme kavramı önemlidir. Modernleşmenin kökeninde modern, modernite ve nihayetinde modernleşme vardır.

Modern

Kişi düşüncesinin başka kimsenin baskı ve etkisi altında kalmadan hür bir şekilde düşüncelerini ifade edebilmesi bunun yanı sıra otoritelerden bağımsız olması, geçmişe ait olmayıp en yeni ve en son dile getirilmiş düşünceler üzerine bilgi sunması anlamına gelmektedir. Kelimenin ifade edilmesine bakıldığında Latince'de "modernus" biçimiyle 5.yüzyılda, Hristiyanlığın resmen kabul edildiği dönemi, Roma ve Pagan geçmişinden ayırmak için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Modern, geçmişe takılı olmayıp yeniyi arama, bulma çabası içerisindedir. Günümüzde de eskiye göre farklı ve yeni olanı vurgulayan terim " yaşadığımız zamana ait ya da uygun" demektir.¹

Modernliğin en basit tarihsel tanımı “yüzünü geleceğe çeviren bir çağ” şeklinde olmasıdır.² Modernleşme kavramının zaman süreci içerisinde değişimi dönemin tarihine damgasını vuran önemli bir gelişmedir. 1585’de modern, 1588’de modernist ve 1627’de modernite, 1770’de modernleşme olarak ifade edilmektedir.³

Modernite

Tam anlamıyla modern olabilmiş yaşadığı modernleşme tecrübesiyle bünyesinde modernliği temsil eden bir kavramdır. Modernliği en iyi ifade eden şey ise şimdiki zamanın modern ölçütleriyle kıyaslama yapabilmektir. Bu kıyaslamayı ifade etmeye çalışan Alain Touranie'nin görüşü önemlidir. Alain Touranie' e göre modernlik salt değişim ya da olaylar silsilesinden ziyade akılcı, bilimsel, teknik ve idari etkinliğin ürünlerinin yaygınlaşmasıdır. Akla ve bilime dayanan çalışmaların varlığıdır. Yine modernlik, akılcı, bilimsel, teknik ve idari etkinliğin yanı sıra siyaset, ekonomi, sosyal yaşam, din, sanat gibi alanlarda da giderek artan farklılaşmayı da kapsamaktadır.⁴ Modernitenin gelişimi sıradan olmayıp zaman sürecinde geçirdiği aşamalarla varlığını idame ettirebilmiştir. Modernitenin oluşumunda dört temel gelişmenin etkili olduğu kabul görmektedir. Rönesans ve reform ile meydana gelen bilimsel gelişmeler, aydınlanma düşüncesi, 1789 Fransız Devrimi ve akabinde Sanayi Devrimi önemlidir.⁵

¹ Murat Tazegül, **Modernleşme Sürecinde Türkiye**, Babil Yayınları, İstanbul, 2005, s.17,18.

² Carter V. Findley, **Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789- 2007**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.14.

³ Cüneyt Gökmen, **Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2013,s.5.

⁴ Tazegül, **Modernleşme Sürecinde Türkiye**, s.19.

⁵ Savaş, Aygener, **Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmîha Ayverdi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2011.s.17.

Modernleşme

Batılı toplumbilimcilere göre tarımsal üretimden endüstriyel üretime; ekonomide kapalı köy ekonomisinden, dışa dönük kent-pazar ekonomisine; insan- hayvan enerjisinin kullanımından makine enerjisinin kullanımına; baskıcı sorgulanamayan bir toplum yapısından kişinin düşüncesinin değer gördüğü, önemsendiği bağımsız bir düşünce, temsili demokrasiye doğru bir gelişim gösteren, Batı toplumlarına benzer bir şekilde bütün gelişmekte olan toplumların aynı süreçlerden geçerek benzer seviyeye ulaşacaklarına verilen isimdir. Modernleşmenin ifade edilişi kişilere göre farklı değerlendirilmektedir. Herhangi bir ideolojiden bağımsız bir modernleşme tanımı arayan Kongar, eski zamanların toplum tipinden günümüzdeki toplum tipine doğru bir değişmeyi modernleşme olarak algılamaktadır. M.Berger'e göre modernleşmenin çok yönlülüğü bulunmaktadır. Modernleşmeyi bir şeyle sınırlandırmamak gerektiğini belirtmektedir. Ona göre modernleşme, köylünün şehre gelmesi ve fabrika işlerine girmesi, köyden şehre geçiş süreci bunun yanı sıra tarımda yeni teknik araç ve gereçlerin kullanmasıdır. Onun üzerinde önemle durduğu meselelerden biri olan eğitim, olmazsa olmazlardandır.⁶ Batı dünyasının hemen hemen her alanda tartışmasız üstünlüğü vardır. Batının bu üstünlüğü ile diğer batı dışındaki devletler de hızla değişmeye başlamıştır. Bu değişim sürecine modernleşme denilmektedir. Modernleşme için Cihhioğlu'nun ifadesi de bir o kadar önemlidir. Ona göre modernleşme, içinde yaşanan çağa yabancı kalmamak, gelişmeleri takip etmek, çağın kültür ve teknolojisiyle de tanışmaktır.⁷ Modernleşme, geleneksellikten Çağcılık'a bir geçişi de ifade etmektedir. Ayrıca modernleşme, evreni iki kutuplu(merkez- çevre) olarak ele almaktadır. Merkez- çevre bağlamında modernleşmeye bakış farklıdır. "Yeni" nin ve genel olarak "iyi"nin temsilcisi olan 'merkez'in, 'çevre'yi de modernleşmesi gerekmektedir.⁸ Modernleşme, Avrupa'nın iktisadi, askerî siyasi gücüne karşı koymak yolunda ülkenin siyasi hürriyetini, sosyal ve kültürel benliğini koruyarak devamlılığını sürdürebilmek için başvurulmuş bir yol olarak değerlendirilmiştir.⁹

Modernleşme ve Batılılaşma İlişkisi

Modernleşme ve Batılılaşma'nın zaman zaman birlikte kullanıldıkları kimi zamanda ise farklı kavramlar olduğu izah edilmektedir. Modernleşmenin batılılaşma olarak da ifade edilişi kaynaklara yansımıştır. Bu ifade edilişteki yorum farklı bir bakış açısı getirmektedir. Erken dönem, Hristiyanlık, Ortaçağ dönemi, Rönesans ve reform, devletin yükselişi, endüstriyel ve demokratik devrimler, modern Amerika- Avrupa merkezli başlayıp bir modernleşme teorisine dönüşen Batılılaşma olarak da tanımlanan bu kavramsal, tarihsel süreçte farklı tanımlamaların da yapıldığı aşikârdır. Batılılaşma hareketi olarak görünmesinde, Doğu'dan bir bakış olarak, Batı'ya göre kendini tanımlama olarak kavrama bu anlam yüklendiği söylenebilir.¹⁰ Gökalp, modernleşme yerine asrileşme, muasırlaşma yani çağdaşlaşmayı kullanmaktadır. Bu kavramlar modernleşmeyi batılılaşmadan ayıran kavramlar olarak görülmüştür. Çünkü muasırlaşma, çağdaşlaşma son yüzyıllarda dünya ölçeğinde gelişen ve bütün insanlığın ortak malı olan bir süreç olarak algılanmaktadır.¹¹ Modernleşme ve batılılaşma ikilisi üzerine görüşlerde göze çarpan husus modernleşme ve batılılaşmanın kapsamıdır. Batılılaşma, modernleşmeye göre daha dar kapsamlı bir kavramdır. Her modernleşme sürecine tam boy bir Batılılaşma eşlik etmeyebilir. Modernleşme, maddi süreç ve göstergelerden duygu ve düşünce dünyasına kadar

⁶ Tazegül, **Modernleşme Sürecinde Türkiye**, s.23-27.

⁷ Aygener, **Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmîha Ayverdi**, s.38.

⁸ Ed.Güngör Erdumlu, **Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye**, Babil Yayınları, Ankara, 2004, s.66.

⁹ Kemal H. Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012**, Timaş Yayınları, İstanbul, 2013, s.14,15.

¹⁰ Gökmen, **Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik**, s.18.

¹¹ Gökmen, **Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik**, s.27.

uzayan kapsayıcı bir kavramken, Batılılaşma ağırlı olarak biçimle ilgilidir bu nedenle de modernleşme ile kıyaslandığında daha dar bir kapsama sahip olduğu anlaşılır.¹²

Osmanlı Devleti'nin Kuruluşu'ndan Cumhuriyet Dönemine Kadar Türk Modernleşmesine Gidilen Tarihi Süreç

Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan Cumhuriyet dönemine kadar geçen Türk modernleşmesini anlayabilmek için belli dönemlere damgasını vuran meseleler, gelişmelerden hareketle Türk modernleşmesini anlatmak konunun anlaşılması için yararlı olacaktır. Bu dönemler şöyledir;

1. 1789'a kadar Türk Modernleşmesi

2. 1789-1839'a kadar Türk Modernleşmesi

3. 1839-1923'e kadar Türk Modernleşmesi

Türk modernleşmesine gidilen tarihi süreçte 1789'a kadar olan dönemde devre damgasını vuran çok önemli denilebilecek gelişmeler olmamakla birlikte modernleşme adına yürütülen çalışmalar mevcuttur. Bu çalışmalar aklın öncülüğünde sorgulamaya yöneliktir. Düşüncelerin eleştirilmediği yerde modernleşme adına bir şeylerden bahsetmek oldukça zordur. 1789'un esas alınma nedeni ise Fransız İhtilâli, devamında meydana gelen gelişmelerin modernleşme üzerine etkileri ve modernleşme adına yürütülen faaliyetlerin önceki döneme göre daha kapsamlı olmasındandır. Yine 1839'un belirleyici bir dönem olarak ifade edilmesinin altında yatan sebepten Tanzimat'ın yeni düzenlemenin getirdiği modernleşmenin yeniliğin Türk modernleşmesinde yadırganmayacak bir yerde olmasındandır. Tanzimat ve sonraki süreç Türk modernleşmesi hakkında malumatlı bilgi vermektedir. Bu dönemlerin her biri Türk modernleşmesinde önemli bir yerdedir.

1. 1789'a kadar Türk Modernleşmesi

Modernleşme, başlangıcından bu yana derece, zaman ve mekân anlamında eşit düzeyde olmasa da toplumları farklı boyutlarda etkileyen küresel bir süreç olmuştur.¹³ Bu sürecin Osmanlı'da ne zaman başladığı hakkında kesin bir bilgiye ulaşmak zordur.¹⁴ Batılı olmayan toplumlar hakkında söylenebilecek olan modernleşmenin çok daha kısa bir zamanda, kendiliğinden olmayan, iç ve dış etkenlerin itici güçleriyle gerçekleşmiş olduğudur.¹⁵ Bu ifade edilen bilgi konuya açıklık getirmeye çalışması bakımından kayda değerdir. Osmanlı Devleti'nde Orhan Bey zamanında (1324-1362) ilk düzenli teşkilat ve kurumsallaşma gerçekleştirilmiştir. Onun döneminde aşiret usûl ve kuralları ile Türk ve Türkmen törelerinden az çok ayrılarak modern bir devlet yolunda önemli denilebilecek adımlar atılmıştır.¹⁶

¹² Metin Çulhaoğlu, "Batılılaşma ve Türk Solu", **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık**, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.171.

¹³ Dietrich Jung, Wolfgang Piccoli, **Yol Ayrımında Türkiye**, Çev. Berna Kurt, Kitap Yayınevi İstanbul, 2004, s.22.

¹⁴ Belkız Balkız, "Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji", **Mediterranean Journal of Humanities**, V.2, 2015, s.125.

¹⁵ İbrahim Kalkan, "Kazak Siyasi Düşüncesinin Gelişimi ve Kazak Gazetesi (1913-1918)", **Türkler**, C.19 Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.371.

¹⁶ Abdüllatif Armağan, "Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler", **Akademik Bakış**, C.5, Sayı:9, 2011, s.150.

Modern çağın başlangıç noktası on ikinci yüzyıla işaret ediyor olsa da geleneksellikten modernliğe geçiş uzun bir dönemi kapsamaktadır. Bu dönüşümü harekete geçiren ve daha sonraki yönünü biçimlendiren unsur da ortaçağ kilisesinin baskıcılığıdır.¹⁷ Osmanlı İmparatorluğu'nun kuruluşu ve yükselişi, Batı'da ortaçağın ekonomik, siyasal ve düşünsel planda çözüldüğü ve yerini yenilerine bıraktığı döneme tekabül etmektedir.¹⁸ Roma imparatorluğunun çöküşünü, çöküşünü izleyen yaklaşık bin yıllık ortaçağın bitişi modern zamanların başlangıcını oluşturmaktadır. Akabindeki değişim ve gelişmeler baskı ortamının kalktığına işaret eden özellikleri yansıtmaktadır. Modern devletlerin ortaya çıkışı, anadil yazının gelişmesi, din adamlarının bilim üzerindeki etkisinin azalması, deniz yolu seferleri ve coğrafi keşifler değişimlerin temel özellikleri arasındadır.¹⁹ Rönesans ve Reform hareketleri önemli değişimlerdir. Rönesans ve reform yeni düzenlemelerin olması arzusundadır.²⁰ Rönesans, reform ve aydınlanma ayaklarıyla devam eden süreç nihayetinde ekonomik, toplumsal, siyasal ve tüm alanlarda kendine özgü yapısal değişimleri beraberinde getirmiştir.²¹

Modernleşme ile Osmanlı Devleti'nin uygulamalarında değişiklikler olup bu yolda önemli reformların da gerçekleştirildiği görülmektedir. III.Ahmet (1703-1730) döneminin son yıllarında iktidarda bulunmuş olan Osmanlı sadrazamı Nevşehirli İbrahim Paşa'nın reform hareketi olgusu modernleşme adına önemlidir. Onun ilk askerî reformları gerçekleştirdiği bilinmez. Batı'nın üstünlüğünün sebeplerini işleyen, yabancı bir memur ile bir Türk arasındaki diyalog şeklinde ifade edilmiş olan ve sultana sunulan, bilinen ilk belgelerden birisi onun sadrazamlığı dönemindedir. Yine onun sadrazamlığı esnasında Fransız Protestan Rochefort tarafından yapılan ve Osmanlı askerî tâlimlerini Batı Avrupa'nın eğitim ve harp usullerine göre değiştirmekle ilgili teklifler de bu dönemde gerçekleşmiştir.²²

Yirmi Sekiz Mehmet Çelebi'nin Fransa görevinin neticeleri arasında dikkati çeken husus onun oğlu olan Yirmi Sekiz Mehmet Efendi-zâde Said Ağa tarafından 1726'da Macar muhtedisi İbrahim Müteferrika'nın işbirliği ile bir müessesenin ilk Osmanlı matbaasının kurulması olmuştur. Matbaanın kurulması için izin içeren fermanla “tarih, tıp, felsefî ilimler, astronomi ve coğrafya ile ilgili kitapların basımına müsaade edilmiştir.”²³ Matbuatın önemli bir kısmının dinî, ahlakî ve millî kural ve gelenekleri zedeleyici yayınları karşısında İslâmcıların tepki göstereceği vurgulanmaktadır. Matbuata geleneksel kalıplardan uzaklaştırıcı ve modernleştirici bir rol de yüklendiği görülmüştür. Modernleştirici bir rol üstlenme Osmanlı Devleti ve basını için yeni değildi.²⁴ II.Bayezid zamanında Yahudilerin Türkiye'ye getirdikleri ve daha sonra Rumların da bir miktar kullandığı matbaacılığı Türkler bu devirde kabul etmişlerdir.²⁵ Akabinde 1727-1728'de ordunun yeni Avrupa çizgisinde eğitimine başlandı bununla ilgili nizamname de Müteferrika tarafından yazılmıştır. İbrahim Paşa'nın sadrazamlığı sırasında Avrupa hal ve hareket tarzını taklit etmek moda haline gelmiştir. Avrupa lâle modası İstanbul'a yayıldı bu nedenle III.Ahmed devri, Türkler tarafından “Lâle Devri” olarak bilinmektedir. İbrahim Paşa'nın başarıları ve gönderilen elçiler nedeniyle Avrupa ile temaslar daha samimi olmaktadır.²⁶ Lale Devri, Türkler için parlak bir uyanış dönemi olmaktadır. Bu dönem Batı

¹⁷ Erdumlu, **Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye**, s.22.

¹⁸ Balkız, “Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji ”, s.124.

¹⁹ Erdumlu, **Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye**, s.22.

²⁰ Balkız, “Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji ”, s.124.

²¹ Gökmen, **Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik**, s.9.

²² Şerif Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, Çevirenler: Mümtaz'er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012, s.154,155.

²³ Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, s.156.

²⁴ İsmail Kara, **İslâmcıların Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşrutiyet**, Dergah Yayınları, İstanbul, 2014, s.79,80.

²⁵ Osman Turan, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008, s.444.

²⁶ Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, s.156,157.

medeniyetinin Doğu'da görünüşünün ilk safhası olarak tarihteki yerini almaktadır. Ancak batılılaşma güçlü bir direnişle karşı kaşıya kalır istediği başarıyı yakalayamaz ve dönemin veziri öldürülür.²⁷ Damad İbrahim Paşa ile birlikte mühim Arapça ve Farsça eserler Türkçeye tercüme edilmişti. Kağıthane'de yapılan yeni köşklerle yeni hayat zevkine başlanmıştı. Ancak herşey istenilen gibi olmamış Patrona Halil İsyanı(1730) bu inkişafı bir darbe tesiri yapmıştır.²⁸

I.Mahmud, tahta çıktığında sükûneti sağlamaya çalışır. Patrona'yı huzuruna çağırıp talebini sorduğunda, Patrona'nın verdiği cevap kayda değerdir. O, vezirler tarafından konulan ve halka ağır gelen vergilerin kaldırılmasını istediğini belirtmiştir. Padişah, gelişmeleri takip etmek yoluna gitmiştir. Modernleşmenin sembolü olan matbaaya dokunulmazken, lüksün, israfın sembolü haline gelen Sadabat Köşkü baskılara dayanamayan Padişah tarafından yıktırılmıştır.²⁹ Sultan I.Mahmud (1730-1754) ve III.Sultan Mustafa (1757-1774) zamanlarında Deli Petro'nun Avrupa modeline göre kurduğu yeni ordu Garbın askerî ve teknik üstünlüğünü gösterince bu sahada eğilimler artmıştır.³⁰ Mustafa'nın yerine tahta geçen Sultan I.Abdülhamid (1774-1789) zamanında Sadrazam Hamid Paşa orduda teknik sınıfların modernleşmesine devam etmiştir. Hamid Paşa'nın sadâreti kısa sürmüş, dinsizlikle ve hükümet darbesiyle itham edilerek düşürülmüştür. O, daha sonra ise idam edilmiştir. Hem bu hadise hem de Rusya ve Avusturya ile başlayan harp Osmanlı'nın takip etmek istediği gelişmeleri sekteye uğratmıştır.³¹

2. 1789-1839'a kadar Türk Modernleşmesi

Pasarofça Antlaşması'nın imzalanmasından 1763 yılına kadar modernleşme çabalarının oldukça yetersiz olduğu görünmektedir. İstenilen düzeyde modernleşme gerçekleştirilemedi. Fransa'da oraya çıkan 1789 devrimi, Avrupa'nın krallık hükümetlerini oldukça korkuttu ve İngilizlerin tavsiyesiyle bir barış yapıldı. Osmanlı Devleti de bu ağır barış antlaşmasını imzalamak zorunda kalmıştır.1789'dan sonra Avrupa'nın şekillenmesinde büyük bir ehemmiyete sahip olan temel hak ve özgürlükler ifadesi 19.yüzyıl boyunca Osmanlı Devleti'nin başını ağrıtan bir mesele olarak gündeme gelmiştir. Bunun nedeni de devletin içerisinde farklı etnik gruptan insanların bulunmuş olmasıdır. Fransız ihtilali sonrasında ortaya çıkan fikirler milletlerin ulusçu duygularının ortaya çıkmasına sebep olmuştur. İhtilalin olumlu yanları olduğu gibi olumsuz yanları da vardır. Ortaylı'ya göre Osmanlı modernleşmesinin hız kazanmasını sağlayan etkenlerin başında gelen bu gelişme aynı zamanda imparatorluğun yıkılmasını da hızlandırmıştı. İhtilal, bir taraftan modernleşmenin gelişimini sağlarken bir taraftan da parçalanmalara sebebiyet vermiştir.³²

Osmanlı Devleti'nde III. Selim'e kadar olan dönemde yaşanan olumsuzlukların çözümünde genel olarak eskiye dönme yani Kanuni devrini ideal model alma eğilimi görülmektedir. III. Selim ile birlikte sunulan layihalardan edinilen bilgi değişime gitmenin önünü açmıştır. Osmanlı Devleti'nin gerilemeye başladığı kabullenilmiş ve sorunun çözümü olarak iki alternatif ortaya çıkmıştır. Bu seçeneklerden birisi "*kanûn-ı kadîm*" in ihmal edilmemesi yani

²⁷ Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, s.157,158.

²⁸ Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s.444.

²⁹ Ebubekir Sofuoğlu, "Osmanlı Modernleşmesinde Sorunlar", *Türkler*, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002,s.635.

³⁰ Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s.444.

³¹ Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s.447,448.

³² Kaan Belek, *Modernleşme Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri*, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006, s.64,65.

Kanuni devri şartlarına ya da evvelden olagelene dönmek şeklinde gelenekçi görüşler, diğeri ise dönemin şartlarına göre hareket edilmesini savunan yenilikçi görüşlerdir.³³

Modernleşme, III. Selim iktidarına kadar büyük ölçüde Osmanlı İmparatorluğu ve Avrupa arasındaki karşılıklı bağımlılıkların bir sonucu olarak gerçekleşmiştir. İmparatorluk modernleşmenin etkisi altında neredeyse pasif bir konumdaydı. Modernleşme hemen idrak edilmeye çalışılan bir kavram olamamıştır. Anlaşılabilmesi için zamana ihtiyaç vardı. Osmanlı toplumundaki yapısal değişikliklerin arkasındaki temel kaynak olan ve böylece de geleneksel düzenin bozulmasının temel sebeplerinden birisi olan modernleşme, henüz yönetici sınıf tarafından kavranamamıştır. III. Selim ve II. Mahmud ülkeyi modern terbiye ve eğitim fikirlerine açtılar ve ilk ıslahat döneminde yönetimde modern örgütlenme yöntemlerini kullandılar. Bunu yaparken de modernleşmenin yerel toplumsal aktörlerini bulduğu bir süreci kamçılادılar. Başından beri geleneksel güçlerin katılımı olmadan, aktif bir reform süreci olarak modernleşmenin gerçekleşmeyeceğini anlamışlardır.³⁴ Toplumda modernleşme adına faaliyetlerin icra edilebilmesi için sukûnetin sağlanması gerekmektedir.

III. Selim'e göre imparatorluğun içinde bulunduğu güç durumun nedeni geleneksel kurumların düzenli bir biçimde işletilememesiydi. O, kötü kullanımın ve yeteneksizliğin sona erdirilmesi, disiplin ve hizmetin yeniden canlandırılması düşüncesindeydi.³⁵ Bu düşünceyle yola çıkan III.Selim, devrine isim olarak verilecek olan "Nizam-ı Cedid" ıslahatına girişmiştir.³⁶

III.Selim'in Nizam-ı Cedid ordusunu kurma girişimi, merkezi otoriteyi, düzenli bir maliyeyi ve yeterli idari düzenlemeleri esas alan modern , bürokratik ve akılcı bir düzenin tesisi yönünde atılmış ilk önemli adımdı.³⁷

Nizam-ı Cedid üniformaları giymek zorunda kalacaklarını düşünen yeniçeri yamaklarının başlattığı bir ayaklanma 29 Mayıs 1807'de Selim'in düşüşüne yol açmıştır.³⁸ Nizam-ı Cedid ordusunun oldukça yüksek olan masraflarını karşılamak için kurulan mali teşkilat(İrad-ı Cedid) birçok kimsenin ekonomik çıkarlarını tehdit etmiş bu durum onları yeni kurulan ordu aleyhine döndürmüştür.³⁹ 1807'de III. Selim tahttan indirilmiş, Nizam-ı Cedid ordusu dağıtılmış ve Padişahın Osmanlı İmparatorluğu'nu modernleştirme çabaları engellenmiştir. Selim de selefleri gibi modernleşme adına tam başarıyı yakalayamamıştır. Halefi IV.Mustafa'nın kısa süren hükümdarlığında(1807-1808) yeniçeriler ve yandaşları eski düzene karşı çıkmak cüretinde bulunan herkesi ortadan kaldırmaya çalıştırlarsa da başarılı olamamışlardır. Selim'i destekleyenlerden hayatta kalanlar Tuna ayanı Alemdar Mustafa liderliğinde toplanmışlardır. Nitekim III.Selim öldürülmüştür ve bunun üzerine III.Selim'in amcasının oğlu olan II.Mahmut (1808-1839)tahta geçmiştir.⁴⁰ Netice olarak Lale Devri'nden başlayıp gelişen Batı'ya yönelme ve modernleşme hareketleri III.Selim zamanında somutlaşmıştır. Bunun en açık ifadesi de

³³ Mehmet Ali Karaman," Osmanlı Modernleşmesinde Basın", **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Ağustos, 2014, Sayı:32, s.139,140.

³⁴ Jung, Wolfango Piccoli, **Yol Ayrımında Türkiye**, s.51.

³⁵ Stanford J. Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev. Mehmet Harmancı, Kitap Deyince Yay., İstanbul, 2004, s.317.

³⁶ Enver Ziya, Karal, **Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri(1789-1856)** , C.V, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011. s.61.

³⁷ Kemal H., Karpat, **Osmanlı Modernleşmesi Toplumsal, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, Çev.Akile Zorlu,Durukan-Kaan Durukan, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.s.234.

³⁸ Findley, **Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789- 2007**, s.35.

³⁹ Karpat, **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012**, s.20.

⁴⁰ Stanford J.Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, Çev. Mehmet Harmancı, E Yayınları,, İstanbul, 1994,s.25.

Modernite'dir. Modernite'nin hayatımıza girip yer etmesi bir modernleşmedir. Modernleşme hareketlerinden önce de Osmanlı'da bu hayat her yönüyle yaşanmaktaydı. Zaman içerisinde Modernite, Osmanlı hayatında geçerli olmuş ve Osmanlı için bir "değer" halini almıştır.⁴¹

II. Mahmud yeni düzen yolunda kendinden önce gelmiş olan padişah ve vezirlerin imparatorluğun muhafazacı kuvvetleri önünde yerlerini, hayatlarını kaybettiklerini bilmesine rağmen devlet için başka çıkar yol olmadığından geniş ölçülü bir düzen çalışmasına başlamıştır. II. Mahmut'un da gayesi bellidir. Onun tarafından yapılan yeni düzen padişah ile halk arasında yeni münasebetler kurmak için yapılmamıştır. Padişah devletin sarsılan otoritesini kuvvetlendirmek istemiştir. Devletin dayandığı temeller önceki padişahlar devrinde nasılsa öyle kalmıştır. Büyük halk kitlelerinin toprak, endüstri ve ticaret ile ilgili çalışmaları, modern kanunlarla düzenlenecek yerde eski halinde bırakılmıştır.⁴²

II. Mahmut ordunun yetiştirilmesine önem vermiştir. O, "...orduların yapı taşını ve insan unsurunun en önemli kısmını oluşturan subayın Osmanlı Devleti'nde modern usul ve prensiplere göre yetiştirilmesi işini bir devlet meselesi olarak algılayan ilk padişah'tır." ⁴³ II. Mahmut döneminde Mühendishane-i Bahri Hümayun genişletilmiş ve yetenekli subay yetiştirilmesi için eğitim programı modernleştirilmiştir. Aynı zamanda donanma cephanesi de modernleştirilmiş, hırsızlığın önlenmesi için sıkı bir güvenlik sistemi kurulmuştur.⁴⁴ Asayiş ve huzur devletin ayakta durmasını sağlayan unsurlardandır.

Sultan Mahmud, modern ordu ile birlikte ona bağlı olarak Garp musikisini de getirmekteydi. Eski mehter-hane asker bir milletin kahramanlık duygularını ve ordu ihtiyacını nasıl karşılıyorsa Avrupaî askerî teşkilat ve talim de öylece kendi müziği ile yerini almıştır. Muzıkayı Humâyun Mektebi Türk ve Hristiyanlar idaresinde bir Bando böylece kurulmuştur. Türkler modern ordu icabı yeni bir musiki teşkilatı kurarken Garp müziğine de alışıyordu. Modernleşme hem ordu düzenlenmesinde hem de müziğinde kendisini göstermiştir. Sultan Mahmud, bozulan devlet nizamına da el atıp devleti Avrupa idaresine göre şekillendirmeye çalışmaktadır. Eski Divân yerine Avrupa kabine usûlünü getirmiştir.⁴⁵ II. Mahmut (1808-1839), Yeniçeri Ocağı'nı kaldırarak (1826) modern usullere uygun olarak tesis ettiği yeni ordu, Asakir-i Mansure-i Muhammediye'nin güçlendirilmesi yönünde çalışmalara devam etmiştir.⁴⁶ Tamamen yeni bir piyade ordusu, Asakir-i Mansure-i Muhammediye, eski birliklerin yerine geçmek üzere kurulmuştur.⁴⁷ II. Mahmut, bu yeni kuvvetin Hristiyan ya da yabancı eğitimciler tarafından değil, sadece ve sadece modern eğitim yöntemlerine aşina olan Müslüman subaylar tarafından eğitileceğini de üstüne basa basa vurgulamıştır. Bunların hepsi kâfirlere karşı yürütülen cihadın kaçınılmaz kıldığı ihtiyaçlar olmaları bakımından şeyhülislam ve ulema tarafından da onaylanmıştır.⁴⁸ Yeni ordunun çeşitli ihtiyaçları da imparatorlukta ilk modern fabrikaların

⁴¹ Süleyman Hayri, Bolay "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi", **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.517.

⁴² Karal, **Osmanlı Tarihi, Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri(1789-1856)**, s.143,144.

⁴³ Berna Fildiş **Türk Modernleşmesi Bağlamında Askeri Bürokrasinin Bürokrasideki Yeri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s.90.

⁴⁴ Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, s.56.

⁴⁵ Turan, **Türk Cihân Hakimiyeti Mefkûresi Tarihi**, s.485,486 .

⁴⁶ Aynur Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2013, s.19.

⁴⁷ Stanford J., Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri", **Türkler**, C.12, Çev.M.Faruk Çakır, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002, s. 624.

⁴⁸ Bernard Lewis, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Arkadaş Yay., Ankara, 2011, s.110, 111.

kurulmasını başlattı. Devletin bu ihtiyaçları sağlamaya çalışması da daha önce de değinildiği gibi modernleşmenin özü olarak kabul görülmektedir.⁴⁹

Ekonomik, toplumsal ve devlet kademelerindeki değişimi gerçekleştirerek Osmanlı Devleti'nde Avrupa tarzında bir modernleşmeyi gerçekleştirmede etkili olacak sivil okulların açılmasına ihtiyaç duyulmuştur. Her bir ihtiyaç modernleşme açısından önemlidir. Bu ihtiyacı fark eden II. Mahmut eğitimdeki yenilik hareketlerine ancak son zamanlarda el atabilmiştir.⁵⁰ Modern eğitim sistemi II.Mahmut'un 23 Nisan 1821'de kurduğu Tercüme odası ile başlamıştır.⁵¹ 1835'te yönetici sınıf bürokrasisi ele alınmış, düzenlemeye gidilmesi gerektiği anlaşılmıştır. Kalemîye, Seyfiye ve İlmiye olarak düzenleme faaliyetlerine geçilmiştir. Her grubun çeşitli düzey ve rütbeleri eşitlik yaratmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Bahşiş terimi ilk kez bu yıllarda modern rüşvetin karşılığı olmaya başlamıştır.⁵²

Modern biçim ve düşüncelerin halk tarafından benimsenmesi 1835'te Osmanlı matbaacılığının gelişmesiyle mümkün olmuştur. Seküler okulların yarattığı okuma yazmaya karşılık olarak İstanbul ve diğer kentlerde çok sayıda Osmanlı basım ve yayınevi kurulmuştur. Birçok kitap yayınlanmıştır. Kitaplardan daha da önemli olan yeni basımevlerinin çıkarttıkları gazete ve dergilerdir. Resmi gazete olan Takvim-i Vekayi, akabinde 1840'da ilk Osmanlı gazetesi olan Ceride-i Havadis önemlidir. Yine birçok gazete yayın hayatına girmiştir. Gazetelerin yanında tiyatroların da kurulduğu anlaşılmaktadır.⁵³

II.Mahmut felç geçirip ölmüştür.(1839) Sultan Mahmut, imparatorluğu ve reform programının tamamını önemli bir tehlikeyle karşı karşıya bırakmıştır. II.Mahmut döneminde de modernleşme adına yapılmak istenenler yarım kalmıştır. Bundan sonra modernleşme programının devam edip etmeyeceği, gidişat hakkında karar verecek olan oğlu ve halefi Abdülmecit'dir(1839-1861) . Aynı zamanda Abdülmecit'in yanında yer alacak olan dış işleri bakanı Mustafa Reşit Paşa'nın önderliğini yaptığı himayesi altındaki kişilerdedir.⁵⁴

3. 1839-1923'e kadar Türk Modernleşmesi

II.Mahmut'tan sonra yönetime Sultan Abdülmecit geçmiştir. 1839'da Sultan Abdülmecit ve dönemin dış işleri bakanlığı tarafından Tanzimat Fermanı yayınlanmıştır. Bu ferman beraberinde birçok yeniliği, değişimi getirmiştir. Modernleşme adına önemli atılımlarda bulunulmuştur.

Tanzimat'a kadar olan süreçte Türk modernleşmesi daha çok idari ve siyasi alanda değişikliklere tekabül eder iken Tanzimat ve sonrasındaki süreçte ise bu alanların yanı sıra toplumsal olarak da ciddi denilebilecek yenilikleri karşılamaktadır.⁵⁵ Tanzimat, Türk siyasal tarihinde modernleşme yönünde eğilimin olduğunu açıkça göstermesi bakımından önemlidir. Tanzimat'la birlikte modernleşme girişimleri iki önemli gelişmeyi de beraberinde getirmiştir.

⁴⁹ Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**,s.74,75.

⁵⁰ Muammer Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştîye Mektepleri", **Türkler**, C.15, Yeni Türkiye Yay., Ankara,2002, s.44.

⁵¹ Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri", s.627.

⁵² Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, s.68.

⁵³ Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, s.116,117.

⁵⁴ Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri", s.628.

⁵⁵ Ramazan Kızılkaya, **Türk Modernleşmesi'nin Taşrada Basına Yansıması**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008,s.44.

İdarî ve askeri alanda girişilen reformlarla zayıflayan merkezi otoritenin yeniden güçlenmesini sağlamaktır. İkincisi de insan haklarının siyasal otorite karşısında belirli teminatlara kavuşması süreci Tanzimat fermanıyla başlamıştır.⁵⁶ Tanzimat'ın ilânı Osmanlı'nın siyasal anlamda Batıya kapılarını açtığı ana işaret etmenin yanı sıra bu tarihten itibaren Türk toplumunun modernleşmesi ya da Batılılaşması kesintisiz bir biçimde sürdüğü görülür.⁵⁷ Tanzimat kelimesinin kökenine inildiğinde amacının ne olduğu bir kez daha gözler önüne serilmektedir. "Tanzimat" kelimesi "Tanzim", nizam verme, düzenleme kelimelerinin çoğuludur.⁵⁸

Tanzimat Fermanının yanı sıra Islahat Fermanı da önemli bir yerdedir. 1856 Islahat Fermanı ile birlikte önemli bir adım atılmıştır. Ferman, modern devletin en önemli özelliği olan vatandaşların dinlerine göre ayırım yapılmaması yönünde büyük bir adım atmıştır. Bu durum da klasik/geleneksel sistemden radikal bir kopuşa sebep vermiştir. Tanzimat Fermanı'nın araladığı kapıyı Islahat Fermanı sonuna kadar açarak cizyeyi kaldırmıştır. Osmanlı, eşitliğe değer verdiğinin göz önüne getirmiştir.⁵⁹

Tanzimat ve Islahat Fermanlarında modernleşmenin hukuksal ve kurumsal alanda gerçekleştirilen değişikliklerle hayata geçirilebileceği düşüncesi modernleştirici aktörler tarafından benimsenmiştir. Bu düşünceye ilerleme ideolojisi ve pozitivizm eşlik etmiştir. Osmanlı'da hâkim olan bu bakış açısı zaman içerisinde yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle Cumhuriyet ile birlikte kurumsallaşarak mutlak bir güç ve daha radikal görünüme bürünmüştür.⁶⁰ 1858 Arazi kanunnamesi Osmanlı hükümetinin sosyoekonomik alanda almış olduğu modernleşme önlemlerinden en önemlisidir. Arazi kanunnamesi başlangıçta devlet mülkiyeti rejiminin tesisi yoluyla devletin araziler üzerindeki haklarının teminat altına alınması amacıyla alınan bir önlem olarak başlamıştır ve özel arazi mülkiyeti kapsamının genişlemesi ile de nihayete erdiği görülmektedir.⁶¹ Osmanlı Devletinin 1864'de yayımladığı Vilayet Nizamnamesi, Osmanlı Devleti'nin idari taksimatını yeniden düzenleyerek idarenin her kademesinde üyelerinin çoğu seçimle işbaşına gelen her vilayet, sancak ve kazada "Meclis-i İdare"leri getirmiştir. Burada bir kez daha eşit davrandığını gözler önüne sermiştir. Bu idarelerde Müslim ve gayrimüslim halkın temsilcilerinin yer almış olması buna delildir.⁶²

Tanzimat'ın açtığı kapıdan ülkeye giren yeni fikirler, kanun-ı kadimin "mutlak" hâkimiyetini zayıflatmıştır. Nitekim yine de kanun-ı kadim varlığını sürdürmeye devam etmiştir. Zamanla insanoğlu kendisinin değişmesi gerektiğinin farkına varıp çözüm yolu üretme yoluna doğru gitmiştir.⁶³ Tanzimat ile başlayan Avrupa tarzı modernizasyon ve reform sürecinde şeriat hükümlerine göre tanzim edilmiş bir yabancı profili yerine Avrupa havasının hâkim olduğu hukuk normları ve ekonomik sisteminin tesir ve tayin ettiği bir yabancı kimlik ve tanımlaması ile karşı karşıya kalındığı söylenebilir.⁶⁴ İdarî uygulamaların ve üst düzey bürokrasinin

⁵⁶ Ahmet, Cihan, İlyas Doğan, "Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum", **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.306.

⁵⁷ Balkız, "Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji", s.126.

⁵⁸ Bolay, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi", s.517.

⁵⁹ Davut Dursun, "Türk Siyasi Hayatında Klasik/Geleneksel Sistemden Modern Sisteme Geçiş Çabaları", **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.586.

⁶⁰ Aygener, **Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi**, s.68.

⁶¹ Kemal H., Karpas **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, Çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, Ankara, 2006, s.244,245.

⁶² Dursun, "Türk Siyasi Hayatında Klasik/Geleneksel Sistemden Modern Sisteme Geçiş Çabaları", s.588.

⁶³ Abdulkadir İlgen, **Türk Modernleşmesi Zihniyet İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014, s.140.

⁶⁴ Fatih Tayfur, "Tanzimat Modernleşmesinde İstimlak Kanununun Yeri ve Önemi", **Türk Modernleşmesi**, Editör: Arif Kolay, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s.111.

batılılaşması Tanzimat döneminde devam edilmiştir.⁶⁵ Tanzimat dönemi, idarî modernleşme ihtiyacının hissedildiği imparatorluğun son yüzyılıdır. İdarî modernleşme, hukukî, kültürel, siyasal ve sosyal değişimle birlikte olmuştur.⁶⁶ Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinden biri olan Tanzimat döneminde taşra yönetiminde de modernleşmeye gidilmiştir.⁶⁷

Tanzimat döneminde ihtiyacı karşılamak için sivil hizmetlileri yetiştirecek özel laik okulların açılmasına karar verilmiştir. Bu okullarda ve askeri akademilerde, Türkiye'nin modernleşmesinde önemli rol oynayan Batılılaşmış bir memur grubu yetiştirilmiştir.⁶⁸ Tanzimat döneminde önemli bir yerde olan Yeni Osmanlıların gelenekçi oldukları söylenmektedir. Yeni Osmanlılar, ekonomik gelişme, bilimsel bilgi ve modern eğitim ihtiyacı üzerinde sürekli durduklarından hiçbir şekilde gelenekçi değildirler.⁶⁹ Yeni Osmanlıların Türk düşünce ve edebiyatı üzerindeki etkileri, Modern Cumhuriyet'e kadar ulaşmaktadır.⁷⁰

1876'da patlak veren medreseli öğrencilerin ayaklanması hükümetin değişmesiyle noktalanmıştır. Padişah Abdülaziz, hükümet tarafından iktidardan uzaklaştırılmış yerine V.Murat geçirilmiştir. Mithat Paşa tarafından V.Murat'ın tahta çıkış hattının müsveddesinde önemli bir noktaya değinilmektedir. Bu nokta ilk kez "Kanun-ı Esasi" ve "Meclis-i Mebusan" vaatlerinde bulunulmuş olmasıdır. Kanun-ı Esasi 23 Aralık 1876'da yürürlüğe girmiştir. Tarihte ilk defa Osmanlı Devleti anayasalı devlet idaresine geçmiş olmaktadır.⁷¹ 1876 tarihli anayasa modern hukuk tekniğine göre yapılmıştır.⁷² Nitekim Kanun-ı Esasi fazla yürürlükte kalamamıştır. Yine de Osmanlı tebaasının anayasa, anayasal rejim ve sınırlı iktidarla tanışmaları sağlanmış, modern devletin kurulması yolunda önemli bir aşamaya geçilmiştir.⁷³ Bu da Osmanlı Devleti için önemli bir adımdır.

Abdülhamit merkezîleşmeye önem vermiştir. Onun devrinde haberleşme ağındaki çarpıcı gelişme sayesinde merkezîleşme sağlanabilmiştir. Bu gelişme beraberinde telgraf ağını, demiryolu ulaşımının devreye girmesini, vergilerin toplanmasını, kamu düzeninin sağlanmasını ve yönetimin daha istikrarlı çalışması sonucunu doğurmuştur. Abdülhamit için kullanılan ifade onu değerli kılmıştır. Onun için "maârifperver" ifadesi kullanılmıştır. Onun her seviyede açtığı modern okullar, 1880'lerde mezun vermeye başlamıştır. Daha sonraki süreçte okullaşma ve öğrenci sayısında artış görülmüştür.⁷⁴ Eğitimin modernleşmede önemli bir kurum olduğu görülmektedir.

II. Abdülhamit'in özgül modernleşme siyasetinde istihbarat, denetim, teftiş önemli bir yer tutmaktadır.⁷⁵ Onun döneminde modernleşmenin Osmanlı koşullarında üretilmesi anlamında özgül bir modernleşme tecrübesi hayata geçirilmiştir.⁷⁶ II. Meşrutiyet dönemi yeni bir anlayışı getirmeye çalışmıştır. II. Meşrutiyet, bir öncekinin devamlılığını sağlamakla birlikte,

⁶⁵ Roderic H., Davison, **Kısa Türkiye Tarihi**, Çev.Durdu Mehmet Burak, Babil Yayınları, Ankara, 2004,s.105.

⁶⁶ İlber Ortaylı, **Batılılaşma Yolunda**, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2015.s.114.

⁶⁷ Gülnaz Gezer, Baylı, **Türkiye'de İstihdam Edilen Fransız Uzmanlar ve Türk Modernleşmesine Katkıları**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara,2014, s.123.

⁶⁸ Halil İnalçık, **Osmanlı ve Modern Türkiye- Araştırmalar**, Timaş Yayınları, İstanbul,2013. s. 66,67.

⁶⁹ Davison, **Kısa Türkiye Tarihi**,s.108.

⁷⁰ Davison, **Kısa Türkiye Tarihi**,s.109.

⁷¹ Dursun, "Türk Siyasi Hayatında Klasik/Geleneksel Sistemden Modern Sisteme Geçiş Çabaları", s.590.

⁷² H.Tahsin Fendoğlu, "1876 Anayasası veya Monarşik Modernleşme Dönemi (1876-1908)", **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002, s.745.

⁷³ Dursun, "Türk Siyasi Hayatında Klasik/Geleneksel Sistemden Modern Sisteme Geçiş Çabaları", s.590.

⁷⁴ Fatih Mehmet Dervişoğlu, **Türk Tarih Düşüncesinin Modernleşmesi**, Ötüken Yayınları, İstanbul,2015. s.251.

⁷⁵ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi** ,s.170.

⁷⁶ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi** ,s.203.

öngördüğü siyasal modernleşme ile de bir anlamda cemaatsel yapılanmadan topluma doğru geçişi, mekanik dayanışmadan organik dayanışmaya geçişle tarifini bulan yeni bir siyasal kamusal alan anlayışını ortaya çıkarmıştır.⁷⁷

İttihatçılar kısa zaman içerisinde yönetimde etkinliklerini arttırmışlardır. Onların döneminde iş hayatını kolaylaştırmak için hükümet, posta adresi olarak sokaklara isim, evlere numara vermeye başlamıştır. Haberleşmede modernleşme sürecinin ehemmiyeti biraz daha anlaşılmıştır. Telefon tesisatları kurulmuş ve savaş sırasında Müslüman kadınlar ilk kez çeşitli işlerde istihdam edilmiştir.⁷⁸ İttihatçılar toprağı paylaşarak ve köylüye ucuz kredi sağlayarak ve böylece toprak sahiplerini işgücü kıtlığının üstesinden gelmek için makineleşmeye ve modern yöntemleri kullanmaya zorlayarak bu durumu değiştirmeye çalışabilirlerdi.⁷⁹ Tanzimat ile birlikte başlayan Türk modernleşme projesi, İslamcılık, Türkçülük ve Batıcılık gibi üç farklı politik fikir etrafında biçimlenmiştir.⁸⁰ Osmanlı modernleşmesi, devletin bekasına önem vermektedir. Jön Türkler ve İttihat ve Terakki ile otokrat-elitist tek yanlı modernleşmeye dönüşmüştür. Bunun özellikleri Pozitivist akılcılık, meşrutiyet ve halkçılıktır. Osmanlı modernleşmesi devleti kurtarmak için iken Jön Türklerin halkçılığı, halka iyiyi göstermek içindi. Devlete öncelik vermesi açısından modernleşme Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde benzerlik göstermektedir.⁸¹

Kurtuluş Savaşı tarihte çok önemli bir yere sahiptir. Meclisin açılması işgalci devletlere karşı atılan bir adımdır. 1 Nisan 1923'te seçimlerin yenilenmesine karar verilmiş, 11 Ağustos 1923'te İkinci Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve 9 Eylül 1923'te Cumhuriyet Halk Fırkası kurularak 29 Ekim 1923'te yeni devleti temsil eden cumhuriyet ilan edilmiş ve bunu izleyen tarihlerde de modernleşmeye yönelik yasalar çıkarılmıştır.⁸²

İslami devlet nosyonu Mustafa Kemal ve taraftarlarına yabancı durumdur. Onlar böyle bir devleti statükonun devamı ve Türkiye'nin geriliğinin sürmesi olarak görüyorlardı. Bu nedenle de farklı bir düşünce içerisinde olmuşlardır. Kemalistler 'in görüşleri kayda değer olmuştur. Onlar, Türkiye'nin modern bir ulus devlete dönüştürülmesini, Mustafa Kemal'in sözleriyle "çağdaş uygarlık seviyesinde ileri ve uygar bir ülke olarak" yaşamasını istiyorlardı. Böyle bir ulus, modern bir sanayileşmiş ekonomi yaratmak için bilime ve modern eğitime önem veren laik ve akılcı bir ulus olmak zorundadır.⁸³

Sonuç olarak Modernleşme sürecinin siyasal bir içerik kazanması Tanzimat Fermanı'nın ilânından itibaren. Dolayısıyla bir zihniyet ve normlar değişimini ifade etmesi anlamında modernleşme ya da Batılılaşma esasen Tanzimat döneminde başlamıştır. Cumhuriyet'le birlikte ise 'bütüncü' bir karakter kazandığı görülmüştür.⁸⁴

⁷⁷ Gökmen, **Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik**, s.116.

⁷⁸ Feroz Ahmad, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Kaynak Yayınları, İstanbul,2012. s.60.

⁷⁹ Ahmad, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, s.58.

⁸⁰ Hasan Hüseyin Akkaş, "Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakar Siyasi Düşünce", s.4.

⁸¹ Fendoğlu, "1876 Anayasası veya Monarşik Modernleşme Dönemi (1876-1908)", 742.

⁸² Aygener, **Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi**, s.69.

⁸³ Ahmad, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, s.69.

⁸⁴ Balkız, "Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji ", s.124.

Osmanlı Devleti'nde Türk Modernleşmesinin Amacı Ve Önemi

Türk modernleşmesi ve Batılılaşması özünde taşıdığı anlam onu ayrı bir yere koymaktadır. Türk modernleşmesi ve Batılılaşması, yönetici elit içindeki dar bir kadronun Batı ile Osmanlı arasındaki güç dengesini yeniden kurma amacıyla yürürlüğe koyduğu reform programlarına dayanmaktadır.⁸⁵ Osmanlı modernleşmesinde pratik bir amaç hedeflenmekteydi. Bu amaç, devletin topraklarını korumak ve Osmanlı'nın her alanda eski gücüne tekrar kavuşmasını sağlamaktı. Böylelikle merkezileşme sağlanıp ilerleme kaydedilebilirdi. Modernleşme çabalarıyla mevcut sorunlar çözülmeye çalışılır ancak sorunların gittikçe büyümeye başladığı görülmektedir. Sorunlar ve çözümler birbirini izliyordu. Modernleşmenin uygulama alanlarını genişletmeye doğru çalışmalara gidilmiştir. Kapitalist devletlerin ekonomik ve siyasal pazardaki yarışının doğurduğu Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı'yı da hedef aldı ve sonunda kurtuluş savaşı verildi. Başlangıçtaki amaca ulaşamamıştı. Osmanlı Devleti'nin toprakları korunamamıştı. Fakat Osmanlı'nın devamı olarak Türkiye Cumhuriyeti kendisini yok etmeye çalışan devlet ve güçlerle savaşarak tarih sahnesinde kalmayı başarmıştır.⁸⁶ Osmanlı'nın modernleşme adına düşünceleri döneme göre kimi zaman aynı kalmakta kimi zaman da değişiklik göstermektedir.

Tanzimat döneminde modernleşme çabalarının asıl amacı devletin iç meselelerini hallederek dış güçlere karşı güç kazanabilmektir. Osmanlı modernleşmesinin zihinsel (pragmatik) bir değişimin sonucu olarak başlamadığı belirtilmektedir.⁸⁷ Osmanlı Devleti, yüzünü batıya çevirerek de gayesine ulaşabileceğini fark etmiştir.⁸⁸ Modernleşme politikalarının amacı devleti kurtarmaktır.⁸⁹ Osmanlı'nın Batı ile temasa geçmesi kimi zaman farklı değerlendirilmiştir. Osmanlı Devleti'nin modernleşme algısı Batı modernliğini yakalamak amacıyla, Batı kurumlarını taklit etmek, Batılı devletlerin izlediği sürecin aynısının izlenmesi gerektiği fikrinin benimsenmesi olarak görülmüştür.⁹⁰ Türk modernleşmesi, Türk toplumunun Batı gibi modern olması, Çağdaş Batı seviyesini yakalaması, gelişmelerden haberdar olmasının yanı sıra Batı'ya ayak uydurması kültürel, ekonomik, siyasal gibi yönlerden Batı'daki gibi bir toplumsal düzenin kurulmasını ifade etmektedir.⁹¹ Bu ifade edilişte de olduğu gibi Türk modernleşmesi, toplumsal düzeni istenilen bir şekle büründürme havası içerisindedir.

Osmanlı Devleti'nde Modernleşmeyi Etkileyen Faktörler ve Modernleşmede Aydınların Rolü

Modernleşme, Osmanlı Devleti'nin uygulamalarında değişikliğe gitmek anlamına gelmesinin yanı sıra bu uygulamaların idealize edilmiş şeklinin terkin gerektirdiğinden, protestolarla, yeniden değerlendirmelerle, dalgalanmalarla ve ihtilallerle dolu bir süreç yaşamıştır. Bu tarihi süreci böylesine zorlu yapan etkilere hiç birisi onun arkasında gizlenmiş iktidar/ güç mücadelesi kadar önemli olmamıştır. Bu mücadelede önce yerli sonra Batı eğilimli bir reformu destekleyen Osmanlı bürokrasisi, imparatorlukta diğer nüfuzlu gruplar, yani yeniçeriler, ulema ve en sonunda bizzat sultan ile mücadelede bulunmuştur.⁹²

⁸⁵ İlyas Söğütü, "Jön Türkler ve Türkiye'nin Batılılaşması", *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 11(1), s.3.

⁸⁶ Aygener, *Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi*, s.46.

⁸⁷ Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.20.

⁸⁸ Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.20.

⁸⁹ Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.80.

⁹⁰ Gökmen, *Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik*, s.3.

⁹¹ Kızılkaya, *Türk Modernleşmesi'nin Taşrada Basına Yansıması*, s.30.

⁹² Mardin, *Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu*, s.154.

1700'lü yılların başındaki modernleşme girişimleri Batı'ya karşı torak kaybindan dolayıdır. Bu nedenle de ilk önce askerî alana eğilim gösterilmiştir. ⁹³ Başarısızlık, yenilgi Osmanlı'nın modernleşme alanındaki ilerleyişini etkilemiştir. III. Selim dönemi Osmanlı modernleşmesinin toplum hayatında ilk etkilerinin hissedilmeye başladığı bir zaman kesiti olarak karşımıza çıkmaktadır. III. Selim modernleşme adına çalışmalarda bulunmuş, yeni bir ordu kurmuştur.

Modernleşme yönündeki atılan adımlar beraberinde farklı bir durumu da gündeme getirmiştir. Müslüman ve Gayrimüslim gruplar arasında bir gelir farklılığı ortaya çıkarmıştır. ⁹⁴ Osmanlı modernleşme çabaları da modernleşme taraftarı gibi gözüken batıcılar, modernleşmeye direnir gibi gözüken muhafazakârların ön yargılarından dolayı bir türlü bir araya gelip ortak proje üretememeleri yüzünden modernleşme istenilen hıza ulaşamamıştır. ⁹⁵

Türk muhafazakârlığı, Türk modernleşmesinden farklı bir yol izlemiştir. Türk muhafazakârlığı, Türk modernleşmesinin akılcılıktan ilham alarak yönlendirmelerde bulunan bir yol izlemesine karşı olup yaşayan ve organik yapı arz eden toplumu göz önüne getirmiştir. ⁹⁶ Gerçek olan şudur ki Türk muhafazakârlığının gelişimi, Türk modernleşme tarihinde ortaya çıkmaktadır. ⁹⁷ Kemal Karpaz, muhafazakârlığı, modernleşme karşıtı, eskiye ait değerleri savunan bir düşünce olarak algılanılmasına karşıdır. ⁹⁸ Osmanlı seçkinleri arasında modernleşme hareketlerinin ilk zamanlardan beri kadınların özgürlüğe kavuşması konusunda yayınların yapıldığı anlaşılmaktadır. ⁹⁹ Devlet adamları ve aydınların Modernleşme üzerinde etkileri bulunmaktadır. Yine diğer önemli kişilerin de Modernleşme ile ilgili düşünceleri kayda değerdir. Modernleşme yanlısı olanlar olduğu gibi karşıt görüş sunanlar da mevcuttur.

Cevdet Paşa

Cevdet Paşa, Modernleşme döneminde Türk-İslâm düşüncesinin kurucu ve yapıcı düşünürlerinin başında gelmesinin yanı sıra klasik devlet adamı ve ulema geleneğinin de aktüel temsilcisi olması bakımından önemli bir kişidir. ¹⁰⁰ O, modernleşen Osmanlı'nın adeta bir tarihini yaşamaktadır. ¹⁰¹ Yaşamı boyunca ulemaya olan bağlılığı eski kurumların canlandırılması ve modernleştirilmesi kendisinde bir tutku yaratmıştır. Mecelle'yi de bu nedenle geliştirmiştir. ¹⁰²

Ziya Paşa

Modernleşme yolunda dil öğrenmeye önem vermiştir. O, Avrupa dillerinin öğrenilmesini istemektedir. Şiirlerinin taklit edilmesine ise karşı çıkmaktadır. Garb'ın ve Şark'ın vaziyetlerinin ve kültürlerinin farklı olduğunu söylemektedir. ¹⁰³

⁹³ Baylı, **Türkiye'de İstihdam Edilen Fransız Uzmanlar ve Türk Modernleşmesine Katkıları**, s.23.

⁹⁴ Cihan, İlyas Doğan, "Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum", s.310.

⁹⁵ Sofuoğlu, "Osmanlı Modernleşmesinde Sorunlar", s.632.

⁹⁶ Aygener, **Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi**, s.97.

⁹⁷ Akkaş, "Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakar Siyasi Düşünce", s.2.

⁹⁸ Akkaş, "Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakar Siyasi Düşünce", s.5.

⁹⁹ Şerif Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", **Türk Modernleşmesi Makaleler 4**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1991, s.33.

¹⁰⁰ Fatih Mehmet Şeker, **Türk Zihniyet Dünyası ve Hayat Felsefesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015. s.177.

¹⁰¹ Şeker, **Türk Zihniyet Dünyası ve Hayat Felsefesi**, s.180,181.

¹⁰² Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, s.101,102.

¹⁰³ Bolay, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi", s.524.

Namık Kemal

Osmanlı modernleşmesinin ve Tanzimat aydınınının en önemli isimlerinden birisidir. Yeni Osmanlılar hareketinin önde gelen isimlerindendir. O, Tanzimat'ın modernleşme anlayışına çeşitli eleştiriler yöneltmiştir. Namık Kemal, geleneksel İslâm-Osmanlı siyasi düşüncesinden kopmadan, Batı siyasi düşüncesi ile bir uzlaşma noktası bulmaya çalışması bakımından önemlidir.¹⁰⁴

Ahmet Mithat Efendi

Türk modernleşmesinin ve basın-edebiyat hayatının önemli isimlerindendir. O, Osmanlılığın özünü koruma, Osmanlı insanının modern hayatla kendi hayatını bağdaştırma yollarını göstermeye çalışmıştır. Bu fikirleri romanlarına da konu olmuştur. Osmanlıların, Osmanlılığını, geleneklerini ve inançlarını kaybetmeden modernleşmesinin yollarını bulmak, halkı geleceğe hazırlamak onun kafasını meşgul eden en önemli sorunlardandır. Ahmet Mithat'ın Çağdaş Türk düşüncesinde ve modernleşme hayatında önemli bir yeri vardır. Ahmet Mithat çalışmaları ve azmiyle örnek alınacak davranışlar sergilemiştir. Fatih Camii haziresindeki mezar taşında yazılı olan Nigar Hanım'ın beyti onun amacı ve gayretini göstermesi açısından önemlidir.

“Gayretindir sevdiren fazl-ı ulûmu ümmete,

Verzişindir(çalışmandır) anlatan sevdayı, sa'y-ı millete.”¹⁰⁵

Ahmet Midhat, modern anlamda ilk ve en önemli Türk ansiklopedisti aynı zamanda roman yazarı olması hasebiyle de önemli bir kişidir.¹⁰⁶

Ahmed Midhat'ın eleştirileri, modernliğe, alafrangalığa karşı olmayıp aşırı tüketim, sefahat yoluyla Osmanlı öğrencilerinin amaçlarından uzaklaşmasıdır. Kendisi modernleşme karşıtı değil modernleşme politikalarını destekleyen birisidir.¹⁰⁷ O, devlet adamlarının batının değerlerini benimsemeye meyilli olmalarından rahatsızlık duymuştur.¹⁰⁸

Tevfik Fikret

Tanzimat'tan önce başlayan modernleşme döneminin atmosferi içinde yetişmiş bir kişidir.¹⁰⁹

Şinasi

Yeni Osmanlılardan farklı olarak medeniyeti bir bütün olarak algılayan Şinasi “erken modern” olarak sayılabilir düşüncesi vardır. O, aydınlanma düşüncesinin etkisi altındadır ve aynı zamanda aydınlanmanın akılcı/rasyonel düşün biçimini de benimsemiştir. Ona göre, modern Batı medeniyetini inşa eden ve bu medeniyete üreticilik, canlılık getiren “dünya görüşü” ve “zihniyettir”. O, bu sebeple Batı kültürünün Doğu medeniyeti içinde bir unsur olarak kalmasıyla yetinmemekte tam bir zihniyet dönüşümünü savunmaktadır.¹¹⁰ O, Batı görüşü ve

¹⁰⁴ Bolay , “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi”, s.524,525.

¹⁰⁵ Bolay “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi”, s.528,529.

¹⁰⁶ Mardin “Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, s.33.

¹⁰⁷ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.105.

¹⁰⁸ Mardin , “Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, s.60.

¹⁰⁹ Bolay, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi”, s.536.

¹¹⁰ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.87.

anlayışına ait yenilik getirmiştir.¹¹¹ Şinasi, Şair Evlenmesi adlı eserinde önceden düzenlenmiş evliliklerle alay etmektedir.¹¹² Onda modernleşme düşüncesi hakimdir. Modernleşme hareketlerinden biri sayılan kadınların özgür olması gerektiği bir kez daha belirtilmiştir.

Mehmet Akif

Mehmet Akif için Batı'dan alınacakların bir sınırı vardır. Onun modernleşmeye, Batı'dan alınacaklara karşı sentezci tavrı, çözümlerini İslam'dan devşirmesi İslamcılığının tezahürlerini göstermektedir.¹¹³

Mithat Paşa

Mithat Paşa, Tanzimatçılardan farklı olarak, modernleşmenin nesnel koşullarının oluşturulmasını ön plana almıştır. Yine Mithat Paşa, değişimi tabandan tavana yürüten bir süreç haline sokmak istemiştir. O, daha çok ekonomik yönlü bir düşünce ile hareket etmiştir. Osmanlı toplumunda modernleşmenin süreklilik kazanması ve kendi kendini besleyen bir süreç haline gelmesi için yapılacak ilk iş, egemen üretim biçiminin değiştirilmesiydi. Zira iktisadi cephedeki bir değişim, diğer alanlardaki değişimleri de uyarıp, peşinden sürükleyebilme potansiyeline sebep vereceği ifade edilmiştir.¹¹⁴

Mithat Paşa'nın Türkiye'nin modernleşmesine katkıları salt iktisadi alanla sınırlı değildir. O, hukuk devleti, anayasal devlet, güçler ayrılığı ve parlamentarizm gibi modern siyasi kurum ve ilkelerin ülkemizde yerleşmesi için emek harcamıştır. Akılcı, yasal bir politik sistem oluşturmak üzere, ilk adımda padişahın yetkilerinin bürokrasi ve yeni aydınlar sınıfı lehine kısıtlanması çabalarına önderlik eden birkaç seçkinden biridir.¹¹⁵ Batılı bir düşünceye yönelmesi ile de dikkat çekmektedir. O, büyük bir kararlılıkla hem vilayet hem de merkez düzeyinde modern reformları getirebilmiştir.¹¹⁶

Modernleşme sürecindeki Osmanlı aydınları, Batı'dan kültürel alımlar yapmak istemekteydi. Fakat bu alımlar sonucunda, kültürel bir değişime uğramak istemiyorlardı. Osmanlı aydınları ve bürokratlarının gündemini sürekli işgal eden bu sorunun, Batı'nın yalnızca, "ilmini ve fennini" alma, "değerlerini" reddetme ile aşılabileceği düşünülmüştür. Bu düşünce de, Batı medeniyetinden nelerin alınıp, nelerin alınmayacağı konusunda karar vermede ayırt edici bir kriter olmuştur.¹¹⁷

Avrupa düşüncesiyle doğrudan temas kurabilen aydınlar da olmuştur. Modern eğitilmiş Meşrutiyet aydınları, "gelenek"ten kopuşun bir sonucu olarak Osmanlı Devleti'nin "bekasına" yönelik geliştirdikleri siyasi, sosyal, ekonomik, askeri önerilerinde Batılı paradigmalara

¹¹¹ Hilmi Ziya Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013, s.72.

¹¹² Mardin "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", s.33.

¹¹³ Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.301.

¹¹⁴ İlyas Söğütü, "Türk Modernleşmesi Sürecinde Mithat Paşa", *C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, C.11, Sayı 1, 2010, s.103

¹¹⁵ Söğütü, "Türk Modernleşmesi Sürecinde Mithat Paşa", s.106.

¹¹⁶ Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, s.102.

¹¹⁷ Fatma, Acun, "Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı:15, Mayıs, 2007, s.s.57.

dayanmışlardır. Meşrutiyet'in kendisi bu kopuşun en önemli göstergesi olarak kabul edilebilmektedir.¹¹⁸

Ali Suavi

Ali Suavi medreseden yetişmiş ateşli bir devrimcidir. O, medrese tahsili yapmış olmasına rağmen medresenin skolastik zihniyetine hücum etmiş yine fakih olduğu halde fıkha isyan ederek ilk defa laikliği savunmuştur.¹¹⁹ Suavi modern devlet anlayışında dayanak noktasını ifade etmiştir. Ona göre hükümetin temeli ilahidir. O, İslamlaşmak, modern medeniyet seviyesine erişmek ve Türkçülük görüşlerini birleştiren terkipçi düşüncesiyle birçok düşünüre öncülük etmiştir.¹²⁰

Türk Modernleşmesinin Kurumlar Üzerine Etkisi

Türk modernleşmesi askeri, eğitim, ekonomi, idari ve bürokrasi, hukuk gibi kurumlar üzerinde etkili olmuştur.

1. Askerî

18. yüzyılda devletin uğraşmak zorunda olduğu savaşlar ve savaş sonrasında meydana gelen yenilgiler devleti yıpratmıştır. Osmanlı merkezi yönetimi tarafından bu duruma bir son verilmek gerektiği düşüncesi hâkimdi. Bu düşünce ile yola çıkılarak ilk adım olarak Batı'nın üstünlüğünü askerî bir problem olarak görme sebebi gün yüzüne çıkmaktadır. Bu yüzden ilk tedbirlerin askeri alanda gerçekleştirilmesi yönünde kararlar alınmıştır. Bu dönemden sonra yeni sorun, Batı'daki silah gücünün nasıl bir şekilde Osmanlı Devletine getirileceğidir. İbrahim Paşa'nın askerî alanda bir düzenleme yapma fikrinde zamanın Fransız ordusunda görev yapıp daha sonrada Protestanlığı seçip Osmanlı'da yeni yaşam yeri talebi için gelen De Rochefort'un sunduğu teklif öncelikliydi. De Rochefort adındaki subay "Geleneksel Osmanlı Militer örgütleri dışında ya da onun yanında, ilk Avrupa yöntemli bir örgüt kurup yetiştirecek olan, fen subaylığı teklifi"ni sunmuştur. Bu teklif ile birlikte harekete geçilmiştir. Bu anlamda askeri alanda yeni bir örgütlenme ve geleneksel yapıyı değiştirme fikri, bu dönemin ağır basan özelliğidir.¹²¹ Osmanlı devleti askerî alanda çalışmalarına hız vermiş bu alanda çalışmalarda bulunurken deneyimli kişilerle çalışmayı yeğlemiştir.

Fransız asilzadesi olan ve 1729 da Türkiye'ye sığınan General Comte de Bonneval samimî bir müslüman olarak Ahmed Paşa adını almıştır. Devlet onu topçu sınıfını modernleştirme vazifesine tayin etmiştir. O, daha sonra ise Humbaracı unvanıyla tanınmıştır.¹²² III. Selim döneminde devam eden savaşlar devleti bir hayli yıpratmıştır. Onun zamanında kurulan Mühendishane-i Berri hümayun, önemli faaliyete sahiptir. Mühendishane-i Berri Hümayun¹²³, mühendis okulları içerisinde olup düşmana karşı faaliyet göstermiştir.

III. Selim zamanında Nizam-ı cedid ordusunu kurma girişimi önemli gelişmeleri de beraberinde getirmiş bulunmaktadır.¹²⁴ III. Selim, ordunun para ihtiyacını sağlamak için düzenlemede

¹¹⁸ Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.213.

¹¹⁹ Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s.91, 92.

¹²⁰ Ülken, *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*, s.114, 115.

¹²¹ Gökmen, *Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik*, s.89,90.

¹²² Turan, *Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*, s.445.

¹²³ Necdet, Sakaoğlu, *Osmanlı'dan Günümüze Eğitim Tarihi*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul,2003, s.55.

¹²⁴ Karpat, *Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma*, s.234.

bulunmuştur. İrad-ı Cedid tarafından karşılananlar dışındaki modernleşme çabalarına para sağlamak amacıyla, normalde felaket getirici nitelikteki paranın değerini düşürmek, zenginlerin mal varlığına el koymak ve vergileri arttırmak metotlarına başvurmuştur.¹²⁵ Onun döneminde kışlalar büyütülmüş ve modernleştirilmiştir. Herkesin düzenli olarak eğitim yapması için ortam yaratılmaya çalışılmıştır. Ücretler arttırılmış ve aydan aya ödenmeye başlanmıştır.¹²⁶

II. Mahmut'da III. Selim gibi orduyu modernleştirme çabalarına girişmiştir.¹²⁷ II. Mahmut döneminde yeniçeriler modernleşmeyi engellemek için girişimlerde bulunmuştur. Bu dönemde Topçu ve Top-Arabası birlikleri, III. Selim'in verdiği modern silahlar ve taktiklerin değerini bildikleri gibi iktidarda olanların eski usulleri geri getirmelerine izin vermemişlerdir.¹²⁸ II. Mahmut, yeniçerilerle uğraşmak zorunda kalmıştır. Onlar modernleşme önünde büyük bir engel olarak görülmektedir. O, yeniçerilerin son ciddi isyanını etkili bir biçimde bastırdıktan sonra, "Asakir-i Mansure-i Muhammediye" adını alan modern bir ordunun kurulmasına ağırlık vermiştir. Modern bir ordunun kurulması için devletten yeterli derecede mali kaynağa ihtiyaç duyulmuştur.¹²⁹ Yeni ordunun çeşitli ihtiyaçları imparatorlukta ilk modern fabrikaların kurulmasını başlatmış olması nedeniyle önemlidir.¹³⁰

Yeni ordunun kurulmasından dokuz yıl sonra ise 1835'te Harp Okulu açılmıştır. Aynı yıl eğitime başlayan diğer bir okul ise Mızıka-i Hümayun Okulu olmuştur. Mızıka-i Hümayun yeni üniformalı orduya uygun ceket ve pantolonlarıyla davulcu ve trampetçi yetiştirilmesine önem vermiştir.¹³¹ II. Mahmut, Mühendishane-i Bahri Hümayunu da genişletmiş ve yetenekli subay yetiştirilmesi için eğitim programı modernleştirilmiştir.¹³²

II. Abdülhamit, hükümdarlığının ilk yıllarında silahlı kuvvetlerini modernleştirmek için girişimlerde bulunmuştur.¹³³

2. EĞİTİM

Türk modernleşmesinde eğitim, devletin Avrupa'daki gelişmeleri takip etmesinin yanı sıra bu gelişmeleri ülke dahilinde üretmesinin en önemli kanalı olarak görülmektedir. Bu kanal ile birlikte başka gelişmelerin de önü açılmış olmaktadır. Avrupa'da bilim ve teknik alanındaki gelişmeler her geçen gün artmaktadır. Osmanlı Devleti, gerek orduda gerekse diğer alanlarda, modernleşmenin temeline eğitimi kaymaktadır. Eğitim sayesinde başka alanlarda da modernleşme mümkün olabilmektedir. Bilim ve teknik, dönemin kavramlaştırmasıyla "ulum ve funun", "terakki"yi (ilerleme) de beraberinde getirmiştir. Yurt dışı eğitime de önem vererek bu terakkiyi sağlama gayretine düşmüşlerdir. Özellikle *fünun* kelimesi yeni "modern bilimi"

¹²⁵ Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri", s.616.

¹²⁶ Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, s.318.

¹²⁷ Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri", s.619.

¹²⁸ Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri", s.620.

¹²⁹ Jung, Wolfgang Piccoli, **Yol Ayrımında Türkiye**, s.41.

¹³⁰ Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, s.74.

¹³¹ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.22.

¹³² Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, s.56.

¹³³ Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, s.297, 298.

ifade eden terim olarak öne çıkmaktadır ve Avrupa'ya gönderilen öğrencilerin tahsil alanlarını ifade ederken kullanılmıştır.¹³⁴

Osmanlı Devleti'nin yükselmesinde ve bir medeniyet oluşturmada eğitim öğretim işlevini gören medreselerin büyük katkısı olmuştur.¹³⁵ II. Mahmut'a kadar eğitim alanında ciddi adımlar görülmemektedir. O, Osmanlı Devleti'nde Avrupa tarzında bir modernleşmeyi gerçekleştirmede etkili olacak sivil okulların açılması gerektiğini fark etmiştir.¹³⁶ Modern eğitim sisteminin gerçekleştirilmesi için II. Mahmut faaliyete geçmiştir. II. Mahmut'un 1821'de kurduğu Tercüme Odası ile modern eğitim sistemi başlamış olmaktadır. Bu kurumun ilk görevi Sultan ve yakın çevresindekiler için yabancı diplomatlar ve tüccarların dillerinde çeviri yapabilecek eğitilmiş tercümanlar yetiştirmek ve başka milletlere mensup kişilerin kendi milletlerinin lehine çeviri yapmalarına engel olmaya çalışmaktır.¹³⁷ II. Mahmut döneminde tıp alanında önemli gelişme kaydedilmiştir. Osmanlı ordusuna donanımlı bir hekim yetiştirmek üzere 1827'de İstanbul'da Tıphane-i Amire adıyla yeni bir okulun açılması sağlanmıştır.¹³⁸

Tanzimat Fermanı akabinde birçok düzenlemeyi getirmiştir. Bu düzenlemelerden biri de eğitim alanında gerçekleştirilmiştir.¹³⁹ 1840'da şümullu bir modern eğitim sistemi gerçekleştirmek için ilk ciddi adımlar atılmaya başlanmıştır.¹⁴⁰ 1845 yılında eğitim sisteminde yapılan düzenlemelerle ilk ve orta öğrenimde medreselerin ve ulemanın hâkimiyetine son verilmiştir. Osmanlı modern eğitim sisteminin temellerini oluşturacak yeni okulların bu dönemde eğitim hayatına başladığı görülmektedir. Yurt dışına gönderilen öğrencilerin yüksekokullarda istenilen başarıyı yakalayamamalarından dolayı onların donanımlı olabilmeleri adına öncelikli olarak askerî rüştiyeler açılmıştır.¹⁴¹ Osmanlı Devleti'nde kızların eğitimi sadece ilkökul seviyesinde sıbyan mekteplerinde erkeklerle birlikte karma olarak yapılmaktaydı.¹⁴² Bu durumda da değişikliğe gidilmesi için çalışmalarda bulunulmuştur. Tanzimat Devri eğitim yapılanmasında kızların da modern eğitimin içine alınmasını tasarlamıştır.¹⁴³

Kadınlar modern eğitimin yanında iş kollarında da yer almaya başlamıştır. Bu durum paradigmatik modernleşme yönündeki değişimin bir yönü olarak da algılanmaktadır.¹⁴⁴ Kadınların Osmanlı Devleti'nin kalkınmasında ve modernleşmesinde faal rol almalarının yolu ancak eğitim ile sağlanabilirdi. Kadınların eğitim almaları ve çalışma hayatında yer almaları iki açıdan mühim görülmüştür. Birincisi, nesillerin iyi yetişmesi açısından kadınların bilinçli birer anne olmalarını sağlamanın gerekliliğidir.¹⁴⁵

19.asrın ikinci yarısıyla beraber okulda verilen eğitimin yanında evde verilen eğitimde de modern gelişmeler yaşanılmaya başlanmıştır.¹⁴⁶ Osmanlı çocuklarının 19.asırda gündelik hayatlarında yabancı dilin önemi daha çok anlaşılmıştır. Çocukların yabancı dil öğrenmesi için

¹³⁴ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.132.

¹³⁵ Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri", s.44.

¹³⁶ Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri", s.44.

¹³⁷ Shaw, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri", s.627.

¹³⁸ Ahmet,Cihan, **Osmanlı'da Eğitim**, 3F Yayınevi, İstanbul,2007,s.45.

¹³⁹ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**,s.65.

¹⁴⁰ Cihan, **Osmanlı'da Eğitim**, s.60.

¹⁴¹ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.65.

¹⁴² Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri", s.54.

¹⁴³ Demirel, "Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüştiye Mektepleri", s.54.

¹⁴⁴ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.234.

¹⁴⁵ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.235.

¹⁴⁶ Cüneyt Okay, "Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk(1850-1900)", **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,s.43.

çalışmada bulunulmuştur. Çocuklar özellikle asrın ikinci yarısından itibaren yabancı dil öğrenmeye başlamıştır.¹⁴⁷ Osmanlı toplumunda hızlı ve köklü değişimlere sahne olan 19.yüzyılda çocuk terbiyesi de değişimden etkilenmiştir.¹⁴⁸ I.Mahmut'un açtığı Mektebi Ulumi Edebiye ve Mektebi Maarifi Adliye'ye ek olarak, birçok okul açılmıştır.¹⁴⁹ Galatasaray Lisesi, modern eğitim verecek bir müessesesi olarak değerlendirilmektedir.¹⁵⁰

1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile ilköğretim alanında ıslahat çalışmaları hızlanmaktadır. Çalışma sonucunda "ibtidai" denilen modern ilköğretim okulları açılmıştır. Yine geleneksel olan sıbyan mektepleri de varlıklarını sürdürmektedir.¹⁵¹ 1870'te Darülmuallimat'ın kurulması Osmanlı Devleti'nde kadının toplumsal yeri açısından önemlidir. Kadınların eğitimde yer almaları hem modernleşme anlamında hem de kadınlara verilen değer açısından önemli bir gelişmedir.¹⁵²

Tanzimat'ın reform ve modernleştirme programını benimseyenler için hükümeti, mahkemeleri ve orduyu yönetmek için istenilen düzeyde insanları yetiştirmek laik eğitim hedefine varmakla gerçekleşebilirdi.¹⁵³

Tanzimat devlet adamlarının çoğu Avrupa'da eğitim görmüş insanlardı. Onlar, Avrupa'nın ileri hayat seviyesinde eğitimin ne kadar önemli olduğunu anlamıştı. Onlara göre Avrupalı eğitim liberal ve modern bir eğitimdi.¹⁵⁴

Orta öğrenim düzeyinde eğitim kurumlarının örgütlenmesine Tanzimat döneminde başlansa da Abdülhamit döneminde tamamlandığı anlaşılmaktadır. II. Abdülhamit dönemi modernleşmesinin Tanzimat döneminin tamamlayıcısı ve devamı olduğu eğitim alanında yürütülen çalışmalarla da gözlenmektedir.¹⁵⁵ Türk modernleşmesinin en önemli hedeflerinden birisi kadının toplumdaki yeridir. Bir toplum zayıf düşmüşse bunun sorumlusu kadının eğitimsizliği olarak görülmüştür. Bu zayıf düşmeyi düzeltebilmek için kadının eğitimine önem verilmesi gerektiği açıklanmaktadır. Tevfik Fikret, "Elbet sefil olursa kadın, alçalır beşer" ifadesinin kullanarak da bu konuya açıklık getirmiştir.¹⁵⁶

3. EKONOMİ ve TİCARET

16.yüzyıldan itibaren gittikçe artan savaş maliyetlerinin yanı sıra teknolojik buluşlar ve değerli metallerin Latin Amerika'dan Avrupa'ya akışından kaynaklanan mali krizler devleti ekonomik yönden etkilemiştir. Dışarıdaki siyasi ve ekonomik koşullarda yaşanan değişimler Osmanlı devletinin klasik kurumsal düzeninde değişikliklere gidilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁵⁷

¹⁴⁷ Okay, "Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk(1850-1900)", s.43.

¹⁴⁸ Okay, "Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk(1850-1900)", s.44.

¹⁴⁹ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.65,66.

¹⁵⁰ Emel Engin, "Türk Modernleşmesinde Galatasaray Lisesi'nin Önemi" **Türk Modernleşmesi**, Ed. Arif Kolay, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, s.33.

¹⁵¹ Okay, "Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk(1850-1900)", s.42.

¹⁵² Okay, "Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk(1850-1900)", s.42.

¹⁵³ Shaw, Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, 301.

¹⁵⁴ Okay, "Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk(1850-1900)", s.41,42.

¹⁵⁵ Erdoğan, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, s.133.

¹⁵⁶ Kızılkaya, **Türk Modernleşmesi'nin Taşrada Basına Yansıması**, s.52.

¹⁵⁷ Jung, Wolfango Piccoli, **Yol Ayrımında Türkiye**, s.47.

II. Abdülhamit, devletin zor bir süreçte olduğu zamanlarda tahta çıkmıştır(1876). Tanzimat modernleşmesinin ekonomik sahadaki başarısızlığı ve savaş maliyetlerinden dolayı devlet mali iflasını ilan etmiştir.¹⁵⁸

4. İDARİ VE BÜROKRASİ

Osmanlı modernleşmesinin ana hedefi, bürokrasinin hizmet kapasitesini artırmanın yanı sıra tebaanın yaşam standartını yükseltmek ve böylelikle merkezi yönetimin gücünü pekiştirmektir.¹⁵⁹ 1835'te yönetici sınıf bürokrasisi yeniden üç grup halinde düzenlenmiştir. Eski Saraylı ve Kalemîye sınıflarının birleşmesinden oluşan Kalemîye sınıfı, Seyfiye ve İlmiye sınıfıdır. Üç sınıfta da düzenlemeye gitme ihtiyacı duyulmuştur. Bu ihtiyaç da modernleşmenin önünü açmıştır. Her grubun çeşitli düzey ve rütbeleri eşitlik yaratmak üzere yeniden düzenlenmiştir. Herkes rütbesine göre aylık almaktaydı. Böylece modern çizgilerde bir bürokratik yapı tamamlanmış olmaktadır.¹⁶⁰

Tanzimat dönemi idarî modernleşme ihtiyacının en çok duyulduğu imparatorluğun son yüzyılıdır. Bu idarî modernleşme ise hukukî, kültürel, siyasal ve sosyal değişimle birlikte olmuştur.¹⁶¹

5. HUKUK:

Osmanlı kurumsal modernleşmesi, hukuki bir metin sayılabilecek Tanzimat Fermanı'yla başlamaktadır. Tanzimat öncesinde daha çok diğer alanlarda modernleşme çalışmaları bulunmaktadır. Tanzimat Fermanının akabinde ilan edilen Islahat Fermanı da modernleşme de önemli bir yerdedir. Tanzimat döneminin hukuki yenilikleri bu iki fermanla sınırlı değildir. Bu dönemde ceza, yargılama, toprak, vergi, ticaret hukuku ve medeni hukuk alanlarında düzenlemelere gidilmiş ve yeni kanunlar yürürlüğe konulmuştur.¹⁶² Bu düzenlemeler modernleşme adına önemlidir.

Bir taraftan modern okullar açılırken bir taraftan da Mecelle çalışmalarında olduğu gibi İslam hukukunun modernize edilmesi gündeme gelmiştir. Bu durum, toplumun kendi değerleriyle modernleşmesinin yolunu açarken diğer taraftan da zihinsel ve paradigmatik modernleşmenin kapısını aralamıştır.¹⁶³

Hukuk devleti hareketine doğru gidilen süreçte Kanun-i Esasi önemli bir adım sayılmaktadır. Modern hukuk tekniğine göre yapılan 1876 tarihli Anayasa hâkim bağımsızlığı konusunda bazı ileri hükümler getirmiştir. Şer'i davalar şeriye mahkemelerinde, nizami davalar nizamiye mahkemelerinde faaliyetlerini göstermeleri ele alınmıştır. 1876 Kanun-i Esasi önemi yadığanamayacak bir özelliğe sahiptir. O, Avrupa modelinde, Osmanlı hukukuna uygun ama eksik hazırlanmıştır. Bu Anayasa 1776 tarihli "Virginia Bill of Rights" ile 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin açtığı modern Batı anayasa hukukunun gelişmesine, Osmanlı katılımının ilk vesikası olması hasebiyle de önemlidir.¹⁶⁴ 1917'de aile ile ilgili önemli bir modernleşme adına gelişme görülmektedir. 1917 tarihli "Hukuk –u Aile Kararnamesi" köklü

¹⁵⁸ Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.114

¹⁵⁹ Karpat, *Osmanlı Modernleşmesi Toplum, Kuramsal Değişim ve Nüfus*, s.81.

¹⁶⁰ Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, s.68.

¹⁶¹ Ortaylı, *Batılılaşma Yolunda*, s.114.

¹⁶² Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.122.

¹⁶³ Erdoğan, *Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi*, s.126.

¹⁶⁴ Fendoğlu, "1876 Anayasası veya Monarşik Modernleşme Dönemi (1876-1908)", s.745.

bir yenilik taşımaya da evlilik birliğinin kurulması ile ilgili modern uygulamaları başlatması nedeniyle ehemmiyete sahip olmuştur.¹⁶⁵

Türk Modernleşmesinin Giyim -Kuşam Üzerine Etkisi

Giyim, insanın temel ihtiyacı olmasının yanı sıra her zaman belli kültürel belirlenimlere uyarak “temel ihtiyacın” ötesinde de anlamlar kazanmıştır.¹⁶⁶ Cemaatler ve bireyler, kıyafetleri her zaman farklılıklarını gösteren bir araç olarak kullanmayı yeğlemişlerdir.¹⁶⁷

III. Selim döneminde kurulan Nizam-ı Cedit ile idari, eğitsel, iktisadi, askeri ve diplomatik alanlarda birçok yeniliğe gidilmiştir. Bu dönemde bu alanlarda başarı sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak Nizam-ı Cedit’in kıyafetiyle ilgili bir düzenleme de yanlışa gidilmiştir. Levent alayı askerlerine, Fransız ordusunda kullanılan mavi bere ve kırmızı ceket ve don ile bir üniforma giydirileceği sözü ayaklanmalara sebebiyet vermektedir ve böylece Nizam-ı Cedit Dönemi yeniliklerinin sona erdiği görülmektedir.¹⁶⁸ Toplumda baskı ile yürütülmeye çalışılan faaliyetlerin bir sonunun olmayacağı anlaşılmıştır. Yine II. Mahmut da 1826’da kurduğu yeni ordu için Avrupa stilinde ceket, pantolon ve fes şartı getirmiş ve yapılan uyarılara rağmen bu fes giyme kuralını halka da yayararak bu mecburiyeti genişletmiştir. Ancak bu karar toplumda sıkıntıya sebep olmuştur.¹⁶⁹ III. Selim ve II. Mahmut döneminde giyim konusundaki tecrübesizlikleri modernleşmeyi sekteye uğratmıştır. Modernleşmenin özünde baskıya yer yoktur. Baskının olduğu yerde modernleşme başarı kaydedemez ve yenileşme adına da faaliyet gösteremez. Türk kadınının giyiminde süreç içerisinde değişikliğe, modernleşmeye doğru gidilmiştir.

Kadınların giyimi Tanzimat’ın ilanı ile birlikte biraz daha farklılık göstermektedir. Kadınların giyimi ile birlikte duruşunda da ayrı bir hava sezilmektedir. Meşrutiyetle birlikte giyim-kuşamda büyük değişiklikler olmuştur. Batı etkisi ile giyim-kuşamda şalvarın yerini pantolon almaktadır. Frenk gömleği, mintanın yerine geçmektedir. Fes ve püskül gibi çarşaf ve peçeyi çıkarıp başka bir görünüş içerisine girilmektedir.¹⁷⁰ Nitekim Kadın’ın giyim konusunda Avrupai tarz moda giyiminde biraz geride kaldığı görülmektedir. Avrupa modasının etkisiyle ferace ve yaşmak tarihe karışırken şık çarşaf, maşlah(süslü başörtü) ve yeldirmeler(hafif manto) giyildiği görülmüştür.¹⁷¹

Türk Modernleşmesinin Ulaşım Ve Haberleşme Üzerine Etkisi

III. Ahmet döneminde Osmanlı Devleti adına önemli bir gelişme görülmektedir. 1726’da Macar muhtedisi İbrahim Müteferrika’nın işbirliği ile bir müessesenin ilk Osmanlı matbaasının kurulması olmuştur. Matbaanın kurulması için izin içeren fermanla farklı alanlarla ilgili kitapların basımına izin verilmiştir.¹⁷² Yine önemli bir kısmının dinî, ahlakî ve millî kural ve gelenekleri zedeleyici yayınları karşısında İslâmcıların tepki göstereceği vurgulanmaktadır.

¹⁶⁵ Kızılkaya, **Türk Modernleşmesi’nin Taşrada Basına Yansıması**, s.53.

¹⁶⁶ Özer, İlbeyi, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyal Yaşam”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.155.

¹⁶⁷ Os, Nicole van, “Millî Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti”, **Türkler**, C.14, Çev. Bülent Keneş, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.134.

¹⁶⁸ Sofuoğlu, “Osmanlı Modernleşmesinde Sorunlar”, s.636.

¹⁶⁹ Sofuoğlu, “Osmanlı Modernleşmesinde Sorunlar”, s.636.

¹⁷⁰ Özer, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyal Yaşam”, s.155, 156.

¹⁷¹ Özer, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyal Yaşam”, s.156.

¹⁷² Mardin, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, s.156.

Matbuata modernleştirici bir rol üstlenilmiştir. Ancak bunun Osmanlı Devleti ve basını için yeni olmadığı belirtilmektedir.¹⁷³

Modernleşme ile ulaşım ve haberleşme ilerleme kaydetmiştir. Yeni yollar yapılmış ve yine posta ve telgraf düzeni kurulmuştur. Böylece insanlar haberleşme ortamına kavuşmuştur. Modernleşmeden önce ülkenin bu şekilde bütünleşmesi söz konusu olmamıştır. Batı tipi haberleşme yani kitaplar, gazeteler, telgraflar Osmanlı İmparatorluğu'nda çoğunlukla yönetici sınıfların elindeydi.¹⁷⁴ Böyle olunca da modernleşme halka inememiş belli kesimlerle sınırlı kalmıştır. III.Selim döneminde gemilerde modernleşme faaliyetlerine girilmiştir. En son deniz mimarisi standartlarına göre pek çok sayıda çağdaş gemi yapılmıştır.¹⁷⁵

Devlet, yollar yaparak, demir yolları çalışmasında bulunarak dünya hakkında haberdar olmayı ve gelişmeleri takip etmeyi kendisine ilke edinmiştir. 1860'tan sonra ulaşım ve haberleşme adına faaliyetler artmıştır. Bu faaliyetler, hükümetin taşradaki temsilcileriyle iletişim kurma ve birlikleri hızla konuşturma çabalarının sonucu olarak posta sistemini (1834), telgraf (1855–64) ve demiryollarını (1866) kurması ile başlamıştır. Özellikle *Ceride-i Havadis* ve *Tercüman-ı Ahval* (1860) olmak üzere modern basının kurulmasıyla birlikte modern iletişimin bütün etkileri hissedilmeye başlamıştır.¹⁷⁶ Demiryolu hattı Haydarpaşadan İzmit'e Ankara'ya, Konya'ya ve sonradan büyük bir bölümü Almanlar tarafından olmak üzere Basra körfezine kadar döşenmiştir.¹⁷⁷ Konya tren istasyonu ve İzmit tren istasyonu II.Abdülhamit döneminin önemli istasyonları olarak değerlendirilmiştir.

Osmanlı Devleti, iletişim ve haberleşme kanalları ile modernleşmeyi sağlamaya çalışmıştır. Haberleşme kanalları beraberinde iki gelişmeyi de getirmektedir. Bir taraftan katılılaşmaya doğru gidilirken diğer taraftan da yumuşama içerisinde olunmuştur. Bu katılılaşmada etkili olan unsur zaman süreci içerisinde Batı kültürünü alanların kendilerini halktan biraz daha soyutlamış olmasıdır. Diğer taraftan da yumuşamada ise sınıf duvarlarını muhafaza etmek imkânlarının gittikçe zorlaştığı görülmektedir. Bu da olumlu bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.¹⁷⁸

Telgraf sayesinde önemli bir eksiklik giderilmiş oluyordu. Ancak telgrafın despotik bir biçimde kullanıldığı da görülmüştür.¹⁷⁹ II.Abdülhamit dönemi baskının olduğu bir dönem olarak değerlendirilse de onun zamanında modernleşme adına kayda değer gelişmeler görülmektedir.

Türk Modernleşmesinin Sonuçları

Türk modernleşmesi uygulama, hayata geçirme konusunda sorun yaşamıştır. Avrupa medeniyetini bilgiye ya da Althusser'in Marx'tan esinlenerek ifade ettiği bir deyişle, 'zihinsel somut'a dönüştürecek kavramsal donanımı hayata geçirememiş olmakla malul olduğu anlaşılmaktadır.¹⁸⁰

Türk modernleşme hareketindeki temel zorluklar, devletin geleneksel bir yapı içerisinde oluşundan ve yine dinî kaidelerden kaynaklanmaktadır. Devlet, her ne kadar modernleşme

¹⁷³ Kara, *İslâmcıların Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşrutiyet*, s.79,80.

¹⁷⁴ Sofuoğlu, "Osmanlı Modernleşmesinde Sorunlar", s.633,634.

¹⁷⁵ Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, s.321.

¹⁷⁶ Karaman, "Osmanlı Modernleşmesinde Basın", s.138,139.

¹⁷⁷ Shaw, Ezel Kural Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II*, s.58.

¹⁷⁸ Mardin, "Tanzimat'tan Sonra Aşırı Batılılaşma", s.29.

¹⁷⁹ Lewis, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, s.254.

¹⁸⁰ Hilmi Yavuz, "Modernleşme: Parça mı, Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi, Kavram mı?", *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık*, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, s.215.

içerinde olsa da geleneksel bir yapı da varlığını idame ettirmeye çalışmaktadır. Tanzimat reformcuları ve aydınlar, yönetimi Batılılaştırmak ve modern teknikleri almak istemelerine rağmen, şeriat, dinî mahkemeler ve dinî mektepleri muhafaza etmenin iyi olacağına inanmaktadır.¹⁸¹ Düşünce bu yönde olması nedeniyle tam anlamıyla bir modernleşmeden de bahsetmek o derece güç olmuştur. Yani tam anlamıyla bir özümseme ve onu topluma uygulayabilme gerçekleştirilememiştir.

Türk modernleşmesinin sağlıklı bir yapıya oturması, modernleşmeyi Batılılaşmak olarak anlayan ve yine modernleşmeyi şekli unsurlara irca eden düşünceden sıyrılmak gerekmektedir. Bu düşünceden sıyrıldığında modernleşmenin başarıya ulaşmaması imkânsızdır. Modernleşmenin istenilen bir yapıda olması için Türk toplumunun kendi iç dinamiklerine dönmesi ve ayrıca globalleşen dünyadaki gelişme ve değişimlere açık olması gerekmektedir.¹⁸²

SONUÇ

Osmanlı Devleti Kuruluşu'ndan Cumhuriyet dönemine kadar Türk modernleşmesi adına girişimlerde bulunmuştur. Devletin kuruluş döneminde modernleşme adına birçok faaliyet gerçekleştirdiği söylenemez. Modern adı altında uygulamalarda, kurumlarda çalışmalar yürütülmüştür. XV. ve XVI. yüzyıllarda Rönesans ve Reform hareketleriyle birlikte modernleşmeye gidilen süreç biraz daha yol kat etmiştir. Fransız İhtilali ile birlikte devletin bünyesinde yayılan fikirler modernleşmenin hızını bir kat daha arttırmıştır. Bu ihtilalin olumsuz olarak değerlendirilen tarafı da mevcuttur. İhtilal, devletin bünyesine zarar vermiştir. Daha sonraki süreçte ise Türk modernleşmesi adına III.Selim ve II.Mahmut önemli çalışmalarda bulunmuştur.

Modernleşme sayesinde farklı alanlarda değişiklikler görülmüştür. Tanzimat Fermanı'nın ilanı ile hukuksal olarak da ilerlemeler kaydedilmiştir. Tanzimat döneminde devlet adamları ve aydınlar Türk modernleşmesi üzerine fikir beyan etmişlerdir. Kimileri modernleşme yanlısı iken kimileri de aksi yönde faaliyet göstermiştir. Türk modernleşmesi ile ilgili düşüncelerini ifade etmekten çekinmeyen önemli şahsiyetler de vardı. Türk modernleşmesinde yine kayda değer bir gelişme Meşrutiyet'in ilanı ile gerçekleşmiştir. Modernleşme açısından önemli olan bu dönem II.Abdülhamit'in baskıları ile pek parlak geçmese de onun yürüttüğü faaliyetler modernleşmede kayda değerdir. II.Abdülhamit, modernleşmeyi merkez dışına taşıyarak da kendisine olan tepkileri bertaraf etmeye çalışmıştır. II.Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte modernleşme çabaları artmıştır.

Osmanlı Devleti'nde meydana gelen karışıklıklar, savaşlar devleti yıpratmıştır. Devlet, merkezi yapısını güçlendirmek için durmadan çalışmıştır. Devlet, bu çalışma esnasında da kimi zaman birleştirici bir yapıyı sağlamaya çalışırken tepkilerle de karşı karşıya kalmıştır. Osmanlı Devleti, Türk modernleşmesi adı altında yürütmeye çalıştığı faaliyetler belli kesimlere hitap ettiğinden ayrıştırıcı gibi görülmüştür. Yani Osmanlı Devleti modernleşmeyi yürütmeye çalışırken uygulamada umduğu başarıyı yakalayamamıştır. Bu nedenle de Modernleşme özünde de olduğu gibi farklı alanlarda gerçekleştirilmeli, ihtiyaçlara cevap verebilmeli ve bunun yanı sıra her kesime hitap etmelidir. Modernleşme kendisine uygun bir ortam bulamadığında verimsiz bir hale gelmektedir.

¹⁸¹ İnalçık, **Osmanlı ve Modern Türkiye**,s.69.

¹⁸² Abdullah, Alperen, "Osmanlı Devleti'nde Modernleşme ve Din" , **Osmanlı**, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999,s.219.

Bu ortamın olmaması için devlet adamları ve yöneticiler ilk önce güven verici bir ortam hazırlamak için gayret sarf etmelidir. Bunun yanı sıra toplum da bir vatandaş olarak gelişmelere karşı kör, sağır ve dilsiz olmamalı onlar da taşın altına elini koymaya çalışmalıdır. Bu şekilde Türk modernleşmesi de Atatürk'ün de dediği gibi çağdaş uygarlık seviyesine çıkabilecektir.

KAYNAKÇA

ACUN, Fatma, “Osmanlı'nın Torunları Cumhuriyet'in Çocukları: Osmanlıdan Cumhuriyet'e Değişme ve Süreklilik”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:15, Mayıs, 2007, ss.39-64.

AHMAD, Feroz, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2012.

AKKAŞ, Hasan Hüseyin, “Türk Modernleşme Tarihinde Muhafazakâr Siyasi Düşünce”, ss.1-12.

ALPEREN, Abdullah, “Osmanlı Devleti'nde Modernleşme ve Din” , **Osmanlı**, C.7, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 1999, ss.212-220.

ARMAĞAN, Abdülatif, “Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler”, **Akademik Bakış**, C.5, Sayı:9, 2011, ss.139-156.

AYGENER, Savaş, **Osmanlı Türk Modernleşmesi Ekseninde Türk Muhafazakârlığı ve Sâmiha Ayverdi**, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2011.

BALKIZ, Bekir, Türk Modernleşmesi, Pozitivizm ve Sosyoloji, **Mediterranean Journal of Humanities**, V/2(2015) ss.123-149.

BAYLI, Gülnaz Gezer, **Türkiye'de İstihdam Edilen Fransız Uzmanlar ve Türk Modernleşmesine Katkıları**, Hacettepe Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2014.

BELEK, Kaan, **Modernleşme Sürecinde Türkiye'nin Kimlik Problemleri**, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2006.

BOLAY, Süleyman Hayri, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türk Düşünce Tarihi”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.515-566.

CİHAN, Ahmet, İlyas Doğan, “Osmanlı Toplumsal Yapısı ve Sivil Toplum”, **Türkler**, C.10, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, ss.292-314.

CİHAN, Ahmet, **Osmanlı'da Eğitim**, 3F Yayınevi, İstanbul, 2007.

ÇULHAOĞLU, Metin, “Modernleşme, Batılılaşma ve Türk Solu”, **Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık**, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.170-173.

DAVISON, Roderic H., **Kısa Türkiye Tarihi**, Çev.Durdu Mehmet Burak, Babil Yayınları, Ankara, 2004.

DEMİREL, Muammer, “Türk Eğitiminin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri”, **Türkler**, C.15, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.44-60.

DERVİŞOĞLU, Fatih M., **Türk Tarih Düşüncesinin Modernleşmesi**, Ötüken Yayınları, İstanbul,2015.

DURSUN, Davut, “Türk Siyasi Hayatında Klasik/ Geleneksel Sistemden Modern Sisteme Geçiş Çabaları”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002,ss.581-592.

ENGİN, Emel, “Türk Modernleşmesinde Galatasaray Lisesi’nin Önemi”, **Türk Modernleşmesi**, Ed. Arif Kolay, Yeditepe Yayınları, İstanbul,2013, ss.33-61.

ERDOĞAN, Aynur, **Yurt Dışı Eğitim ve Türk Modernleşmesi**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

ERDÜMLÜ, Güngör, **Modernlik ve Modernleşme Sürecinde Türkiye**, Babil Yayınları, Ankara, 2004.

FENDOĞLU, H.Tahsin, “1876 Anayasası veya Monarşik Modernleşme Dönemi (1876-1908)”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002, ss.739- 750.

FİLDİŞ, Berna, **Türk Modernleşmesi Bağlamında Askeri Bürokrasinin Bürokrasideki Yeri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul, 2013.

FİNDLEY, Carter V., **Modern Türkiye Tarihi İslam, Milliyetçilik ve Modernlik 1789-2007**, Çev. Güneş Ayas, Timaş Yayınları, İstanbul, 2011.

GÖKMEN, Cüneyt, **Türk Modernleşmesinde Merkez- Çevre İlişkisi Bağlamında Milliyetçilik**, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar,2013.

İLGİN, Abdulkadir, **Türk Modernleşmesi Zihniyet İktisat Tarih**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.

İNALCIK, Halil, **Osmanlı ve Modern Türkiye- Araştırmalar**, Timaş Yayınları, İstanbul,2013.

JUNG, Dietrich, Wolfango Piccoli, **Yol Ayrımında Türkiye**, Çev.Berna Kurt, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004.

KALKAN, İbrahim, “Kazak Siyasî Düşüncesinin Gelişimi ve Kazak Gazetesi (1913-1918)”, **Türkler**, C.19,Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,ss.369-388.

KARA, İsmail, **İslâmcıların Siyasi Görüşleri 1 Hilafet ve Meşrutiyet**, Dergâh Yayınları, İstanbul,2014.

KARAL, Enver Ziya,**Osmanlı Tarihi Nizam-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri(1789-1856)** , C.V, Türk Tarih Kurumu, Ankara, 2011.

KARAMAN, Mehmet Ali, “Osmanlı Modernleşmesinde Basın”, **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı:32, Ağustos, 2014, ss.131-142.

KARPAT, Kemal H., **Kısa Türkiye Tarihi 1800-2012**, Timaş Yayınları, İstanbul,2013.

KARPAT, Kemal H., **Osmanlı Modernleşmesi Toplumsal, Kuramsal Değişim ve Nüfus**, Çev.Akile Zorlu,Durukan-Kaan Durukan, İmge Kitabevi, Ankara, 2008.

KARPAT, Kemal H., **Osmanlı'da Değişim, Modernleşme ve Uluslaşma**, Çev. Dilek Özdemir, İmge Kitabevi, Ankara, 2006.

KIZILKAYA, Ramazan, **Türk Modernleşmesi'nin Taşrada Basına Yansıması**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2008.

LEWIS, Bernard, **Modern Türkiye'nin Doğuşu**, Çev. Boğaç Babür Turna, Arkadaş Yayınları, Ankara,2011.

MARDİN, Şerif, “Tanzimat’tan Sonra Aşırı Batılılaşma”, **Türk Modernleşmesi Makaleler 4**,İletişim Yayınları, İstanbul, 1991,ss.23-81.

MARDİN, Şerif, **Yeni Osmanlı Düşüncesinin Doğuşu**, Çevirenler: Mümtaze’er Türköne, Fahri Unan, İrfan Erdoğan, İletişim Yayınları, İstanbul, 2012.

OKAY, Cüneyd, “Son Dönem Osmanlı Toplumunda Çocuk(1850-1900)”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,ss.41-56.

ORTAYLI, İlber, **Batılılaşma Yolunda**, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2015.

OS, Nicole Van, “Milli Kıyafet: Müslüman Osmanlı Kadını ve Kıyafetinin Milliyeti”, **Türkler**, C.14,Çev.Bülent Keneş, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,ss.133-145.

ÖZER, İlbeyi, “Osmanlı’dan Cumhuriyet’e Sosyal Yaşam”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,ss. 153-161.

SAKAOĞLU, Necdet, **Osmanlı’dan Günümüze Eğitim Tarihi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul, 2003.

SHAW, Stanford J., “Osmanlı İmparatorluğu’nda Geleneksel Reformdan Modern Reforma Geçiş: Sultan III.Selim ve Sultan II.Mahmud Dönemleri”, **Türkler**, C.12, Çev.M.Faruk Çakır, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,ss.609-628.

SHAW, Stanford J., Ezel Kural Shaw, **Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye II**, Çev. Mehmet Harmancı, Kitap Deyince Yayınları, İstanbul,1994.

SHAW, Stanford J.,**Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye**, Çev.Mehmet Harmancı, Kitap Deyince Yayınları, İstanbul,2004.

SOFUOĞLU, Ebubekir, “Osmanlı Modernleşmesinde Sorunlar”, **Türkler**, C.14, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara,2002,ss.631-638.

SÖĞÜTLÜ, İlyas, “Jön Türkler ve Türkiye’nin Batılılaşması”, **Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**,11(1),ss.1-28.

SÖĞÜTLÜ, İlyas, “Türk Modernleşmesi Sürecinde Mithat Paşa”,**C.Ü İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, C.11, Sayı:1, 2010,ss.101-113.

ŞEKER, Fatih Mehmet, **Türk Zihniyet Dünyası ve Hayat Felsefesi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015.

TAYFUR, Fatih, “Tanzimat Modernleşmesinde İstimlâk Kanunun Yeri ve Önemi”, **Türk Modernleşmesi**, Editör: Arif Kolay, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2013, ss.109-137.

TAZEGÜL, Murat, **Modernleşme Sürecinde Türkiye**, Babil Yayınları, İstanbul, 2005.

TURAN, Osman, **Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2008.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, **Türkiye’de Çağdaş Düşünce Tarihi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2013.

YAVUZ, Hilmi, “Modernleşme: Parça mı, Bütün mü? Batılılaşma: Simge mi, Kavram mı?”, **Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Modernleşme ve Batıcılık**, C.3, İletişim Yayınları, İstanbul, 2002, ss.212-217.

AZERBAYCAN ÇOCUK EDEBİYATINDA LİRİK FOLKLOR ÖRNEKLERİ

Doç. Dr. Nazile ABDULLAZADE

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Xoşbaxt ALİYEVA

Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Edebiyat ve Onun

Tedrisi Metodikası Bölümü

Özet

Azerbaycan çocuk edebiyatı lirik folklor düzenlerinin çeşitliliği ile ayırt edilir. Emek şarkıları, sezon şarkıları, tören şarkıları, bayatılar, ninniler, sanamalar, bulmacalar, düzgüler ve b. çocukluk çağında düşünmeyi teşvik eden, bakışlarını geliştiren ve konuşmayı destekleyen şiirsel kalıplardır. Çocuk hala bir bebekken annesinin başı üstünde okuduğu laylalar onun ulusal bir ruhda, değerli bir çocuk olarak büyümesinde önemlidir:

Laylay çaldım hemişe,

Karvan enir enişe.

Yastığında gül bitsin,

Döşeyində benefş.

Balam laylay, a laylay,

Gülüm laylay, a laylay!

Bir çocuk büyüdüğünde ayağa kalkar, dilini açar, olaylara karşı tutumlarını kendi dillerinde ifade eder. Nene-baba, anne onu ezizleyir, fırlatıyor, benziyor, onunla ilgili hayallerini ifade ediyorlar.

Balama kurban inekler,

Balama kurban alçalar,

Balam haçan imekler?

Balam haçan el çalar?

Çocuklara en kolay dille saymağı öğretmek için "sanamalar" halk arasında yaygın bir örnektir. Hale okul, yazmak-pozmak bilemeyen çocuklar parmaklarına verdikleri isimlerden parmak izini alır, saymağı kullanırlar:

Baş barmak,

Şu vurdu, şu tutdu,

Başala barmak,

Şu pişirdi,

Uzun hacı,

Şu yedi,

Kıl turacı,

Vay, bebeye kalmadı.

Xırdaca bacı.

Lirik örnekler sırasında çocuklar acıtma ve düzgüleri daha çok severler. Mizahi içerikli bu örnekler çocuklarda birbirlerine riske atmamak, şaka kabul etmek gibi samimi duygular yaratır:

Hasanağa toldu yarağa,	Konak yimedi, saldı yağa,
Mindi ulağa, sürdü uzağa,	Başladı kovurmağa.
Bir kuş vurdu, o da kurbağa.	Koydu qabağa, başladı yemağa,
Koydu çanağa, verdi qonağa.	Tüştü yatağa.

"Acıtma" adı verilen bu türü çocukları çok seviyor, kolay ezberleyerek zevkle oyun oynuyorlar.

Zengin Azerbaycan folklörünün bilmece, yanıltmac, şarkı, vesf-hal gibi lirik türleri günümüzde çocuk edebiyatının teravetini hiç itirmeyen şiirsel kalıplar olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk Edebiyatı, Lirik Folklor, Ninni, Bulmaca, Şarkı, Acıtma

KAHRAMANMARAŞ İLİNİN ALTERNATİF TURİZM KAYNAKLARI
ALTERNATIVE TOURISM RESOURCES OF KAHRAMANMARAŞ PROVINCE

Nurullah KILINÇ

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Coğrafya Anabilim Dalı

Doç. Dr. Emin TOROĞLU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Özet

Yer şekilleri, akarsu ve su kaynakları, bitki türleri ve örtüsü, iklim elamanları vb. doğal unsurlar alternatif turizm türleri için zenginlik kaynakları oluşturmaktadır. Kahramanmaraş ilinde doğa turizmi ile ilgili olarak; yamaç paraşütü, kaya tırmanışı, doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, doğa eğitimi, av turizmi, olta balıkçılığı, rafting ve kano, foto safari, mağara turizmi gibi çeşitleri turizm faaliyetlerine imkan sunan çok alternatifli alanlar bulunmaktadır.

Kahramanmaraş ili alternatif turizm potansiyeline sahip alanlar bakımından zengindir. Bu alanların ilçelere dağılımı incelendiğinde ise özellikle Onikişubat ilçesi ön plana çıkmaktadır. Ahır dağı, Milcan dağı, Berit dağı, Binboğa dağları, Düldül dağı, Yavşan yaylası, Başkonuş yaylası, Menzelet barajı çevresi, Andırın ve Göksun çevreleri önemli alternatif turizm merkezleridir. Şelaleleri, yaban hayatı, kanyonları, trekking alanları, av turizmi alanları ile flora turizmi, foto safari, yaban hayatı, gözlemlene, kampçılık, yaylacılık, atlı doğa yürüyüşü, bisiklet turizmi, rafting gibi doğaya dayalı turizm türlerinin gelişmesine olanak sağlayacak alanlara sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Alternatif Turizm, Potansiyel, Kahramanmaraş

Abstract

Landforms, streams and water resources, plant species and cover, climate elements etc. natural elements constitute sources of wealth for alternative tourism types. About nature tourism in Kahramanmaraş; paragliding, rock climbing, hiking, mountain biking, nature training, hunting tourism, angling, rafting and canoeing, photo safari, cave tourism and so on. There are many alternative areas that allow tourism activities.

Kahramanmaraş province has rich tourism potential. When the distribution of these points to the districts is considered, the district of Onikişubat comes to the fore. Ahır Mountain, Milcan Mountain, Berit Mountain, Binboğa Mountains, Düldül Mountain, Yavşan Plateau, Başkonuş Plateau, Menzelet Dam, Andırın and Göksun areas important alternative tourism centers. Waterfalls, wildlife, canyons, trekking, (hiking) areas, hunting tourism areas and flora tourism, photo safari, wildlife, observation, camping, transhumance, horseback trekking, bicycle tourism, rafting will allow the development of types of tourism based on nature areas.

Keywords: Alternative Tourism, Potantial, Kahramanmaraş

1. Giriş

Doğal olan ortamlara yapılan seyahatleri ifade eden doğa turizmi, “doğaya nispeten daha az rahatsızlık veren turizm türü” olarak kabul edilmektedir. Doğaya dayalı turizm, kırsal mekânlarda yapılan rekreasyonel ve macera türü spor faaliyetlerini içine almaktadır (Özgüç, 2011:134). Yer şekilleri, akarsu ve su kaynakları, bitki türleri ve örtüsü, iklim elamanları vb. doğal unsurlar, alternatif turizm türleri için zenginlik kaynakları oluşturmaktadırlar. Bu kaynakların çeşitli şekillerdeki bileşimleri, turizmi geliştirmeye yönelik çekicilikler oluşturur (Zengin, 2006: 32). Alternatif turizm öğelerinin turizm talebine katkısı, bunların turizm sektörüne iyi değerlendirilip arz edilmesine bağlıdır. Doğal kaynaklar, turizmciler tarafından işlenerek, yerli ve yabancı turistler için alternatif turizm çekiciliği olarak sunulmaktadır. Bu değerlerin miktar ve kalitesi turizmin gelişmesini önemli oranda etkilemekte ve turistlerin o bölgeyi ziyaret etmeleri için bir çekim gücü oluşturmaktadır. Doğal kaynakların kullanımı ile iklim arasında da sıkı bir ilişki vardır. Doğal kaynakların kullanımı mevsimlere göre değişim gösterdiğinden, bölgeler ve mevsimler arasında talep değişimleri de meydana gelmektedir.

Doğal kaynakların turizm için planlamasında ilk adım, sistematik olarak gelişme potansiyeli olan kaynakları tanımlamak ve bu kaynakların alternatif turizm değerlerini tespit etmekten geçmektedir. Değerlendirme ölçütleri; çekim seviyeleri, altyapı destekleri, çevresel bozulma seviyesi ve ulaşılabilirlik olarak belirlenmiştir (Alaeddinoğlu ve Ark., 2011)

Ülkemizde uygulanan planlı turizm faaliyetlerinin yöre halkının ekonomisine katkıları dikkate değerdir. Doğru turizm politikaları ve çalışmaları ile farklı yörelerde çok sınırlı olan turizm faaliyetlerinin ivme kazanacağı düşünülmektedir. Bu nedenle öncelikle illerin doğal ve alternatif turizm kaynakları envanterinin çıkarılması gerekmektedir. Bu sayede yapılacak olan turizm planlaması ve geliştirilecek turizm stratejileri ile halkın turizm talebi karşılandığı gibi yöre ekonomisine katkı da sağlanmış olacaktır.

Bu çalışmada Kahramanmaraş ilinin alternatif turizm potansiyelinin ayrıntılı olarak ele alınması hedeflenmiştir. Bu bağlamda; Kahramanmaraş ilinin doğaya dayalı turizm potansiyeli belli alt başlıklar altında ele alınmış ve dağılımları verilmiştir. Alternatif turizmin, il turizmine katkıları turizm coğrafyası bakış açısıyla değerlendirilmiştir. Bu çalışmada Kahramanmaraş ilinin alternatif turizm potansiyeli, mevcut alternatif turizm faaliyetleri ve faaliyetlerin dağılımının ortaya konması amaçlanmıştır.

2. Materyal ve Metot

Araştırmanın ilk aşamasında, Kahramanmaraş ilinin alternatif turizm potansiyeli, turizm coğrafyası ve alternatif turizmle ilgili ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Bundan sonra Kahramanmaraş’ın doğa turizmi ve alternatif turizm özellikleri ile ilgili veriler çeşitli kaynaklardan derlenmiştir. Ayrıca Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Kahramanmaraş Valiliği, Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Kültür Dairesi Başkanlığı, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı (DOĞAKA) gibi kurumların yayınları ve çeşitli sivil toplum kuruluşlarının raporları derlenmiştir. Bunlara ek olarak, diğer ilçe belediyelerin verilerinden ve farklı internet sitelerinden de faydalanılmıştır. Ayrıca mümkün olduğunca gezi ve gözlem teknikleriyle yerinde incelemeler yapılmıştır. Kahramanmaraş il geneli alternatif turizm potansiyelinin ilçelere göre dağılımı haritası da hazırlanmıştır. Elde edilen bu bilgiler sınıflandırılarak Kahramanmaraş’ın alternatif turizm potansiyeli coğrafi bir bakış ile değerlendirilmiştir.

3. Bulgular ve Tartışma

Kahramanmaraş doğası sahip olduğu özellikler ile alternatif turizm çekiciliği potansiyeline sahiptir. İlin bakir doğal kaynakları ve iklim şartlarının uygunluğu turizm talebini olumlu etkilemektedir. Ancak ulaşım koşullarının daha iyi hale getirilmesi ayrıca iyi bir tanıtım ve organizasyon ile doğal çekicilikleri daha da erişilebilir hale getirilebilir. İlin doğal güzellikleri, ilginç jeomorfolojik yapısı, bitki tür çeşitliliği, zengin akarsuları ve sulak alanları alternatif turizm için farklı kombinasyonların uygulanmasına da olanak tanır. Bu kadar çeşitliliği bir arada barındıran coğrafi mekânları ile Kahramanmaraş, coğrafi konum itibarıyla geniş bir alana hizmet verebilecek bir konuma da sahiptir. Türkiye’de turizm faaliyetlerinin dört mevsime yayılmaya çalışıldığı bir dönemde ve ortaya çıkan yeni talepler doğrultusunda Kahramanmaraş bu alternatif turizm potansiyelinin değerlendirilmesi gerekir.

Alternatif turizm konusunda yerel halkın eğitime şimdiden başlanması ve farkındalık oluşturulması turizm potansiyelinin yeterince değerlendirilmesi bakımından önemlidir. İyi planlanmış turizm faaliyetleri yöre halkına yeni iş imkânları sunacaktır. Bu sayede ilin göç veren yörelerinin geliştirilebileceği öngörülmektedir.

Kahramanmaraş ilinde alternatif turizm potansiyeline sahip çok fazla alan vardır. Ahır dağı, Milcan dağı, Bert dağı, Binboğa dağları, Düldül dağı, Yavşan yaylası, Başkonuş yaylası, Menzelet ve Sır barajları çevresi, Andırın ve Göksun çevreleri iyi bir tanıtımla bölgedeki turistik faaliyetlerin içerisinde ki yerini alabilir.

Kahramanmaraş ili arazisi, bütün jeolojik dönemlerin ortaya çıkardığı derin vadiler, kanyonlar, mağaralar, çeşitli karstik şekiller ve kaya duvarları gibi morfolojik şekilleri barındırmaktadır. Ayrıca sahip olduğu akarsular, doğal ve yapay göller, şelaleler, soğuk pınarları bu zengin yeryüzü şekilleriyle uyumlu ve doyumsuz manzaralar oluşturmaktadır. İlde yükselti farkının ortaya çıkardığı biyo-klimatik zonlanma ile birlikte mevsimine göre renk cümbüşü oluşturan bitki örtüsü tür ve çeşitliliği ilin alternatif turizm potansiyelini zenginleştirmektedir. Farklı yönlerde uzanış gösteren dağlık alanlar arasındaki engebeli ve bölümlere ayrılmış yöreleri nedeniyle insan müdahalesine uğramamış, yaban hayatının devamlılığını sağlayan coğrafi mekânlara bulunmaktadır. Ayrıca içme ve kaplıca kürlerine olanak sağlayan iki kaplıca ve üç içme suyu kaynağına da sahiptir. Kısaca Kahramanmaraş ili sahip olduğu coğrafi özellikleri ile alternatif turizmin geliştirilmesine uygun doğal alanları bünyesinde barındırmaktadır.

Mevcut halde ilde doğa turizmi ile ilgili olarak; yamaç paraşütü, kaya tırmanışı, doğa yürüyüşü, dağ bisikleti, doğa eğitimi, rafting, yelken, su kayağı, foto safari, mağara turizmi, yaban hayatı gözlemleme, atlı doğa yürüyüşü, av turizmi, olta balıkçılığı, kampçılık, yaylacılık, bisiklet turizmi, kuş gözlemciliği, offroad ve offshore, sağlık turizmi gibi doğaya dayalı alternatif turizm faaliyetleri yapılmaya başlanmıştır (Tablo 1; Şekil 1).

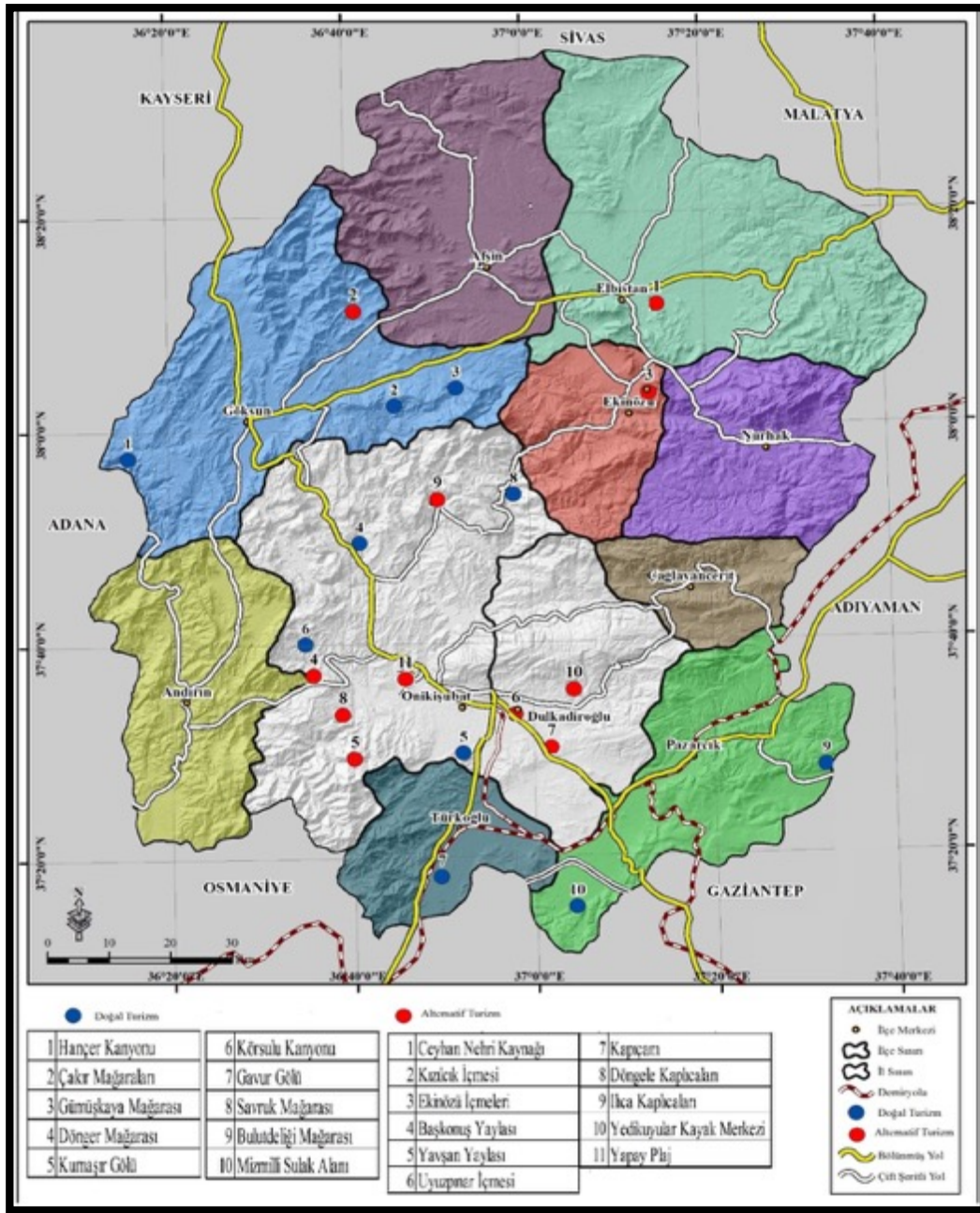
Tablo 1. Kahramanmaraş İlinin Doğa Turizmi Potansiyeli ve Alternatif Turizm Türleri

Alana Dayalı	Doğa Eğitimi: Yavşan yaylası, Başkonuş yaylası, Körçoban tabiat parkı, Kapıçam Tabiat parkı, Binboğa dağları, Ahır dağı çevresi. Dağ Bisikletçiliği: Yavşan yaylasına çıkan ve sır barajının güneybatısında bulunan köylerden başlayan üç farklı güzergâh, Başkonuş çevresi, Karagöl çevresi, Yedikuyular, Kazma bağlarına giden ve Üngütün başlayan yol güzergahı, Kozludere çevresi.
---------------------	---

	Dağcılık: Berit dağı, Kaman dağı, Binboğa dağları, Düldül dağı, Engizek dağları, Çimen dağı. Jeomorfolojik gözlem: Düldül dağı, Ali kayası, Binboğa dağları ve bu dağlardaki mağalar ve diğer ilgi çekici jeomorfolojik yapılar, Yenice kale çevresi ve Bertiz çevresi. Piknik - Kamping: Yavşan ve Başkonuş yaylaları, Karagöl, Yedikuyular, Binboğa, Döngel mağaraları civarı, Yeşilgöz ve tekir çevreleri, Trekking: Çimen dağında, eteklerdeki köylerden başlayıp Yavşan yaylasına kadar olan güzergahlar, Başkonuş ve Sersem yaylaları çevresi, Karagöl kıyıları ve çevresi, Yedikuyular civarı, Kazma bağları bölgesi, Kozludere civarı, Menzelet barayı çevresi, kılavuzlu barağı ile Menzelet arasındaki ormanlık alalar. Doğada serbest yürüyüş: Yavşan, Başkonuş, Karagöl, Yedikuyular, Kazma, Kozludere çevreleri. Sportif Mağaracılık: Gümüşkaya Mağarası (Göksun), Değirmendere Gerdek Mağarası (Göksun) Savruk Mağarası, Bulutdeliği Mağarası (Pazarcık), Yılanlı Mağara (Pazarcık) ve Kırk Mağaralar (Pazarcık), Su batan ve Su çıkan mağaraları (Afşin). Çadırılı Kamp: Fırın Vadisi, Yeşilgöz çevresi, Alikayası, Ahır dağında Karagöl Mevkii, Berit dağı çevresi, Binboğa dağları, Andırın yaylaları, Yavşan yaylası, Başkonuş yaylası, DöngelMenzelet barajı çevresi Doğal koruma ve rekreasyon alanlarını ziyaret: Kapıçam ve Başkonuş milli parkları Yamaç Paraşütü: Ahır Dağı, Ümittepe (Pazarcık- Narlı), Malik Ejder Tepesi Kaya tırmanışı: Berit dağı, Binboğa dağları, Düldül dağı, Döngel.
Suya Dayalı	Olta balıkçılığı: Adatepe, Kandil, Menzelet, Sır, Kartalkaya, Aslantaş ve Berke baraj gölleri Ceyhan nehri ve kolları, Aksu çayı, Gavur gölü, Çağlayanları izleme: Galgamaç şelalesi, Savruk şelalesi, Boynuyogunlu çağlayanı. Bot ve sandal gezintisi: Adatepe, Kandil, Menzelet, Sır, Kartalkaya, Aslantaş ve Berke baraj gölleri. Su sporları, Yelken, Su kayağı: Adatepe, Kandil, Menzelet, Sır, Kartalkaya, ve Berke baraj gölleri Rafting: Ceyhan nehri ve kolları, Hurman Çayı, Termalizm: Döngel ve Süleymanlı kaplıcaları.
İklim Dayalı	Kayak: Yedikuyular kış sporları ve rekreasyon alanı. Buz tırmanışı, Buzullar ve buzul göllerini izleme: Binboğa dağları, Berit dağı, Engizek dağları. Klimatizm ve iklim kürleri: Binboğa dağları, Berit dağı, Engizek dağları, Çimen dağı, Ahır dağı. Alpinizm: Binboğa dağları, Berit dağı, Engizek dağları.

Faunaya Dayalı	Avcılık: Yavşan, Başkonuş, Binboğa, Yenicekale, ve Bertiz yaylaları, Fauna varlığının izlenmesi: Yavşan ve Başkonuş yaylaları çevresindeki ormalık alanlar ile Binboğa dağları. Kuş Gözlemciliği: Gavur gölü, Kumaşır gölü, Aksu çayı çevresi. Atlı gezinti: Yavşan, Başkonuş, Pınarbaşı, Fırnız, Yeşilgöz, Tekir, Güvercinlik, Alikayası, Kılavuzlu ve Sır barajları çevresi, Kapıçam Mesire Alanları Hayvan türleri koleksiyonculuk: Yavşan, Başkonuş, Pınarbaşı, Fırnız, Yeşilgöz, Tekir, Güvercinlik, Alikayası, Kapıçam Mesire Alanları Foto safari: Yavşan, Başkonuş, Fırnız, Yeşilgöz, Tekir, Güvercinlik, Alikayası, Kapıçam Mesire Alanları
Floraya Dayalı	Bitki türleri koleksiyonculuğu: Yavşan, Başkonuş, Pınarbaşı, Fırnız, Yeşilgöz, Tekir, Ali Kayası, Kapıçam Mesire Alanları Foto safari: Yavşan, Başkonuş, Pınarbaşı, Fırnız, Yeşilgöz, Tekir, Alikayası, Kapıçam tabiat parkı Bilimsel flora incelemeleri: Andırın dağlık alanlar ve ormanlık alanlar, Binboğa dağları, Kazma bağları çevresi, Kozludere civarı ve Bertiz yaylaları.

Kahramanmaraş ilinde alternatif doğa turizmi açısından Yavşan, Başkonuş, Karagöl, Yedikuyu, Çalıbalma, Üçkaya, Çevirme, Binboğa, Gonan, Yenicekale, Kazma, Kozludere ve Bertiz yaylaları, gününbirlik geziler için Pınarbaşı, Fırnız, Yeşilgöz, Tekir, Güvercinlik, Ali Kayası, Kapıçam mesire alanları ile Döngel mağaraları, Kestel Mağarası Sığınağı (Andırın), Yedi Uyurlar Mağarası (Afşin), Gümüşkaya Mağarası (Göksun), Değirmendere Mağarası (Göksun) Savruk Mağarası, Bulutdeliği Mağarası (Pazarcık), Yılanlı Mağara ve Kırk Mağaralar (Pazarcık) gibi tabiat harikaları zaman zaman fotoğrafçıların durağı haline gelmiştir. Kahramanmaraş'taki baraj gölleri sörf, kano ve yelken vb. su sporları için, Ceyhan nehri ve Aksu çayı rafting için uygun parkurlara sahiptir.

Şekil 1. Kahramanmaraş ilinin alternatif turizm kaynakları.

3.1. Botanik (Bitki) Turizmi

Doğu Anadolu, Güneydoğu Anadolu, İç Anadolu ve Akdeniz coğrafi bölgelerinin birbirine en fazla yaklaştığı bir alanda bulunan Kahramanmaraş ilinin yüzölçümünün %35'i ormanlarla kaplıdır. İlde yükselti farkı nedeniyle, arazi parçalı, topoğrafik yapı değişken ve kırıklıdır. Bu nedenle il bitki tür ve çeşitliliği bakımından zengindir. Kahramanmaraş'ta özellikle Andırın yöresi denizel ikliminin etkisinde olup, neredeyse Doğu Karadeniz bölümü kadar yağış almaktadır. Bu nedenle relikt olarak bulunan kayın dahil Avrupa-Sibiryaya fitocoğrafyasına ait çok çeşitli bitki topluluklarının bulunduğu ormanlara sahiptir. Göksun ile Andırın arasındaki alanlar, karaçam, göknar ve sedir ormanlarının saf ve karışık halde yaygın görüldüğü bir alandır.

Kahramanmaraş yöresinde Ahır dağı, Engizek dağları, Berit dağı, Binboğa dağları, Keklikoluk ve Kayranlı dağlarını içeren altı önemli bitki alanı bulunmaktadır. Bu önemli bitki alanlarından Ahır dağı bitki alanında toplam 122, Engizek dağları önemli bitki alanlarında toplam 158, Berit dağında, toplam 192, Binboğa dağları bitki alanında toplam 177 endemik bitki türü belirlenmiştir. Bahsi geçen alanlar Nisan-Temmuz döneminde çiçekli bitki türleri için foto safarisi yapmak isteyenlere nadir türleri fotoğraflama olanağı sunmaktadır.

Andırın ilçesi sınırlarında mülkiyeti devlet ormanı olan 580 ha alana sahip Körçoban tabiatı koruma alanı mevcuttur. Alanda bulunan Toros göknarı (*Abies cilicica*), Lübnan sediri (*Cedrus libani*) ve Toros karaçamı (*Pinus nigra ssp. pallasiana*) türlerinin yer yer saf ve karışık ormanlar oluşturmaktadır. Aralarında anıt ağaç niteliği gösteren yaşlı ve boylu fertlerin bulunmasıyla nadir orman ekosistemi özelliği göstermekte, yabani hayvan bakımından yaban domuzu, çakal, kurt, tilki, gelincik, sincap, tavşan ağaçkakan, üveyik, karga, yılan, kertenkele gibi türleri barındırmaktadır. Ayrıca il genelinde yaban hayatı yerleştirme sahası olarak Ahır dağı ve Nurhak dağları kınalı keklik yetiştirme alanları da bulunmaktadır.

Başkonuş ve Yavşan yaylaları Kahramanmaraş'ın en gözde bitki alanlarından. Başkonuş dağı şehir merkezinin batı tarafında yer almaktadır. 1850 metre rakımda çam, sedir, göknar ve kayın ağaçları ile kaplı bir alandır. Başkonuş yaylası zengin doğası, temiz havası ve doğal ortamında geyikleriyle görülmeye değer ve yayla turizmi için elverişli bir yerdir. Yöre özellikle yaz aylarında lokal serin iklim özelliğine sahip olup hekimler tarafından solunum hastalıkları tedavisinde tavsiye edilmektedir. Bölgede yüksekliğe bağlı olarak kermes meşesi, tespih çalısı, dağ çileği, menengiç, sumak, kızılçam, karaçam, Lübnan sediri, Doğu kayını, gürgen yapraklı kayacık, kızılgağaç, Toros göknarı yaygın olarak bulunmaktadır. Bitki türleri arasında sümbül, lale, ters lale, kar çiçeği, dağ sümbülü, patlak çiçeği ve siklamenler yaygındır (şekil 2). Yavşan yaylası ise il merkezine 36 km mesafede, doğal su kaynakları bakımından oldukça zengin olup bölgeye özgü yaklaşık 65 adet bitki türü tespit edilmiştir.

Şekil 2. Binboğa, Berit ve Ahır dağlarının endemik türlerinden sümbül ve nevrüz.

Sayılan tabiat parkları ve yaylalar yazın serin ve temiz havası, yeşilin her tonu ile sıcak ve nemli bölgelerden kaçıp dinlenmek, orman içi yürüyüş yapmak, manzara seyretmek ve foto safari yapmak isteyenlere bulunmaz fırsatlar sunmaktadır. Tabiat parkları ve yaylalar Mayıs-Eylül döneminde yayla ve kamp turizmi, neredeyse yıl boyunca trekking ve foto safari yapmaya uygundur.

Ters Lale (*Fritillaria Imperialis*), Akdeniz ikliminden karasal iklime geçiş kuşağında yer alan Afşin ve Ekinözü ilçelerinde doğal yetişme ortamı bulan bir endemik türdür. Ters lale, Afşin ilçesinin kuzey kesimlerinde Hurman çayı havzası boyunca, Ekinözü ilçesi çevresinde ve Binboğa dağlarının eteklerinde yaygın olarak görülmektedir (şekil 3). Bu tür, Dünya’da sadece Anadolu’da birkaç yerde yetişen endemik bir bitkidir. Bu bitki hem Afşin ve Ekinözü ilçelerinin hem de Kahramanmaraş ilini tanıtımına ve alternatif turizm faaliyetine katkı sağlama kapasitesine sahiptir. Halihazırda Ekinözü ilçesinde 2018 yılında ters lale festivali düzenlenmiştir.

Şekil 3. Afşin ve Ekinözü ilçelerinde görülen endemik ters lale.

3.2. Kuş Gözlemciliği ve Ornito-Turizmi

Kahramanmaraş ilinin en önemli doğal göllerinden olan Gavur gölü bataklığı, kuş gözlemciliği ve ornito turizmi açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Türkoğlu ilçesi yakınlarında yer alan ve bir bataklık durumunda olan Gavur gölünün bir kısmı geçmişte sivrisinekle mücadele ve tarım alanı açmak amacıyla kurutulmuştur. Bununla birlikte geriye kalan kısmı bile ornito turizm (kuş gözlemciliği) açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır. Gavur gölü sulak alan ve bataklığında yapılan çalışmalarda “232 ayrı kuş türü gözlenmiş olup, bir kısmı bataklık alanı kurutma çalışmaları nedeniyle görülmez olmuştur. Ayrıca göl ve sulak alanında 9 balık türünün yanı sıra kurbağa türleri, kertenkele, semender ve bukalemun türleri, kaplumbağa, kipri, sincap, çeşitli yılan türleri, kurt, sincap, kunduz ve tavşan” (Gürbüz ve Ark., 2003:97-104) türlerinin varlığı bildirilmiştir. Kuş gözlemciliği ve doğal ekolojik alan olarak Gavur gölü yıl boyunca kuş gözlemciliği ve foto safari yapmak isteyenler için alternatif turizm potansiyeline sahiptir.

Şekil 4. Uludaz’da uğur böceklerinin görüntüleri.

Uğurböcekleri, Kahramanmaraş şehir merkezine 65 km. uzaklıkta ve Büyüksır köyü yakınlarındaki Uludaz Dağının bulutlarla kaplı zirvesinde ve koloniler halinde görülmekte olup, turizm açısından önemli bir alandır. Halk arasında “gelin böceği”, “uğurböceği” veya “uç uç böceği” olarak bilinen Coccinellidae familyasına ait türlerin en önemlisi ve en çok bilineni *Coccinella septempunctata*, diğer bir tanımla “yedi noktalı uğur böceği” yaz aylarında Uludaz tepesinde yoğun bir şekilde gözlenmektedir (şekil 4). Uğur böcekleriyle ünlü olan Uludaz tepesi Haziran-Eylül döneminde foto safari ile ilgilenen ve doğayı seven kişilerin ilgisini çekecek bir yer olup doğa turizmi için önemli değerlerdendir. Günümüzde doğa kulüpleri tarafından yaz aylarında kontrollü olarak uğur böceklerini gözlemlemek ve fotoğraf çekmek amacıyla turlar düzenlenmektedir.

3.3. Doğa Yürüyüşleri (Trekking), Kaya Tirmanışı ve Dağ Bisikletçiliği

Kahramanmaraş ili özel kompartımanlara ayrılmış morfolojik birimleri, zengin doğa çeşitliliği ile dağ ve doğa yürüyüşleri, trekking, kaya tırmanışı, atlı doğa gezisi, bisiklet turları için uygun parkurlara sahiptir. İlde (1) Göksun – Geben – Çokak – Andırın, (2) Andırın – Başkonuş – Kahramanmaraş, (3) Elbistan – Ekinözü – Hacınınoğlu – Ilıca, (4) Ilıca – Suçatı – Bulutoğlu – Kahramanmaraş güzergâhları bisiklet parkuru olarak kullanıma uygun alanları oluşturmaktadır.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından 2016 yılında bir doğa yürüyüşü rotası oluşturulmuştur. Bu rota kentin hemen batısındaki Kılavuzlu mesire alanı önünden başlayıp, su sporları merkezine kadar oradan da tekrar dönüş yapılarak Kılavuzlu mesire alanında sonlandırılan parkurda yaklaşık 6-7 kilometrelik mesafe oluşmaktadır (şekil 5). Şehir merkezine yakın olması başlangıç ve bitiş noktalarında mesire alanlarının ve içme suyu kaynaklarının bulunması gibi yönleriyle avantaj oluşturmaktadır. Eğimi ve çevre manzarasının uygunluğu her yaştan insanların rahatlıkla katılabileceği ve turistlerinde dikkatini çeken bir parkurdur. Kamu kurum ve kuruluşları ile çeşitli sivil toplum örgütleri zaman zaman burada yürüyüşler ve etkinlikler organize etmektedir. Bu organizasyonlara yukarıda belirttiğimiz olumlu yönleri sayesinde çok geniş katılımlar olmaktadır. Bu manada spor yapmak, yürüyüş yapmak, doğa içerisinde çeşitli aktivitelere katılmak, insan sağlığını olumlu yönde etkilemektedir.

Şekil 5. Kılavuzlu barajı çevresinde doğa yürüyüşü.

Kahramanmaraş ilinde doğa yürüyüşleri için parkları dışında, (1) Körsulu vadisinde Ayşepınarı – Karbasan arası, (2) Ceyhan vadisinde Türkmenler – Hacınoğlu arası, (3) Ilıca – Suçatı arası, (4) Engizek dağı zirveleri, (5) Yavşan Tabiat Parkı çevresi, (6) Düldül dağı civarı, (7) Ahırdağı çevresi doğa yürüyüş parkurları olarak önerilmektedir. Ayrıca Alikayası çevresinde, Döngel mesire alanında farklı zorluklarda kaya tırmanışı yapılacak alanlar bulunmaktadır. Fakat bu güzergâhlar ise zorluk dereceleri orta ve yüksek olan parkurlardır. Bu açıdan daha çok doğa eğitimleri, üniversite grupları, doğa dernekleri ve profesyonel sporculara yönelik parkurlardır.

Konum itibarıyla Güredil Kalesi, Menzelet barajının ve Ceyhan nehrinin kıyısında bulunan Alikayası'nın tam karşısında bulunmaktadır. Bu özelliği itibarıyla Alikayası ve Güredil Kalesi arasına kurulacak asma köprünün Kahramanmaraş ve yöre turizmine önemli katkı sağlayacaktır. Özellikle Alikayası'nın ilginç görünümü, Güredil Kalesi ve Menzelet baraj gölünün manzarası ile birlikte değerlendirildiğinde eşi bulunmaz bir doğal manzara ortaya çıkacaktır. Alikayası'ndan Güredil kalesine yapılacak bir asma köprüyle bölge doğa ve macera parkuruna dönüştürülerek gerekli tanıtımlar yapıldığında yurt dışından dahi birçok macera tutkununu çekebilecek muhteşem bir doğal turizm ortamı oluşacaktır(Şekil 6). Buranın tanıtımı amacıyla Kahramanmaraş Dağcılık Arama Kurtarma Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği (KADAK) TV programı ve tanıtım faaliyetleri sürdürmektedir.

Şekil 6. Menzelet Barajı, Güredil Kalesi ve Alikayasası yürüyüş parkuru, Asma köprü ve Seyir terası proje krokisi.

Dağcılık günümüzde ulusal ve uluslararası öneme sahip bir spor dalıdır. Kaya tırmanışı, dağlarda yürüyüş ve kamp kurmak gibi, dağcılık, sporunun kapsamına giren bir doğa sporudur. Kaya tırmanışı ve dağcılık, coğrafya, turizm ve doğa alanların ilgilendiren ortak bir alandır. İnceleme alanımız olan Kahramanmaraş ilinde de kaya tırmanışı sporunun yapılabileceği çok sayıda alan mevcuttur. Kaya tırmanışı ve dağcılık konusunda Kahramanmaraş'ın il çapında potansiyeli yüksektir. Ancak tanıtım ve organizasyon eksikliği dolayısıyla bu potansiyel tam olarak değerlendirilememiştir. Bu konuda çalışma yapan dernek ve kuruluşlar ilde birtakım çalışmalar yapmış ise de kaya tırmanışı sporunun istenen düzeye geldiğini söylenemez. Kaya tırmanışı açısından Kahramanmaraş'ta zor ve kolay parkurların her türlü görülebilir (şekil 7).

Kahramanmaraş ilinde kaya tırmanışı için uygun alanlar; Alikayasası, Güredin kalesi, Döngel mağaraları, Düldül dağı, Başkonuş çevresi, Çukurhisar çevresi, Fırınz vadisi, Kısık vadisi, Değirmendere (Göksun) gibi uygun alanlar bulunmaktadır. Bu alanların bir kısmında zaman zaman bu tip etkinlikler yapılmaktadır.

Şekil 7. Alikayası civarı kaya tırmanışı etkinliğinden bir görüntü.

İlin bisiklet sporu ve dağ bisikletçiliği alanında da potansiyeli yüksektir. Kahramanmaraş Bisikletliler Derneği ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Bisikletliler Kulübü (KSÜBİS) bu alanda faaliyet gösteren derneklerdendir (şekil 8). Bunun dışında farklı bisikletli gruplar ile ferdi sporcular Kahramanmaraş'ın bisiklet sporuna uygun yerlerinde faaliyetlerini sürdürmektedir.

Şekil 8. Dağ Bisikleti ve bisiklet sporu etkinlikleri.

Kahramanmaraş ilinde bisiklet güzergâhına uygun alanlar ise; Menzelet, Sır ve Kılavuzlu barajları çevresi, Kazmabağları güzergâhı, Avşar köyü çevresi, Kapıçam, Kısık vadisi, Çukurhisar köyü, Muhsin Yazıcıoğlu parkı, Türkoğlu'nun köyleri ve Yeşilyöre, Kapıçam- Narlı ve civar köyleri gibi yol ve dağ bisikletçilerine uygun alanlardır. Bu alanlar dışında ilçelerde de bisiklet parkuru olarak uygun alanlar bulunmasına rağmen genellikle bisikletçilerin merkez ilçelerde yoğun olması nedeniyle bu alanlar pek fazla değerlendirilmemektedir. Ayrıca Onikişubat belediyesi Avşar kampüsü civarında Kılavuzlu sulama kanalı boyunca 15 km'lik bir yürüyüş ve bisiklet yolu oluşturmuştur. Bu alanda hem profesyonel bisikletçiler hem de halk

faaydalanmaktadır. Yetkililerden alınan gişe giriş bilgilerine göre özellikle hafta sonları binlerce kişi bu alandan faydalanmaktadır.

3.4. Sportif Olta Balıkçılığı

Balıkçılık, en dar anlamıyla denizlerde, göllerde ve akarsularda balıkların çeşitli yöntemlerle avlanmasıdır. İnsanların en eski çağlardan bu yana balık avladıkları bilinmektedir. Günümüzden 5 bin yıl öncesinden kalma, kemikten yapılmış ve bugün kullanılan örneklerine benzeyen iğneler bulunmuştur. Spor ve eğlence amacıyla yapılan balıkçılığa amatör balıkçılık denir. Amatör balıkçılığın temeli oltayla avlanmaya dayanır. Ama zıpkınla ve elle de balık avlanabilir. Bugün en yaygın olta tipi, kamışlı oltalardır. Bu oltalarla yemi daha uzağa fırlatmak ve kıyadan daha uzak sularda balık yakalamak mümkündür. Kamışlı oltalar değişik malzemelerden yapılır. En çok bambu, ince çelik borular ya da cam elyaf kullanılır. Kamışın ucu ince, sap bölümü daha kalın yapılır. Misina, kamışın ucundan sapına kadar aralıklı olarak tutturulmuş halkaların içinden geçirilir ve sap bölümündeki bir makaraya sarılır.

Şekil 9. Kahramanmaraş barajlarında sportif olta balıkçılığı.

Sportif olta balıkçılığında amaç ticari değildir. Bu kapsamda amaç, spor faaliyeti, dinlenme eğlenme ve doğa sevgisi temalarının içerir. Bu yüzden avlanan insanlar balık türlerinin korunması açısından da doğayı düşünmek zorundadır. Kahramanmaraş ili sportif olta balıkçılığına uygun alanlar açısından oldukça zengindir. Bu anlamda önemli potansiyeli olan yerlerin başında Menzelet baraj gölü gelmektedir (şekil 9). Sır barajı, Kartalkaya barajı ve diğer barajlarda da sportif olta balıkçılığı potansiyeli mevcuttur. Sadece barajlarda değil, Gavur gölü, Göksu çayı, Hurman çayı gibi yerler başta olmak üzere çaylarda da sportif olta balıkçılığı yapılmaktadır. Sportif olta balıkçılığı ile ilgili hem balık türlerinin korunması hem de bu balıkçılık faaliyetlerinin sürdürülebilirliği açısından balıkların üreme dönemine, sınırlılık ve kısıtlamalara dikkat edilmesi gerekmektedir.

3.5. Kamp ve Karavan Turizmi:

Karavan dar bir yaşam alanıdır ve bu sebeple konaklama aşamasında içinde bulunan kişilerin, birbirini çok iyi tanıyan, farklılıklarını kabullenmiş ve hoşgörü gösterebilen, birbirlerinden keyif alabilen kişiler olması önemlidir. Kahramanmaraş'ta karavanla gitmenin mümkün olmadığı yer neredeyse yok gibidir. Kahramanmaraş doğal güzellik, tabiat, baraj gölleri, tarihi ve kültürel çeşitlilik açısından oldukça zengin bir ildir. Yemyeşil ormanları ve tertemiz bol

oksijenli havası ise insana huzur vermektedir. Kahramanmaraş'ın birçok noktasında kar tutan dağlar ise kış sporu meraklıları için en iyi adreslerin başında gelir. Hem deniz hem de kara için en ideal turizm alternatiflerinden biridir kamp ve karavan turizmidir.

Yavşan Yaylası Tabiat Parkı, Kamp ve karavan turizmi açısından önemli potansiyeli olan bir alandır. Çimen Dağı üzerinde ve Çatal tepenin kuzeyinde oldukça geniş bir alanı kaplamaktadır. Bu açıdan doğa turizmi, özellikle kamp ve karavan turizmi açısından önemli bir zenginliktir.

Yavşan Tabiat Parkında, bulunana Toros Göknarı, Lübnan Sediri, karaçam ile ardıç, yapraklılardan titrek kavak ve meşe türleri yayılış göstermektedir (şekil 10). Çevredeki derelerin içlerinde yabani ceviz ve fındık ağaçları bulunmaktadır. Saha değişik türde yaban hayvanına ev sahipliği yapmaktadır. Yabani hayvan olarak; yaban domuzu, kurt, tilki, tavşan ve değişik kuş türleri bulunmaktadır Sır Baraj Gölünün güneyindeki yükselti üzerinde yer alan, zengin orman dokusu ve su kaynakları ve endemik bitkileri ile dikkat çeken doğal bir kaynaktır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011:153). 1300 metre yükseltideki Yavşan yaylasına orman yolundan ulaşılmaktadır. Burada Kahramanmaraş Valiliği tarafından bir kamp alanı düzenlenmiştir.

Yavşan yaylası yaylacılık, kampçılık ve iklim kürleri açısından il düzeyinde önemli bir alandır. Kahramanmaraş kent merkezine 35 km uzaklıkta bulunan Yavşan zengin bitki örtüsü ve her biri anıt ağaç niteliğindeki sedir ormanları nedeniyle 2009 yılında tabiat parkı ilan edilmiştir. Yavşan tabiat parkı, çeşitli bitki türleri ve yaban hayatı öğeleri ile önemli bir alternatif turizm potansiyeli oluşturur.

Şekil 10. Kamp ve Karavan Turizmi ile ilgili Döngel'den görüntüler.

Yavşan yaylası tabiat parkını ulusal ve uluslararası düzeyde koruyarak sahip olduğu kaynak değerlerinin, koruma-kullanma dengesi içinde devamlılığı sağlanmalıdır (şekil 11). Ayrıca halkın dinlenme, eğlenme ve bilgilenmesini sağlamanı yanında biyolojik çeşitliliğin korunması, doğa mirasının korunması, canlı olmayan doğal kaynakların korunması, toprak, su ve hava ile ilgili çevre eğitimi ve rekreasyonel kullanım hedeflenmiştir. Doğa turizmi potansiyeli açısından önemli olan Yavşan yaylasının, iyi bir alt yapı planlaması ile daha etkili bir şekilde alternatif turizme hizmet edecek konuma getirilebilir.

Tabiat parkının kuzeyinde bulunan 33 hektarlık alan içinde; giriş kontrol noktası, idare ve ziyaretçi merkezi, açık spor alanları, otopark, doğa yürüyüş parkurları, kampli çadır-karavan alanı, bungalov evler, günübirlik piknik alanı, alışveriş ünitesi, tuvalet, büfe, çocuk oyun alanları yapılması planlanmaktadır. Yavşan yaylası, yürüyüş ve sırt çantalı geziler, atlı geziler, doğa gezileri, foto safariler, kırsal miras gezileri, doğa eğitimi programları, ekolojik eğitimi programları, kampçılık, bilimsel turizm, rekreasyon, enteresan peyzajlara geziler (jeoturizm), yayla gezileri, köy ortamında ev pansiyonu konaklaması, çitlik turizmi, köy ürünleri satın alma gibi faaliyetler için uygundur.

Şekil 11. Yavşan Yaylası'nda bulunan kamp alanı.

Başkonuş Yaylası, Kahramanmaraş-Andırın yolu üzerinde, Yenice kale çevresinde yer alan zengin bir orman dokusunun oluşturduğu ve yayla karakteri gösteren bir yöredir. Yükselti 1785 m'dir. Başkonuş' ta 10 hektar büyüklüğünde orman içi dinlenme tesisleri bulunmaktadır. Çevresi sık ve yetişmiş çam ormanı ile kaplı olan Başkonuş'ta, kaynak suları ve yabani hayvan varlığı da mevcuttur. Andırın-Kahramanmaraş yolu üzerinde yaralan Başkonuş orman içi dinlenme tesisleri, elektrik, telefon yol ve çevre düzenlemesi yapılmış olan alanda, orman idaresine ait konaklama, lokal, lokanta vb. sosyal tesisler bulunmaktadır (Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2011:153).

Şekil 12. Başkonuş geyik üretme istasyonundan doğaya salınan geyikler.

Mesire alanında giriş kontrol binası, idari bina bir bölümü doğa eğitim merkezi olarak kullanılmaktadır, iki adet bungalov ev, kır kahvesi ve 2 adet ayrı ayrı bay ve bayan tuvaleti bulunmaktadır. Ancak, sonradan bu yapılara ilave olarak daha modern tekniklerle birkaç tane daha bungalov tipi ev yapılmıştır. 1987 yılında 4 hektarlık bir alanda kurulan Başkonuş geyik üretme istasyonunda, sayıları önemli bir noktaya ulaşan geyikler 2008 yılından sonra doğaya bırakılmıştır. Günümüzde doğada serbest dolaşan geyik sayısının 150-200 civarında olduğu tahmin edilmektedir (şekil 12). Bu av turizmi açısından değerlendirilebilecek bir potansiyeldir.

Körçaban Tabiat Parkı; Kahramanmaraş ilinin, Andırın ilçesinin Kargaçayırı köyü sınırları içerisinde yer almaktadır. Akdeniz dağ kuşağı ikliminde yer alır. Güneyde meyilli, kuzeyde oldukça meyilli yamaç alandaki Toros Göknarı, Lübnan sediri ve Karaçam türlerinin anıt ağaç niteliği gösteren yaşlı ve boylu fertlerine (şekil 13) sahip nadir orman ekosistemi özelliği ve çok çeşitli yaban hayvanlarının yaşam alanı olması dolayısı ile 580 ha alan kaplayan orman arazisi Tabiat Parkı ilan edilmiştir (Orman ve Su İşleri Bakanlığı, 2013: 38-39). Bu özellikleri ile doğaseverlerin kamp yapabileceği alanlardan birini oluşturur.

Şekil 13. Körçaban tabiat parkındaki anıt ağaçlardan bir görünüm.

Kahramanmaraş il merkezine yakın konumdaki bu 4 önemli (Başkonus, Yavşan, Kapıçam ve Körçoban) tabiat parkında kamp kurulduğunda yapılması önerilen başlıca aktiviteler şunlardır; doğa yürüyüşleri ve sırt çantalı geziler, dağ bisikletçiliği ve bisiklet gezileri, atlı geziler, ATV'lerle geziler, doğa gezileri, botanik gezileri, ekoloji temelli doğa eğitimleri, bakir orman gezileri, fotosafari, kırsal miras inceleme gezileri, enteresan peyzaj gezileri (jeoturizm), yayla gezileri, bilimsel turizm, rekreasyon gezileridir (Tablo 2).

Tablo 2. Başkonus, Yavşan, Kapıçam ve Körçoban gibi tabiat parklarında yapılması uygun olan başlıca turizm faaliyetleri

-Dağ Yürüyüş (trekking) ve Sırt Çantalı Geziler	- Doğa Eğitimi Programları,
- Dağ Bisikletçiliği ve Bisiklet Gezileri,	- Ekolojik Eğitimi Programları,
- Atlı geziler,	- Bilimsel İnceleme Turizmi
- ATV'lerle geziler,	- Kamping,
- Doğa Gezileri,	- Enteresan Peyzajlara geziler (jeoturizm)
- Bakir Orman Gezileri	- Yayla gezileri
- Foto safariler	- Aile/Yerli Turistler
- Kırsal Miras Gezileri	- Köy ürünleri satın alma

3.6. Yayla Turizmi

Coğrafyacılar yayla için çok çeşitli tanımlar yapmaktadır. Bu tanımlarda ortak vurgu yükseklik, serin hava, yaz mevsiminde hayvanların otlatılması amacı, zengin otsu bitkilerin bulunduğu alan ön plana çıkmaktadır. Yaylalar genellikle yaz aylarını serin bir ortamda geçirmek, kışlık ot ve saman temin etmek ve hayvan otlatmak amacıyla çıkılan, nadir olarak da tarımsal faaliyet yapılan, serin ve yüksek köy altı yerleşmelerdir (Somuncu 2005:24). Günümüz dünyasında turizm anlayışında yaşanan değişiklikler, kırsal ortamlarda meydana gelen değişiklikler yeni bir turizm türünü ortaya çıkartmıştır. Kırsalda yaşayan insanların yaşantılarını ve kültürünü daha da yakından tanımak isteyen turistlerin bir tatil yörenesi olarak kırsal alanları tercih etmeye başlaması sonucu, kırsal bölgede yaşayan insanlara yeni bir ekonomik gelir kaynağının kapısını aralamıştır. Kırsal turizm bir yandan ekonomik çöküntü alanları olan kırsala bir fayda sağlarken, şehir stresinde uzak, alternatif bir tatil süreci geçirmeyi düşleyen turistlere de farklı bir tatil deneyimi sunmaktadır. Kırsal turizm sadece doğa açıdan ele alınmamalıdır. Aynı zamanda kırsalda yaşayan insanlar ile şehir de yaşayan insanların bir kültür alış verişine sebep olmaktadır.

Toroslarda, Akdeniz'in sıcak ve nemli ikliminin etkisiyle sayfiye yaylacılığı oldukça gelişmiştir. Toroslardaki rekreatif amaçlı yaylacılık en tipik örnekleri Orta Toroslarda yaygın olarak görülür (Zaman, 2010:202). Mersin, Adana, Osmaniye üçgenini yanında Kahramanmaraş'ta da sayfiye yaylacılığı gelişmektedir. Kahramanmaraş ilinde yayla turizmi, Yörük-Türkmen kültürünün bir parçası olarak hayvancılık amaçlı yaylacılık hala sürdürülmektedir. Baharla birlikte küçükbaş hayvan sürüleri ile aileler kadim yaylaları barındıran dağlara doğru hareket edilmekte ve Eylül-Ekim aylarında yaylalardan dönüş başlamaktadır. Kahramanmaraş ilinde kültürel ve ekonomik olarak yürütülen yaylacılık faaliyeti yoğun bir şekilde Binboğa Dağları, Berit Dağları, Dibek Dağları, Engizek Dağları, Nurhak Dağları ve Ahır Dağı üzerinde bulunan yaylalarda yürütülmektedir (Toroğlu ve Kılınç, 2008). İlin güneybatısında yer alan Andırın çevresindeki yaylalar ise; günümüzde Çukurova'nın nemli ve bunaltıcı sıcağından kaçanların sığındığı sayfiye yaylalarına

dönüşmüştür (Toroğlu ve Gürbüz, 2008). Kahramanmaraş yaylaları doğayı ve göçebe kültürünü doyasıya yaşamak isteyenler için sayısız alternatifler sunmaktadır.

Kahramanmaraş'ta yayla turizminin en çok geliştiği ilçe Andırın ilçesidir. Andırın'da 800 m'nin üzerindeki yükseltiye sahip dağlık alanları, yazları sıcak ve nemli geçen Çukurova halkı için yaz mevsiminde çekim merkezi durumundadır. Bu yaylaların Çukurova yöresindeki şehir merkezlerine (Osmaniye, Ceyhan, Kadirli) yakın olması yoğun talep ve kullanıma neden olmaktadır. Bu yoğun kullanıma rağmen sayfiye yaylacılık, her hangi bir planlama olmadan, halk arasındaki gelenek-görenek ve kültürel kurallar içerisinde işlemektedir. Andırın çevresindeki 30 civarında sayfiye yerleşmesinin 7'si sayfiye meskenlerinin de çoğunlukta bulunduğu köy yerleşmesi, 22'si ise nüfusu kışın tamamen boşalan dönemlik sayfiye yerleşmesidir. Bu sayfiye yerleşmelerinde 2005 yılında yapılan bir ankete göre; 912'si çadır, 2431'i daimi mesken olmak üzere toplam 3343 sayfiye meskeni ve 21510 nüfus bulunduğu belirlenmiştir (Toroğlu ve Gürbüz 2008). Kahramanmaraş ilinde yayla turizmi iyi organize edilebilirse çevre illerden özellikle Gaziantep, Şanlıurfa, Hatay, Osmaniye ve Adana illerinden turist çekme potansiyeline sahiptir. Göksun ilçesinde yaz mevsiminde sayfiye amaçlı ev kiralamak isteyenlerin talebi son yıllarda artış göstermiş ve talep karşılanamaz olmuştur.

3.7. Yamaç Paraşütü

Ülkemizde yamaç paraşütü, hava sporlarıyla ilgilenen kişiler tarafından özellikle 1980'li yıllardan sonraki dönemlerde gelişmeye başlamış bir doğa ve havacılık sporudur. Serbest bir paraşütlerle yamaçlardan aşağıya doğru koşarak gökyüzünde yükselmeye olanak sağlayan ekstrem bir spordur. Sivil havacılık mevzuatlarına göre paraşüt, çok hafif hava aracı (ÇHHA) sınıfına girmektedir. Bu açıdan yamaç paraşütü, hava araçlarının en hafifidir. Kolay taşınabilir olması sayesinde, yolu olmayan tepelerden kalkış yapılabilir. Özel kalkış-iniş pisti gerektirmez. Bu özelliğiyle de önemli bir turizm alt yapısı ve gideri oluşturmamaktadır. Doğal kaldırıcı kuvvetleri kullanarak saatlerce havada kalabilir, bulutlara kadar yükselebilir ve kilometrelerce mesafeler kat edebilir. Dünyada en yaygın ve hızlı gelişen havacılık sporudur. Bu özelliği ile Kahramanmaraş'ta gittikçe gelişen bir spor türü olmaya başlamıştır. Özellikle Ahır dağından, havalanana paraşütçülerin ilkbahar ve yaz dönemlerinde hemen hemen her günü görme imkanı bulunmaktadır.

Şekil 14. Kahramanmaraş Ahır Dağı'nda yamaç paraşütü etkinliği.

Kahramanmaraş Dağcılık Arama Kurtarma Telsiz ve Radyo Amatörleri Derneği (KADAK) Kahramanmaraş'ta yamaç paraşütü ile ilgili faaliyetler yürütülmektedir. Kahramanmaraş'ta ilk olarak yamaç paraşütü kalkış alanı için Türk Hava Kurumu (THK) ile Kahramanmaraş Sportif Havacılık Derneği tarafından, çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar sonucunda Altınova köyüne doğru uygun atlayış yapılabilecek tespit edilmiş ve ilk olarak bir adet uçuş alanı ile başlanmıştır. 2016 yılına gelindiğinde artık spor ilimizde 3 farklı alanda icra edilmektedir. Pistlerin biri, Malik ejder türbesi ve Kumaşır gölü güney mevkiindeki 750 rakımlı Ümit tepede, diğeri Ahır dağının zirvenin güneyinde, üçüncüsü ise Pazarcık ilçesine bağlı Narlı yerleşmesinin güneydoğusundaki Kardelen tepede bulunan yamaç paraşütü kalkış pistidir (şekil 14).

Yamaç paraşütü bakımından Ahır dağı Kahramanmaraş'ta önemli bir noktadır. Buradan havalanana paraşütçülerin ilkbahar ve yaz dönemlerinde hemen hemen her gün görme imkânı bulunmaktadır. Ahır dağı paraşütçüler için eşsiz bir şehir ve baraj manzarası imkânı sunmaktadır. İlde düzenlenene etkinlikler kapsamında zaman zaman Türkiye'nin çeşitli yerlerinden profesyonel sporcular gelmektedir. Bu da Kahramanmaraş'ın tanıtımına ve turizmine katkı sağlamaktadır. Bu pistlerin alt yapısının tamamlanması ve geliştirilmesi gerekmektedir. En önemli sorunlardan biri ulaşımıdır. Pistlere ulaşmak için kullanılan toprak ve stabilize yolların standartlarının arttırılması gerekir. Ayrıca pist bölgesinde zeminin parke döşenmesi ve temel ihtiyaçlar için alt yapının tamamlanması gerekir.

3.8. Kış Sporları Merkezi

Günümüzde turizmi 12 aya ve tüm bölgelere yaymak konusunda ciddi çalışmalar yapılmaktadır. Türkiye'de 2000'li yılların başlarında üç aylık kış (Aralık- Şubat) döneminde 2,7 milyon ziyaretçi ağırlanırken, bu sayı 2018 itibarıyla 5 milyon turiste ulaşmıştır. Kış turizminde Avrupa'da gibi zorlu rakipleri olan Türkiye, kış sezonunun vazgeçilmezi olan kayak tesislerinde de ilerleme kaydetmiştir. 2018 yılı itibarıyla Kültür ve Turizm Bakanlığına kayıtlı kayak merkezlerinin sayısı 30'u geçmiştir. Turizm işletme belgeli olmayan fakat farklı idareler tarafından kayak merkezi olarak kullanılan merkezleri eklersek bu sayı 50 civarına çıkmaktadır.

Türkiye'de çok sayıda kayak merkezi bulunmasına rağmen, bunları büyük çoğunluğu Türkiye'nin kuzey bölgesindedir. Kahramanmaraş'ta var olan kayak merkezinin geliştirilmesi sonucunda Akdeniz Bölgesinin Adana bölümü, Güneydoğu Anadolu bölgesi ve Suriye, Irak gibi bölge ülkelerine hizmet verebilecek konumadır. Kahramanmaraş'ın kış turizmi potansiyeli değerlendirilerek, büyük bir alana hizmet vermesi sağlanabilir.

Şekil 15. Yedikuyular kayak merkezi.

Yedikuyular kayak merkezi ve mesire alanı, Ahır Dağı'nın doğu kısmında 1850 ila 2033 rakımları arasında yer almaktadır. Yedikuyular, şehir merkezine sadece 13 km uzaklıkta olup, eskiden kar festivali ve eğlenceleri düzenlenen bu alanda Kahramanmaraş Büyükşehir Belediye tarafından proje için daha geniş arazi tahsisleri yapılmıştır. Yedikuyular Kayak Merkezi Projesi içerisinde kayak pistlerinin dışında, teleferik, telesijej (şekil 15) ile yaz kış faydalanabilecek trekking (dağ yürüyüşü) ve off-road parkurları da inşa edilmiştir.

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi tarafından Yedikuyular kayak ve rekreasyon merkezinde rüzgar ve kar analizleri yapılarak Dünya Kayak Federasyonu (FİS) kriterlerine uygun şekilde kayak merkezi inşa edilmiştir. Yedikuyular, Kahramanmaraş ve diğer illerden gelen turistlerin kayak zevkini yaşadıkları, ilde yaşayanların yaz-kış faydalandıkları; içerisinde trekking (dağ yürüyüşü) ve offroad parkurları gibi pek çok aktivitenin yapılabilmesi için 250 dönümlük mesire alanı da bulunmaktadır.

Yedikuyular kayak merkezinin yaklaşık 250 km yarıçapında bir alanda başka kış turizm merkezi bulunmaması en büyük avantajını oluşturmaktadır. Bu açıdan Yedikuyular kış turizm merkezine Kahramanmaraş ili başta olmak üzere Adana, Hatay, Gaziantep, Osmaniye'den 2019 yılı Ocak ayında tahminen 150 bin ziyaretçi gelmiştir. Ziyaretçilerin sayısı tam olarak bilinmediği gibi, kaç kişinin il dışından, kaç kişinin il içinden geldiği de net değildir. Kayak merkezinde konaklayacak otel bulunmadığından turistler şehir merkezindeki tesislerde konaklamaktadır. Bu durumun acilen çözülerek her ne kadar şehir merkezine yakın olsa da kış turizmi konseptine uygun yapılacak yeni konaklama tesisleri ile daha da verimli hale gelebilir. Böylelikle gelen turistlerin sayısının artması daha uzak bölgelerden turist çekilmesi ve kalış süresinin uzatılması mümkün olacaktır. Yapılacak etkili tanıtım çalışmaları ile Kahramanmaraş'ın tarihi dokusu ve kültürel zenginliklerinin yanında kayak sporunda da adından söz ettirerek turizm gelirlerini arttıracaktır.

3.9. Sonuç ve Öneriler

Kahramanmaraş ili alternatif turizm faaliyetleri için zengin bitki örtüsü, doğal ve kültürel alanları, korunmuş geleneksel dokusu, olumlu iklim koşulları, konaklama ve ulaşım kolaylığı gibi olanaklara sahiptir. Yöre halkı alanda gerçekleştirilecek turizm faaliyetlerine olumlu

bakmakta olup, kırsal alanlar, pansiyonculuğun geliştirilmesi açısından oldukça müsaittir. İl genelinde farklı turizm ve rekreasyonel etkinlikler için çok sayıda alan mevcuttur. Doğası bozulmamış zengin ormanlık alanları, yaylalar, içmeler, kaplıcalar, göller, nehir ve derelerin sayısının fazla olması turizmde alternatif faaliyetlerin geliştirilmesine olanak vermektedir. Bunun yanı sıra altyapıdaki eksiklikler, finansal kaynak yetersizliği, eğitim ve tanıtım eksikliği, işgücü yetersizliği gibi özellikler de kısıtlayıcı faktörler olarak sayılabilir.

Yapılan araştırmalara göre doğaya dayalı turizm faaliyetlerine katılan kişilerin ekonomik düzeylerinin yüksek olduğu ortaya konulmuştur. Bu turist profiline hitap edecek konaklama, alışveriş olanaklarının geliştirilmesi ilin doğa turizmi potansiyelini artıracaktır. Şüphesiz ilin kültürel özellikleri, yöresel el sanatları ve gibi faaliyetlerde potansiyeli de turizmi destekleyecektir. Kahramanmaraş ilinde seyahat acentaları veya turlarca organize edilen alternatif turizm aktivitesi bulunmamakta ya da çok sınırlı kalmaktadır. Zaman zaman bireysel olarak bilimsel amaçlı araştırma faaliyetleri ve yerel yönetimlerce son yıllarda düzenlenen foto safari etkinlikleri görülmektedir. Üniversitelerin diğer kuruluş ve derneklerin doğa turizmi faaliyetleri için alternatif bir alan olan Kahramanmaraş'ın doğal alanları turizme açılırken öncelikle şunlar yapılmalıdır:

1- Öncelikle ilin kapsamlı bir bitki envanteri çıkarılarak, bu bitkilerin özellikleri ile ilgili dokümanlar bastırılmalıdır. Bu tanıtıcı broşürlerde bitkilerin, vejetasyon dönemi, çiçekli kalma süresi, en göz alıcı olduğu dönemler, bitki tür yapısal özellikleri, yetişme ortamı gibi bazı temel özellikler yer almalıdır.

2- İlde ilgili kurum ve kuruluşların işbirliği ile doğa turizmine uygun rotalar belirlenmeli ve bu rotaların kullanılmasına en uygun dönemler tespit edilmeli, buraların altyapıları, tanıtımı, yönlendirme levhaları vs. oluşturulmalıdır.

3- Doğa turizm ile ilgili belirlenen bu rotalarla ilgili rota planları, yürüyüş süreleri, konaklama alanlarının özellikleri, rota üzerindeki peyzaj özellikleri hakkında bilgilendirici broşürler hazırlanmalıdır.

4- Alternatif turizm belirli bir uzmanlık gerektiren bir faaliyettir. Bu açıdan doğa turizmi faaliyetlerinde rehberlik yapacak kişilerin flora ve fauna ile ilgili uzmanlık derecesinde olmasa bile belli bir eğitime sahip olması gerekmektedir. Bu açıdan ya rehberler eğitilmeli ya da doğa konusunda eğitilmiş kişilerden rehber seçilmelidir.

5- Alternatif turizmde rehberlik yapacak kişilerin çevre koruma konusunda duyarlı ve yönlendirici olmaları gerekir. Doğa turizmine katılacak kişilere önceden alanla ilgili temel bilgiler verilmelidir. Böylece çevreye zarar verebilecek faaliyetlerden kaçınmaları sağlanabilir.

6- Özellikle nesli tehlike altındaki bitki hayvan türleri ile endemik bitkilere verilebilecek olası zarar risklerinden kaçınılmalı, sürdürülebilirlik açısından doğanın taşıma kapasitesi dikkate alınmalıdır.

7- Yapılacak çeşitli tanıtım ve organizasyonlarla doğa ve alternatif turizmi faaliyetlerine insanların katılımı yönünde teşvikler yapılmalıdır.

Bütün bunlar göz önüne alınarak yapılacak turizm planlaması sayesinde Kahramanmaraş ilinin alternatif turizm potansiyeli olan dağları, yaylaları, şelaleleri, endemik bitkileri, uğurböceği ve diğer endemik fauna türleri ile doğada yaşam kültürü gibi ekolojik turizm kaynakları değerlendirilip ekonomiye kazandırılmalıdır. Ayrıca bu ekonomik değerin kazandırılması,

doğanın korunması, sürdürülebilir bir doğa turizmi uygulanması ile doğa turizm potansiyeline zarar vermeden değerlendirilmesi gereklidir. Böylece hem ekonomik kalkınmaya katkı sağlamış olur. Hem de doğanın korunması ve ekolojik dengenin sürdürülebilmesi garanti altına alınmış olur.

Kaynaklar

- 1- ALAEDDİNOĞLU, F., CAN, A.S., YILMAZ, E., (2011), *Van Gölü Havzası Batı Kesiminde Ekoturizm: Potansiyel Kaynakların Derecelendirilmesi ve Turist Profiline Belirlenmesi*. Elvan Yayınları, Ankara.
- 2- AVCI, R., (2014), “Endemik Bitki Cenneti Kahramanmaraş” İçinde: *Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş* (Editör: Küçükdağlı S.; Doğan O.; Avcı R.; Yakar, S.), Kahramanmaraş Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Kahramanmaraş. s:135-143
- 3- GÜRBÜZ, M., KORKMAZ, H., GÜNDOĞAN, R., DIĞRAK, M., 2003, *Gavur Gölü Bataklığı; Coğrafi Özellikler ve Rehabilitasyon Planı*. Kahramanmaraş Valiliği, İl Çevre Müdürlüğü Yayınları No:1, Kahramanmaraş.
- 4- KAHRAMANMARAŞ KÜLTÜR VE TURİZM İL MÜDÜRLÜĞÜ (Resim arşivi ve istatistik bilgileri)
- 5- KAHRAMANMARAŞ ŞEHİR KİMLİĞİ ÇALIŞTAYI RAPORU (2015), Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları,
- 6- KAHRAMANMARAŞ İL KÜLTÜR TURİZM Müdürlüğü (2011), Tarihi Turistik Yerler.
- 7- KAHRAMANMARAŞ BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ, (2011), Kahramanmaraş mahalli yerleşme haritası.
- 8- KAYA, M., (2015), Ayancık ve yakın çevresinin ekoturizm potansiyeli. Ondokuzmayıs Üniversitesi Samsun.
- 9- ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI, (2013), Kahramanmaraş İli Doğa Turizmi Master Planı. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, XV. Bölge Müdürlüğü Kahramanmaraş İl Şube Müdürlüğü, Kahramanmaraş.
- 10- ORMAN VE SU İŞLERİ BAKANLIĞI, (2012), Kuzey Kahramanmaraş Mağara Araştırmaları 2009-2012. www.milliparklar.gov.tr/magara/kesdagi_2012.pdf (15.02.2015)
- 11- ÖZHATAY, N., (2006), *Türkiye'nin BTC Boru Hattı Boyunca Önemli Bitki Alanları*, BTC Şirketi, İstanbul.
- 12- SOMUNCU. M., (2005), *Aladağlar: Yaylacılık ve Dağ Göçbeciliği Konusunda Bir Araştırma*. Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Ankara.
- 13- TOROĞLU, E.; KILINÇ, N., (2008), Binboğa Dağlarında Yaylacılık. *Doğu Akdeniz Ormancılık Araştırmaları Dergisi*, 14:33-60.
- 14- TOROĞLU, E.; GÜRBÜZ, M., (2008), Andırın İlçesi'nde Sayfiye Yaylaları. *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19: 281-300.

- 15- ÖZGÜÇ, N., (2007), *Turizm Coğrafyası: Özellikler ve Bölgeler*. Çantay Kitapevi, İstanbul.
- 16- WOOD, M.E., (2002), *Ecotourism: principles, practices & policies for sustainability*. UNEP, Paris.
- 17- ZAMAN, M., (2010), *Doğu Karadeniz Kıyı Dağları 'nda Dağ ve Yayla Turizmi*. Mega Ofset Matbaası, Erzurum.
- 18- ZAMAN, M., (2012), *Trabzon İlinin Turizm Coğrafyası*. Mega Ofset Matbaası, Erzurum.
- 19- ZENGİN, B., (2006), *Turizm Coğrafyası*. Değişim Yayınları, İstanbul.

KAHRAMANMARAŞ İLİNDEKİ FESTİVALLERE COĞRAFİ BİR BAKIŞ A GEOGRAPHICAL OVERVIEW OF THE FESTIVALS IN KAHRAMANMARAŞ PROVINCE

Nurullah KILINÇ

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Coğrafya Anabilim Dalı

Doç. Dr. Emin TOROĞLU

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Özet

Etkinlik ve festival olayı son yıllarda önemli bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmaktadır. Festivaller günümüzde sadece belirli bir yerde değil, aynı zamanda belirli bir zamanda turizm hizmetleri için bir talep oluşturmak üzere organize edilen faaliyetlerdir. Kahramanmaraş il genelinde de çok sayıda festival düzenlenmektedir. İlde düzenlenen festivallerin ilin ekonomisine ve turizmüne katkı sağlama potansiyeli yüksektir. İldeki festivallerin zamana ve mekâna dağılımları, ekonomiye ve sosyal hayata katkıları henüz istenilen düzeyde değildir.

Kahramanmaraş'ta bir yıl içinde farklı içeriğe sahip olan toplam 26 civarında festival düzenlendiği tespit edilmiştir. Festivallerin çoğu il merkezinde, yaklaşık yarısı diğer ilçelerde organize edilmektedir. Bu festivallerin teması genellikle kültür içerikli olup, kültür dışındaki diğer temalı festivallerin ise sayıları azdır. Festivallerin çoğunluğu temmuz ve ağustos aylarında düzenlenmektedir. Diğer aylarda ise organize edilen festival sayısı düşmektedir. Kahramanmaraş'ta festivallerin daha etkin bir şekilde turizme kazandırılması açısından, yerel yönetici ve sivil toplum kuruluşlarına önemli görevler düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: Festivaller, Festival Turizmi, Kahramanmaraş

Abstract

Activity and festival event has been an important study area in recent years. Festivals today are organized not only in a specific place but also in a specific time to create a demand for tourism services. Many festivals are organized in Kahramanmaraş province. The potential of the festivals organized in province to contribute the economy and tourism of the province is high. The distribution of festivals in province to time and place, their contribution to economy and social life are not at the desired level.

In Kahramanmaraş, a total of 26 festivals with different content were organized within one year. Most of the festivals are organized in the central district and half of them are organized in the other districts. The theme of these festivals is usually cultural, and the number of other themed festivals outside the culture is small. The majority of the festivals are held in July and August. In other months, many festivals are not organized. In order to make the festivals more effective in tourism, public institutions and non-governmental organizations have important roles in Kahramanmaraş.

Keywords: Festivals, Festival Tourism, Kahramanmaraş

1. Giriş

Festival sözcüğünün kökeni, Latince ‘festa’ olup, Türkçe ’ye de aynen bu şekilde yerleşmiştir. Festival yerel bir topluluk tarafından belirlenmiş ve gelenekselleştirilmiş, belirli gün ve tarihlerde kutlanan, yapıldığı yörenin simgesi hâline gelmiş etkinliklerin bir arada yapıldığı ve toplumun kolektif belleğinin tazelendiği etkinlikler şeklinde tanımlanmıştır (Çakır, 2009:80). Festival turizmi kültür turizmi içerisinde değerlendirilen bir olgudur. Kültürel turizm, insanların kendi kültürlerinin eğlence yanlarıyla birlikte, diğer grupların kültürlerine de açık olan turizm faaliyetlerinin tümünü kapsamaktadır. Ayrıca, sosyal faaliyetler, mutfak, giyim, gelenek, din, kutsal eşyalar, sanat eserleri, müzik, dans, folklor, arkeolojik ve tarihi yapı ve alanlar sosyo-kültürel miras içerisinde değerlendirilmektedir ve kültür turizminin alt grubunu oluşturmaktadır (Doğaner, 2013;14).

Festivallerin; yılda bir defa gerçekleşmesi, kamuya açık olması, etkinliğin amacı, belli bir konunun kutlanması veya bir ürünün tanıtılması, açılış ve kapanış günleri kesin tarihlerle belirleniyor olması, etkinlik programında değişik aktivitelere, gösterilere yer verilebilmesi, bütün etkinliklerin organizasyonun yapıldığı mekânda gerçekleştirilmesi, gibi genel özellikleri bulunmaktadır. İçerik açısından ise son derece çeşitli olabilmektedir.

Günümüzde festival etkinlikleri, bir yöredeki turizm adına önemli, tanıtıcı ve gelir getirici bir faaliyet haline gelmiştir. Turizm coğrafyası açısından, festivallerin önemi son yıllarda artmaya başlamıştır (Quinn 2009:1). Festivaller, özel günler, bayramlar gibi her ülkede ortak olarak resmi bayramlar veya eğlence amaçlı etkinlikler, insanların hoşça vakit geçirdiği, halk ile turistlerin etkileşimde bulunduğu durumlardır (Janiskee 1980:97). Bir ilde veya bir bölgede düzenlenen özel günler, festivaller, şenlikler, panayırılar, kültürel etkinlikler, sanat gösterileri; yapıldığı yer, katılanların sayısı ya da niteliği o programa addedilen özel nitelik, bir yerin tanıtımı hususunda turizm çekicilikleri arasında yer alır.

Hemen her kültürde özel bir yer tutan festival olayı, son yıllarda dikkat çeken bir çalışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle festivaller; antropoloji, sosyoloji ve beşeri coğrafya disiplinlerinde bilim adamları tarafından araştırmaya değer bulunmuştur (Getz 2010:1). Festivaller genellikle turist çekmek için yapıldığından, festivallerin sayısı ile turist talebi arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır (Quinn 2006). Bu yönü ile festivaller turizm coğrafyası açısından da dikkate değer bir konudur. Festivaller turistlerin boş zamanlarını değerlendirdikleri önemli organizasyonlardır. Kısa bir tatil havasında gerçekleşen etkinlikler turistler açısından çekici hale gelmektedir. Bu açıdan, festival alanları turistik yerler olarak da işlev görmektedir. Festivallerin önemli bir özelliği de her festivalin konusu içeriği çok farklı olduğundan, her festivalin hitap ettiği turist kitlesi de farklı olmaktadır. Bu gibi organizasyonların türü, yeri ve amacı birçok farklı özellikler içerdiğinden ayrı ayrı ele alınmalıdır.

Geçici ve yoğunlaştırılmış bir deneyim olarak festivaller ziyaretçilerine bilgi, kültürel miras ve özgünlük deneyimleri sağlar. Festivalleri organize ederken ticari kaygıların yanında kültürel miras orijinalliğini de korumak gerekir. Yani bir festivalde turistlerin beklentileri ile zaman ve yer arasında kabul edilebilir bir uyum da bulunmalıdır (Ma ve Lew: 2012). Kutlamalar esnasında festivali ortaya çıkartan tarihsel ve coğrafi yapının anlaşılması da önemlidir. Tarihsel ve coğrafi kökenden kopuk bir festivalin, sürdürülebilir olma özelliği azdır. Bu gibi festivaller kutlanırken kültürel özeliğinden kopmaması, ticari özelliğinin de devam etmesi arzulanmaktadır.

Kültürel festivaller, günümüz modern toplumlarında hemen hemen her yerde, sosyal takvimi ve kültürel gündemi çok çeşitli olaylarla doldurmaktadır. Festivallerin önemi arttıkça, kültürel grupların yerel kültürünü ve kimliklerini topluma kabul ettirmesi kolaylaşmaktadır (Crespi ve Richards; 2007). Kültürel içerikli festival etkinlikleri ziyaretçiler için benzersiz deneyimler yaşatan organizasyonlardır. Hem somut, hem de soyut öğeler içeren festival etkinlikleri üzerine yapılan çalışmaların çoğu, katılımcıların davranışlarını (beklentiler, memnuniyet, motivasyon, harcama) anlamaya yada bu tür olayların gerçekleştiği topluluklara karşı sorumlulukları üzerine odaklanmıştır (Kim ve Uysal; 2003). Festivaller içerik olarak çok farklı temalar içerebilir. Örneğin bir gıda festivalinde, ziyaretçinin harcama güdüsü ve bu güdüyü etkileyen faktörler yöreye ekonomik olarak katkı sağlamaktadır. Turistlerin, belirli bir hedefe ziyaretleri sırasında harcama kalıplarını ve faaliyetlerin anlamak, olayların stratejik planlaması için çok önemlidir. Bu bilgiler ışığında, karar vericilerin, özellikle de festivaller için sponsorluk istemek için, toplumun kalkınma hedeflerine ulaşmasına yardımcı olacak planları formüle etmelerine yardımcı olabilir (Çela ve ark. 2007). Bu açıdan gelir getiren festivaller yöre halkının ekonomik olarak kalkınmasına yardımcı olmaktadır.

Bu çalışmada Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivallerin ilinin ekonomisine ve turizmine olan katkıları ortaya konulmaya çalışılmıştır. İlde çok sayıda festival düzenleniyor olmasına rağmen, Kahramanmaraş'ta bu festivallerin dağılışı ve özellikleri hakkında kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmada festivallerin zamana ve mekâna dağılışı, ekonomiye ve sosyal hayata katkıları ele alınmıştır. Çalışmamızın bazı sınırlılıkları bulunmaktadır. Burada bazı festivallerde giriş kayıtlarının olmaması nedeniyle, katılanların sayıları, nereden geldikleri kaç gün süreyle konakladıkları kesin olarak belirlenmesi zordur.

Festivaller günümüzde sadece belirli bir yerde değil, aynı zamanda belirli bir zamanda turizm hizmetleri için bir talep oluşturmak için organize edilen faaliyetlerdir. Festivaller turizmde bir çekicilik unsuru olarak ortaya çıkmış ve turizm alanında bir sektöre dönüşmüştür. Farklı şekillerde organize edilmeleri ve kamu projeleri şeklindeki festival organizasyonları yapılabilmesi, kar amacı gütmeyen kuruluşlar veya özel firmalar tarafından organize edilmiş olması bakımından festivaller çalışmaya değer bir konudur (Anderson ve Getz 2009). Bu bağlamda; bu çalışmanın genel hedefleri şunlardır:

- Kahramanmaraş'ta festival uygulamalarının nasıl olduğu;
- Festivallerin türüne göre benzer ve farklı yönleri;
- Festivallerin türüne göre düzenlenme takvimleri;
- Temalarına göre, Kahramanmaraş'ta ve Türkiye çapında düzenlenen festivallerin karşılaştırılması.

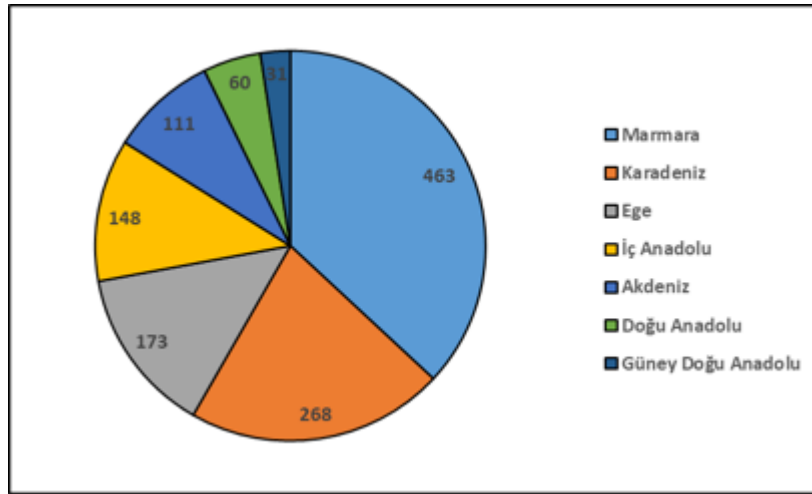
Bu çalışmada özellikle, Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivallerin turizm coğrafyası açısından incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda; ilde düzenlenen festivallerin ayrıntılı olarak araştırılması ve festivallerin ilçelere, temalara ve dönemlerine göre dağılımları ele alınmıştır. Bu festivallerin turizmine katkıları turizm coğrafyası bakış açısıyla incelenmiştir. Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivaller Türkiye genelinde düzenlenen festivaller ile karşılaştırılarak bir değerlendirme yapılmıştır. Bu araştırmanın ilk aşamasında, literatür taraması yapılmış ve turizm coğrafyası, turizm ve festivallerle ilgili genel kaynaklar ile Kahramanmaraş'ta düzenlenen festivaller hakkında bilgiler toplanmıştır. Bu çalışmada Kültür ve Turizm İl Müdürlüğü, Kahramanmaraş Valiliği ve Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi

Kültür Dairesi Başkanlığı, ilçe belediye ve kaymakamlıkları gibi kurumların yayınları ve web sayfalarındaki verilerinden faydalanılmıştır. Festivallere mümkün olduğu ölçüde katılım sağlanmış ve yerinde gözlemler de yapılmıştır. Kahramanmaraş'ın festivallerinin ilçelere göre dağılımı haritası hazırlanmıştır. Festivaller hakkında elde edilen bilgilerin değerlendirmesinde ise coğrafi bakış açısı dikkate alınmıştır.

2. Bulgular ve Tartışma

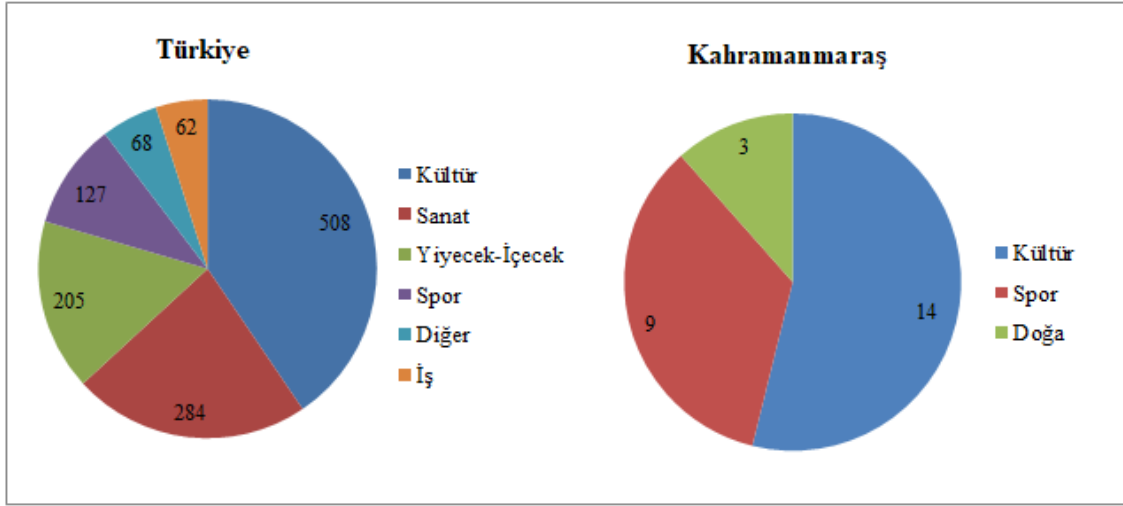
Dünyada ve ülkemizde geçmişten günümüze kadar kutlanan ve geleneksel hale gelen binlerce festival bulunmaktadır. Kültür bakanlığının resmi verilerine göre Türkiye'de yılda yaklaşık 1300 civarında geleneksel festival organize edilmektedir. İnceleme alanımız olan Kahramanmaraş ili özellikle beşeri ve kültürel yönden oldukça zengin bir birikime sahiptir. Festival turizmi, ildeki turizm etkinlikleri içerisinde son yıllarda önemini giderek arttıran ve etkinlik odaklı turizm türü olmuştur. Bu turizm türü, turizmin gelişmediği veya az geliştiği bölgelerde turizmin ve bölgenin kalkınmasına katkıda bulunmaktadır (Getz, 2001:380).

Türkiye'de 2014 yılında düzenlenen 1254 festivalin coğrafi bölgelere göre dağılımı incelendiğinde (Şekil 1) Kahramanmaraş ilinin içerisinde yer aldığı Akdeniz bölgesinde her yıl 111 festival düzenlenmektedir (Giritlioğlu ve ark, 2005:313). Akdeniz bölgesinde 9 il olduğuna göre Kahramanmaraş'ta düzenlenen 26 festivalin sayısı nicelik olarak kötü sayılmaz. Ancak nitelik olarak, ne kadar insana hitap ettiği ve ne kadar turist çektiği ve tabii ki de buna bağlı olarak il ekonomisine ne kadar döviz kazandırdığı önemlidir.

Şekil 1. Türkiye'de düzenlenen festivallerin bölgelere dağılımı (Giritlioğlu ve ark., 2005)

Türkiye genelinde düzenlenen festivallerin temalarına göre değerlendirildiğinde, kültür içerikli olanların büyük çoğunlukta olduğu anlaşılar. Bunu sanatsal ve yiyecek-içecek temalı festivaller izler. Dördüncü sırada ise, sportif aktivitelerle ilgili olan festivaller yer alır. İş amaçlı ve diğer festivaller sayı olarak en az olanlarıdır. Festivallerin temalarına göre kıyas yapacak olursak, Türkiye genelinde sıralama, kültür-sanat yiyecek içecek ve spor şeklindedir. Kahramanmaraş'ta ise, aynı şekilde kültür sanat başta olmakla birlikte ikinci sırayı spor etkinlikleri almaktadır (Şekil 2). Gastronomi açıdan oldukça zengin bir kültüre sahip olan ilde, yiyecek- içecek festivallerinin sadece dondurma ile sınırlı kalması en büyük eksiklikler. Zira ilin, çok sayıda yöresel ve ünlü yemekleri bulunmaktadır.

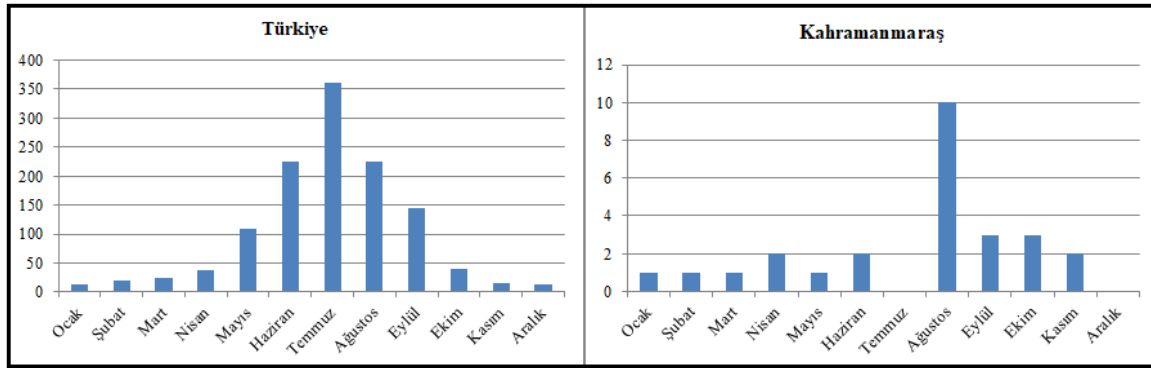
Şekil 2. Türkiye ve Kahramanmaraş'ta düzenlenen festivallerin temalarına göre dağılımı.

Araştırma sahasını oluşturan Kahramanmaraş İli, bu anlamda zengin bir potansiyele sahiptir. İl genelinde bir yıl içerisinde 26 festival, şenlik, mahalli kutlama ve anma günü gibi etkinlikler düzenlenmektedir. İldeki festival etkinlikleri gruplandırıldığında; il kültürünün tanıtımında 12 Şubat kurtuluş bayramı etkinlikleri, karakucak güreş, yayla ile ilçe ve mahallelerdeki kültür festivallerinin, ilde üretilen ürünlerin tanıtımında dondurma, elma, kiraz, sarılop inciri, ceviz festivallerinin, ilin doğal güzelliklerini tanıtmak için kar, uğurböceği, güvercin, ekstrem spor festivalleri ile off-road ve off-shore etkinliklerinin etkili olduğu belirlenmektedir. Kahramanmaraş il genelinde bir yıl içerisinde düzenlenen festival etkinlikleri aşağıda tablo 1'deki şekilde belirlenmiş ve gruplandırılmıştır.

Tablo 1: Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivallerin dönemleri ve temaları

Festivalin Adı	Teması	Düzenlenen Ay
1-Dulkadiroğlu Yedikuyular kar festivali	Doğa	Ocak
2-Uludaz uğurböceği festivali		Ağustos
3-Ekinözü ters laleler ve acı su festivali		Nisan
4-Kahramanmaraş uluslararası dondurma festivali	Kültür ve ürün tanıtımı	Eylül
5-Kahramanmaraş uluslararası kitap fuarı		Ekim
6-Göksun geleneksel elma festivali		Kasım
7-Geleneksel güvercin festivalleri		Mart
8-Andırın geleneksel tirşik festivali		Nisan
9-Kılılı tarla günü etkinlikleri		Eylül
10-Nurhak kültür şenlikleri		Ağustos
11-Pazarcık peynir ve kültür şenlikleri		Ağustos
12-Çağlayancerit ceviz ve kültür festivali		Eylül
13-Çağlayancerit Ayrancı yayla festivali		Haziran
14-Helete yayla şenlikleri		Haziran
15-Göksun Keklikoluk barış ve kültür festivali		Ağustos
16-Afşin Eshab-ı Kehf kültür festivali		Ağustos
17-12 Şubat kurtuluş günü etkinlikleri		Şubat
18-Afşin karakucak güreş festivalleri	Sportif	Ağustos

19-Türkoğlu Avasım okçuluk etkinlikleri	ve doğa tanıtımı	Mayıs
20-Elbistan off-road etkinlikleri		Ekim
21-Menzelet Dünya off-shore şampiyonası		Ağustos
22-Tekerek at yarışları ve atlı spor gösterileri		Ağustos
23-Kahramanmaraş ekstrem sporlar festivali		Ekim
24-Kahramanmaraş karakucak güreş festivalleri		Ağustos
25-Bulutoğlu Kavkırt karakucak güreş festivali		Ağustos
26-Kılavızlı off-road etkinlikleri		Kasım

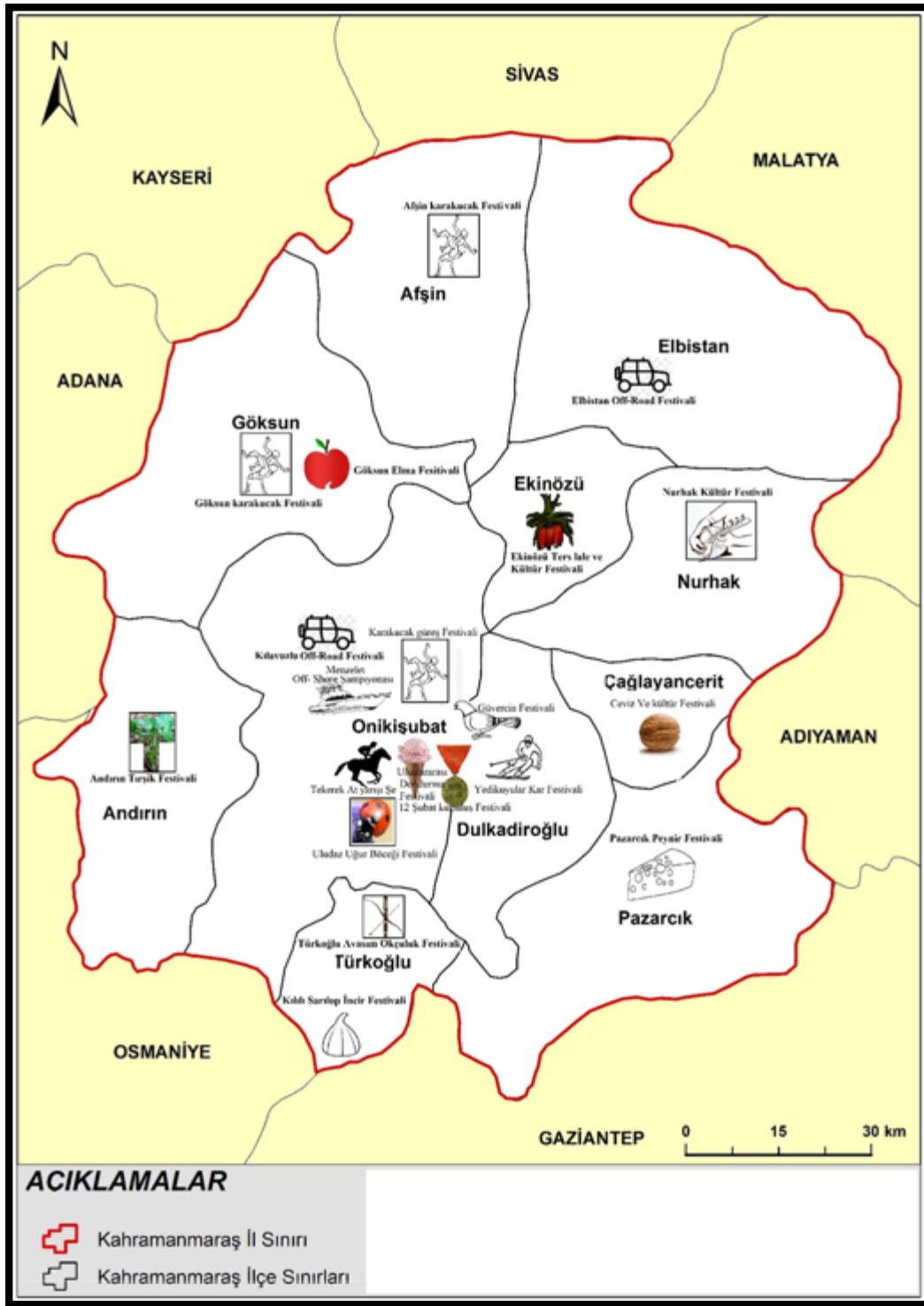

Şekil 3. Türkiye ve Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivallerin aylara göre dağılışı.

Türkiye’de bir yıl içinde en fazla festival haziran ayında (362) iken, Kahramanmaraş’ta en fazla ağustos (10) ayında düzenlenmektedir. Türkiye’de düzenlenen festivaller kış aylarında düşük bir seviyede seyredip, yaz aylarında artış gösterirken, Kahramanmaraş’ta benzer durumla birlikte yaz sonu ve sonbahar mevsiminde yoğunlaşmaktadır (Şekil 3) Düzenleyenler için festivaller zamana ve mekana bağlıdır. Meydana geldiği tarih dışında tarihi bir olay kutlanamayacağı gibi, mevsimi dışında yayla yada ürün tanıtımı için festival düzenlenemez. Katılımcılar için ise, festivallerin açık havada ve ılıman iklim şartlarında düzenlenmesi gerekliliği bulunmaktadır.

Festivaller organizasyonları katılım açısından değerlendirildiğinde; ziyaretçiler festivale aktif ve pasif olarak katılabilmektedir. Doğa tanıtımında bütün ziyaretçiler organizasyona aktif olarak katılıken, spor ve kültür organizasyonlarının aktif aktif katılımdan çok daha fazla pasif (seyirci) katılımcısı bulunmaktadır.

Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivallerin il içerisindeki dağılışı dikkate alındığında, festivallerin büyük bir çoğunluğun il merkezinde düzenlendiği görülür. Diğer ilçe merkezlerinde ise ortalama birer festival düzenlenmektedir (Şekil 4). Kahramanmaraş ilindeki festivallerin 11’i il ve ilçe merkezlerinde, 4’ü kırsal yerleşmelerinde, 11’i daimi yerleşme bulunmayan doğal alanlarda gerçekleştirilmektedir.

Şekil 4. Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivallerin ilçelere dağılışı.

Festivaller, aktif ve pasif katılımcılara açık organizasyonlardır. Birçok festival organizasyonunda aktif katılımcıların sayısı belirlenebilirken, pasif katılımcıların sayısını belirlemek mümkün olamamaktadır. Bunları sadece dolaylı yollardan tahmin edebilmek mümkün olabilmektedir. Kahramanmaraş ilinde düzenlenen festivallerde katılımcı sayısını belirlemek için çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Ancak çoğu organizasyonlarda, bazı sınırlılıklar nedeniyle ziyaretçi sayılarının tam olarak belirlenmesi mümkün olmamıştır. Girişlerin ve

katılımların kayıt altına alındığı organizasyonlar dışındakilerin katılımcı sayılarını, gözlem ve yapılan mülakat sonucunda ancak tahmini olarak vermek mümkündür. Bu açıdan Kahramanmaraş'ta en geniş katılımlı festival uluslararası kitap fuarı ve uluslararası dondurma festivalidir. En son 2018 yılı ekim ayında düzenlenen kitap fuarının ziyaretçi sayısı 11 gün içerisinde 100 bin ziyaretçinin üzerine çıkmıştır. Bu net bir sayıdır. Ancak dondurma festivalinde böyle bir kesin rakam verilememiştir. Ancak yapılan gözlemler ve yetkililerden alınan bilgiler ışığında, 2018 yılı 22-24 Ekim tarihlerinde düzenlenen uluslararası dondurma festivaline de 3 günde 70 bin civarında ziyaretçi katılımının olduğu belirtilmiştir. Her iki organizasyona da katılanların çoğu Kahramanmaraş'ta yaşayan insanlardır. İlçe veya il dışından katılımları anlamak için otel verileri önemlidir. Hem kitap fuarı döneminde hem de dondurma festivali olduğu günlerde otel rezervasyonlarının artıp artmadığını öğrenmek amacıyla şehirdeki büyük otellerdeki yetkililerle yapılan mülakatlarda, ortalama %30-35 oranında rezervasyon sayısının arttığı ortaya çıkmıştır. Ancak bu sayıların katılımcılara oranı %10'un altında kalmaktadır. Diğer festivallerde ise katılımların binlerle ifade edildiği belirtilebilir. Yapılan mülakatlara göre güreş festivalleri ve diğer festivallere katılım sayıları kesin olarak bilinmemektedir.

2.1. Doğal İçerikli Festivaller

2.1.1. Yedikuyular Kar Festivali

Kahramanmaraş İlının Dulkadiroğlu Belediyesi sınırları içerisinde bulunan ve şehir merkezine sadece 15 km mesafede bulunan Yedikuyular mevkiinde bir kayak merkezi inşa edilmiştir. Burada kayak merkezi için gerekli çeşitli tesisler yanında karda yürüyüş, trekking ve off-road parkurları ayrıca pek çok aktivitenin yapılabileceği 250 dönümlük mesire alanı da bulunmaktadır. Bu alanda her yıl Dulkadiroğlu belediyesi öncülüğünde çevre illerden gelen misafirlerin de katıldığı Yedikuyular kar festivali düzenlenmektedir (Şekil 5).

Şekil 5. Yedikuyular kar festivali.

Yedikuyular kayak merkezinde düzenlenen festivaller kapsamında Off-road etkinlikleri, kalabalık sucuk partileri gibi etkinlikler düzenlenmektedir. Burada amaç, bölgenin bir kayak merkezine dönüştükten sonra dikkat çeken bir cazibe merkezi olarak devam etmesi için kayak merkezini tanıtmak, kışın kar yağışının nadir görüldüğü Akdeniz iklim bölgesinde rekreasyon

amaçlı olarak diğer kar aktivitelerini gerçekleştirerek il turizmine katkı sağlamaktır. Aktif ve pasif katılımcı sayısının 10 binin üzerinde olduğu tahmin edilmektedir.

2.1.2. Uludaz Uğurböceği Festivali

Uğurböcekleri Kahramanmaraş merkezine 65 km. uzaklıkta ve Büyüksır köyü yakınlarında olan Uludaz Dağı zirvesi koloniler halinde görülen uğurböcekleri ile turizm açısından önemli bir alandır. Halk arasında “gelin böceği”, “uğur böceği” veya “uç uç böceği” olarak bilinen Coccinellidae familyasına ait *Coccinella septempunctata*, diğer bir tanımla “yedi noktalı uğur böceği” yaz aylarında Uludaz tepesinde koloniler halinde ve yoğun bir şekilde gözlenmektedir. Uğur böcekleriyle ünlü olan Uludaz Tepesi, foto safari ile ilgilenen ve doğayı seven kişilerin ilgisini çekecek bir yer olup, doğa turizmi için önemli değerlerdendir. Her yılın belli dönemlerinde uğurböceklerinin kolonilerini gözlemlemek ve fotoğraf çekmek amacıyla kontrollü turlar düzenlenmektedir (Şekil 6).

Şekil 6. Uludaz uğurböceği festivalinden bir görünüm.

9. Uludaz uğurböceği festivali 2016 yılında düzenlendi. Her yıl yaz başlarında düzenlenen festivale Kahramanmaraş’tan ve diğer illerden gelen katılımcılar zirveye keyifli bir yolculuk yaptıktan sonra zirvede uğurböceklerini gözlemleyip, fotoğraf çekiyorlar. Doğa ortamında bir zaman geçirmek, doğa yürüyüşü yapmak ve diğer etkinliklere katılarak güzel vakit geçirmek mümkündür. Ancak son yıllarda etkinliklere katılanların fazla olması dolayısıyla uğur böceklerinin zarar görebileceği rahatsız olabileceği ve çeşitli sakıncalarından dolayı festivalin kapsamının ve şeklinin değiştirileceği öngörülmektedir.

25-26 Temmuz 2015 tarihlerinde yapılan 8. Uludaz Uğur Böcekleri Festivali’ne Türkiye’nin farklı illerinden (Adana, Gaziantep, Mersin), yurt dışından gelen bireysel dağcılar (Kosova, Azerbaycan, Lübnan, Suriye) ve yerel dağcılık kulüpleri etkinliğe ilgi göstermiş 150 civarında kampçı ile 300’den fazla ziyaretçinin katıldığı ölçümlenmiştir.

2.1.3. Ekinözü Ters Laleler ve Acı Su Festivali

Kahramanmaraş’ın Ekinözü ilçesinde 2018 yılında birincisi düzenlenen Ters Laleler ve Acı Su Festivali bir ilk olmasına rağmen yoğun katılımı gerçekleştirilmiştir (şekil 9-10).

Bu gibi organizasyonların hem Ekinözü ilçesinin hem de ilin turizm potansiyeline katkı sağlayacağı aşîkârdır. Ekinözü ilçesi Salavan Vadisi'nde düzenlenen festivale Türkiye'nin birçok kentinden yaklaşık 3 bin kişi katılmıştır. İlki düzenlenen festival iki gün sürmüştür. Bu iki gün içerisinde dağcılar kamp kurmuş, çeşitli sanatçılar konserler vermişlerdir. Festivale katılanlar, Salavan Dağı'nda yer alan ters laleleri görmek ve inceleme şansı elde etmiştir. Ayrıca engebeli arazide doğa yürüyüşü yaparak katılım sağlamıştır. Salavan Vadisi'nde düzenlenen Ters Laleler ve Acı Su Festivaline Türkiye'nin farklı yerlerinden yaklaşık 3 bin kişinin katıldığı belediye tarafından haber yapılmıştır.

Şekil 7-8. Ekinözü ters lale ve acı su festivalinden görüntüler.

Bu tip festivallerin geliştirilerek devam etmesi ilçenin tanıtımına olumlu katkı sağlayacaktır. Yörede yetişen ve endemik bir tür olan ters lalenin tüm Türkiye ve Dünya çapında tanıtılması için bu tip etkinlikler önemlidir. Yörede ağlayan gelin olarak adlandırılan ters lale çiçeğinin vejetasyon döneminde 40 gün süre ile solmadan kalması önemlidir. İlçe adına bu endemik türe sahip çıkılması ve bu çekiciliğin il turizmine kazandırılması gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında ilçede bulunan ters lale bitkisinin ve acı su gibi diğer doğal güzelliklerin görebilmek için yerli ve yabancı turistlerin dikkatini çekmek adına bu festival sürdürülmelidir.

2.2. Kültürel İçerikli Festivaller

2.2.1. Onikişubat Kurtuluş Bayramı Etkinlikleri

Kahramanmaraş bilindiği gibi Birinci Dünya savaşını müteakip önce İngilizler sonra da Fransızlar tarafından işgal edilmiştir. Fransız işgali esnasında Sütçü İmam'ın attığı ilk kurşunla başlayan kurtuluş mücadelesi 21 Ocak - 12 Şubat 1920 tarihleri arasında sürmüş ve verdiği mücadele düşman işgalinden kurtulması ile sonuçlanmıştır. Bu vesile ile her yıl 12 Şubat Kurtuluş Bayramı etkinlikleri kapsamında şehir merkezinde bir hafta süren çeşitli etkinlikler yapılmaktadır. Her yıl çeşitlenen etkinliklere, şehrin her mahallesinden çete adı verilen ve yöresel kıyafet giyen gençler grupla katılmaktadır. Kentte, milli mücadeleyi temsil eden yöresel kıyafetler giyilerek, bir hafta boyunca cadde ve sokaklarda yürüyüş gerçekleştirilmektedir.

Şekil 9. Kahramanmaraş'ta Onikişubat Kurtuluş Bayramı etkinliği

Her ilin ve ilçenin düşman işgalinden kurtuluşu önemli bir olaydır. Bu çerçevede çeşitli organizasyonlarla kutlanır. Kahramanmaraş'ta kutlamalar çerçevesinde çeşitli spor etkinlikleri, tiyatro, konferans ve konserler düzenlenmektedir. İlk kurşunu atarak kurtuluş mücadelesinin kıvılcımını ateşleyen milli kahraman Sütçü İmam'ın mezarı ve şehitlik ziyaret edilerek dualar okunur. Coşkuya ortak olmak amacıyla ilçelerden ve köylerden gelen binlerce kişinin katıldığı etkinliklerde, Kuvayı-millîye ve gazi dernekleri, kortej yürüyüşü gerçekleştirmektedir. İl merkezindeki resmi-özel kurumların ile halkın ortak katıldığı bu kutlamaların ana adresi ise Atatürk anıtı çevresi ve Trabzon caddesidir (Şekil 9). Bu kutlamalar ulusal basında haber yapılarak tanınırlığı arttırmaktadır.

2.2.2. Uluslararası Dondurma Festivali

İlk defa 22-24 Eylül 2017 tarihinde, Trabzon caddesinde düzenlenmeye başlayan 1. Uluslararası dondurma festivalinde, çok geniş katılım sağlamış ve ulusal basında da önemli yer bulmuştur (Şekil 10). Festival kapsamında çeşitli yarışmalar ve konserler düzenlenmiştir. Dondurma festivali Kahramanmaraş'ın tanıtımına önemli katkı sağlamıştır. Festivale Kahramanmaraş'ta dondurma üreten ve ticaretini yapan çok sayıda firma katılmıştır. Ayrıca dondurma tırı Türkiye'nin başlıca büyük kentlerinde etkinlik yaparak tanıtıma katkı sağlamıştır.

Şekil 10. Uluslararası dondurma festivalinden bir görünüm.

Bu festival düzenlemeden önce Trabzon Caddesi yayalaştırma projesi kapsamında araç trafiği azaltılarak yaya kaldırımları genişletilmiştir. Böylece Kahramanmaraş'ı ziyaret eden turistlerin ve misafirlerin Trabzon Caddesi güzergâhından Kahramanmaraş tarihi kalesi, ulu camii, Kapalıçarşı ve diğer şehir merkezindeki turistik alanlara ulaşım kolaylaştırılmıştır. Bu bölgedeki otellerin sayısında da son yıllarda artış meydana gelmiştir. Hiç şüphesiz bu gelişmeler şehrin turizmine olumlu katkı sağlayacaktır.

2.2.3. Uluslararası Kitap Fuarı

Kahramanmaraş'ta zaman zaman ulusal ve uluslararası sempozyumlar, konferanslar, paneller, festivaller ve fuarlar gibi toplantı ve etkinlikler düzenlenmektedir. İlde, Sabancı Kültür Merkezinin yanı sıra Necip Fazıl Kısakürek Kültür Merkezi, Mehmet Akif Ersoy Konferans Salonları ile Afşin, Elbistan, Göksun ve Pazarcık ilçelerinde çok amaçlı salonlar ile özle sektöre ait kurumlarda çok sayıda konferans salonu bulunmaktadır. Kahramanmaraş Fuar Merkezi (KAFUM), bölgesine göre en büyük kapalı ve açık fuar alanı içermektedir. Burada her yıl çeşitli sektörlerde ulusal ve uluslararası çok sayıda fuar düzenlenmektedir. Kültür ve sanat adına gerçekleştirilen en önemli alan Kahramanmaraş Devlet Tiyatrosu'dur. Bunu dışında merkezde ve ilçelerde çok sayıda sinem salonları ve çok amaçlı salonlar bulunmaktadır.

Kahramanmaraş Fuar Merkezi (KAFUM)'da düzenlenen kitap fuarları Kahramanmaraş'ın tanıtımına önemli katkı sağlamaktadır. İlk defa 2014 yılında düzenlenmiş olan kitap ve kültür fuarı yüzlerce yayın evinin katılımıyla yapılmaktadır. Yıl geçtikçe gelişen fuar organizasyonunun beşinci uluslararası kitap fuarı 2018 yılında 11-21 Ekim tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. 2018 yılında gerçekleşen fuar katılım ve etkinliklerle birlikte Anadolu'nun en büyük kitap ve kültür fuarı olmuştur. Fuara gelen ziyaretçi sayısı büyükşehir belediyesi verilerine göre 11 günde 100 bin kişiden fazla olmuştur (Şekil 11-12). Kahramanmaraş uluslararası kitap ve kültür fuarının, ilin tanıtımına ve turizmine katkısı her geçen yıl giderek artmaktadır.

Şekil 11-12. Kahramanmaraş 5. uluslararası kitap fuarından görüntüler (2018).

2.2.4. Nurhak Kültür Şenlikleri:

Nurhak ilçesinde her yıl geleneksel hale gelmiş olan kültür enliklerinin 11.'si 6 Ağustos 2017 tarihinde yapılmıştır (Şekil 13). Bu festivale yurt içinde yurt dışında yaşayan binlerce Nurhak kökenli vatandaş katılmıştır. Ulusal düzeyde birçok ses sanatçısının katıldığı bu festival, hem ilçe turizmüne katkı sağlaması açısından, hem de Kahramanmaraş ilinin tanıtımı açısından önemlidir.

Şekil 13. Nurhak kültür festivali.

2.2.5. Pazarcık Peynir ve Kültür Festivali

Pazarcık Belediyesi tarafından, geleneksel hale getirilmesi planlanan Peynir ve Kültür Festivali'nin ilki 18-19 Ağustos 2018 tarihleri arasında düzenlenmiştir (Şekil 14). Zengin bir program içeriği olan festival 18 Ağustos Cumartesi başlayıp, 2 gün sürmüş ve 19 Ağustos Pazar günü sona ermiştir. İlçe merkezindeki Atatürk parkında düzenlenen bu etkinliğe sadece ilçeden değil Kahramanmaraş ve hatta il dışından yüzlerce insan katılmıştır. Ulusal düzeyde birçok ses sanatçısının katıldığı bu festivalin Pazarcık ilçesinin ekonomisine katkı sağlayacak düzeyde tanıtımının yapılması gerekmektedir. Bu faaliyetlerin geleneksel hale getirilmesi ve

organizasyon ve reklamının daha iyi yapılması, hem Pazarcık turizmine, hem de Kahramanmaraş ilinin tanıtımına katkı sağlayacaktır.

Ayrıca Pazarcık ilçesinin 100. yıl etkinlikleri kapsamında, Pazarcık Belediyesi tarafından 100. yıl festivali düzenlenmiştir. Festival kapsamında 4-6 Ağustos 2017 tarihlerinde Pazarcık Atatürk parkında birçok ünlü sanatçı sahne almıştır. Yoğun katılımı gerçekleştirilmiş olan festival ile birlikte TRT halk oyunları ekibi, kortej yürüyüşü ve okçuluk gösterileri de yapılmıştır. Bu tip faaliyetlerin ilçenin tanıtımına ve turizmine katkı sağlayacağı kesindir.

Şekil 14. Pazarcık peynir ve kültür festivali.

3.2.6. Göksun Elma Festivali

Göksun ilçesinde tarım il müdürlüğü verilerine göre her çeşitten olmak üzere yaklaşık 1,5 milyon elma ağacı bulunmaktadır. Elma üretim potansiyelinin böylesine yüksek olduğu ilçede her yıl düzenlenen elma festivali ile tanıtım ve eğlence programları düzenlenmektedir. 2017 yılının kasım ayında 6.'sı düzenlenmiştir (Şekil 15). Her ne kadar elma özelinde de olsa bu tip etkinlikler ilçenin ekonomisi, tanıtımı ve turizmine önemli katkı sağlamaktadır. Göksun ilçesinde sadece elma değil, özellikle yaylacılık ve kış turizmi potansiyelinin de geliştirilmesi için festivaller düzenlenebilir.

Şekil 15. Göksun elma festivali

2.2.7. Çağlayancerit Ceviz ve Kültür Festivali

Geleneksel hale gelen Çağlayancerit 5. Ceviz Ve Kültür Festivali 30 Eylül - 1 Ekim 2017 tarihleri arasında 5.'si düzenlenmiştir (Şekil 16). Amaç Çağlayancerit ilçesinin ve bu ilçede yetiştirilen cevizin tanıtılması olan festivalde çok sayıda sanatçı da sahne almaktadır.

Şekil 16. Çağlayancerit Ceviz festivali.

3.2.8. Helete Yayla Şenlikleri

Çağlayancerit ilçesine bağlı Düzbağ belde belediyesi, 2013 yılında çıkarılan büyükşehir yasasıyla mahalleye dönüştürülmüştür. Böylece 8 yıldır düzenlenen şenlikleri, 2019 yılında Heleteliler Kültür ve Dayanışma Derneği ile Çağlayancerit Belediyesi organize etmiştir. 2019 yılında Haziran ayının ilk 2 gününde düzenlenen ve 2 gün süren şenliklere yurt içinden ve yurt dışından olmak üzere yaklaşık 5 bin kişi katılmıştır (Şekil 17). Özellikle gurbetten gelen yöre

insanının, kamp kurduğu, ateş yakıp çeşitli oyunlar oynayıp gönüllerince eğlendiği bir etkinlik olarak geleneksel hale gelmiştir. Kasabanın bir yaylası olan kiraz yaylasında düzenlenen şenliklere halk ozanlarının ve yerel sanatçıların da katılımıyla çeşitli konserler de düzenlenmektedir.

Şekil 17. Helete yayla şenlikleri.

3.2.9. Göksun Keklikoluk Barış ve Kültür Festivali

Göksun ilçesinin Keklikoluk köyünde düzenlenen geleneksel Barış ve Kültür Festivali'nin 7.'si 24-25 Ağustos 2018 tarihinde gerçekleştirilmiştir (Şekil 18). Keklikoluk Yardımlaşma, Dayanışma ve Kültür Derneği tarafından düzenlenen festival, birlik cemi ve mezarlık ziyareti de yapılmıştır. Kahramanmaraş ve diğer illerden gelen katılımcılara festival boyunca çeşitli ikramlarda bulunulmuştur. Festivalin ikinci gününde ise bazı ses sanatçıları sahne almıştır. Oldukça coşkulu ve heyecanlı geçen festivalin önümüzdeki yıllarda da düzenlenmesi ilin kültürü ve tanıtımı adına olumlu bir katkı sağlayacaktır.

Şekil 18. Keklikoluk barış ve kültür festivali.

2.2.10. Güvercin Festivalleri

Kahramanmaraş'ta güvercin yetiştiriciliği kökleri eskilere dayanan bir gelenek olup, günümüzde de yaygın olarak devam etmektedir. Genellikle evlerin çatısındaki kümes ve yuvalarda yetiştirilen güvercinler günün belli zamanlarında uçurtularak kuş sevgisi bir festival ve eğlenceye dönüşmektedir. Kuşların yemlerinin satıldığı ve kuşların pazarlamasının yapıldığı kapalı çarşının hemen yakınında bir bölüm bulunmaktadır. Kuşçuların müdavimi olduğu bu yer, insanlar arasında sosyal ilişkiler kurma açısından da önemli mekândır. Burada zaman zaman il dışından gelen kuşlarında pazarlandığı ve ziyarete açıldığı bilinmektedir.

Şekil 19. Kahramanmaraş güvercin festivali.

Kahramanmaraş'ta güvercin ve ötücü kuşlar derneğinin çalışmaları ve Büyükşehir belediyesinin katkılarıyla gerçekleştirilen etkinliklerde çeşitli illerden gelen güvercinler açık arttırma ile satılmaktadır (Şekil 19). Yüzyıllardır süregelen geleneği yaşatmak adına 2017 yılında 7.'si gerçekleştirilen güvercin festivalinde binlerce güvercinin semaya bırakılması ile oldukça renkli sahnele ortaya çıkmıştır. Kuş ve hayvan sevgisinin tutkuyla bütünleştiği bu etkinlikler Kahramanmaraş'a çevre illerden binlerce ziyaretçinin gelmesine sebep olmaktadır.

2.2.11. Andırın Tirşik Festivali

Tirşik, Latince adı *Arum Dioscoridis* olan ve çeşitli bölgelerde farklı isimlerle anılan bir bitkidir. Akdeniz bölgesinde özellikle dağların güney yamaçlarında yaklaşık 1500-2000 m. rakımda yetişen, literatürde "yılanyastığı" olarak geçen bitkiyi, Andırın ve Osmaniye yöresinde yaşayan insanların "tirşik" olarak adlandırılmaktadır. Tirşik özellikle Andırın ilçesi ve Osmaniye çevresinde bilinen ve çok çeşitli yemekleri yapılan bir bitkidir. Çiğ olarak tüketilmesi sakıncalı ve zehirli bir bitki olduğundan, uzun süre yaklaşık 24 saat fermente edildikten sonra pişirildiğinde sağlığa çeşitli faydaları olan bir yemek haline dönüşmektedir. Yöre halkı arasında "Andırın doktoru" ibaresi kullanılmasının sebebi sağlığa faydalı olması ile alakalıdır.

Şekil 20. Andırın tırşik festivali.

Bu bitki yöre halkı için o kadar önemlidir ki; tırşikten yapılan yemeklerin çeşitliliği ve adına düzenlenen festivalleri ile gündeme gelmektedir. Genellikle çorbası yapılan tırşikten, 20-30 çeşit kadar yemeği yapıldığı ifade edilmektedir. Bir diğer özelliği de yemeğin yağsız olmasıdır. Her yıl düzenlenen tırşik festivaline çok sayıda Andırınlı ve çevre il ve ilçelerde yaşayanlar katılmaktadır (Şekil 20). Yapılan etkinliklerde ses sanatçıları da sahne almaktadır. Böylece kültür, sanat ve yiyecek festivaline dönüşmüştür. İlçenin tanıtımına önemli katkı sağlayan festival aynı zamanda ev hanımlarının da sosyalleşmesine yardımcı olmaktadır.

2.2.12. Kılılı Tarla Günü Etkinlikleri

Kahramanmaraş'ın Türkoğlu ilçesine bağlı Kılılı mahallesinde 10 Eylül 2017 tarihinde ilk kez düzenlenmiştir. Bu organizasyonla, mahallede üretilen “Kurutmalık sarılop” incirinin tanıtımı yapılmıştır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğü tarafından organize edilen festivalde, Kılılı mahallesinde ilk defa 2012 yılında üretilmeye başlanan ve ihracata yönelik olan Sarılop İnciri'nin, üretiminin artırılması ve yaygınlaştırılması amacıyla düzenlenmiştir. İncir bahçesindeki hasadı çiftçiler tarafından renkli bir festivale dönüştürülmüştür.

Yörede yetiştirilen ürünün ticari olarak satılmaya başlanması ile tanıtımın yapılması gereği duyulmuştur. Bu sayede yeni kurulacak bahçelerle Sarılop incirinin ilde yaygınlaşması, üretim alan ve miktarının artırılması istenmektedir. İleriki yıllarda da düzenlenmeye devam edileceği düşünülen festivalin ilin tanıtımına da katkı sağlaması beklenmektedir.

2.2.13. Bahçeli Kiraz Festivali

Kahramanmaraş'ın özellikle Bertiz yöresindeki köylerde yetiştirilen kirazların tanıtımı açısından Bahçeli mahallesinde yapılan kiraz festivali ilk kez 2007 yılında düzenlenmiştir. Bertiz yöresinde 20'ye yakın kırsal mahallede kiraz yetiştiriciliği yapılmaktadır. Kirazlardan yıllık ortalama 4 milyon TL gelir elde edilmektedir. Festivalin düzenlenmesindeki asıl amaç kiraz üretimini artırmak ve bu köylerdeki çiftçilere destek vermektir. Haziran ayında hafta sonu düzenlenen festivalde, yöresel sanatçılar konser vermektedir. Bu durum festivale katılımı arttırmaktadır. Yörede yetiştirilen ve özellikle büyük kırmızı ve sarı kiraz renklerde olan kirazlar da sergilenmiştir.

2.2.14. Kahramanmaraş İrişkit Festivali

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve Kahramanmaraş Esnaf ve Sanatkar Odaları Birliği tarafından ilk defa 21 mart 2019 tarihinde 2300 rakımlı Yedikuyular rekreasyon alanında 1. İrişkit Festivali gerçekleştirilmiştir. İlk defa yapılan bu festivale, katılanlara yumurtalı ve sade irişkit (et sucuğu) ile Kahramanmaraş'ın bazı yöresel yemekleri de ikram edilmiştir. Bu festivalin geliştirilerek devam ettirilmesi Kahramanmaraş'ın kış turizmine ve ilin tanıtımına katkı sağlaması beklenmektedir.

2.2.15. Çağlayancerit Ayrancılar Yayla Festivali

Çağlayancerit ilçesi sınırları içerisinde ve Engizek dağlarının güney yamaçlarında yaklaşık 1800 m rakımda bulunan Ayrancılar yaylasında ilk defa 8 Haziran 2019'da düzenlenmiştir. Düzenlenen festivale ülke içinden ve ülke dışındaki gurbetçilerden olmak üzere yüzlerce kişi katılmıştır (Şekil 21-22). Katılımcıların çoğunluğu yöre halkıdır. Festivalde çeşitli oyunlar eğlenceler düzenlenmiş ve sanatçılar tarafından konserler verilmiştir. Bu festivalin gelecek yıllarda geliştirilerek devam etmesi ilçenin ve yaylanın tanıtımına katkı sağlayacaktır.

Şekil 21-22. Çağlayancerit Ayrancılar yayla festivali.

2.3. Geleneksel Spor İçerikli Festivaller

2.3.1. Karakucak Güreş Festivalleri

Kahramanmaraş güreş sporu konusunda çıkardığı dünya ve olimpiyat şampiyonları ile Türkiye çapında haklı bir üne sahiptir. Ata sporu güreşle ilgili olarak düzenlenen organizasyonlar ve bu organizasyonlara aktif ve pasif katılım açısından ülke çapında ses getiren bir ildir. İlin hemen hemen her ilçesinde hatta bazı mahalle ve kasabalarında yıllardır güreş festivalleri düzenlenmektedir. Kahramanmaraş merkezde geleneksel olarak düzenlenen karakucak güreş festival yeri Batıparktır (Şekil 23).

Geleneksel hale getirilmiş olan karakucak güreş festivallerine hem ulusal hem de uluslararası düzeyde katılımlar olmaktadır. Bu müsabakalara katılmak ve izlemek için binlerce kişi Kahramanmaraş'a gelmektedir. Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi Gençlik ve Spor Şube Müdürlüğü'nce Batıpark çim sahasında 2016 yılında 26.'sı gerçekleştirilen Geleneksel Karakucak Güreş festivaline 15 farklı ilden, toplam 560 güreşçi ve binlerce seyirci katılmıştır. Salon güreşleri ve grekoromen alanlarda da çeşitli organizasyonlara ev sahipliği yapan

Kahramanmaraş, hem ilin tanıtımını yapmakta hem de geleneksel sporun yaşamasını sağlamaktadır.

Şekil 23. Batıpark karakucak güreş festivali.

Afşin ilçesinde kökeni eskilere dayanan güreş festivalinin 2017 yılında 44.'sü düzenlenmiştir (Şekil 24). Afşin ilçesinde eskiden beri düğün ve köy eğlencelerinin başlıca etkinliği olan karakucak güreşleri, çok sayıda Türkiye, Balkan, dünya ve olimpiyat şampiyonunun ilçeden çıkmasını sağlamıştır. Bu açıdan güreşçiler diyarı olarak anılmaktadır. Karakucak güreş festivalleri her yıl Ergün ERTEKİN karakucak çim güreş sahasında düzenlenmektedir. Bu etkinliğe Türkiye çapında ünlü şampiyon sporcular da katılmaktadır. İki gün süren festivale yöre halkının ilgisi büyüktür. Ancak bu ilgiyi arttırmak güreş sporunu, Ashab-ı Kehf'i ve Afşin ilçesini tanıtmak için daha fazla reklam çalışması yapılması gerekmektedir

Şekil 24. Afşin Güreş Festivali.

Kahramanmaraş ilinin bağlı tüm ilçe merkezlerinde hatta bazı köy ve mahallelerde de karakucak güreş festivalleri düzenlenmektedir. Örneğin Onikişubat İlçesine bağlı Bulutoğlu Mahallesi'nin Kavkırt obasında gerçekleştirilen güreş festivalinde yerellik ön planda olup, yemekler ve diğer eğlenceleriyle ilgi çeken bir organizasyondur. Bulunduğu coğrafi konum,

Alikayasının varlığı, Menzelet barajına yakın olması nedeniyle iyi bir tanıtım ve organizasyon sayesinde yöre turizmine katkıda bulunabilir.

Tekir kasabasında da her yıl geleneksel karakucak güreş festivali düzenlenmektedir. İlki 2000 yılında düzenlenmiş ve geleneksel hale gelmiştir. Onikişubat ilçesine bağlı Tekir Beldesi'nde düzenlenen festivale Türkiye'nin farklı illerinden yüzlerce güreşçi katılmaktadır. Festival kapsamında halk ozanları tarafından konserler de vermektedir.

Son yıllarda, Dulkadiroğlu Belediyesi'nin ev sahipliğini yaptığı Boyalı ve Baydemirli köylerinde düzenlenmekte olan geleneksel güreş turnuvası 2018 yılında da il merkezinden ve çevre köylerden gelen kalabalık bir seyirci ile yapılmıştır. 20. Geleneksel Bertiz-Boyalı kısa şalvar güreş festivali 22-23 Eylül tarihlerinde gerçekleştirilmiştir. Geleneksel Spor Dalları Federasyonu iş birliğiyle gerçekleştirilen güreş turnuvasına 6 ilden toplam 500 sporcu katılmıştır. Köydeki güreş tesisinin yoğun katılım nedeniyle yetersiz kaldığı görülmüştür. Köye, daha sonraki organizasyonlarda ihtiyaca cevap verecek tribün kapasitesi ve sosyal donatıları olan bir tesisin kazandırılması festivalin çekiciliğini artıracak ve sürekliliğini sağlayacaktır.

Güreş Türk ata sporu olmasının yansısı Kahramanmaraş ilinin ülke çapında başarılı olduğu bir spor dalıdır. İlde çok sayıda başarılı milli ve şampiyon güreşçiler yetiştirmiştir. Yapılan organizasyonlarda ili daha ön plana çıkartacak çalışmalar düşünülmelidir. Edirne Kırkpınar güreşleri örneğinde olduğu gibi, geçmişi çok eskiye dayanan geleneksel faaliyetler ilgi çekmektedir. Kahramanmaraş'taki bu potansiyel ilgi çekici çeşitli organizasyonlarla gündemde tutulmalıdır.

2.3.2. Türkoğlu Okçuluk Festivali

Türkoğlu Belediyesi tarafından binicilik ve okçuluk eğitim merkezinin kurulmasıyla ilçede yeni bir faaliyet olan okçuluk gündeme gelmeye başlamıştır. 25 dönümlük araziye kurulan binicilik ve okçuluk eğitim merkezi zamanla modern bir yaşam ve spor merkezi haline dönüşmüştür. Bu merkezde hafta içi ve hafta sonu eğitimcilerin gözetiminde kursiyerlere, eğitim verilmektedir. Böylece hem insanlar ata sporu olan okçuluğu öğrenmekte, hem de sosyal bir faaliyet alanı keşfetmektedir. Bu tesislerde bir restoran, atların kaldığı ahırlar, çocuk oyun alanları, ok atabilecekleri okçuluk pisti, piknik mesire alanları için kamelyalar, yürüyüş yolları bulunmaktadır.

Şekil 25. Türkoğlu Avasım okçuluk festivali.

Türkoğlu Avasım Geleneksel Okçuluk Derneği tarafından 2017 yılında ikincisi düzenlenen uluslararası etkinlikte, yine Türklerin bir ata sporu olan atlı cirit müsabakaları, mehteran gösterileri, kortej yürüyüşleri ve temsili ok atışları yapılmıştır (Şekil 25). Avasım sözlükte “koruyanlar, müstahkem mevkiiler” demektir (Dursun 1991:111). Abbasiler döneminde Bizanslılara karşı savunma hattı oluşturmak için genellikle Avasım bölgesinin kuzey bölümüne Maraş, Hatay, Tarsus, Adana ve Malatya çevresine Türkler yerleştirilmiştir. İşte buradan esinlenilerek bu etkinliklere Avasım adı verilmiştir.

Türkoğlu ilçesinde her yıl düzenlenen bu etkinliklerin ulusal medyada gündeme getirilerek, ilçe ve il turizmine daha fazla katkı sağlamasına çalışılmalıdır. İlçenin lokasyon olarak Kahramanmaraş’a Osmaniye ve Adana Hatay ve Gaziantep illerine çok yakın konumda olması en büyük avantajıdır. Konaklama tesislerinin de sayısı artırılarak turizm alt yapısının güçlendirilmesi gerekmektedir.

3.3.3. At Yarışları Şenliği

Onikişubat ilçesi Tekerek mahallesinde bir at çiftliğinde kurulan Kahramanmaraş Atlı Spor Kulübü’nün girişimleriyle geleneksel hale getirilen rahvan at yarışları ikinci kez 2017 yılında düzenlenmiştir (Şekil 26). Kahramanmaraş’ta yeni atlı binicilik kulüplerinin sayılarının artırılarak bölgesel yarışlar yapılması için çalışmalar yürütülmektedir. Bu ata sporumuzu gündeme getirerek, bu alanda düzenlenen festival ve etkinlikler ilin turizm potansiyelini çeşitlendirecektir.

Şekil 26. Tekerek at yarışları şenliği.

2.3.4. Off-Road Etkinlikleri

Elbistan ilçesinde ilk defa 2016 yılında düzenlenen off-road etkinlikleri kapsamında Türkiye genelinde 24 farklı kulüpten yaklaşık 350 sporcu katılmıştır (Şekil 27). Elbistan-Kahramanmaraş karayolunun Ekinözü yol ayrımına yakın bir alanda yolun kenarında 2 Ekim 2016 Pazar günü düzenlenen etkinlikte yüzlerce sporcu gösteri yaparak Elbistan ilçesine farklı bir gün yaşatmıştır. Elbistan Doğa Sporları ve Off-road Derneği (ELOFF) tarafından düzenlenen etkinliğe Büyükşehir Belediyesi de katkı sunmuştur. Hâlihazırda var olan pisti ile önümüzdeki yıllarda da Elbistan’ın ev sahipliğinde düzenlenecek yarışmalar ilçenin tanıtımına önemli katkı sunacaktır. İlk organizasyona katılan sporcular Afşin ve Elbistan ilçe turu ve

Ashab-ı Kehf gezisi de düzenlemiştir. Bu tip organizasyonların önümüzdeki yıllar da devam etmesi ilçe ve ilin turizmine zenginlik katacaktır.

Şekil 27. Elbistan’da off-road etkinliği.

2.3.5. Off-Shore Etkinlikleri

Menzelet Baraj Gölü’nde 2010 yılı Mayıs ayında, Offshore Türkiye Şampiyonası gerçekleştirilmiştir. Dünya Motonotik Federasyonu (UIM) ve İstanbul Offshore Kulübü (IOC) tarafından düzenlenen Dünya Offshore Şampiyonası sıralama turlarının ardından 2,5 kilometrelik parkurda çift pittop ile 35 tur üzerinden gerçekleştirilen şampiyonada 9 takım mücadele etmiştir (Şekil 28). Bu mücadeleler ulusal televizyonlarda canlı yayınlanarak, ilin tanıtım ve turizmine katkı sağlamıştır. Bu tip faaliyetlerin artarak devam etmesi için yerel yöneticilerin ve sivil toplum kuruluşlarının daha fazla çaba göstermesi gerekmektedir.

Şekil 28. Menzelet Barajı’nda off-shore etkinlikleri.

3.3.6. Kahramanmaraş Ekstrem Spor Festivali

Kahramanmaraş ekstrem sporları festivali ilk defa 18-21 Ekim 2018 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir. Daha önceki yıllarda, bu spor dallarına ait çeşitli zamanlarda ve mekânlarda düzenlenmiş olan faaliyetlerin bir bütün olarak yapılması kararlaştırılmıştır. Bu kapsamda düzenlenmiş olan ekstrem sporlar festivali kapsamında rafting, yamaç paraşütü, kano kürek yarışları, dragon yarışları, oryantiring müsabakaları, macera parkı yarışları, tırmanma duvar yarışları, paintbal yarışmaları organize edilmiştir.

Şekil 29-30. Kahramanmaraş extreme sporlar festivali afişi ve izleyicileri (2018).

Kahramanmaraş Büyükşehir Belediyesi ve Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü'nün ortaklaşa düzenlediği, havada, karada, suda heyecan ve adrenalin teması ile lanse edilen etkinlikler üç gün sürmüştür. Festival boyunca Kahramanmaraş heyecan dolu organizasyonlara ev sahipliği yapmıştır. Festival; Kılavuzlu Su Sporları Merkezi, Sır Barajı Havzası Seçkiner Rafting alanı ve Extrem Park Kıpçam olmak üzere üç merkezde düzenlenmiştir. Festival kapsamında Kılavuzlu Su Sporları Merkezinde; kano kürek, dragon yarışları, Sır Barajı havzasında R4 Mix Rafting Türkiye Şampiyonası, Ahır dağı Anten tepesinde yamaç paraşütü, Extreme Park Kıpçam'da ise; ip parkuru, geleneksel oyunlar, tırmanma duvarı yarışları, paintbol, okçuluk, atıcılık ve dağ bisikleti organizasyonları düzenlenmiştir (Şekil 29-30). Çok sayıda oyun ve gösterilerin sergilendiği festivale Türkiye'nin değişik illerinden 850 civarında sporcu katılmıştır.

3. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışmada Kahramanmaraş ilinde bir yıl içerisinde düzenlenen festivallerin tanıtımı yapılarak, temasına, zamana ve düzenlendiği yerlere göre sınıflandırılması yapılmıştır. İlde bir yıl içerisinde 26 festival ve şenlikler düzenlendiği belirlenmiştir. Bu festivallerin 3'ünün ilin doğal özellikleri tanıtımı, 14'ünün özel günler, yöreye özgü kültür ve yerel ürünlerin tanıtımı, 9 festivalin ise doğa sporları ve ata sporu ile olarak düzenlendiği belirlenmiştir. Düzenlenen festival etkinliklerinin tema bakımından Türkiye'deki festivallere benzer temalarda olduğu teyit edilmiştir.

Kahramanmaraş ilinde temmuz ayı hariç hemen her ay festival etkinliği düzenlendiği, fazla festivalin ağustos ayında gerçekleştirildiği, sezon olarak yaz sonu ve sonbahar mevsiminde yoğunlaşmakta olduğu tespit edilmiştir. İlde yapılan festivallerin zamansal dağılışı; kültür festivallerinde tarihsel bağlantı ve iklimin kültürel etkisine bağlılığın bulunduğu, ürün tanıtımı üzerine yapılan festivallerin ürünün hasat dönemine göre yapıldığı görülmüştür. Doğa ve doğa

sporları ile ilgili yapılanların ise açık havada ve uygun iklim koşullarında yapılması dolayısıyla sezonlarının belirlendiği, yaz ve çevresindeki aylarda yapıldığı belirlenmiştir.

Festivaller, Kahramanmaraş turizmine önemli derecede etki eden, turizm destinasyon çeşitliliği sağlayan faaliyetlerdir. Bu kapsamda, ilde düzenlenen festivallerin tema çeşitlendirmesiyle birlikte sayısının artırılması önerilmektedir. Bilim, iş, sanayi, yiyecek-içecek, yemek, tekstil ve hazır giyim, yöresel tarım ürünleri ve sanat temalı festivaller zamana ve mekana bağlı olmadığından yeni planlanacak organizasyonlar ile destinasyon çeşitliliği artırılarak, ilin turizm potansiyeli ve turizmden elde ettiği gelir yükseltilebilir. Yurt içi ve yurt dışına yoğun göç veren yörelerde kültür festivallerinin arttığı belirlenmekte olup, bu festivallere yurtdışına göç etmiş olanların katılımı söz konusu olmaktadır. Düzenlenen festivaller ilden göç etmiş insanların yöreye olan aidiyet duygusunu arttırdığı gibi, diğer yörelerden katılanların kültürel kaynaşmasına olanak sağlamaktadır.

Kahramanmaraş ili henüz el değmemiş doğal alanlara ve coğrafi zenginliklere sahiptir. Doğa sporlarının her türlüünü yapacak alanları bulunmaktadır. Coğrafi çekiciliği artırmak açısından belirlenen doğal çekiciliklerin tanıtımı için ulusal ve uluslararası festival organizasyonları yapılmasının il turizmine katkı sağlayacağı düşünülmelidir. Hali hazırda başlangıç aşamasında olan faaliyetler desteklenmelidir. Sadece festivallerin sayısının artırılması önemli değildir. Önemli olan bu festivallerin tanıtımlarının ülke genelinde yapılarak, bu festivallere daha geniş katılımın sağlanmasıdır. Daha fazla tanıtım, daha çok insanın ziyareti anlamına gelir ki, o da turizm gelirlerinin artması demektir.

Kahramanmaraş ilinde yapılan festival organizasyonlarına katılan ziyaretçi sayılarını belirlemek ve turizme katkısını ölçmek sınırlılıklar dolayısıyla mümkün olmamaktadır. Bununla birlikte festivallere aktif katılımın ülke ile sınırlı kaldığı, pasif katılımın ise en fazla bölgesel olduğu gözlenmiştir. Yurt dışından katılanların ise yöreden göç edenlere münhasır kaldığı görülmektedir. Yurt dışından katılımların artırılması açısından aktif katılımcıların davetle çağırılması düşünülebilir. Yurtdışı aktif katılımcıların memnuniyeti sonraki yıllar için kendiliğinden katılımı artıracaktır. Yurt içinden ve yurt dışından katılımların artırılması için tanıtım faaliyetlerine ağırlık verilmeli, her bir festival organizasyonu için internet ortamında Türkçe ve yabancı dilde web siteleri hazırlanmalıdır. Sosyal medya ve tv belgesel programları yoluyla görünürlükleri ve tanınırlıkları artırılmalıdır.

Festivaller il ve yöre turizmine önemli derecede katkı sağlayan turizm faaliyetleri olduğundan karar alma mekanizmalarına yardımcı olmak bakımından, düzenlenen festivallerin bölge halkı üzerine ekonomik ve sosyo-kültürel etkileri, turistlerin festivallere katılım düzeyi ve bu festivallerdeki harcama eğilimlerinin belirlenmesi konularında bilimsel çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Kaynaklar

- 1- ANDERSON, T.D.; GETZ, D., (2009), Festival Ownership. Differences between Public, Nonprofit and Private Festivals in Sweden, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 9 (2-3), ss:249-265.
- 2- ÇAKIR, M., (2009), Festival Turizmi. Türkiye Otelciler Federasyonu Dergisi (TÜROFED), 29: ss. 80-81.

- 3- CRESPI-VALLBONA M.; RICHARDS, G., (2007), The Meaning of Cultural Festivals. *International Journal of Cultural Policy*, 13, ss:103-122.
- 4- ÇELA, A.; KNOWLES-LANKFORD, J.; LANKFORD, S., (2007), Local food festivals in Northeast Iowa communities: A visitor and economic impact study. *Managing Leisure*, 12 (2-3), ss:171-186,
- 5- DE BRES, K.; DAVIS, J., (2001), Celebrating group and place identity: A case study of a new regional festival. *Tourism Geographies: An International Journal of Tourism Space, Place and Environment*, 3(3), ss:26-337.
- 6- DOĞANER, S., (2013), Türkiye Kültür Turizmi. Doğu Kitabevi, İstanbul.
- 7- DOĞAKA, (2012), Kahramanmaraş İl Turizm Stratejisi ve Eylem Planı 2012-2015, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, Kahramanmaraş.
- 8- DOĞAKA, (2010), Kahramanmaraş İl Ekonomik Görünüm Raporu 2010-2015, Doğu Akdeniz Kalkınma Ajansı, Kahramanmaraş.
- 9-DURŞUN, H., (1991), İslam Ansiklopedisi, Türk Diyanet Vakfı yayınları, Ankara 4. Cilt s: 111
- 10- GETZ, D.; O'NEILL, M.; CARLSEN, J., (2001), Service Quality Evaluation at Events through Service Mapping. *Journal of Travel Research*, 39(4), 380 s.
- 11- GETZ, D., (2010), "The Nature and Scope of Festival Studies." *International Journal of Event Management Research*, 5 (1), ss: 1-47.
- 12- GİRİTLİOĞLU, İ.; OLCAY, A.; ÖZEKİCİ, Y.K., (2015), Bir Turizm Çeşitliliği Olarak Festival Etkinliklerinin Sınıflandırılması: Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme. *OÜSBAD Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, (13). ss:306-323.
- 13- JANİSKEE, R., (1980), South Carolina's harvest festivals: rural delights for day tripping urbanites, *Journal of Cultural Geography*, 1 (1) (Fall/Winter), ss: 96-104.
- 14- KİM, K.; UYSAL, M., (2003), Perceived Socio-Economic Impacts of Festivals and Events Among Organizers. *Journal of Hospitality & Leisure Marketing*, 10(3-4):159-171.
- 15- MA, L.; LEW, A., (2012), Historical and geographical context in festival tourism development, *Journal of Heritage Tourism*, 7(1), ss: 13-31.
- 16- PRENTICE, R.; ANDERSEN, V., (2003), Festival As Creative Destination. *Annals of Tourism Research*, 30 (1), ss:7-30.
- 17- QUINN, B., (2006), Problematising Festival Tourism: Arts Festivals and Sustainable Development in Ireland. *Journal of Sustainable Tourism*, 14(3), ss:288-306.
- 18- ZENGİN, M., (2014), "Kahramanmaraş ve Turizm". İçinde: Akdeniz'in Altın Kenti Kahramanmaraş (Editör: Küçükdağlı S.; Doğan O.; Avcı R.; Yakar, S.), Kahramanmaraş Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Kahramanmaraş, ss:483-500.

İnternet Kaynakları:

- 1- <http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=136400> (erişim: 10.01.2016)
- 2-<http://www.elbistaninsesi.com/guncel/elbistan-offroad-yarislarina-hazir-h36257.html> (erişim: 25.05.2016)
- 3-<http://marasyoresel.com.tr/galeri.html> (erişim: 05.03.2016)
- 4-<https://www.haber46.com.tr/yasam/kahramanmaras-ta-tarla-gunu-etkinligi-duzenlendi-h324927.html> (erişim: 18.10.2017)
- 5-**Ошибка! Недопустимый объект гиперссылки.**
- 6-<https://www.marasaktif.com/kultur-sanat/kahramanmarasta-sinema-ve-tiyatro-rakamlari-h6711.html> (erişim: 20.09.2018)
- 7-<http://www.pazarcik.bel.tr/duyuru/706/pazarcik-belediyesinden-1-peynir-festivali> (erişim: 23.12.2018)
- 8-<https://www.haberturk.com/kahramanmaras-haberleri/62858707-ozel-pazarcikta-1-peynir-festivali-basladi> (erişim: 23.12.2018)
- 9-<http://www.haber7.com/kahramanmaras/2718659-20-geleneksel-bertiz-boyali-kisa-salvar-gures-festivali> (erişim: 23.12.2018)
- 10-<http://www.karar.com/kahramanmaras/kahramanmarasta-yayla-senligi-890785> (erişim: 02.10.2018)
- 11-<http://www.kentgoksun.com/keklikoluk-mahallesinde-buyuk-festival.php> (erişim: 11.10.2018)
- 12-<https://www.marasgundem.com.tr/egitim/andirinda-tirsik-festivali-12948h> (erişim: 23.12.2018)
- 14-<http://goksun.bel.tr/sayfa.asp?id=354> (erişim: 23.12.2018)
- 15-<http://www.kahramanmaraskulturturizm.gov.tr/> (erişim: 29.12.2018)
- 16-<https://www.kesfetsene.com/8-uludaz-ugurbocekleri-festivalindeydik/> (erişim:29.06.2019)
- 17-<https://www.haber46.com.tr/ekinozu/ekinozu-nde-ters-laleler-ve-aci-su-festivali-duzenlendi-h341808.html> (erişim: 29.06.2019)

**MİLLÎ İMÜCADELEYE İŞTİRAK ETMEYEN VE MİLLÎ HUDUT HARİCİNDE
KALAN ERKÂN VE ÜMERA VE ZABİTAN İLE ASKERİ MENSUPLAR
HAKKINDA YAPILACAK MUAMELEYE DAİR KANUN LÂYİHASI**

20 EYLÜL 1339 (1923)

THE LAW ON THE TREATMENT OF THE EARLY AND ÜMERA AND ZABİTAN AND
MILITARY MEMBERS THAT DO NOT PARTICIPATE IN THE NATIONAL
IMMUNIZATION AND EXCEPT NATIONAL BORDERS

SEPTEMBER 20, 1339 (1923)

Prof Dr. M. Salih Mercan

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Özet

Anadolu inkılâbını iyice tetkik ve mütalâa edebilmek için bunu üç devreye ayırmak lâzım. Bunlardan birincisi kıyam ve isyan devridir. İkincisi intizam devridir. Üçüncüsü, istiklâl ve istihlâs devridir. Bunların en mühim olanı birinci devredir. Çünkü birinci devre Hükûmetsizlik devri, anarşi devridir ki; ancak bu devrenin istikrarı sayesinde ikinci devre intizam devrine geçmek mümkün olabilmıştır. Binaenaleyh bugünkü muvaffakiyetlerimizi, muzafferiyetlerimizi en ziyade ihtilâl devrinin fedakâr kahramanlarına medyun kalmak mecburiyetindeyiz. Çünkü onlar gayret ve azimde bulunmamış olsalardı biz muntazam bir ordu teşkil edemez ve bir hükûmet tesis edemez ve idare makinemizi muntazam surette işletemezdik

Milli Mücadeleyi de kısımlara ayırmak lâzımdır. Birincisi mütarekenin başlangıcından Erzurum - Sivas kongresine kadar olan zaman, sonra Sivas kongresinden itibaren Sakarya zaferine kadar olan zaman, sonra Sakarya zaferinden son zamana kadar olan zaman. Milli Mücadele sırasında subaylarının yaptıkları hizmetleri bu zamana göre taksim etmek lâzımdır.

İstanbul'da **Kuvvayı inzibatiye, Nigehban, İngiliz cemiyeti gibi teşkilâta dâhil** olan zabitan vardır. İlk önce bunlar dikkate alınması gerekir. Bunlar ordudan çıkmalıdır. Bunlar namuslu askerler arasında duruyor; onlarla beraber üniforma taşıyorlar.

İkincisi grup subay ise; kuvvayı İnzibatiyenin teşkilâtında görev alanlardır. Fırkalar teşekkül etmiş ve o teşkilât defterleri bugün mevcuttur. Artık bunlar mevcut olduktan sonra bunların isimlerini alarak hiçbir sual ve cevap almaksızın kapı dışarı etmek lâzımdır. İkincisi; bu teşkilâta kıtalarıyla beraber iştirak edenler vardır. Yani kendi haberleri yok. Filân fırka filân teşkilâta memurdur. Filân batarya falan kıtaya merbuttur, diye teşkilâtta mukayyettir. Fakat o zabitanın haberi yoktur. Bu zabitan kendisinin o kıtaya memur olduğunu anlar anlamaz firar etmişlerdir. Hatta teşkilâta dâhil olan bu bataryaları Selimiye önün de gemilere koymuşlar, fakat kıymetli zabitanımız kendilerini denize atarak kaçmışlardır. Hatta ölmeyi de gözlerine almışlardır. Kendi milletine karşı kurşun atmak istememişlerdir. Binaenaleyh kıtasıyla beraber iltihak etmiş olan bu zabitan kıtasıyla vazifesine devam etmiş ise o zabitan de **nigehbancılar, kuvvei İnzibatiyeler** gibi kapı dışarı edilmelidir. Ancak kıtaliyle gelmiş, vazifesi arasında kendisi Anadolu'ya geçmiş ise bittabi o da muvafıktır. Üçüncüsü; İstanbul'da ve kurtarılmış bölgelerde birçok zabitanımız vardır. Bu zabitan atıl ve seyirci olarak kalmışlardır. Bittabi bunlar da kabahatli addedilir. Ancak kabahatin derecesi vardır. **Dördüncüsü;** kendileri arzu etmiş gelmişlerken kabul edilmemişlerdir. Amma niçin kabul edilmemişlerdir? Kendi mensup oldukları sınıf kadrolarında münhal olmadığı için iade edilmişlerdir. Varını yoğunu satmış ve

her an canı gönülden Hükümetin emrine koşanlar vardır. Bunlar da ayrılmalıdır. Bunlara da diğerleri gibi ceza verilmemelidir. Beşincisi; hududu milli haricinde kalan birçok zabitanımız vardır. Bizden izin aldılar gittiler, izin müddeti mezuniyetleri esnasında oralarda istihdam edildiler. Bir müddet istihdam edildikten sonra orada kovuldular, hakkı müktesebimiz vardır diye ordumuza geldiler. Onların da bugün orduda yerleri yoktur.

Bir de hududu milli haricinde Yemen'de bulunan zabitan vardır. Yemen'deki zabitan bugün arzusuyla orada durmuyorlar. Yahya'nın şiddetiyle tevkif edilmiş olduklarından hiçbir suretle gelemiyorlar. Ancak bunlardan bazıları firar suretiyle gelebiliyorlar ve birçokları orada tutuklu bulunuyorlar. Hükümetimiz bunların kurtarılması için çare bulmalıdır. Eğer çare bulunduktan sonra gelmezlerse onları da ordudan çıkarmak suretiyle muamele yapmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Milli Mücadele, Ordu, Kızıl Hançer, Nigehban,

Abstraact

In order to study and analyze the Anatolian revolution thoroughly, it is necessary to divide it into three periods. The first of these is the era of apocalypse and rebellion. The second is the order of order. The third is the period of independence and retreat. The most important of these is the first cycle. Because the first period is the period of government, the era of anarchy; however, thanks to the stability of this circuit, it was possible to switch to the second circuit order. Therefore, today's success, victories, rather than the devoted heroes of the revolution era, we have to stay medyunun. Because if they had not made efforts and perseverance, we would not be able to form a uniform army and establish a government, and we would not be able to operate our administrative machine uniformly.

It is necessary to divide the National Struggle. The first is the time from the beginning of the armistice to the Erzurum - Sivas congress, then the time from the Sivas congress to the Sakarya victory, then the time from the Sakarya victory to the last time. During the National Struggle, it is necessary to divide the services of the officers according to this time. In Istanbul there is a police officer who is involved in the organization such as Kuvva inzibatiye, Nigehban and the British community. These must be considered first. They must leave the army. They stand among the honorable soldiers; they carry uniform with them.

The second group is an officer; those who take part in the organization of the force. Fırkalar formed and that organization books are available today. Once these are available, they have to take their names and get out of the door without any questions or answers. Latter; there are those who participate in this organization with their continents. So they don't have their own news. He is a civil servant in the organization. Blah battery or something to the continent, he is the organization. But that officer does not know. As soon as he understood that he was a civil servant on that continent, they escaped. They even put these batteries into the ships in front of Selimiye, but our precious officer fled by throwing themselves into the sea. They even took their eyes for dying. They did not want to throw bullets against their own nation. However, if this officer who has joined with the continent has continued his duty with this continent, that officer should also be sent out as nighbancılar, kuvvei İnzibatiye.

However, if he came to Anatolia with his continent and between his duties, he was also successful. Third; We have many officers in Istanbul and liberated areas. This officer was dormant and remained an audience. These are also considered guilty. However, there is a degree of misdemeanor. Fourth; they have not been accepted when they have come. Why have they

not been accepted? They were extradited because they were not solved in their class roster. There are those who have sold their lives intensely and who are willing to die at the disposal of the Government. These should also be separated. They should not be punished, just like the others. Fifth; There are many officers except the border national. They took permission from us and they were employed there during their graduation. After they were employed for a while, they were fired there and came to our army because we have the right. They have no place in the army today.

n addition to the national border in Yemen there is a police officer. The officer in Yemen does not stand there today. Since they were detained with the violence of John, they cannot come in any way. However, some of them can come by way of escape and many are detained there. Our government must find a cure for their rescue. If they do not come after the remedy, they must treat them by removing them from the army.

Keywords: Anatolia, National Struggle, Army, Red Dagger, Nigehban

Giriş

Bu kanun bize dört safha göstermektedir. **Birincisi:** Millî mücadeleye muhalif kalan ve harekâtı askeriye muhalif kalan ve harekâtı millîye haricinde kalan askerî teşkilât ve İstanbul Hükümeti tarafından yapılan ve harekâtı millîye aleyhinde bulunan askerî teşkilât ve İstanbul Hükümeti tarafından vücuda getirilen Kuvvayı inzibatiye teşkilâtı; **İkincisi:** Mücadelei millîyeye iştirak etmeyen zabitan. **Üçüncüsü:** Hududu millî haricindeki memleketler ahalisinden olup maznunen oralara giden ve müddeti mezuniyetini ve tebdil hava müddetini geçirdiği halde memlekete avdet etmeyenler. **Dördüncüsü** de: Milli orduda müstahdem olan zabitanın hududu millî haricindeki memleketler ahalisinden olup memleketle nine gitmek isteyen zabitan hakkındadır ki bu dört esbap üzerine bu kanun meydana gelmiştir. Bendemizce bu kanunun zabitanın ve ordunun tasfiyesine, mütedair olması itibariyle nakıs görmekle beraber, mevcut nakıs mevaddı hakkındaki mütalaatımı da birer birer arz edeceğim. Bu kanunun birindi maddesini teşkil eden kuvvayı inzibatiyecî zabitan ile harekâtı Millîye aleyhindeki teşkilata dâhil olan **Kızıl hançerci ve nigehban**

Zabitanıdır kî bunlar hakkında mevzu olan ahkâm doğrudan doğruya Meclisin ve milletin maksadıyla kabil telifir. Bunlar ki bu teşkilâta dâhil olan zabitan, harekâtı millîyenin bidayetinden ta nihayetine kadar Kuvvayı Millîyenin aleyhinde propaganda, yapmışlar ve düşmanlarla teşriki mesai etmişler ve hatta Kuvayı İnzibatiye namında cepheler yaparak (îdamsadalian) Geyve'de millî kuvvetlerle çarpışmışlar ve binnetice davanın bidayetinden itibaren katien azim ve kararlarını tebdil etmeyerek aleyhimizde bulunan bir zümredir. Bu zümrenin tekaüde sevk edilmek suretiyle, bunların muamelelerine nihayet verilmesini katien doğru bulmuyordu. Bu durum, eğer bunu bir kanun halinde ifade ediyorsa, bu sınıf insanları tekaüde sevk ediyoruz diyorsak, bütün dünya güler ve bizim hakkımızda o kadar kararlar verilir ki bunlar kendi düşmanlarını terbiye etmeyi bilmiyorlar, derler. Bu itibarla bunlar hakkında yapılan muameleyi son derece nakıs görüyordu¹

İkincisi; İstanbul'da millî mücadeleye iştirak etmeyerek kalan zabitanıdır ki bunların rızalarına bakılmayarak doğrudan doğruya tekaüde sevk etmek. Hâlbuki bu zabitanı tekaüde sevk edebilmek için Anadolu'nun kapılarını İstanbul'daki zabitanı ne gibi evsaf ve şartlar altında açtığımızı bilmemiz lâzımdır. Bazı konuşmacılar şu ifadeyi kullandığı da görülmektedir.

¹-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 236

“Heyeti Umumiye’yi bu noktanın bütün safahatına vakıf bir adam sıfatıyla tenvir etmeyi bir vazife biliyorum.”²

1336 senesinde Anadolu’nun kapıları, İstanbul’dan gelecek zabıtana açıldı. Bu 1336 senesi nihayetine kadar devam etmişti. Bidayette Mudanya’dan, müteakiben İnebolu’dan zabitan Anadolu’ya dâhil oldular ve millî orduyu teşkil ettiler. Bilâhare bu zabitan meyanında nıghebancî zabitanın da dâhil olduğu anlaşıldı ve buna karşı kapıların kapatılması gibi bir tedbir alındı ve bu da kâfi görülmedi. 1337 senesinde isimle listelenemeyen zabitanın Anadolu’ya girmemesi esas kabul edildi. 1337 senesi de bu esas dâhilinde geçti. 1338 senesi ihtidasında Müdafaa-i Milliye bütçesini tetkik eden bir heyet, ordudaki zabitanın terfilerin temin etmek için artık ümeranın İstanbul’dan celp edilmemesine kail oldular ve bunu Meclise teklif ettiler. Müdafaa-i Milliye Vekâleti yalnız zabitanı celp etti ve ümeradan da mütehassısları celp etti. Şimdi vaziyet bu merkezde iken, bu mesele Mecliste cereyan etti. Vaziyet böyle iken İstanbul’daki zabitanın heyeti umumiyesini Millî mücadeleye iştirak etmiyormuş diye kabul edemeyiz. Hatta efendiler bir iki vakaya temas ederek, bir iki ciheti nazarı dikkatinize arz edeceğim. 1337 senesi bidayetinde Anadolu’nun bu kararından haberdar olmayan İstanbul’daki zabitan bir vapura binerler. Fakat bunların isimleri İstanbul’daki kapı memuruna verildiği için bu zabitan kabul edilmez. Tekrar Trabzon’a giderler, Trabzon da kabul etmez. Binnetice kendini denize atanlar bulunmuştur. Bundan dolayı millî mücadeleye iştirak esas bir takım kayıt ve şartlara tabi olduğu için ceffelkalem, hakkında bir muamele yapmayı doğru bulmayanlar da vardı. Yalnız bir nokta vardır ki bittabi Müdafaa-i Milliye encümeni mazbata muharriri de izan buyuracaklardır. Bugün birçok zabitan ve ümera vardır ve ordu kadrosundan fazladır. Evet, buna mukabil bu adamları tekaüt etmek doğrudur. Fakat. İstanbul’da bir takım kıymetli zabitan ve mütehassıslar vardır ki bunların yanında, bunları da tekaüt edecek olursak orduda icabında lâzım olacak muktedir zevatı tedarik etmek imkânı olmayacaktı.³ Ayrıca önemli bir konu olan Yemen meselesidir.

Yemen’deki kıtaatımız çekildiği zaman umumiyetle esir olmuşlardır. Bazı zabitan esareti kabul ederek orada kalmışlardır. Bu zahiren kendi arzuları ile olmuş bir keyfiyet gibi gözükür. Fakat hakikatte esir olmamak ve kaydı esarete girmemek için orada İmam vesaire ile teşriki mesai ederek, harp üzerinde tesir yapabilmek ve düşmana zarar vermek için kalmışlardır. Bir kısmı da İmam tarafından bir senet, yani rehine makamında alıkonulmuştur. İmama tahsisat falan vermiyorduk. Aramızda bir takım taahhüt vardır. Şayet bunlar yapılmazsa diye ona mukabil bu zabitanı esir bulundurmamak suretiyle orada alıkonulmuşlardır. Orada kalanlardan bir kısmı ihtimal kî buranın istikbalinden ümit kesmiş ve burada evlenir kalırım demiş. Yani Yemen’de bulunanları üç kısma ayırabiliriz. Bir kere bu günkü vaziyete göre Yemen’de kalmış olanların içerisinde Arnavut, Arap ve Suriyeliler vardır. Binaenaleyh muhtelif milletlere mensup olanlar var demektir. Biz işi tabii kendi hududu millimiz dâhilinde olanlara, Türkiyeli olanlara hasrettirmek istiyoruz. Hududu millimizden hariç bulunanlar kendi memleketlerine avdet edebilirler ve orada iş bulurlar. Fakat bu memleketin evladından olup da orada bir mecburiyetinde kalanlar bu memlekete geldikleri zaman, uzun müddet memlekette ve ordudan ayrılmışlardır diye, bunlara kanunen lâzım gelen ceza muamelesini yapmayalım. Fakat şurada bir nokta vardır. Eğer orada ceza en alıkonulmuş ve İmamın rızası tahsil olunmadan buraya gelememiş olanları tasrih etmek gerekir. Kendi keyfi için orada kalmış bir zabitan bulunur. Bu orada bir müddet hizmet eder. Vaktaki canı sıkılır, oradan bir kâğıt alarak beni burada cebren alıkoydular diye gelir. Biz de onu almağa mecbur kalırız. Fakat böyle muayyen bir müddet koyarsak orada bulunan Türkiyeli zabitan altı ay zarfında gelmezlerse nispeti askeriyesini kat

²-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 236

³-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 237

ederiz, dersek o zaman bunu sui istimal ederek buraya gelmek isteyenlerin arzularına set çekilmiş olur.

Mecliste konuyla ilgili yapılan görüşmelerde, Milletvekillerinin görüş ve beyanları aşağıda verilmiştir.

Ali Rıza Bey — Bu kanunun ikinci, üçüncü maddesi hakkında bendenizin söyleyecek bir sözüm yoktur. Tamamen kanundakini kabul ediyorum ve buna iştirak ediyorum. Yalnız bu kanunda iki safhayı noksan buluyorum. Biz İstanbul'dan harp esnasında birçok zabitan davet ettik. Bu zabitan meyanında bir kısmı davete icabet etmemiştir. Bunlar hakkında bir ahkâm vaz edilmiştir. Hâlbuki İstanbul'daki zabitanın buraya gelmeleri ihtiyarî olmadığı için, davet olunanların behemehal gelmesi lâzım gelirdi. Şimdi biz İstanbul'da kaldı diye bunları tekaüde sevk ediyoruz. Davetli vataniyeye icabet etmeyenler de bu meyanında tekaüt edilecek. Rica ederim, ihtiyariyle buraya gelemeyen zabitanla, davete icabet etmeyen bir zabıt hakkında aynı muameleyi vazetmek doğru mudur? Ve âdilâne midir, değil midir? Herhalde daveti vataniyeye icabet etkiyenler hakkında buraya ahkâm vazı lâzımdır.

Sonra efendim, daha büyük bir dert vardır ki o da bu kanunda yoktur. Mütarekeden sonra İstanbul'a hâkim olan hükümet, bittabi gayrı millîdir ve gayrı vatanidir. Bu, hepimizce malumdur. Bu hükümetlerin birincisini Tcvfik Paşa Hükümeti teşkil ederek Tcvfik Paşa Hükümetinden itibaren İstanbul'da gayrı meşru işler başlamış ve nihayete kadar öylece devam etmiştir. Mütareke bittabi harbe nihayet vermiştir. Mütareke vaziyeti harbe nihayet verdiği halde, evvelce İstanbul'da tart edilmiş veyahut tekaüde sevk edilmiş birçok erkân, ümera ve zabitan sınıfı muvazzafaya nakledildi. Bunlar içerisinde terfi edenler de oldu. Sınıfı muvazzafa nakledilmiştir ve bunlar içinde tekaüde sevk edildiği tarih ile tekrar sınıfı muvazzafa nakledildiği tarih arasındaki fark muhassasatını alanlar da oldu ve bunlar İstanbul Hükümetinin devamı faaliyetince sınıfı muvazzaf dâhilinde bulunmuşçasına istihdam edildiler. Bilâhare gecem müddeti hizmeti askeriyelerine zam suretiyle tekaüt edildiler. Hâlbuki mütekait zabitan, birindi sınıf ihtiyat zabitanıdır. Bermucibi kanun birinci sınıf ihtiyat zabitanı seferberlik ilân edilmeden tahtı silâha alınamaz. Mademki harbe nihayet vermiştir, seferberliğe nihayet vermiştir, Hükümetin bunları silâh altına davet ederek istihdam etmesi ve sınıfı muvazzafa nakletmesi, doğrudan doğruya kanuna tecavüzdür. Şimdi bu kanun mademki umumî bir tasfiye mahiyetindedir ve her şeyi görmek mecburiyetindeyiz ve bunları da bu kanun ihalen vaziyetlerini tespit etmek ve geçen müddetlerini müddeti tekaüdiyelerine zammettirmek, matrut olup da sınıfı muvazzafa nakledilenleri vaziyeti sabıkalarına irca etmek ve terfi edenlerin terfilerini tanımamak zaruri yetindeyiz.

Bu arz ettiğim esbap dolayısıyla bu kanuna bu esbap ilâve edilecek olursa, tabiatıyla, bu kanun mükemmel surette çıkmış olur ve uygulamada hiçbir kimse müşkülata maruz kalmamış olur. Mehaza maddesi hakkında ayrıca maruzatta bulunacağımdan şimdilik sözüme nihayet veriyorum.⁴

Riyaseti Celileye

Mücadele-i milliyeye iştirak etmeyen ve hududu millî haricinde kalan erkân ve ümera ve zabitan ve mensubini askeriye hakkında yapılacak muameleyi natıklâyihai kanuniyenin müstaceliyet kararıyla müzakeresini teklif eylerim.⁵

⁴-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 237

⁵-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 235

İzmit
Mustafa

İstanbul Mebusu
Ali Rıza

Reis — Kanunun müstaceliyetle müzakeresi teklif ediliyor.

Süleyman Sırrı Bey(Bozok) — Sebep nedir? İzah buyursunlar. Müstaceliyet teklifine sebep nedir?

Ali Rıza Bey(İstanbul) — Bu kanun doğrudan doğruya zabıtanın tekaüde sevk edilecekler hakkında yapılacak muameleye mütedairdir. Bu kanunun müstaceliyetle müzakeresi ve mevkii tatbiki vazı bugün için elzemdır. Bu mecburiyettir ki bu kanunun müstaceliyetle müzakeresini teklif emekliğime bendenizi mecbur kılmıştır.

REİS — Bu takriri reyî âlilerine vaz ediyorum. Bu kanunun müstaceliyetle müzakeresini kabul edenler lütfen el kaldırsınlar... Kabul edilmiştir efendim. Kabul edilmemiştir, ekseriyet yoktur sedaları) Ekseriyet vardır efendim, sayabilirsiniz.⁶

Rüştü Paşa(Erzurum) — Efendiler; bendeniz bu mesele hakkında birkaç söz söylemek isterim. Harekâtı milliyeye iştirak etmeyen zabitanı birkaç kısma ayırmak lâzımdır. **Birincisi; harekati milliyeye aleyhine teşkilata girenler.** Bunları tekaüde sevk etmek değil, kayıtlarını terkin etmek lâzım gelir. Belli başlılarını da cezalandırmak lâzım gelir. Bunu diğerlerine karıştırmamak icap eder. Çünkü davet edilmiş, verilen emri ifa etmemiş, bunlara da ceza vermek lâzımdır.

Sonra (işitemiyoruz sesleri) Müdafaa-i Milliye Vekili İstanbul'daki zabitanı ne suretle celp ve ne suretle davet etmiştir? Bu teskereleri, bu emirleri birer birer görmek islerim. Arkadaşımızın söylendiği gibi, ben de Trabzon'da bulunuyordum. Birçoklarını geri çevirdiler. Bunlar (intihar etmek teşebbüsüne kıyam ettiler. Çok çalıştıkları halde ve müteaddit defa arkadaşlarına mektup yazdıkları halde geriye çevrildi).

Sonra harekâtı milliyeye başladığı vakit Anadolu'dan birçok zabitan da muhtelif vesilelerle Anadolu'dan İstanbul'a savuştu. Bunları da tetkik etmek lâzımdır. Biz milli mücadeleye başladığımız zaman seferberlik ilan ettik. Sahilde bulunan, Samsun'da, Trabzon da bulunan bir talkım zabıtlar, doktorlar vesaire hepsi İstanbul'a kaçtılar. Bunlar sonra geldiler. Bir iki derece terfi ettiler.

Mustafa Bey (Tokat) — O âdetimizdedir.

Rüştü Paşa (Devamla) — *Harekâtı Milliyeyi de kısımlara ayırmak lâzımdır. Birincisi mütarekenin iptidasından Erzurum - Sivas kongresine kadar olan zaman, sonra Sivas kongresinden itibaren Sakarya zaferine kadar olan zaman, sonra Sakarya zaferinden son zamana kadar olan zaman. Harekâtı milliyeye zabitanının yaptıkları hizmetleri bu zamana göre taksim etmek lâzım gelir ki derecesi anlaşılsın.* Söylediğim gibi, mütarekenin bidayetinden son zamanlara kadar kolordu kumandanları erkânı harp reisleri hepsi bıraktılar gittiler. Erzurum'da kolordu kumandanları yoktu. Bıraktı savuştu. Mevki kumandanı yok, arızı asker şube reisi yok, kalem reisleri yok. Kimse kalmadı. Fırkada erkânı harp de bulamadık. Erkânı harpler de savuştu kimse kalmadı. 'Kolordu kumandanları da savuştu. Sonra zaferler başladı. Sarıkamış, Kars

⁶-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 235

alınınca anlaşıldı ki rütbe var, para var, bilmem ne var. Hepsî Erzurum'a doğru koşmaya başladılar. O vakitten evvel kimse gelmiyordu. Sonra kâmilî Erzurum'a gelmek istediler. Eşya var filân var, para var. Hepsî Erzurum'a doğru gelmek işitiyorlardı. Kimse Garp cephesine gelmiyordu. Garp cephesinde ordu teşkil ediliyordu. Zabitanâ lüzum var. Şark cephesinden istiyor. Sark cephesi, cephesinden Garp cephesine zabıt gönderemiyordu. Sakarya zaferi olduktan sonra hepsi Garip cephesine koşmak istediler. İstanbul'da bulunan ümera, erkânı harp vesaire müracaat ettiler. Bana kolordu kumandanlığı veyahut erkânı harp reisliği verirseniz geleyim. Hepsî böyledir. Anadolu'ya gelenler hizmet için gelmedi.⁷

Böyledir. Anadolu'ya gelenler hizmet için gelmedi. Bir rütbe kapayım, bir makam kapayım diye geldiler. İngiliz Muhipler cemiyetine girenler Amerika mandasını isteyenler de hepsi koştu geldi. (Alkım) Bunların hepsi oldular şimdi mücahit. Bir zamanlar mevkiini terk edip, rütbesini terk edip işe iştirak etmeyenler, şimdi bir taraftan tekaüde sevk ediliyor. (Çok doğru sesleri)

Ali Saip Bey (Kozan) — Adalet onu icap eder ya...

Rüştü Paşa (Devamla) — İlk zamanda rütbeliler rütbesini adı, koştu, mücadeleye iştirak etti. Şimdi tuncılara kimse bakmıyor ki bütün bunlar hayatını feda ederekten ileriye atılmıştır. Bu gibi zabitan takdir etmek, mükâfatlandırmak lâzımdır. Bunlarımda haklarını aramalıdır. Birçok arkadaşlar var ki kendi başlarına cebine teşkil ettiler. Hiç kimse yok iken bir kumandan, başına bir kaç yüz kişi topladı, bir cephe tuttu. Bunları da takdir etmeli. Yani bütün safahatını, müdafaa-i Milliye ne vermiş, nasıl gitmişler. Bu tezkere bu emirler görülmelidir. Daha etraflıca tetkik edilmeli. Ona göre haklı bir şey yapmış oluruz. Yoksa lalettayin yaparsak kaş yapayım derken göz çıkaracağız. Birçok zabitanı aleyhimize çevireceğiz. Şimdilik heyeti umumiye hakkında söyleyeceğim budur. Maddeler hakkında ayrıca söyleyeceğim.⁸

Mustafa Bey (İzmit) — Hükümetin kudreti teşkilâtı idaresiyle ölçülür. Bu teşkilât milletin ruhundan alınmazsa fayda yerme zarar verir. Muvakkat tedbir ile zaman geçirirsek bu marazı idareimizi kafiye tedavi etmemiş oluruz. Yine birçok müşkülât yolumuz üzerinde bulunur. Binaenaleyh terakki için ileriye varmak için tuttuğumuz yollara mani oluyor. Katiyen ileriye doğru yürüyemiyoruz. Daima ayağımız tutuluyor. İnkılâp zamanlarında millet terakkisine, refahına taalluk eden hususu iyi düşünür, ondan sonra kararını seri verir ve o kararını artık tatbik eder. Artık o kararı ferdaya bırakır, terakki yollarına ileriye doğru yürür. Bu inkılâp vücuda geldi, birçok zabitan koştu, canını hayatını verdi, şu zafer elhamdülillah bize nasip oldu. Aradan aylar geçti, fakat biz maatteessüf hâlâ ordu ile zabitan ile uğraşıyoruz. O zaman bir karar verip o kararı ferdaya bırakıp terakki için çalışmamız lâzım gelirdi. O zaman mücazat sahipleri ceza görür, tekdir görür. Mükâfat göreceklere de taltif edilirdi. Bu, seri kararlar alınması için pek büyük bir intibah olurdu. Maatteessüf geç kaldık. Efendiler, milletimiz cidden necip ve pek yüksek itaat sahibidir. Fakat ilmi irfan sahasında ve "sanayide geriyiz. O halde bir milletin esaslı olarak kendisini⁹ muhafaza ve baki kılabacak şeylerden mahrum ve geriyiz. Fakat lehülhamd dünyada bir millet ve müstakil bir büküme olarak yaşıyoruz ve inşallah bundan sonra da yaşayacağız. Fakat istinat ettiği ve esas kuvveti ordusudur, İlmi irfan sahasında terakki etmiş olsa dahi yine ordusuna şiddetli ihtiyacı vardır. Harici ve dâhili ve inkılâbı muhafaza edecek o orduyu temizlemek, tasfiye etmek katiyen lâzımdır. Bunu ihmal etmek katiyen caiz değildir. Bunu ihmal ettikçe zararlar göreceğimiz şüphesizdir. Bundan dolayı teklif edilen 'bu kanun

⁷-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 238

⁸-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 238

⁹-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 238

bendenize nazaran yedi kısımda tahlil edilebilir. Bu suretle hem adalet etmiş ve hem de bir takım kıymetli zabitanı bilüzum darıltmamış oluruz. Şunu bilmeliyiz ki efendiler, Meşrutiyetten beri birçok inkılâp geçirdik. Maatteessüf filmi irfan müesseselerimiz birçok sadmeye uğraşmıştır. Bu suretle ordunun ruhunu teşkil eden zabitan iyi tahsil görmemiş ve seri tahsillerle orduda hizmet başına çağırılmıştır. İlmi irfanıyla, yüksek tecrübeleriyle temayüz etmiş yüksek zabitanımız vardır. Suiahlaki varsa, onu her türlü İrfan ve tecrübesinden istifade etmemek üzere çıkarmalıdır. Fakat ilmi irfan sahibi, mazbut ahlâklı ve birçok hizmete hazır mevcut zabitanımız vardır, katiyen bunlardan istifademiz olacağı şüphesizdir. Efendiler yetmiş şu kadar milyon Alman milleti ilmiyle, iktisadiyle, kudreti askeriyesiyle Umumi harbe girmişti. Harbi umumiye girdiği zamanlarda, hep gördünüz ki, harbi idare eden heyet bocaladı. Dört sene evvel tekaüde sevk edilmiş olan Hindenburg ordu başına getirildi. Bütün harbi nihayetine kadar o idare etti. Harbi idare ettiği gibi, geride vukua gelen birçok ihtilaller dolayısıyla de ordusunu zarara duçar etmeksizin tek mil diğer memleketleri memleketi içerisine aldı. Binaenaleyh ordunun tasfiyesi ihmal edilmemelidir. Senelerce tecrübe edilmiş, kıymeti askeriyesi yüksek ve mazbut ahlâk sahibi olan birçok askerler vardır ki bunlardan millet atiyen istifade edecektir ve istifade etmek de hakkıdır. Bununla beraber ordunun her türlü cereyanı siyasiden ari, mazbut bir ahlâk sahibi ve iyi bir seciyeye malik zevattan teşekkül etmesi memleketin selâmeti için elzemdir. Binaenaleyh **İstanbul'da Kuvvayı inzibatiye, Nigehban, İngiliz cemiyeti gibi teşkilâta dâhil** olan zabitanı Bilakaydı şart koymalıdır. Bunlar ordudan çıkmalıdırlar. Efendiler elan bunlar namuslu askerler arasında duruyor; onlarla beraber üniforma taşıyor. Bunlar onlarla beraber üniforma taşımaya lâıyk değillerdir. Acilen bunlar ordunun içinden çıkmalıdır. Elan bunlar namuslu ordumuzun içerisinde duruyorlar. Çünkü o zabitan öyle hissediyorlar ki; biz kabahatliyiz, binaenaleyh İstanbul'a doğru yürüyen ordu bizi mahvedecektir diye başlarını eğmişlerdir. Fakat efendiler bugün bize kalkıp bakıyorlar ve hiçbir şey olmadığı için «Ben namusluym» diye geziyorlar.¹⁰

Ali Saip Bey (Urfa) — Bir gün gelecek ki memleketin müdafî onlar olacak.

Mustafa Bey (Devamla) — **ikincisi; kuvayı İnzibatiyenin teşkilâtı mevcuttur.** Fırkalar teşekkül etmiş ve o teşkilât defterleri bugün mevcuttur. Artık bunlar mevcut olduktan sonra bunların isimlerini alarak hiçbir sual ve cevap almaksızın kapı dışarı etmek lâzımdır. **İkincisi;** bu teşkilâta kıtalarıyla beraber iştirak edenler vardır. Yani kendi haberleri yok. Filân fırka filân teşkilâta memurdur. Filân batarya falan kıtaya merbuttur, diye teşkilâtta mukayyettir. Fakat o zabitanın haberi yoktur. Bu zabitan kendisinin o kıtaya memur olduğunu anlar anlamaz firar etmişlerdir. Hatta teşkilâta dâhil olan bu bataryaları Selimiye önün* de gemilere koymuşlar, fakat kıymetli zabitanımız kendilerini denize atarak kaçmışlardır. Hatta ölmeyi de gözlerine almışlardır. Kendi milletine karşı kurşun atmak istememişlerdir. Binaenaleyh kıtasıyla beraber iltihak etmiş olan bu zabitan kıtasıyla vazifesine devam etmiş ise o zabıt de **nigehbancılar, kuvve-i Inzibatiyeler gibi kapı dışarı edilmelidir.** Ancak kıtasıyla gelmiş, vazifesi arasında kendisi Anadolu'ya geçmiş ise bittabi o da muvafıktır. Üçüncüsü, efendiler; İstanbul'da ve memaliki müstahlasada birçok zabitanımız vardır. Bu zabitan atıl ve seyirci olarak kalmışlardır. Bittabi bunlar da kabahatli addedilir. Ancak kabahatin derecesi vardır. **Dördüncüsü** efendiler; kendileri arzu etmiş gelmişlerken kabul edilmemişlerdir. Amma niçin kabul edilmemişlerdir? Kendi mensup oldukları sınıf kadrolarında münhal olmadığı için iade edilmişlerdir. Varını yoğunu satmış ve heran hazır bir halde Hükümetin emrine intizar edenler vardır. 'Bunlar da ayrılmalıdır. Bunlar da diğerleri gibi ceza edilmemelidir. **Beşincisi; hududu milli haricinde kalan birçok zabitanımız vardır.** Bizden izin aldılar gittiler. Müddeti mezuniyetleri esnasında oralarda istihdam edildiler. Bir müddet istihdam edildikten sonra orada kovuldular, hakkı

¹⁰-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 239

müktesebimiz vardır diye ordumuza geldiler. Onların da bugün orduda yerleri yoktur efendiler, bunlar da çıkarılmalıdır.

Ali Saip Bey (Urfa) — Reis Paşa Hazretleri; Beyefendi encümendedir ve bu mazbatayı imza etmiştir, mütalâalarını niçin orada söylemediler?

Reis — Efendim, hakkıdır, söz söyleyecektir.

Mustafa Bey (Devamla) — Bir de hududu milli haricinde Yemen'de bulunan zabitan vardır. Yemen'deki zabitan bugün arzusuyla orada durmuyorlar. Tam Yahya'nın şiddetiyle tevkif edilmiş olduklarından hiçbir suretle gelemiyorlar. Ancak bunlardan bazıları firar suretiyle gelebiliyorlar ve birçokları orada mevkuf bulunuyorlar. Hükümetimiz bunların istihlâsı için çare bulmalıdır. Eğer çare bulunduktan sonra gelmezlerse onları da ordudan çıkarmak suretiyle muamele yapılmalıdır. Diğer maddelerde de maruzatımı arz edeceğim.

Reis — Efendim, Recep Bey encümen namına söyleyecekler.

Recep Bey (Kütahya) — Efendim, bu mesele hakkında ilk defa söz alan Ali Rıza Beyefendinin ilk tarizkâr kelimesinin bendenizde encümen namına hâsıl ettiği tahassüse cevap vermek istiyorum.

Ali Rıza Bey buyurdular ki; encümen bize getirdiği bu lâiyhayı tanzim ederken yalnız idare fikriyle mülhem olmuş, adli esası nazarı dikkate almamıştır. Yani nevama idarei maslahat yapmıştır. Bu Meclise herhangi bir işi ihzar edip getirmek mecburiyetinde bulunan herhangi bir encümene böyle bir isnatta bulunmak biraz insafsızlıktır. Onun için evvelâ, bendenizi ve bu kürsüde temsil ettiğim encümeni bu isnattan tenzih buyurmalarını rica ederim.¹¹

Ali Rıza Bey (İstanbul) — Estağfurullah efendim, isnat mahiyetinde değildir.

Recep Bey (Devamla) — Encümen bu mazbatayı yapıp buraya getirdiği vakit - diğer bütün encümenlerde olduğu gibi - yaptığımız bir şeyin mükemmel olduğu iddiasında değiliz. Bu, heyeti Celilede ihtisas ve tecrübe esbabı olan zevatı kiramın efkâr ve nukatı nazariyle tekemmül edip bu suretle memleketin İhtiyacına muvafık bir eser meydana gelecektir. "Bizim yaptığımız iş, Heyeti Aliyenizde cavı münakaşa olabilecek surette bir zemin ihzar etmektir.

Efendim; asıl meseleye rücu ediyorum. Bendenizden evvel söz söyleyen rüfekayı kiram, hemen müttefikan bu kanunun vücut ve vücubu lehinde idare-i kelâm ettiler, ifadelerinin teferruatını nazarı dikkate almazsak, şu veya bu cihetten, şu veya bu noksan hakkında ifade buyurdıkları esası maddelerin esnayı müzakeresinde nazarı dikkate almak üzere tehir etmeyi muvafık görürlerse, rüfekanın cümlesi sürei umumiyede bu kanunun müzakeresine ve kabulüne taraftardır. Esasen demin söz alıp söylemek istediğim bu İdi. Herhangi bir kanunun heyeti umumiyesi hakkında müzakere cereyan ederken, o kanunun beca olup olmadığı ^ye memleketin bugünkü ruhuna ve ihtiyacına tekabül edip etmediğini izah etmek ve bunun esbabı mucibinden bahsederek ruhuna hulul etmekten ibarettir. Yoksa heyeti umumiye müzakeresinde maddelerin bütün teferruatı hakkında serdi mütalâa edilirse müzakerenin neticesi alınmaz ve hiçbir zaman müspet bir netice elde edilemez ve hiç bir fikir muntazaman tebellür etmez ve uzun bir zaman gaip edilir. Bendeniz de bu esasa tevfikı hareket ediyorum. Rüfekayı kiramın maddelere taalluk eden mevad hakkındaki mütalâalarına bu esası sui istimal ederek cevap vermek istemiyorum. Maddelerde, her kelime hakkında söyledikleri şeye encümence bu bapta

¹¹-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 240

ne düşünölmüş ise tamamen cevaplarını arz edeceğim. Heyeti Celilenizi tatmin etmediğı takdirde, bittabi netice reyî âlilerine mevcuttur. Usulü müzakereye ait bu noktai nazarı arz ettikten sonra, yine usule dair ufak bir noktaya temas edeceğim. Encümenimiz azayı rnuhteremesinden bulunan İzmit Mebusu Mustafa Beyefendi buraya çıktılar. Bizimle encümende aynı mesele hakkında aynı salâhiyetle, aynı serbestiyle müdavelei efkâr etmiş ve fikirlerini dermeyan etmiş bir arkadaş sıfatıyla ifadei kelâm etmediler ve ellerinizde matbu nüshalarda gördüğünüz veçhile, imzaları bulunduğı halde, sarahaten aleyhinde idarei kelâm ettiler. Bendeniz bunu anlayamadım. Eğer hakikaten lâyhâi kanuniye aleyhinde iseler veyahut bazı nıkat hakkında başka türlü bir düşünceleri varsa onu, o zaman dermeyan ederlerdi ve Heyeti Umumiye'nin de böyle mühim bir zamanını sui istimal, mahal kalmazdı. Efendim, arz edeceğim gibi zamanı sui istimal etmemek için diğer nuktat hakkındaki cevaplarımı maddelerin müzakeresine tehir ediyorum. Rûfekayı kiramın gösterdiği tezahürattan istihraç ettiğim neticeye göre bu kanunun heyeti umumiyesinin aleyhinde bulunan hiç-kimse yoktur ve büyük bir cidal devri geçirdiğimiz esnada bu cidale kısmen bigâne kalmış ve kısmen de fenalık etmiş adamların mukadderatına taalluk eden bir kanundur. Böyle milletin mukadderatına hâkim olan bir meseleyi bisud addetmesi mevzubahis olamayacağı için tabii surette kanunun heyeti umumiyetini kabul edeceksiniz. Onun için istirham ederim. Kanunun heyeti umumiyesinin müzakeresi reye konulsun ve maddelerin müzakeresine geçilsin.

Ferit Bey (Kütahya) — Efendim; her fasla ayrılmış olan zabitanın adedi hakkında encümenin, takriben olsun, bir malûmatı var mıdır? Bu ne miktar zabitan üzerine icrayı tesir edecektir?¹²

Recep Bey (Devamla) — Efendim, bu suale iki tarzda cevap vereyim. Birisi; buyurdukları gibi her faslın rakamını müspet olarak ifade; ikincisi de, bu rakamları Öğrenmekten hâsıl olacak faydayı temin etmek esasıdır. Bendeniz, rakamlar üzerinde cevap vermek ve esas fikri de bu rakamlar hakkında verilen cevap vasıtasıyla temin etmek isterim. Bir harp devrinden sulh devrine intikal etmiş ve bir intikal devri yaşamış olan ve muhtelif hareketlerde ve bazıları da muhtelif terhis vaziyetinde bulunan ordu aksamının rakama müstenit neticesini alamadığını, bendenizin müracaat ettiğim Müdafaa-i Milliye Vekâletinin ait olduğu dairesi bildirmiştir. Bu, malumu âliniz İstanbul'da da muhtelif safhat arz ediyor. İlanı meşrutiyetten beri terk ettiğimiz mevkide bulunanlar da vardır. Müdafaa-i Milliye Vekâleti yeni teessüs etmiş bir makam olduğu için, rakama müstenit ve behemehâl şu kadar diye bir rakam bildirmesine imkân yoktur. Eğer bu kanun kabul edilirse 1 000 - 1 500 kişilik heyeti zabitanın ordudan çıkması mevzu bahis olacağını ifade etmiştir. Bu rakama ve 'kati hesaba müstenit olmayan bir ifadedir. Bu suale Ferit Beyefendinin irat buyurdukları bu suale bir de fikir ile cevap vereyim. Beyefendiler, bu suali sormakla şunu anlatmak istiyorlar ki; ordumuzun zabitan saflarında ve zabitanın miktarı kemmesinde ne tesir hâsıl edebilir? Efendim; malumu âliniz sulh devrine intikal ettiğimiz zaman onun mufasssal bütçesini, mufasssal 340 bütçesini bir iki ay sonra cetvellerde göreceksiniz. Sulh için tasavvur edilen Müdafaa-i Milliye bütçesinde ordu kadrosunda bize muktazi zabitan tamamen tefrik edildikten sonra, takriben 3 900 zabıt, emre tâbi zabıtan dan hariç kalıyor. Bunlar da arz ettiğim rakama (göre takriben 1 500 adedi cidali milliye ye Anadolu davasına iştirak etmemiş olanlar. Bunların içinden bîttefrik demin arz ettiğim rakama tenezzül edecek. Geriye 2 000 küsur zabıt kalacaktır ki bunlar en müşkül zamanda hizmet etmiş anasırdan müteşekkıl olduğundan aynı akıbet maruz kalmaları endişesi Müdafaa-i Milliye Encümeninde tezekkür edilmiştir. Bunların çarei hallini bulmak için gayet esaslı bir düşünceye müstenit tekaüt veya başka bir kanun yapılarak herhangi bir suretle ordudan çıkacak ve çıkmak mecburiyetinde bulunacak zabitanın hayatlarının temini ayrıca bir mesele olarak telâkki edilmiştir. Encümen bu mesele için sureti mahsusada tetkikat yapacak Heyeti Umumiyenize

¹²-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 240

arz edecektir. Demek ki Ferit Beyin buyurdıkları bu kanun mucibince İstanbul ve memaliki müstahlasada kadrodan çıkacak olan zabitanın ve hatta ondan sonra tekrar sefere rücu edebilecek ordumuz zabitanının kıymeti kemmiyesince hiçbir kuvvet kayıp etmeyecektir.¹³

Arif Bey (Eskişehir) — Efendiler; ordumuzun zaptı raptı memleketimizin menafiiâtıyesiyle alâkadar olan bu mesele için Meclisi Âli esaslı bir karar verebilmek ve bunun için de mücadele-imilliyeye iştirak etmemiş zabitanın hareketleri hakkında bir fikir derpiş edilmek zarurettendir, zannediyorum. 3-5 bin zabitin içlerinden bir takımlarının idamıyla, bir takımlarının da askerlikten tardıyla, diğer bir takımlarının da tekaüde ihracıyla verilecek karar, zannediyorum ki, öyle kolayca verilemez. Bunun içindir ki müsaadenizle bazı maruzatta bulunmak isterim.

Efendiler, *Anadolu inkılâbını iyice tetkik ve mütalâa edebilmek için bunu üç devreye ayırmak lâzım. Bunlardan birincisi kıyam ve isyan devridir. İkincisi intizam devridir. Üçüncüsü, istiklâl ve istihlâs devridir.*

Bunların en mühim olanı birinci devredir. Çünkü birinci devre Hükûmetsizlik devri, anarşi devridir ki; ancak bu devrenin istikrarı sayesinde ikinci devre intizam devrine geçmek mümkün olabilmıştır. Binaenaleyh bugünkü muvaffakiyetlerimizi, muzafferiyetlerimizi en ziyade ihtilâl devrinin fedakâr kahramanlarına medyun kalmak mecburiyetindeyiz. Çünkü onlar gayret ve azimde bulunmamış olsalardı biz muntazam bir ordu teşkil edemez ve bir hükûmet tesis edemez ve idare makinemizi muntazam surette işletemezdik. Efendiler, memleket duçarı tehlike ve her taraftan duçarı hücum okluğu zaman - ki 1335-1336 seneleridir o zaman İstanbul düveli itilaf i ye tarafından işgal edilmiş ve Meclisi Mebusan dağıtılmış ve her türlü tahkirata maruz kalmıştı. O zaman millet, kendi mukadderatına kendi vazyed edebilmesi için Meclisi küşada karar verdi ve bütün vatandaşları bilaistisna muhafazai namus ve memlekete davet etti. 1336 senesi nihayetinde bile Reisisâni FuadPaşa Hazretlerini işhad ederim, Geyve boğazında bütün bir alay heyeti zabitan ile makineli tüfekleriyle, cephaneleriyle, her bir şeyleriyle gelmiş, bizim Anadolu kuvayı milliyesi tarafına iltihak etmişlerdir ve yine 30 - 40 tane zabıt ayaklarına çarık takmış, giymiş, gelmiş devlete icabet eylemiş, Ali Fuad Paşa Hazretlerine iltihak eylemişlerdir. Binaenaleyh bunlara tezkere yazmak mecburiyetinde değildik efendiler. İlân etmiştik. Her taraf, herkes bilaistisna müdafaai memlekete koşacaktı ve nitekim alayla gelmişlerdir ve teknil bir alay, bütün teşkilâtıyla gelmiş kuvayı milliyeye iltihak etmiştir.¹⁴ 70 nci alaydır, size işhad ederim. 11 nci fırka safhai harbe girmiştir koca bir alay.

Ali Rıza Bey (İstanbul) — Kuvveyi inzibatiyeden idi o alay, öyle iştirak etti.

Arif Bey (Devamla) — İşte o zamanlar efendiler, yani millet, hürriyet ve istiklâl arzu eden bütün vatandaşlarını muhafazai namus ve müdafaai vatana davet ettiği vakit - o zaman binlerce erkân, ümera ve zabitan İstanbul'da bulunuyordu. Bunların birçokları gelmişler ve mücahedeimilliyeye iştirak etmişlerdir. Fakat bunların birçokları efendiler; gelmek şöyle dursun, muhalif teşkilât yapmışlar, gelmişler Geyve Boğazına, Bandırma'ya, Düzce'ye, Bolu'ya, şuraya, buraya, oralarda bize karşı top tüfek atmışlardır.¹⁵

Sahip Bey (Kozan) — Bunları da mı tekaüt edeceğiz?

Arif Bey (Devamla) — İkincisi efendiler; ikinci kısım, bunlar; zayıf kalbi i insanlar. Gayretsiz, hamiyetsiz, seyirci kalmışlar, neticeye intizar etmişlerdir; bakalım bu Anadolu'nun neticesi ne

¹³-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 241

¹⁴-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 241

¹⁵-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 242

olacaktır, istikbali ne şekil alacaktır diye bakmışlardır. Birinci, ikinci İnönü'nün ve nihayet Sakarya muhaberatını görmüşler, ondan <sonra müracaata başlamışlardır. İşte bu suretle seyirci kalıp da veyahut bize karşı olan muhalif teşkilâta dâhil olup da bilâhare bize iltihak etmek kolayını bularak birer vesile bularak bir gün Anadolu'ya gelmiş, mühim vazifeler almış ümera ve zabitan vardır. (Terfi de etmişlerdir sesleri) Hatta terfi dahi etmişlerdir. İşte bu lâyihanın Meclisi Âlinize arz ve takdimindeki maksadı yegâne budur. İçimizde böyle zabitan vardır. Bunların bir an evvel içimizden defolup gitmeleri lâzımdır. Aksi takdirde ordumuzun asil, necip, fedakâr çocuklarını gücendirmiş olursunuz. (Doğru sesleri) Binaenaleyh bu kanun müstaceldir. Mühimdir. Yalnız maddeler hakkında bir şey arz etmeyeceğim. Eğer bu yapılan ceza Meclisi Âlice gayri kâfi görülür ve eğer hakikaten bilfiil mücahedeimilliyeye muhalif olarak çalışmışlar için daha başka ceza, ağır bir ceza teklif buyurulursa ona bir şey diyemem. Encümence hepsi düşünülmüş ve yapılmıştır. Bugün 3-4 yüz tane bu kabil zabitan vardır. Divanı harplerce aylardan beri bunların hükümleri bir neticeye rap edilmemiş, edilmemiş, edilmemiştir. Zaten bunların müsellehan orduyu milli aleyhine hareketleri sabit olmuş olursa bunlar kanunen idam edilirler. Bu teşkilâta dâhil olmuş ve fakat iştiraki sübut bulmamış onlar için de encümence bunlar, sinlerine bakılmaksızın, tekaüde sevk edilecektir. Yoksa cürümü kanunen sabit olduktan sonra idam muhakkaktır. Bunlar kanunen zaten idam olunurlar.

Ali Rıza Bey(İstanbul) — Zimedhal değilse

Kâzım Paşa (Müdafaai Milliye Vekili) (Karesi) — Efendiler, ordumuzun 1340 senesinden itibaren tabi olacağı hazari kadroya istinaden halen elimizde 3 000 küsur zabıt ve 1 600 kadar da mensübini askeriye vardır. Yani mecmuu 5 000 küsur ediyor. Bu 5 000 küsur kişi için ordu kadrosunda dâhil olacağımız hazari kadroda - yer olmadığı gibi, âtiyen de bir seferberlik olsa, yine bunlara bir ihtiyaç hasıl olmayacaktır. Nitekim Anadolu'da mevcut bulunan zabitan büyük muharebeyi yaptılar. Yani bunlar kâfi geldi. İstanbul'da 5 000'i mütecaviz zabıt vardı. Onların vücuduna hiç ihtiyaç hâsıl olmamıştır. Yani hakikaten 5 000 kişi fazladır. Şimdi bu 5 000 kişiyi, ordunun kadrosu haricine çıkarmak lâzım geliyor. Fakat biz esas itibariyle milli mücadeleye iştirak etmemiş İstanbul'da ki elimizdeki kanunlara göre, bunları tekaüde sevk edemiyoruz. 25-30 seneyi ikmal edenleri kendi arzularıyla tekaüde sevk ediyoruz.¹⁶

Bir de sicil durumu vardır, tahdidi sin vardır, ahvali sıhhiye vardır ki yani bu dört şey ile tekaüde sevk edebiliriz. Bugüne kadar elimizde mevcut olan kanunların müsaadesi derecesinde marttan bugüne kadar uğraştık. Bin kadarını tekaüde sevk edebildik. Fakat tabii hepsi tekaüt olunamadı. Yani daha birçok tekaüde sevk edilecekler vardır. Bunun için de fevkalâde kanun ile ordunun tasfiyesine medar olabilecek bir tedbir düşündük; İstanbul'daki zabıtanın **kuvayı İnzibatiyecisi, Kızıl hançerci, Nigehbancı gibi cemiyetlere iştirak etmiş olanların cezası, zaten onlar isyan etmiş mahiyette oldukları için, bunların cezası ağırdır. Bunların hepsini ben Divanı Harbe verdim. Fakat Divanı Harpte bunların bir kısmı ceza gördüler. Bir kısmı da Divanı Harbe ibraz ettiği vesaikle ve gösterdiği şahitle, âmirinden emir almış, şöyle olmuş, böyle olmuş diye bir ceza görmediler.**

Bazı arkadaşlar bunlar hakkında en ağır ceza yapalım, biaman davranalım diyorlar. Fakat efendiler ağır ceza bir hükümle olacaktır. Divanı Harbin hükümleri bizim arzu ettiğimiz cezaya kâfi gelmedi. Nitekim bir kısımları beraat etmiştir. Eğer bu kanun kabul edilecek olursa bu kuvayı İnzibati yeden kalmış olanlar, hiç olmazsa ordu kadrosu haricinde kalacaklardır. Bundan daha ağır bir ceza yapabilmek için Divanı harplerden hüküm almak lâzımdır. Hâlbuki bunlar Divanı Harpten çıktılar, ceza görecekler. Zaten on <sene, on beş sene hüküm yiyenler cezalarını

¹⁶-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 242

gördüler. Fakat görmeyenler de var, bunlar duruyor. Bunların herhalde ordu haricine çıkarmak için bu tarzda bir kanuna ihtiyaç vardır. Bundan daha ağır bir ceza, idari olarak 'bir makama zannederim ki verilemez. *Nigehban, Kızılhançerci olanlar da bu meyana dâhildir.*¹⁷

Bazı arkadaşlarımız umumi mütalââtı esnasında; vaktiyle Anadolu'ya gelip te sonra makamlara geçenler var dediler, doğrudur. Vaktiyle İzmir işgal edildiği zaman Anadolu'da kimse kalmamış idi. Mevcutlardan 'bazıları da korktular, kaçtılar. Kalanlarla da iktifa olunamadı. Malûmu ihsanınız, yine İstanbul'dan şuradan buradan tedrici surette iltihak edenler oldu. Bunlar meyânında Birinci, İkinci İnönü'de, Sakarya' da ve son harekâtta şehit olanlar da oldu. Birinci İnönü'de, Sakarya'da, Afyon muharebesinde şehit olanlar, yaralananlar oldu. Bunların hepsi günahkâr addedilmemeli, velev ortasında olsun, Milli Mücadeleye gelip muharebelere iştirak etmek suretiyle memlekete hizmet etmiş olanları seyyan, yani diğer hiç gelmeyenlerle müsavi addetmemeliyiz. Bidayette bunların bir kısmı ihtimal şaşırdılar, millet te öyle idi. Malûmu âliniz her tarafta bir tereddüt vardı, herkes şaşkın idi. Fakat bunlardan vaktiyle Anadolu'da olup da İstanbul'a kaçmış olanlardan tekrar gelmek isteyenlerin hepsini Divanı Harbe verdim. Yani bunlar affedilmemiştir ve firari cezası görmüşlerdir. Fakat Sakarya muharebesinden evvel ufak rütbeli, büyük rütbeli birçok zabitan geldi. Sakarya muharebesinden sonra 1338 senesi bidayetinden itibaren büyük rütbeli zabitan Anadolu'da bulunanlara hasrettik, İstanbul'da bulunup ta gelmemiş olanlar, ümera, erkân sınıfı gelmeyecektir dedik ve o güne kadar ordumuza sokmadık. Bugün dahi Mudanya mütarekesinden sonra tek tük bir kaç kişi İstanbul'da vazife deruhte etmişlerdir. Onlar da bu kanunun dairei şümülü haricinde kalmayacaklardır. Mudanya mütarekesinden sonra erkân, ümeradan pek mahdud kimseler tavzif edilmiştir.¹⁸

Umumi olmak üzere kanunun heyeti umumiyesi hakkında mütalâam bundan ibarettir. Maddelerin müzakeresine geçilirse yine her maddede arzu edildiği takdirde ayrıca cevap veririm. Veyahut şimdiden sual soracak arkadaşlarımız varsa onlara da cevap veririm.

Hacim Muhittin Bey {Giresun) — Efendim, Edirne'den geçmiş de Bulgaristan'da kalmış ordumuzun mühim bir kısım uzuvları vardır. Bunlar yeni yeni gelmişlerdir. Bir kısmı da gelememişlerdir. Bunlar hakkında ne düşünüyorsunuz?

Kâzım Paşa (Devamla) — Efendim, esarete olup ta..

(Giresun) — Esarete değil efendim. Edirne'den Bulgaristan'a kaçmış olanlar vardır.

Kâzım Paşa (Devamla) — Hudut haricinde demek. Hudut haricinde kalanlar veya esarete kalmış olanlardan harekâtı milliyeye başladığımız tarihten sonra gelmiş olanları tabii bir kayıt ve şerait altında kabul edebiliriz, tekaüt etmeyebiliriz. Daha evvel hudut haricinde kalmış, gelememiş. Biz Bulgaristan'dan top getirdik, cephanesini getirdik. Bir zabıt bu memlekete hizmet etmek istediye behemehâl gelebilirdi. Fakat esir ise, mahkûm ise, mahpus ise bittabi gelemezdi. Yok, Bulgaristan'da kendi keyfi için kalmış, o gelebilirdi.

Hacim Muhittin Bey (Giresun) — İkinci maddenin (A) fıkrasında (Maddeye gelmedik sesleri)

Reis—Maddelerde sorarsınız.

¹⁷-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 243

¹⁸-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 243

Kâzım Paşa(Devamla) — Maddelerde arz ederim.

Saip Bey (Kozan) — Paşam; düşman amaline hizmet etmiş adamları tekaüt ediyorsunuz, bugün bunlar birinci sınıf ihtiyat zabitidir. Yani lüzumunda bunları tekrar orduya alacaksınız. En ziyade orduda 30-40 sene hizmet etmiş, azasını kaybetmiş bir zabiti de tekaüt ediyorsunuz. O halde namuskâr bir zabitle, düşman imaline hizmet etmiş olan bir zabıt nasıl müsavi olarak tekaüt ediliyor? Tekaütlük demek mükâfat demektir. Hizmetin mukabilidir.

Kâzım Paşa(Devamla) — Efendim, bu birinci madde ara maddesidir. Ceza en tekaüt edilen bir adam seferberlikte dahi Orduda tavgiz edilmez.

Saip Bey (Kozan) — Tekaüt maaşı alıyor.

Kâzım Paşa(Devamla) — Efendim, bunları Divanı harbe verdik. Bunlardan en ağır ceza ile tecziye edilmesi lâzım olanlar tecziye edilmişlerdir. Elimizdeki kanuna göre bunların bir kısmı kalmışlardır. Bunlar Divanı Harbe vesaik ve şahit getirmişlerdi. Yani hükmen ve kanunen ne ceza görebileceklerse görmüşlerdir.¹⁹

Ali Rıza Bey (İstanbul) — Paşam; buyurdunuz ki, Nigehbancı zabitanı Divanı Harbe verdik. Divanı Harp bunların bir kısmını tecziye etti. Bir kısmını beraat ettirdi. Şimdi bendeniz şöyle düşünüyorum. Bugün Nigehbancı olduğu halde beraat eden bu zabitanı tekrar Nigehbancı telâkki ederek umum meyanında bunları da tekaüde sevk edeceksiniz ve bugün kanaatiniz bunların sureti kafiyede Nigehbancı olduğunu kabul etmişsinizdir ve bunlar da tekaüt ve istifa kanununun fevkinde ve onun tayin ettiği müddeti hizmeti nazarı itibara almaksızın behemehâl tekaüde sevk edilecektir. Pekâlâ, biliyorsunuz ki; tekaüt veya istifa etmiş zabitan birinci sınıf ihtiyat zabitanıdır. Birinci sınıf ihtiyat zabitanı herhangi bir seferberlikte silâh altına alınır. Siz memlekete ihanet etmiş, İngilizlerle teşriki mesai ederek memlekete ihanet etmiş olan Nigehbancı zabitanın ordu saflarında hizmetlerine nasıl razı olursunuz?

Kâzım Paşa (Devamla) — Şimdi cevabını arz ettim. Cezaen tekaüt edilmiş olanlar hiçbir sebeple, hatta seferberlikte dahi tahtı silaha alınamazlar.

Ali Rıza Bey (İstanbul) — Hangi kanunnamede?

Kâzım Paşa (Devamla) — Tekaüt kanunnamesinde dahi böyledir. Fakat tahdidi sin dolayısıyla, yani tekaüt ve istifa kanunu mucibince tekaüt edilenler hiçbir vesile ile seferberlikte dahi orduya alınamazlar. Binaenaleyh buyurduğunuz kanunen zaten raüeyyettir.

Reis — Efendim, kanunun heyeti umumiyesinin müzakeresinin kifayesine dair birçok takrirler vardır, müsaade buyurursanız okuyalım.

Süleyman Sırrı Bey (Bozok) — Vekil Paşa Hazretlerinin izahatından sonra bendeniz takririmden vaz geçiyorum.

Riyaseti Celileye

¹⁹ -T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 243

Heyeti Umumiyesi hakkındaki müzakeresinin kifayetinın reye vazını teklif ederim.

20 Eylül 1339

Ertuğrul Dr. Fikret

Reis — Efendim, Süleyman Sırrı Bey takririni geri aldı. Diğer takrirlerin kâffesi heyeti umumiyesi hakkında müzakerenin kifayetiyle maddelere geçilmesine dairdir. Binaenaleyh bu takriri reyi âlilerine vaz ediyorum. Kabul edenler lütfen ellerini kaldırsın. Kabul edilmiştir efendim. Maddelere geçiyoruz.²⁰

Reis — Celseyi açıyorum. Şimdi birinci maddenin müzakeresine başlayacağız. Buyurun Recep Bey.

Recep Bey (Kütahya) — Efendim; şimdi müzakeresi başlayan birinci maddenin hükmü gayet çetindir. Bunu biz Encümende müzakere ederken intikal etmiş idik. Filhakika bugün bazı rüfekayı kiram, bilhassa bunlardan bir aziz arkadaşımız bu maddeyi o kadar ağır ahkâmı adalete, mülki millete münafî ahkâmı ihtiva ediyor ki ben bunun yazısını bile okumaya tahammül edemiyorum, dedi.²¹ Bu arkadaşımın ve bu gibi beyanatta bulunan arkadaşların bir hissi vatanperveri ile ifadelerini takdir ederim. Rüfekayı kiramın hissi vatanperverlerindeki yüksek heyecanı bütün ruhumla takdim ederim. Fakat demin Ali Rıza Bey biraderimizin tariz buyurdıkları şeylerden dolayıdır ki bu maddeyi takip eden mevaddı Encümence tespit ederken hem memleketin ihtiyacından ve hem memlekette hizmet etmek zamanında bu hizmetten nükûl edenlerin tecziyesinden ve hem de aynı zamanda fikri adaletten mülhem oldu. Efendiler; dikkat buyurulursa bu kanunun yalnız şimdiki Türkiye hudutları haricinde kalan memalik ahalisinden olup ta memleket haricinde kalmış olanlar ve son cidalde Anadolu'da hizmet etmiş olanlara ait olanlardan ihtiyar edilen ahkâmında başlıca üç safha mevcuttur. Bu üç safhayı muhtasaran mütalaa ettik ton sonradır ki; birinci maddenin ihtiva ettiği bir cümle üzerinde esaslı fikirler dermeyer olunur. Efendiler, Anadolu'da kıyametnümün cidal devam ederken zabitanımız başlıca üç safhada idi. Bunlardan birisi daveti vataniyeye; daveti vataniye derken hiçbir zaman bir arkadaşın, bir mebusun, bir vekilin, bir nazırın imzası altında yazmış olduğu mektubu murat etmiyorum; sırf vatanın, Anadolu'nun afakında taninendaz olan ve buradaki faciaengiz vakıaya, faciayı maceraya iştirak hususunda bütün bu vatana davet etmek üzere davet eden lisanı Murat ediyorum. Bu davet vuku bulduğu zaman buraya gelip iştirak eden zabitan şimdi tasnif etmek istediğim zabitanın birinci safhasını tenkil ediyorlar. Onlar milletin hissiyatı minnetini almışlardır. Lisanı millette hissei tekrimlerinden almıştır ve ebediyen yadı hatıralarında, yadı minnetinde kalacaktır. Bundan sonra gelen safha yahut sınıf; sınıf haricî, zabitan sınıfı Anadolu haricinde aleliltak İstanbul'da memaliki müstahlasada, Yemen'de, İran'da şurada ve burada bulunanlardır. O zabitan da arz ettiğim lisanı manevî üzerine, bu lisanı manevî i vatan üzerine bunu kendi vicdanlarına bir ikaz, bir davet şeklinde kabul ederek bunlar oldukları yerden buraya koşmamış ve oldukları yerlerde, şehirlerde sakimi sakit kalmıştır. Fakat bunlar hiçbir vakit, bu ikinci sınıfa tefrik ettiğim zabitan, hiçbir vakit Anadolu'daki cidalin aleyhine fiilen çalışanlardan veya çalışmakta olanların vücuda getirdikleri teşkilâta dâhil olmamışlardır.

Bundan sonra üçüncü sınıf gelir. Bütün arkadaşların ifade ettiklerinden mülhem olarak, bunları onların bu maddenin manasını heyecana, isyana teşvik edenler vardır ki, onlar bu davete kuvveti

²⁰-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 244

²¹-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 244

inzibatiyeyi davet eden sınıftır ki, o sınıf demin arz ettiğim teşkilâta, kuvvei inzibatiyeye vesaireye girenlerdir. Hiç şüphesiz birinci sınıf olarak arz ettiklerimizi vicdanı millet aleyhine tekrim ve taziz edecekse, bu üçüncü sınıf olarak arz ettiklerimi de hiç olmazsa tahtic ve tecziye edecektir.²²

Şimdi bu üzerinde bulunduğumuz birinci madde, bu arz ettiğim üçüncü sınıfın vaziyetinden bahistir.

Şimdi meseleyi bu üç kısımda bu suretle mütalâa eden bir encümeninden ve o encümenin ifadei meramı olarak bendeniz o nama arz ediyorum, efkârından bahseden bir mazbata muharriri beyden hiçbir vakitte bu maddenin şurada yazılmış olan şekliyle Heyeti Celileyc teklif edilmemesi fikri zahib olurdu. Evet, efendiler, biz bu maddeyi yapan vekillerle istişare ve müzakere ettik. Bu maddenin şumulünün kimlere de ait olacağını sorduk. Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa Hazretleri demin kamunun esnayı müzakeresi hakkında da buyurdıkları gibi, Encümene temin etti ki, biz kuvayı inzibatiye namı altında bu veya şu namı altında olan bütün teşkilâta göre zabitanı isimleriyle Adliyei askeriyeye teslim ettik. Onlar mehakimi askeriyede cezalarını görmüşlerdir. Bunlar yaptıkları cürümlerin derecesine göre «tabî bu bir adliyei askeriye meselesidir» bunu arz etmeyeceğim, yalnız. Derecei cürümlerinin teferruatı hakkında mütalâa arz etmeyeceğim bunlar yaptıkları cürümün derecesine göre cezalarını görmüşlerdir. Yalnız efendim, herhangi bir mevkiî hükümde bulunan hükkâmın hükümlerini verirken kendilerinin mülhem oldukları esas mutlak bir fikri adalet olduğu için, bu fikri adaletin tatbiki hususunda olduğu için, bu fikri adaletin tespit ve takriri için, adalette alelumum ve bir takım usuller mevcut olduğu için, bu kavaidin herhangi bir noktasının noksanından dolayı bu yaptıkları büyük cürümün cezasından kurtulanlar, tebrik edenler vardır, buyurdu. Hatta bunlar zaman zaman Ankara'ya ve şuraya buraya gelip makamâtı askeriyeye müracaat ediyorlarmış. Biz şu kadar senelik yüzbaşıyız, binbaşıyız, işte bizim kocaman bir de beratımız var. Haydi, bakalım, bizi kim ihbar etmişse şimdi onun hakkında dava ediyoruz ve onları mahkemeye sevk ediniz diyorlar.²³

Ahmet Ferit Bey (Kütahya) — Kanunen tart lâzımdır.

Recep Bey (Devamla) — Ve bundan başka onların mahkemeye şevki de kâfi değil... Ben bu kadar zamandır zabitim, işte ben huzuru hâkimde tebrik etmiş bir adam vaziyetiyle huzuruza geliyorum, bizim kanunen şu veya bu kadar seneden ibaret olan hizmetimizi nazarı itibara alarak bizi ikdar etmek mecburiyetindesiniz, diyorlar. Efendiler; bu vaziyet karşısında, yalnız mehakimi askeriye ahkâmı resmiyesi ile hareket etmek mecburiyetinde bulunan makamâtı askeriye ne yapacak? İşte Müdafaa-i Milliye Vekili Paşa Hazretleri, biz Encümende kendileriyle görüşürken bu hususta noktai nazarlarını teşrih etmişlerdir ve kendileri herhangi kuyudat ve ihbar ile şu veya bu teşkilata girdiği anlaşılmış ve işitilmiş olan insanlar vardır ki bunlar kurtulmuşlardır. İşte bu nam ve şüphe altında kalanların hepsini tekaüde sevk etmek istiyoruz, dediler. Hepsinin birden ordu ile nispetlerini kesmek istiyoruz ve onun için de bu kanunu yapın dediler.

Dr. Fikret Bey (Kozan) — Maaş veriyorsunuz.

Recep Bey (Devamla) — Müsaade buyurunuz, rica ederim efendim. Elbet maaş vereceğiz. (Gürültüler) Müsaade buyurunuz efendim, rica ederim. Efendim, mehakimi askeriyede tebrik etmiş olanlara şamil olmak üzere biz bu maddeyi teklif ettik. Bir zat ki bir mahkemeye gitmiş,

²² -T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 245

²³ -T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 245

orada beraat karan almıştır ve fakat filan zabitin, filân şeyin ihbarı üzerine bu zabitin kuvayı inzibatiye ye veya buna müşabih teşkilâta giren vesaire vesaire gibi zevatın lisanı kanundan kendilerini kurtarmış oldukları için, başka bir lisanı kanun ile hiç olmazsa bundan sonra vücuda gelecek millî ordu içerisinde hizmet etmemelerim teminen bu madde vücuda getirilmiştir. Bazı arkadaşlar buyuruyorlar ki, bunların içerisinde **Kızıl Hançerciler, Halaskar zabitan grubu mensupları** ve şu veya bu nam altında teşekkül ederek bu memlekete zarar ıka etmiş veya tahribat yapmış olanlardan eski teşkilât adamları vardır. Efendiler, yenil doğan yeni Türkiye Devleti kendisine karşı ıka ermemiş olanlara ceza tertip eder.²⁴

Ağaoğlu Ahmet Bey(Kars) — Hiçbir zaman.

Recep Bey(Devamla) — Müsaade buyurun. Herhangi bir **Kızıl Hançer, Halaskâran cemiyetine** «irdiğinden dolayı değil, Anadolu'da bu hadisat, bu muazzam muharebat cereyan ederken, buraya gelmemiş ve gelmemiş olduktan başka da, şu veya bu suretle bugünkü teşkilâta fenalık etmiş olanlara karşı silâhı cezasını istimal eder. Vaktiyle herhangi bir tesir altında, Kızıl Hançer namı altındaki teşkilâta girmiş olan bir adam, eğer bu sefer bu cidali millî devam ederken, bizim bu vazifemiz ve vatanı ifa etmişse, o adamın o teşkilâta nispeti merbuttur diye o adamı tecziye etmek katiyen doğru değildir. Binaenaleyh efendiler; zatı cürüm, vaktiyle şu veya bu cemiyete intisap ettiğinden dolayı değil, burada cereyan etmiş olan bu davaya iştirak etmemiş olduğundan dolayı tertip ediliyor. cürümü irtikâp edenler, aynı zamanda Kızıl Hançercilerden vesairelerden iseler o cezanın, onun hakkında tatbik edilmesi lâzımdır. Fakat zatı cürüm vaktiyle şuna ve buna mensup olduğundan dolayı değil... Efendiler, şunu da arz edeyim ki; ordunun içinde bir cüzü naçiz olarak hizmet etmiş ve orada nizam ve •intizamı bütün kemaliyle tatbikesai olmuş naçiz 'bir arkadaşınız sıfatıyla arz edeyim ki, vaktiyle vuku bulmuş olan zabitan teşkilâtları, askerî teşkilâtı kâmil nizam ve intizamı memleketi; binaenaleyh arz eylerim. Fakat o telâkkiden dolayı, bugün hadis olan 'bu vaziyetten dolayı o cezayı tertip ederken, o telâkkiyi hiçbir vakit buna alet etmemeliyim. Cürüm, kuvayı inzibatiyeye girmiş olmaktır, şu veya teşkilâta girmektir. Bu işlere bigâne kalmakla iktifa edenler, bir fenalık etmiş almazlar. İşte fenalık etmiş olanlar, herhangi bir vasıtai kanunla tecziye için makamı aidine sevk edilmiş ve bunların içerisinde, bir kısmı mühimleri cezayı layıklarını görmüş olup, geri kalan herhangi bir usule veyahut şu veyahut bu merasime ve usulü cezaiyeyc ve muhakemata ait noksandan dolayı veyahut böyle demeyelim, maznunen kuvayı inzibatiyeye mensuptur diye iştirilmiş te, mahkemeye gittiği Vakitte beraat etmiş olanların biz bugün millî ordudaki nispeti askeriyelerini usulü kanunî ile kat etmekle iktifa etmek istiyoruz efendim. Fakat Heyeti Cclile, bu hususta benim arz ettiğim gibi, Encümenin bu noktai nazarında fazla bir şefkat görür, fazla bir itidal fazla bir nüvaziş görür ve bu hissi şefkati tahtie ederse, biz buna teşkilâta girmiş olanları bacaklarından asınız, biz de onları bacaklarından asarız. Sizin encümeniniz olmak sıfatıyla bizim 'kanaatimize muvafık gelen herhangi cihet ise, huzuru celilenizde onları müdafaa etmekle uğraşıyoruz efendim. Bu maddenin ruhu, arz ettiğim esas, lisanı kanunla kısacık ifade eden bir şekilden ibaredir. Esas mesele ise arz ettiğim husustan mülhemdir. Müzakeratın esnayı cereyanında tabii noksan olan bazı noktalarda bizi ikaz edersiniz. Noksanlar ve sair kusurlar bulursanız ihtar edersiniz. Bizim bu esas fikirlerimize tevafuk edenleri tabi atıyla kabul ederiz, ilhak ederiz. Fakat esas fikirlerimize muarriz ve esasların bu suretle kalmasında ısrar ediyoruz ve handeniz' rüfekayı muhteremeye terki mevki ediyorum.²⁵

Saip Bey (Kozan) — Efendim, esasen 'bu gibi zabitanı Divanı Harbe vermeye lüzum yoktur. Çünkü bunlar İngilizlerden maaş almışlardır ve bunların maaş cetveli vardır. Bu maaş listelerine

²⁴ -T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 246

²⁵ - T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 245

göre bunların miktarı nedir, cetvelde var mıdır ve bunlar kimlerdir? Yani bu Müdafaa-i Milliyece tatbik edilmiş midir?²⁶

Recep Bey (Devamla) — Anlamadım سوالınızın ruhunu. Bir daha lütfen söyleyiniz.

Saip Bey (Kozan) — Bunlar Divanı Harbe gitmişler. Tecziye edilenler zaten çıkarılacak. Tecziye edilmeyenler kalacak, bunlar tekaüt edilecek. Esasen 'bunların Divanı Harabe gitmelerine lüzum yoktur; yani bunlar İngilizlerden maaş almışlardır ve "bunların maaş cetveli vardır ve bu cetvellere nazaran tetkik' edilirse 'bunların kim olduğu meydana çıkar. Yani Divanı Harbin kararına göre bunlara bir hüküm verilirse olmaz.

Recep Bey (Devamla) — Efendim; Saip Beyefendinin sordukları bu سوالın cevabını vermek ve bunun adli prensibe tevafuk etmesi için bir adliye mütehassısı lâzımdır. Bir cürüm irtikâp ettiğine dair ortada açık saçık bir takım delâil varsa, o delâil o adamı mahkûm etmeye kâfidir.²⁷

Saip bey (Kozan) — Tecziye etmiyoruz, o adamı maaşsız olarak çıkarmak istiyoruz.

Recep Bey (Devamla) — Cürümün cinsine, nevine göre bu da yine bir cezadır.

Saip Bey (Kozan) — 30 sene hizmet etmiş olan insana yine aynı tekaüt maaşı veriliyor.

Recep Bey (Devamla) — Bu سوال ise başkadır. Cevabını arz ettim. Müzakere ise terki mevki ediyorum. Arzu eden buyursun.

Süleyman Sırrı Bey (Bozok) — Efendim: bu harekâtı milliyeye aleyhtar olan zabitanı muhakeme için teşkil edilen Divanı Harbi kim teşkil etmiştir?

Recep Bey (Devamla) — Onu Müdafaa-i Milliye Vekili...

Kâzım Paşa (Müdafaa-i Milliye Vekili) (Karesi) — Bir Adapazarı'nda ve bir de İzmir'de olmak üzere iki zabitan Divanı Harbi teşkil ettik.²⁸

Kâzım Paşa (Müdafaa-i Milliye Vekili) (Karesi) — Efendim bu üçüncü madenin nihayetindeki cümle hakkında bazı arkadaşlar itiraz serdetteler. Malumu âlileri olduğu üzere, Yemen'deki kıtaatımız çekildiği zaman umumiyetle esir olmuşlardır. Bazı zabitan esareti kabul ederek orada kalmışlardır. Bu zahiren kendi arzuları ile olmuş bir keyfiyet gibi gözükür. Fakat hakikatte esir olmamak ve kaydı esarete girmemek için orada İmam vesaire ile teşriki mesai ederek, harp üzerinde tesir yapabilmek ve düşmana zarar vermek için kalmışlardır. Bir kısmı da İmam tarafından bir senet, yani rehine makamında alıkonulmuştur. Maiamımız olduğu üzere İmama tahsisat falan vermiyorduk. Aramızda bir takım taahhüdât vardır. Şayet bunlar yapılmazsa diye ona mukabil bu zabitanı esir 'bulundurmak suretiyle orada alıkonulmuşlardır. Velhasıl orada 'kalanlardan bir kısmı ihtimal ki buranın istikbalinden ümit kesmiş ve burada evlenir kalırım demiş. Yani Yemen'de bulunanları üç kısma ayırabiliriz. Bir kere bu günkü vaziyete göre Yemen'de kalmış olanların içerisinde Arnavut, Arap ve Sübyeliler vardır. Binaenaleyh muhtelif milletlere mensup olanlar var demektir. Biz işi tabii kendi hududu millimiz dâhilinde olanlara, Türkiyeli olanlara hasrettirmek istiyoruz. Hududu millimizden hariç bulunanlar kendi

²⁶-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 245-246

²⁷-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s.246

²⁸-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s.247

memleketlerine avdet edebilirler ve orada iş bulurlar. Fakat bu memleketin evladından olup da orada bir mecburiyet tahtında kalanlar bu memlekete geldikleri zaman, uzun müddet memlekette ve ordudan ayrılmışlardır diye, bunlara kanunen lâzım gelen ceza muamelesini yapmayalım. Fakat şurada bir nokta vardır. Eğer orada cezaen alıkonulmuş ve İmamın rızası tahsil olunmadan buraya gelememiş olanları tasrih ederek, Rıza Beyin buyurduğu gibi, bu müddet az addedersek o vakit ne olur? Kendi keyfi için orada kalmış bir zabıt bulunur. Bu orada bir müddet hizmet eder. Vaktaki canı sıkılır, oradan bir kâğıt alarak beni burada cebren alıkoydular diye gelir. Biz de onu almağa mecbur kalırız. Fakat böyle muayyen bir müddet koyarsak orada bulunan Türkiyeli zabitan altı ay zarfında gelmezlerse nispeti askeriyesini kat ederiz, dersek o zaman bunu sui istimal ederek buraya gelmek isteyenlerin arzularına set çekilmiş olur. Fakat İmam tarafından alıkonularak buraya gelemeyenler buraya resmen müracaat ederler, Hükümet bunun hakkında teşebbüsatta bulunur. Bütün bu muamelâtta sonra hükümetin teşebbüsatı müsmir olmazsa orada kalırsa, nispeti askeriyesi kat edilmiş olur. Buraya bilâhare gelir. Meclisi âli daima münakittir, müsmirdir. Böyle şahıslar için Meclis af yanabilir. Bunlar hakkında hususi af kanunu yapılır. Zinaenaleyh bendenizce böyle orada cebren bırakılan bir iki kişinin mağduriyeti düşünülerek maddenin böyle geniş bırakılması muvafık değildir. Çünkü sonra herkes orada kalır, sonra sıkışıklar buraya gelirler. Her halde bu müddet muvafıktır. Pek müstesna olarak mağdur kalacak olan her hangi birisi için ayrıca muamele yapılabilir.

Vehbi Bey (Karesi) — Efendim birinci maddenin bir kısmı burada mündemiçtir. Yalnız paşa hazretleri beyanlarında bir şeye iliştiler. Fakat bu hususta madde sakittir. Tasrih etmek icap eder. Osmanlı İmparatorluğu beynelmileldi, falan yerde bir kıtamız vardı. Bilâhare o kıtalarda kalanlardan birisi buraya gelir oturur, memurumuz olur, Nazırımız olur, sonrada kalkar gider, falan yerin Nazırı olur. Orada da sıkışır, gelir bizden tekaüt maaşı alır. Şimdi de bunu bu maddede müphem bırakacak olursak, gelecek zabitanın Türkiyeli olduğunu tasrih etmezsek, falan yerli zabıt orduya mensuptur diyerek gelip bizden maaş isteyecek, vazife isteyecek. Onun için buraya berri, bahrî, havaî, jandarma sınıflarına mensup Türkiyeli muvazzaf mütekait ve ihtiyat ümera ve zabitan demeli ve herhalde Türkiyeli olduğu tasrih edilmelidir.²⁹

Süleyman Sırrı Bey (Bozok) — Efendim, bendenizin bu maddeden anladığım, memleketten hudut milli haricinde kalan ve orduda istihdam edilen ümera ve zabitanı memleketlerine gidip gitmemekte muhtar bırakıyoruz. Mademki vatanın en felaketli devirlerinde de harekâtı milliyeye iştirak etmiş, memlekete kanıyla, canıyla iştirak etmiş bir zabiti serbest bıraktırmayıp da bu Arnavut'tur, Arap'tır diye kapı dışarı atmak doğru değildir. Bu memlekette şimdiye kadar Türkoğlu Türk olarak tanınmış olduğu halde, memleketi felâkete sürüklemiş, kana boğmuş olan Çapanoğullarını tecziye eden ve onları ıslah eden şimdiki dışarı atmak istediğimiz kimselerdir. Binaenaleyh bunların hizmetini takdir etmek ve kendilerine gitmek istemediği halde gitmeye icbar etmek Meclisi Âlinin şiarı merhametiyle kabili telif değildir. Bendeniz geçen gün bir mektup aldım. Tanımadığım bir ihtiyat zabiti şahsını da ismini de bilmiyorum. Diyor ki; ben Basralıyım, memleketim işgale maruz kaldığından orada kalmak zilletini kabul etmedim geldim. İhtiyat zabıt mektebine girdim, zabıt olarak çıktım. Bütün safahatı harbe iştirak ettim. Para aldım; hizmetim takdir edildi, terfi ettim, takdirname aldım. Bugün ihtiyat zabıt olmam dolayısıyla ordunun terhisyiz ben de terhis edildim. En adi bir memuriyet kabul etmek istedim, nereye müracaat etmek istedimse kovdular. Kanımla; canımla bu memleketin selâmetine ve zaferin istihsaline gayret ettiğim halde benim böyle sürünmem muvafık değildir zannındayım. Beni kemafissabık orduya alınmaklığım ne ise onu temin etmek için delâlet ediniz. Çünkü benim kanım ordu ile beraber akar, diyor. Binaenaleyh böyle zaferi milliyeye hizmet etmiş olanlar

²⁹-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 22 Eylül 1339 (1923), II, s.262

ve memlekete kanıyla, canıyla burada kalmak isteyenleri çıkarmak doğru değildir. Binaenaleyh maddenin şekli hazırı muvafıktır. Aynen kabulünü bendeniz de istirham ediyorum.³⁰

Mustafa Bey (Çorum) — Efendiler, bendenizin sözüm galiba yanlış anlaşıldı. Evvelâ bendeniz şunu arz edeyim ki ben de bu memleketin veya hususi mesail umumiyesini anlamış bir adamım takdime hacet yok amma söylemiş oldum. Ben Şam'da bulunuyordum 1319 senesinde nefyedilmiştim. Orada pek muhterem ve pek yüksek diye tanınan erkânı harelerden bir Arap cemiyeti vardı. Bunlar altı zat idi bu altı zatın cemiyet teşkil ettiğini; Beyler ne ise. Bunların içerisinde bunlar altı zattı. Bunların cemiyet teşkil ettiklerini ben sezdim ve kendilerine dedim ki, siz bir cemiyet teşkil ediyorsunuz ve bunu da bir cemiyeti hayriye diye herkese ilân ediyorsunuz. Acaba bu cemiyeti hayriyenin istilzam ettiği evsaf ne ise, ben de o cemiyete girmek arzusundayım. O evsafı ben de haiz değil miyim? Lütfen beni de o cemiyete dâhil etmez misiniz deyince, tabii dahil etmediler. Sonra yine 1319 senesinde ismini söylerim; kendisi 1319 senesi mezunlarından tıbbiyelidir, Mektebi Tıbbiye-i Askeriyedendir. Elbistanlıdır. İsmi söylemiyorum. Kendisine samimiyetle teklif ediyorum. Bana kendisi diyor ki maalesef Mustafa Çünkü Mektebi Tıbbiye-i Askeriyede samimilik meselesi gayet büyük ruhi meseledir. Diyor ki, maalesef ben Arnavut istiklâl Cemiyeti azasındayım. Binaenaleyh bu cemiyete iştirak etmek mecburiyetindeyim. Efendiler, Balkan harbinde bizi idam ediyorlardı. Altı Türk zabitanın isimlerini size söyleyeyim. Bendeniz Şam'da bulunuyordum. Hürriyet ilân ediliyor, bütün Arap zabitanı geliyor diyorlar ki burası Arap memleketidir. Polis Müdürü Türk'tür çıkacaktır diyor. Sonra efendim İttihat Terakki Cemiyetinden diyerek değil ya, bunlar Türk'tür diyerek, hepsi Türk'tür bunları ihraç ederek yerlerine Araplar girecektir. Bizim arkadaşlardan Şam'da bulunanlar belki haberdardır. (Sadede geliniz sesleri) Müsaade buyurunuz, biz derken bir kulûbe şey ettik. Dediler ki biz cemiyetten ne istersiniz yahut biz heyeti merkeziye ye girmek istiyoruz dedim. Hepsini bize şahsan yer yer söyleyeyim dedim, sokmadılar. Hem girmek isteyen efendiler kimlerdir bilir misiniz? Şam Bank Osmani Müdürü Mösyö Şavil, yani Hristiyan. Araplıkta Hristiyanlık şeysi yokmuş. Efendiler, o Hristiyan'ı kabul ediyorlar da bendenizi kabul etmiyorlar. Ha sonra Fuat Beyefendi bir şey söylediler, bendeniz memleketin içinde hizmet etmiş, en çok kan dökmüş olanları kast etmiyorum. Kanun onlar için yapılamaz, onlar müstesnadır. Kanunlar umum için yapılır. Binaenaleyh onlara ben şey tahsis etmiyorum. Tabii efendiler ayrıdır, onlar her zaman. İçimizde dâhildir. Fakat böyle bir kanun ile ekseriyeti Türk olan ve Türk unsuru ile memleketin en felaketli zamanında Türklükten başka Türk olmayanların dâhil kalması ben bunu anlamadım. Efendiler, mütareke zamanında gözümle gördüm ve şahitlerim de vardır. Efendiler öyle şey olmuştur ki o zavallı Türk'ten başkası, hepsi de birer tarafa gitmişlerdir. Ben şuyum, ben falanım demiş çekilmiştir. Çünkü ben Türküm, halen Türkün içerisinde öleceğim demiştir. Şahsım için demiyorum. Türklük namına söylüyorum. Binaenaleyh çok rica ederim, bu mesele yalnız Müdafaa-i Milliye meselesi değildir. Heyeti Vekile meselesidir. Memlekette umumi bir tasfiye yapınız. Yani umumi bir tasfiye yaparken bunu hiçbir zaman nazarı itibara almayalım ve umumî tasfiyeye tabi tutarken, bizim kendimizden olan, yani mağduriyetleri mesbuk olan kimseleri düşünelim. Nazarı dikkatinizi celp ederim. Bu maddeikanuniyeyi kabul etmeyelim. Bence bu madde kanuniye doğru değildir. Bunu tay etmek lâzımdır. Efendiler başka bir kanun gelmek lâzımdır.³¹

Samih Rifat Bey (Biga) — Efendiler bu kanun münasebetiyle cereyan eden münakaşa, bugün memleketin hayatı mesailinden birine temas ediyor. Geçen seneden ve daha evvelki senelerden beri cereyan eden birçok münakaşa arasında öyle fikir cereyanları husule gelmişti ki memlekette Türk namını Türk vasfı mütemayizini ihraz edebilecek olanların, ancak Türkiye'de

³⁰-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 22 Eylül 1339 (1923), II, s.272

³¹-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 22 Eylül 1339 (1923), II, s.273

doğmuş olanlara inhisar etmesi âdeta bir Kanunu Medeni ve kanunu ilmi halini almış oluyordu. Efendiler Türk, asaleti ırkiyesi kablettarih zamanlara dokunan vasi bir millettir. Türk, aksayı şarktan Baltık'a kadar asırlarca hâkim olmuş bir millettir. Efendiler, hududu millimiz dediğimiz zaman Anadolu'nun şu veya bu noktasını değil, kablelmiat üçüncü asra kadar bütün Asya üzerine yayılmış olan Türklerin hududu göz önüne getirmek lâzımdır. Bundan emin olmalısınız ki efendiler, bugün gayri Türk addettiğimiz Avrupa'yı merkezî akvamından birçoğunun damarlarında cevelan eden kan, Türk kanıdır. Osmanlılar oralara gittikleri zaman Avrupa'yı merkeziye gittikleri zaman yalnız din siyasetini ele almakla bir hata ettiler. Eğer onlar on sekizinci asrın doğurduğu milliyet cereyanı, yirminci asrın anladığı ve his ettiği Türk ruhu. o zaman anlaşılmış olsa idi bugün Macarlar, Finler, Boşnaklar hepsi biz Türk'üz diye bağıracaktı. Bunlar filhakika Türk'tür ve damarlarının içinde bizim babalarımızın kanı cereyan etmektedir.³²

Efendiler biz bu adamları ancak Türkiye'nin mahdud huduttan içinde doğmamış oldukları için, gayri Türk addedersek yalnız bugün için değil, istikbal için de pek çok şey gaip etmiş olacağız. Biz Türk lisanını söyleyen Türklüğü ve Türk şirini terennüm eden Türklük ruhunu gösteren, Türk olan ve «Ben Türküm» diyen insanları da içimize almalıyız. Diğer milletler kendi mahdudiyetleri içinde böyle yaparak yabancı milletleri bile içlerine almaktadırlar. Biz öyle değil. Zaten gaip etmiş olduğumuz anasın içimize almak için göstereceğimiz teşebbüste böyle mahdud fikirlere inkıyat ederek, kendimizi daraltırsak atide, istikbalde çok zararlar ve zayıata uğradığımızı göreceğiz. Efendiler; bilmeliyiz ki Türk birçok akvamın babasıdır. Türk, Avrupa'ya yayılmıştır. Türk asırlarca Asya'ya hâkim olmuştur. Her yerde Türk vardır. Bir an için bir hata yapmış ise sureti kafiye Türk'lükten ihraç etmek doğru değildir. Dünyanın her tarafında doğan, Türk vardır. Dünyanın her tarafında Türk olduğunu iddia edenler Türk'türler. Boşnaklar, Macarlar Türk'tür. Arnavutların içerisinde Türk vardır. Bulgaristan'da da Türk vardır. Araplar içinde dahi Türkler vardır. Irak'ta Bayatiler vardır. Oğuz kabileleri vardır. Onlar oralarda yaşamaktadırlar. Hulâsa her yerde vardır. Tarihi gözümüzün önüne getirecek olursak, Oğuzların yani Türklerin kablelmiat zamanlarda birçok temevvüçlerle Asya'dan gelip Avrupa'yı istilâ ettiklerini görürüz. Bu adamlar ne oldular? Mahvı perişan mı oldular? Yakın zamana kadar Litvanya'da yüz binlerce Türk vardı bugün ne oldular? Niçin onların isimleri bile anılmıyor? Onları temsil etmeye çalışan yabancı düşmanlarımız vardır. Biz kendi mallarımızı kendi evlatlarımızı yabancı ellere verecek değiliz. Biz tetkikatı ilmiyemizde, lisan tetkikatında, milliyet tetkikatında, din tetkikatında, ırk tetkikatında, Meclisi Millimizde Türkleri arayacağız. Bunları Türklük haricine çıkarmayacağız. Daralmayacağız. Bunları ordumuz haricine çıkarmayacağız ve Türk diye kabul edeceğiz. Çünkü Türklük çok vasidir efendiler.³³

Vehbi Bey (Karesi) — Efendim, bu divanı harplerde İstanbul'da bulunanların da bulunması muhtemeldir. Eğer polis sarhoşluk yaparsa sarhoşa dokunmaz. Binaenaleyh bu maddeyi tasrih etsek ve bidayetten beri Müdafaa-i Milliyeye iştirak etmişlerden mürekkep bir heyet desek daha iyi olur.

Kâzım Paşa (Müdafaa-i Milliye Vekili (Karesi) — Efendim Vehbi Beyefendinin sualine cevab vereceğim. İstanbul'u biz işgal eder etmez İstanbul'daki zabitanın vaziyetlerini tespit için orada bir heyet teşkil ettik ve bunların bütün zabitanı yekdiğerlerine iltimas yapmasınlar düşüncesi

³²-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 22 Eylül 1339 (1923), II, s.276

³³-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 22 Eylül 1339 (1923), II, s.273

ile Anadolu'ya gönderdik. Heyeti tahkikiye hep Anadolu'dan gönderilen zabitanın müteşekkildir ve bunların İstanbul'da muhakemeleri belki bazı tesirler tahtında iyi olmaz diye divanı harpleri Adapazarı'na ve İzmir'e naklettik. Yani İzmir'de erkân Adapazarı'nda ümera Divanı harpleri tesis ettik. Bu divanı harpler Anadolu'da bulunan zabitanın teşkil olunmuştur. İstanbul'da bulunan zabitanın hiç birisi bu divanı harplere dâhil olmamıştır. Divanı harpler ve İstanbul'a göndermiş olduğumuz heyet bunları tasnif etti ve divanı harbe tevdiî lâzım gelenleri tevdiî lâzımdır denildi. Tahkikat neticesinde divanı harbe tevdiine lüzum görülenler Adapazarı'na geldiler. Orada muhakeme oldular, divanı harp bir kısmını tecziye etti, bir kısmını tebrik etti. Tutmuş olduğumuz esas ve Müdafaa-i Milliye'nin de divanı harplere vermiş olduğu talimatta **İngiliz muhibleri, Nigehban** gibi cemiyetlere giren ve kuvayı milliye aleyhinde münferiden veya müştereken harekette bulunanlar asi addolunur ve asiler hakkında ceza kanunnamesi hangi cezayı gösteriyorsa o cezayı veriniz dedik. Divanı harpler bu esas üzerine, yani asi addederek bu cezayı tespit etti.³⁴ Bunlara tatbik etmek istediği cezayı; mesela bazılarını on sene verdi. Fakat bazılarını da isyanın sabit olması için lâzım gelen vesaik vardır. Belki bunlara desteres olunamadı. Böyleleri mahkûm etmedi. Ceza kanunumuzda bunlara **Kuvayı inzibatiye** ye giren, isyan eden, verilen emre itaat etmeyen denildi. Divanı harplerce bazı mazeretler muteber olur ve ceza görmez. İşte böyle ceza görmeyenler vardır. Fakat bunlar **kuvayı inzibatiyeye** girmiş olduğu için asi derecesindedir. Bunlar vakti seferde asılır. Şimdi bunlar ceza görmemişler. Fakat kuvayı inzibatiyeye girmişlerdir. Tabii böyle ordu ve kuvayı milliye aleyhinde bulunmuş olanlar tabii orduya da giremezler. Bunları ne yapalım? Tekaüt mü edelim? Nispeti askeriyelerini mi kat edelim? Yoksa ne suretle tecziye edelim. Meclisi Âli evvelki içtimasında bunların tekaütlüklerini zayıf gördü. Yani divanı harpte ceza görmeyenlerin tekaütlüğünü zayıf gördü ve nispeti askeriyelerinin kat edilmesi fikrini izhar eyledi. Nazarı dikkate alınması teklif edilen takrirler de bunu müeyyettir. Encümen bu nazarı dikkate alınan takrirlerdeki esas üzerine yeni bir tadil yaparak Meclisi Âliye getirdi. Bunkaki esas şimdi bu gibi cemiyetlere girmiş olan zevat divanı harplerde gerek mahkûm edilmiş ve gerek beraat etmiş olsun, bunların 'hepsinin isimlerini alacağız ve bir heyet teşkil edeceğiz bu heyeti mahsusaya vekâlet şüphesiz ki daha şiddetli hareket etsin diye değil şüphesiz daha müddetkik zevattan mürekkep olsun diye bir heyet teşkil edecektir. Bu heyet tetkikatını yapacaktır ve bunların içerisinde bu gibi cemiyetlere girmiş olanları tespit edecektir. Eğer Meclisi Âli şimdi bunların nispeti askeriyelerinin katını kabul edecek olursa o heyetin vermiş olduğu karar mucibince Müdafaa-i Milliye Vekâleti bunların nispeti askeriyelerini kat edecektir. Yok, Meclisi Âli bunların divanı harpte muhakeme olsunlar da bu muhakeme neticesinde nispeti askeriyeleri kat olunsun derse, zaten divanı harp olunmuşlardır. Daha ağır cezalarla tecziye olunmak, idam edilmek üzere divanı harpte muhakeme olunmuşlardır. Bendenizce bu nispeti askeriyelerinin katı cezası kâfidir. Hatta ağırdır. Bu ceza.³⁵

Kâzım Paşa (Müdafaa-i Milliye Vekili) (Karesi) — Efendim, zemini müzakere değişmiştir. Mamafih biraz Meclisi Âliyi tenvir etmek için Halit Beyefendinin buyurduğu mesail hakkında Meclisi Âliye arzı malûmat edeceğim. Tabii Vekâlet; elindeki kuyudata istinat eder ve o kuyudata istinaden Meclisi Âlinize arzı malûmat ediyorum. Diyorlar ki: «Bilmem ne dereceye kadar doğrudur» Bendeniz diyorum ki, elimizdeki kuyudata nazaran, 3 200 kadar zabıt ve 1 600 kadar kâtip, müşavir vesaire vesaire fazladır ve bunların elimizde esamisi vardır. Filân efendi, filân efendi fazladır. Lalettayin, keyfi atılmış bir rakam değildir ve bunlar İstanbul işgal edildikten sonra fazladır. Neye nazaran fazladır? 1340 senesindeki hazarı kadroya nazaran fazladır. Seferber kadroya nazaran fazla olmayabilir. Kadrolar geniştir, oradan doldurulabilir. 1340 kadrosu, Beyefendinin buyurdıkları gibi şey değildir. Yani bu zabitanı aldıktan sonra

³⁴-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV, s. 289

³⁵-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları 24 Eylül 1339 (1923), IV, s. 289

münhal kalacak derecede geniş değildir. Fırkaların hemen nısfını kadrosuz bırakıyoruz. Mevcut fırkalardan hemen nısfının zabiti, kalacak fırkalara gidecektir. Diğer teşkilât kâmilten lâğvolunuyor. Daha birçok teşkilât lâğvolunacaktır. Bu suretle ordumuzun miktarından fazla olarak arz ettiğim gibi, bazı fırkaları lâğvediyoruz ve bu suretle ordumuzun kadrosunun muhtaç olduğu zabitanın arz ettiğim miktarda zabıt kalıyor. Bunun 800 kadarı binbaşdır. Büyük rütbelerde, erkânda fazla yoktur, noksan vardır. Miralaylar da fazladır, fakat çoğu erkân makamında olduğu için o da telâfi ediliyor, fazla değildir. Mecmuu **2 300** kadar fazla vardı. **Bunların 1 200 kadarını eldeki kanunlarımız** üzere tekaüde sevk ettim. Sicil vesaire esaslar dairesinde tekaüt ettik. Yüzbaşılardan epeyce fazla vardır. Mülâzımı evvellerden çok fazlamız yoktur. Mülâzımı sânilerden de çok fazlamız yoktur. Mamafih kadromuza kâfi gelir. İstanbul'daki zabitanın Anadolu'daki zabitanı tercihi noktasını ifade buyurdular.³⁶

Anadolu'daki zabitanı ehliyet cihetiyle tercihini beyan buyurdular. Anadolu'daki zabitanın hepsine bir vazife vermişiz. Kimisine geride vazife, kimisine ileride vazife vermişizdir. Harp zamanında kıta başında kıtasını sevk ve idareye kabiliyetli olduğuna kıta kumandanları tarafından sicil gönderilmeyenleri geride tavgiz etmemişizdir, onları tekaüt etmişizdir. Geride müstahdem olanlardan harbin devamı esnasında terfi sırası gelip de sicilleri müsait olmayanları, yani kıtada kumanda ehli olduğuna dair sicil almayanları hiç bir zaman terfi ettirmemişizdir ve bunlar terfi sırası geldiği zaman kıtaya gönderilir ve kıtada staj gördükten sonra muvafık sicil alırsa o vakit terfi eder. Aynı zamanda terfi sırası gelen ve bu şeyden sonra, yani taarruzdan sonra kıtaata gönderilen zabitan terfi için değil, staj için gönderilmiştir. Yerini kapamak için değil, terfi senesi gelmiştir, terfi edilecektir. Ehliyeti varsa terfi edilecektir ve malûmunuz olduğu veçhile, bir zabitan terfi edebilmesi için geride bulunması terfiine manidir. Bir zabitan geride terfi lâzım gelirse cepheye gider, cephe kumandanından müselsel bir sicil alır, terfi lâzım görülür, ondan sonra kadro müsait ise o zaman terfi edebilir. Biz ehliyetsiz zabiti, yani tabur yapacak ve sicilinde sarahat olmayan bir zabiti tabur kumandanı yapamayız ve tabur kumandanlığı yapmasına imkân yoktur 1 ve şimdiki kadromuza göre, 340'ı düşündüğümüze göre tabur kumandanlığı yapamayacak olanları değil, terfi ettirmek ve ona kıta vermek, tekaüt dahi edeceğiz. Binaenaleyh Anadolu'da bulunan zabitanın kıta sevk ve idaresine kabiliyetsiz olanlarına vazife vermek gayri kabildir. Binaenaleyh Halit Beyefendinin endişesi varit değildir. Burada, İstanbul'da olanların *ordumuzun kadrosu dâhiline alınacak olanlar, Kuvayı İnzibatiye vesaire gibi şaibeden azade olanları kadromuz dâhilinde, ihtiyaç nispetinde alınanlar için burada bir madde vardır ve teklif edilmiştir*. Onların hiç bir kusuru yoktur. Onları müsait kadromuz dâhiline alabileceğiz. Onların da kıdemlerinden | tenzil etmek suretiyle Anadolu'da mücadeleye iştirak etmiş olanlarla bir fark koymaktayız. O madde gelecektir. Fakat hiçbir zaman Anadolu'daki ehliyetsiz zabitanı kıta başına koymak fikri varit değildir ve hiçbir zaman bu muamele cereyan etmemiştir.³⁷

Görüşmeler ve verilen çeşitli tekliflerden sonra, aşağıda verilen Mücadelei Milliyec iştirak etmeyen ve hududu milli haricinde kalan erkân ve ümera ve zabıt an ve mensubini askeriye hakkında yapılacak muameleye kanun kabul edilmiştir.

Madde1-İstanbul ve vilâyeti müstahlasla ile Türkiye haricinde kalarak millî mücadeleye iştirak etmeyen berri, bahri, jandarma, havaî sınıflarından muvazzaf, ihtiyat, mütekaît bilumum erkân, ümera ve zabitan ve mensubini askeriye herhangi bir suretle harekâtı milliyec aleyhindeki teşkilâta dâhil oldukları veya münferiden çalıştıkları bir heyeti mahsusa tarafından yeniden

³⁶ -T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları 24 Eylül 1339 (1923), IV, s. 299

³⁷ -T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları 24 Eylül 1339 (1923), IV, s. 300

tetkik ve tahkik neticesinde sabit olanların bir daha hizmeti askeriyede istihdam edilmemek üzere nispeti askeriye katolunur

Madde 2- Millî orduya resmen davet edilip de icabet etmemiş olan ordu mensubinin dahi nispeti askeriye katolunur.

Madde 3-25 Ağustos 1338 tarihine kadar İstanbul'da ve vilayeti mustahsalada kalmış olan berri, bahri, havali ve jandarma sınıflarına mensup erkandan müddeti muayyenei kanuniyesi olan otuz seneyi ve ümera ve zabitan ve memurin ve mensübini askeriyeden 25 seneyi ikmal edenlerin bir defaya mahsus olmak; üzere rızalarına bakılmaksızın tekaütlükleri icra edilir.

Atideki fıkralarda gösterilenler işbu madde ahkâmından müstesnadırlar

a) Türkiye bahriye kadrosunu teşkil etmek üzere 340 bütçesine dahil olacaklar.

b) Erkanı Harbiyei Umumiyesi ve Müdafaa-i Millîye Vekaletlerince ve jandarma mensuplarından Dahiliye Vekâletti ve umum jandarma Kumandanlığınca her hangi bir müessesede tanzim veya her hangi bir mahalde hizmetatı milliyede istihdam edildikleri sabit olanlar ve berili ve bahri mektebi askeriye muallimleri ile idare memurları,

c) 1338 senesi martından sonra esaretten İstanbul'a veya memaliki mustahlasaya avdet edenler.

d) Caizül istihdam oldukları halde kadroların âdemi müsaadesinden dolayı vücutların lüzum olmadığından Anadolu'ya gelmemeleri hakkında kenelerine tebligat ifa olunanlar.

Madde 4- Üçüncü madde zikrolunan müddetleri ikmal etmemiş olanlardan hazarî kadro haricinde kalacak olanlar dahi müddeti hizmetlerine göre tekaüde sevk olunurlar. Bunlardan kadro dâhilinde kalacakların son rütbelerine mahsus terfi kıdemlerinden birer sene tenzil olunacağı gibi orduda bir sene hizmet etmedikçe terfi dahi edemezler.

Madde 5-Türkiye hudutları haricinde kalmış olan bilumum memalikte hizmet kabul ederek veya etmeyerek bilahitihâr kalan veyahut memaliki mezkûreye bilamezuniyet güden veya mezunen, veya tebdili 'hava sureciyle gidip de müddeti mezuniyetlerine tecavüz ettiren berrî, bahrî, havai ve jandarma sınıflarına mensup muvazzaf, müteakait ve ihtiyat erkan, ümera, zabitan ve memurin ve mensuplarına; askeriye'nin mezuniyet veya tebdili hava müddetlerinin hitamından itibaren nispeti askeriye kat olunur.

Yemen'in vaziyet; mahsusasından dolayı orada kalmış olan Türkiyeli muvazzaf ve müteakait ve ihtiyat erkan, ümera, zabitan ve memurin ve mensubini askeriyeden Türkiye'ye avdetleri Hükümetçe temin ve kendilerine tebligat icra edildikten sonra dört mah zarfında iltihak edenler, bu madde hükmünden müstesnadırlar. Bu kabil zabitan işbu müddet zarfında esir zabitan hakkındaki ahkâmı kanuniyeye tabi tutulurlar.

Madde 6- Memleketleri hududu milli haricinde kalan ve halen orduyu millide istihdam edilmekte olan berri, bahri ve jandarma sınıflarına mensup muvazzaf, müteakait ve ihtiyat sınıflarına mensup erkan, ümera, zabitan ve memurin ve mensübini askeriyeden memleketlerine iltihak etmek arzu ve talebinde bulunanlar istifa ve tekaüt ve tahdidi sin gibi müddeti muayyenei nizamiyelerinin ikmaline bakılmaksızın ve ileride hiç bir hak talebinde bulunmamak şartıyla 1339 senesi maliyesi nihayetine kadar memleketlerine terhis olunurlar.

Madde 7-Harekâtı milliyenin mebdei fîliyesi İzmir'in tarihi işgali olan 15 Mayıs 1335 ve müntehayî filiyesi olan Lozan muahedesinin Meclisi Millî tarafından tarihi tasdiki olup mezkûr tarihler arasında Anadolu'ya iltihak ederek millî orduda hizmet eden sınıfı muhtelif erkân, ümera, zabitan ve memurin ve mensubini askeriyesine Askeri tekaüt ve istifa Kanununun beşinci maddesi mucibince muamele yapılır.

Madde 8-İşbu kanun tarihi neşrinden muteberdir.

Madde 9-İşbu kanunun icrasına Müdafai Milliye ve Dâhiliye Vekâletleri memurdur.³⁸

Sonuç

Bu kanun bize dört safha göstermektedir. Birincisi: Millî mücadeleye muhalif kalan ve askeri harekâtı muhalif kalan ve harekâtı milliyeye haricinde kalan askerî teşkilât ve İstanbul Hükümeti tarafından yapılan ve harekâtı milliyeye aleyhinde bulunan askerî teşkilât ve İstanbul Hükümeti tarafından vücuda getirilen Kuvvayı inzibatiye teşkilâtı; **İkincisi:** Milli Mücadeleye iştirak etmeyen zabitan. **Üçüncüsü:** Hududu millî haricindeki memleketler ahalisinden olup izinli olarak oralara giden ve müddeti mezuniyetini ve tebdilihava müddetini geçirdiği halde memlekete avdet etmeyenler. **Dördüncüsü de:** Milli orduda müstahdem olan zabitanın hududu millî haricindeki memleketler ahalisinden olup memleketlerine gitmek isteyen zabitan hakkındadır ki bu dört esbap üzerine bu kanun meydana gelmiştir.

İstanbul'da olanların *ordumuzun kadrosu dâhiline alınacak olanlar, Kuvayı İnzibatiye vesaire gibi şaibeden azade olanları kadromuz dâhilinde, ihtiyaç nispetinde alınanlar için burada bir madde vardır ve teklif edilmiştir.* Onların hiç bir kusuru yoktur. Onları müsait kadro dâhiline göreve alınmasına karar verilmiş ancak onların da kıdemlerinden tenzil etmek suretiyle Anadolu'da mücadeleye iştirak etmiş olanlarla bir fark gözetilmiştir.

Yemen'in içinde bulunduğu durumdan dolayı orada kalmış elan Türkiyeli muvazzaf ve mütekait ve ihtiyat erkân, ümera, zabitan ve memurin ve askeri mensuplarının Türkiye'ye avdetleri Hükümetçe temin ve kendilerine tebligat icra edildikten sonra dört ay zarfında iltihak edenler, beşinci madde hükmünden müstesnadırlar. Bu durumda olan zabitan işbu müddet zarfında esir zabitan hakkındaki kanuna tabi tutulurlar.

Yararlanılan Kaynaklar:

- T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 20 Eylül 1339 (1923), IV
- T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları, 22 Eylül 1339 (1923), II
- T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları 24 Eylül 1339 (1923), IV,

³⁸-T. B. M. M. Gizli Celse Zabıtları 24 Eylül 1339 (1923), IV, s. 296-309

AN INVESTIGATION INTO THE RELATIONSHIP BETWEEN TEXTBOOKS AND THE TOPIC, TYPE AND ORGANIZATION OF DISCOURSE**Amin MORADI¹, Prof. Dr. Akbar VALADBİĞİ¹,****Seyyed Muhammad Reza HUSSEİNİ¹**¹Elmi-Karbordi University, Sanandaj, Iran**Abstract**

The purpose of the present study was to investigate the relationship between textbooks and the topic, type and organization of discourse used in Iranian private language institutes in the two parts of reading comprehension and conversation of common EFL textbooks used in Iranian language institutes. Besides, this survey sought to probe the differences between the viewpoints of Iranian EFL teachers and EFL students in private language institutes about the relationship between topic, type and organization of discourse in reading comprehension and conversation parts of common textbooks used in Iranian private language institutes.

Using Chronbach's Alpha and factor analyses the questionnaires were found to have acceptable reliability and validity rates. The results of three qualitative analyses of different reading comprehension and conversation extracts indicated that there were significant relationships between:

- a) topics of discourse and reading comprehension and conversation sections of EFL textbooks,
- b) types of discourse and reading comprehension and conversation parts of EFL textbooks, and
- c) organization of discourse and reading comprehension and conversation of EFL textbooks.

Since the results of this study indicated that there was a significant relationship between the three dimensions of classroom discourse and reading comprehension and conversation sections of EFL textbooks in Iranian language institutes, it seems reasonable to suggest that EFL/ESL teachers try to select and adapt textbooks so as to help learners develop their language skills, especially speaking and reading.

It seems necessary for syllabus designers, materials developers and even EFL teachers to have needs analysis based on students' needs and wants for language learning and prepare or select *EFL textbooks* that fulfill student's needs and their own goals.

Keywords: Topic of Discourse, Type of Discourse, Organization of Discourse, Classroom Discourse, Textbooks, Reading Comprehension, Conversation

**HARİCİYE VEKİLİ FATİN RÜŞTÜ ZORLU İLEMALİYE VEKİLİ HASAN
POLATKAN'IN TAHAKKUK ETTİRİLEN DIŞ YARDIMLARLA ALINAN
İKTİSADİ TEDBİRLERE HAKKINDAKİ BEYANATLARI (1958)**

EXTERNAL ASSISTANT FATİN RUŞTU RECEIVED WITH EXTERNAL AID
ACQUIRED BY HASAN POLATKAN STATEMENT OF ECONOMIC MEASURES (1958)

Prof. Dr. M. Salih MERCAN

Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi

Özet

Savaş sonrası sıkıntılarının giderilmesi ve dış yardımın artması ile Türk ekonomisi dinamik bir döneme girmiştir. İthalat bolluğu ve dış yardım, tarımda makineleşme, bunun etkisiyle ekim sahasının hızla genişletilmesi, iyi ürün yıllarının birbirini kovalaması ve Kore Savaşının yarattığı yüksek dünya konjonktürü yardımıyla ekonomide hızlı bir gelişme başlamıştır. 1950 - 1953 dönemi Türk Ekonomisinde büyük canlılık ve bolluk dönemidir. Elindeki ürün fazlasını ihraç edecek yer bulamayan Türkiye'ye dünyanın belli başlı zahire ambarlarından biri olmaya aday bir ülke olarak bakılmaktadır. Dönemin ilk yıllarında hızla artan yatırımlar, tarımdaki büyük ürün artışı ve dış yardımlarla karşılanıyordu. Milli gelirdeki sıçrayış esas olarak tarımsal üretimden doğmakta idi. Fakat dönemin ortalarına doğru ekilebilir toprakların sınırlarına varılması ile dar boğazlar kendini gösterdi; zorlamalar, enflasyona, gittikçe büyüyen dış ödemeler açığına yol açtı ve sonunda ekonomi dengeden çıktı. Bu yılların ekonomi politikası da önceki dönemlerdekinden değişiktir. İlk yıllarda gerek iç, gerek dış piyasada çok liberal bir tutum gösteren iktisadi politika, darlıkların ve sıkıntıların ortaya çıkması ile gittikçe kontrole doğru sürüklenmiştir.

Gittikçe hızlanan enflasyon ve gerek iç, gerek dış ticarete dar boğazlar karşısında 4 Ağustos 1958 de oldukça geniş bir istikrar politikasına girildi. Paranın dış değeri fiili devalüasyona tabi tutuldu, oldukça büyük ölçüde bir dış yardımla dış ticaret tıkanıklıkları giderildi ve içerde kredi musluklar sıkıldı. Bu dengeye getirme işleminin sonuçları iyice belirmeden 27 Mayıs 1960 ihtilali oldu. Bu dönemde enflasyon durdurulmuş, nispi fiyatlar normale yaklaşmış ve özellikle kredilerle borçlar konusunda bazı karışık hesaplar temizlenmiştir. Fakat bu yıllar önemli çapta iktisadi durgunluk yılları olmuştur.

Bu dönemde, Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, karşılaştığı davaların birincisi, milleti topyekûn çalışma sahalalarına yöneltmek, ikincisi, bunların eline gereken sermayeyi vermek ve istihsalı artırmak için hariçten gereken malzemeyi, fabrikaları, tesisleri getirtmek idi. 8 sene zarfında bu sahalarda büyük başarılar kazanıldı.

1950 yılında 7,5 milyon ton olan hububat istihsalı 1957 senesinde 14,5 milyon tona, pamuk istihsalı 118 bin tondan 145 bin tona çıkarılmış, bakır istihsalı 11 700 tondan 24 700 tona, demir istihsalı 2333 bin tondan 930 bin tona, krom istihsalı 422 bin tondan 833 bin tona, maden kömürü (tuvönan-)4 milyon 360 bin tondan 6 küsur milyon tona, linyit istihsalı 1 milyon 200 bin tondan 3 milyon tona, ham petrol istihsalı 16 bin tondan 305 bin tona çıkarıldığı gibi, yılda 333 bin ton ham petrol tasfiye edecek bir rafineri kurularak 19 vilâyetin petrol ihtiyacının memleket dâhilinde karşılanması ve yılda 200 bin ton kömür tasarrufu temin edilmiştir. Sınai sahada şeker istihsal kapasitesi 119 bin tondan 365 bin tona, çimento istihsalı 395 bin tondan 1 milyon 800 bin tona yükselmiştir. Yapılmakta olan fabrikalarla birlikte istihsal kapasitesi 2 milyar 750 bin tona çıkacaktır. Bütün bunlara diğer sanayi kollarını, yapılan yolları, köprüleri, limanları,

sulama tesislerini, barajları, elektrik santrallerini, nakil şebekelerini ve ticaret filosunda önemli artışları ilâve etmek çalışıldı. Fakat bütün bunlar yapılırken Türkiye ebetteki bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bu zorluklar sırasıyla, Kore krizinin hitamını müteakip ihracatçısı bulunduğumuz mevadı iptidai fiyatlarının dünya piyasalarında kaydettiği daimî sükût Türkiye'nin üç sene üst üste maraz kaldığı kuraklık ve tabii afetler, mevcut bütün zorluklara rağmen başlanmış bulunan enfastrüktür ve sanayileşme gayretlerinin semeresini alabilmek için bu projeleri uzun vadeli krediler yerine orta ve kısa vadeli kredilerle tahakkuk ettirmek mecburiyetinde kalınmış olması ve bu yatırımların rantabilitesinin alınmasına zaman kalmadan taksit vadelerinin hulul etmiş bulunmasıdır.

Türkiye, bütün bu gayretleri sarf ederken, büyük bir diğerkamlık ile ortaya konmuş olan Amerikan yardımından da istifade etmekte idi. öte yandan, Amerika'nın önderliği ve teşebbüsü ile hür dünya camiası tarafından ortaya konulmuş ve bütün müttefiklerimiz ve bilhassa Avrupa iktisadi İş Birliği Teşkilâtına mensup partnerlerimiz tarafından kabul edilmiş olan tesanüt ve yardım prensibi her gün biraz daha faydalı şekilde tatbik sahasına intikal ettirilmekte ve bu suretle hür dünyanın başlıca davalarından biri olan az gelişmiş memleketlerin kalkınması davası hal yoluna girmektedir. Ancak, bu gibi fikirlerin tatbik mevkiine konulması ve gereği gibi randıman vermesi, elbette ki, bir zamana mütevakkıftır. İşte bu sebeptendir ki, maalesef Türkiye'nin sıkıntılı bir devresinde ortaya çıkan ihtiyaçlarına kifayet etkiyen Amerikan yardımı hariç, diğer memleketlerden aldığımız krediler uzun vadeli kredi yerine kısa vadeli olmuştur. Bu şekilde belki 300 milyon dolar aşan krediler elde etmiş olduk ve bunlarla beş, altı tane muazzam baraj, limanları, çimento fabrikaları, şeker fabrikaları, tekstil fabrikaları kurarak, evvelce bütün bir memlekette beş - altı fabrika muazzam eserler diye yâdedilirken, bir tek vilâyette beş altı fabrika yapmak imkânını elde edildi. İşte 1954 ten beri biz bu yardımın gereği gibi olmasına çalışıldı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 3 senelik kuraklığın neticelerini, yardım azlığını, Türk Milletinin fedakârlığıyla telâfi etmeye gayret ediyorlardı. Çünkü bu hükümetler, yolundan dönmek mecburiyeti ve azminde idi. Çünkü biz yarının Türkiye'sini yapmak mecburiyetinde idi. Çünkü biz geri kalmış, az gelişmiş bir memleketin azim ve kudretiyle neler yapabileceğini göstermek ve bunu bilfiil ispat etmek mecburiyetinde idik.

Elbette ki, alınacak kâfi bir yardım Türk Milletinin azmi ile cesareti ile kararı ile ve yapıcı kudreti ile birleştiği anda bu güçlüğü önleyecek bir mahiyet arz edecektir. Çünkü Türk Milleti için eğer bir iştira gücü fazlalığı ortaya çıktı ise bu zevki sefa maksadıyla para sarf etmekten ve krediyi bollaştırmaktan değil, fabrikalar, limanlar, barajlar ve sair tesisler kurmak için para kullanmaktan, Türk işçisine ve çiftçisine verdiği fazla iştira gücünden, yani istihsal kaynaklarını artıracak yatırımların artmasından meydana geldi.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, İktisat Program, Yardım, Üretim

Abstract

With the elimination of post-war problems and the increase of foreign aid, the Turkish economy has entered a dynamic period. With the abundance of imports and foreign aid, mechanization in agriculture, the rapid expansion of the plantation area, the pursuit of good crops and the high world conjuncture created by the Korean War, a rapid development of the economy began. 1950-1953 period is a period of great vitality and abundance in the Turkish economy. El unable to find the place that will export more products to Turkey poised to become one of the world's major granaries are viewed as a country. In the first years of the period, the rapidly increasing investments were met with the increase in agricultural products and foreign aid. The jump in national income was mainly due to agricultural production. However, by reaching the

boundaries of arable land towards the middle of the period, the straits showed itself; the pushes led to inflation, a growing deficit of external payments, and eventually the economy came out of balance. The economic policy of these years is different from the previous periods. In the first years, both domestic and foreign market, which has a very liberal attitude to economic policy, with the emergence of shortages and troubles are increasingly led to control.

On August 4, 1958, a very broad stabilization policy was initiated in response to the accelerating inflation and the bottlenecks in both domestic and foreign trade. The external value of the money was subject to de facto devaluation, foreign trade bottlenecks were eliminated to a great extent by foreign aid and credit taps were squeezed inside. Before the results of this stabilization process became apparent, the 27 May 1960 was in conflict. In this period, inflation was stopped, relative prices approached normal and some mixed accounts were cleared, especially on loans and debts. However, these years have been significant years of economic recession.

During this period, the Government of Turkey, faced the first of the cases, people to direct their full-scale field work, and secondly, they provide the capital required to hand and procurement of externally required materials to increase, factories, was to bring facilities. In 8 years, great successes were achieved in these fields.

Grain production, which was 7.5 million tons in 1950, was increased to 14.5 million tons in 1957, cotton production was increased from 118 thousand tons to 145 thousand tons, copper production from 11 700 tons to 24 700 tons, iron production from 2333 to 930 thousand tons, chrome production from 422 thousand tons. 833 thousand tons, coal (tuvönan-) from 4 million 360 thousand tons to 6 odd million tons, lignite production from 1 million 200 thousand tons to 3 million tons, crude oil production from 16 thousand tons to 305 thousand tons, 333 thousand tons of crude oil A petroleum refinery was established to meet the oil needs of 19 provinces within the country and to save 200 thousand tons of coal annually. Sugar production capacity in industrial area increased from 119 thousand tons to 365 thousand tons and cement production increased from 395 thousand tons to 1 million 800 thousand tons.

Production capacity will increase to 2 billion 750 thousand tons with the factories under construction. In addition to these, other industries, roads, bridges, harbors, irrigation facilities, dams, power plants, transmission networks and significant increases in the commercial fleet were tried to be added. But all of them have encountered some difficulties in Turkey when Ebet. These difficulties are, respectively, the permanent silence Turkey's three consecutive years MaRaZ remain as drought and natural disasters, we found expiry of the Korean crisis subsequent exporter of Mevacor was primitive price recorded on the world market, these projects in order to receive the fruition of infrastructure which has been started despite all existing challenges and industrialization efforts of long-term loans instead of having to accrue with medium and short-term loans, and the installment maturities have been incurred without the time to obtain the profitability of these investments.

Turkey, while all these efforts supplies, which have been demonstrated in a large altruism was to also benefit from American aid. on the other hand, the principle of charity and aid, which has been put forward by the American leadership and initiative and by the free world community and accepted by all our allies and especially the members of the European Economic Cooperation Organization, is transferred to the field of application in a more beneficial way every day and thus free one of the world's major cases, the case of the development of underdeveloped countries is entering the path. However, it is, of course, time-consuming for such ideas to be put into practice and to yield efficiency as necessary. That is why, unfortunately

excluding the effects of American aid to the emerging needs competence in a troubled period of Turkey's credit we receive from other countries were short-term rather than long-term loans. In this way, we have obtained loans exceeding maybe \$ 300 million, and with these five, six huge dams, ports, cement factories, sugar factories, textile factories, five - six factories in a whole country before the monumental five, five or six in a single province of the monumental works of five or six. The factory was able to make. Since 1954 we have tried to make this aid as necessary. The Government of the Republic of Turkey, as a result of three years of drought, lack of help, they endeavor to compensate for the sacrifice of the Turkish nation. Because these governments were obliged and persevered not to get out of their way. Because we were obliged to make tomorrow's Turkey. Because we were obliged to show what a backward, underdeveloped country could do with determination and power and to prove it.

Of course, a sufficient aid to be received will be the nature of the Turkish Nation's determination, courage, decision, and will combine with constructive power to prevent this difficulty. Because for the Turkish Nation, if there is an excess of recruitment power, this pleasure will increase not only from spending money and enriching the credit, but from using money to build factories, ports, dams and other facilities, and increasing the labor force that it gives to Turkish workers and farmers. increased investment.

Keywords: Turkey, Economics Program, Help, Production

Giriş

Türkiye de yaşanan bu iktidar değişimi aynı zamanda önemli boyutta sosyal ve kültürel değişimi de beraberinde getirmiştir. Şehirli ve bürokrasiye yakın CHP uygulamalarına karşı, DP daha kırsala ve köylüye yönelik politikaları ön plana çıkarmıştır. 1950–54 yılları arasında Türkiye de yaşanan ekonomik gelişmeler, özellikle kırsal alanda refah seviyesini arttırmıştır. Bu dönemde Makineli tarıma geçiş teşvik edilmiş, ekilebilir toprakların oranı %60 artmıştır¹⁷. Tarımın ortalama büyüme hızı %13,2'yi bulmuş ve %9,2'lik sınaî büyüme hızını belirgin bir biçimde aşmıştır. Tarım kesiminin milli gelir içindeki payı 1946–47 ortalaması olarak %43,6 iken, 1952-53'de bu oran %44,7'ye çıkmıştır¹⁸. Ayrıca yaşanan diğer bir önemli değişim, ortaya çıkan hızlı nüfus artışı olmuştur. 1940–1945 döneminde nüfus artış hızı %1.702 iken bu oran 1950– 55 döneminde %2,775'e ve 1955–60 döneminde de %2,853'e yükselmiştir¹⁹. Bu nüfus artışında doğum oranının artması kadar, ölüm oranlarının düşmesi de etkili olmuştur.¹

Türkiye'de 1950-1955 yılları arasında liberal kalkınma modeli altında benimsenen politikaların uygulanması neticesinde piyasalarda olumlu gelişmeler kaydedilmiştir. Ancak, 1954 yılında oluşan iç ve dış açıklar bu dönemde yaşanan ekonomik istikrarsızlığın temel nedenleri arasında yer almıştır. Bu durumda IMF tarafından önceki yıllarda talep edilen ve ertelenen önlemlerin uygulanıp uygulanmaması gündeme gelmiştir. 1957 yılında IMF, OECD ve ABD arasında yapılan anlaşmayla vadesi gelen borçların ertelenmesi ve 359 milyon dolarlık yeni bir kredi açılması kararı alınmıştır. Bu anlaşma neticesinde IMF heyetiyle yapılan görüşmeler “1958 İstikrar Tedbirleri” ile sonuçlanmıştır. 1958 yılında uygulanan sıkı para ve maliye politikalarıyla iç tüketimin azaltılması ve devalüasyonla dış açığın azaltılması hedeflenmiştir. Ayrıca IMF, OECD ve ABD ile yapılan anlaşmalarla 600 milyon dolar tutarındaki dış borç ertelenirken, 350 milyon dolarlık yeni bir kredi alınmıştır. Böylece Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk borç konsolidasyonu bu kararlardan sonra Mayıs 1959 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu kapsamda, 1958 yılında yapılması kararlaştırılan devalüasyon neticesinde ihracat

¹-Yusuf Ziya Keskin, Demokrat Parti İktidarı ve günümüze Yansıması, EÜSBED 2012 [V] 1 , s. 116

miktarında artış yaşanmış ve ithalatın daha fazla artması dış ticaret açığının yüzde 70 oranında artmasına neden olmuştur. Bu doğrultuda belirtmek gerekirse IMF'nin ödemeler dengesi sorununu çözmek için geliştirdiği bu uygulamadan olumlu netice alınamamıştır. 1958 istikrar programından sonra oluşan daralma sürecinde yaşanan en önemli gelişmelerden biri de birçok bankanın piyasadan çekilmesi olmuştur. Nitekim 1960-1964 yılları arasında 15 banka faaliyetlerine son vererek tasfiye edilmiş, dolayısıyla bankacılık sektörü yaşanan krizden ciddi şekilde etkilenmiştir. 1958 yılına kadar yaşanan döviz kıtlığı nedeniyle yavaşlayan ekonomi uygulanan istikrar programına rağmen durgunluktan çıkamamış, program içerdiği Ortodoks uygulamalar neticesinde ekonomide daralma yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda da IMF politikalarının ekonomiyi durgunluktan kurtarmada yetersiz kaldığı ve bu politikaların ekonomiyi sadece kısa vadede rahatlatıldığı ortaya çıkmıştır.²

1950 yılından itibaren Türkiye'nin iktisadi gelişmesinde şu esasların uygulanmasına çalışılmıştır.

-Ekonomik sistem içerisinde sermayenin güven içinde çalışabilmesi için özel teşebbüs ile kamu teşebbüsleri uyum içerisinde ve birbirlerini tamamlayıcı şekilde görev yapmalıdır.

- Kesin zorunluluk olmadığı takdirde piyasalara müdahale edilmemelidir. Bu bağlamda devlete düşen en önemli görev, rekabeti ortadan kaldıran veya rekabeti sınırlandıran faktörleri önlemeye çalışmak olmalıdır.

- Devlet elindeki sınırlı kaynakları tarım sektörüne hasretmek yerine, makineleşme başta olmak üzere, kredi koşullarının iyileştirilmesi, kooperatifleşme, örnek çiftliklerin kurulması, bitki ve hayvan ırklarının ıslahı gibi, çiftçinin üretimini artıracak her türlü teşvik ve yardımın yapılması gerekmektedir.

- Nüfusun büyük bir kısmı tarımla geçimini sağladığı için ekonomik kalkınmanın temeli tarım olarak görülmeli, bu yüzden tarımsal ürünlerin maliyetleri düşürülmeli, iç ve dış pazar koşulları geliştirilmelidir.

- Maliye politikalarının temel amacı denk bütçe hazırlamak olmalı, kaynağı ne olursa olsun cari harcamalar borçlanma ile finanse edilmemeli; üretimi artırmak amacıyla uzun vadeli borçlanmaya gidilebilmelidir.

- Yeni vergiler konulmadan da kamu gelirlerinin artırılabilmesi savunulurken, sosyal adaleti gerçekleştirecek bir vergi sistemi kurularak, vergi adaletini sağlamada bireylerin mali gücüne uygun olan vasıtasız vergiler tercih edilmelidir.³

Yine bu dönemde Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, karşılaştığı davaların birincisi, milleti topyekûn çalışma sahalarına yöneltmek, ikincisi, bunların eline gereken sermayeyi vermek ve istihsalı artırmak için hariçten gereken malzemeyi, fabrikaları, tesisleri getirtmek idi. 8 sene zarfında bu sahalarda büyük başarılar kazanıldı. 1950 yılında 7,5 milyon ton olan hububat istihsalı 1957 senesinde 14,5 milyon tona, pamuk istihsalı 118 bin tondan 145 bin tona çıkarılmış, bakır istihsalı 11 700 tondan 24 700 tona, demir istihsalı 2333in tondan 930 bin tona, krom istihsalı 422 bin tondan 833 bin tona, maden kömürü (tuvönan-) 4 milyon 360 bin tondan

²-Erdal Tanas Karagöl-Ahmet Semih Bingöl,Türkiye IMF ilişkilerinde Yeni Dönem, Seta Analiz, Sayı: 67, Mayıs 2013, s. 5

³- Abdullah Takım, Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomik Politikaları ve Sonuçları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, No. 2, 2012, s. 157-187, s. 165

6 küsur milyon tona, linyit istihsali 1 milyon 200 bin tondan 3 milyon tona, ham petrol istihsali 16 bin tondan 305 bin tona çıkarıldığı gibi, yılda 333 bin ton ham petrol tasfiye edecek bir rafineri kurularak 19 vilâyetin petrol ihtiyacının memleket dâhilinde karşılanması ve yılda 200 bin ton kömür tasarrufu temin edilmiştir. Sanayi sahada şeker istihsal kapasitesi 119 bin tondan 365 bin tona, çimento istihsali 395 bin tondan 1 milyon 800 bin tona yükselmiştir. Yapılmakta olan fabrikalarla birlikte istihsal kapasitesi 2 milyar 750 bin tona çıkacaktır.⁴

Bütün bunlara diğer sanayi kollarını, yapılan yolları, köprüleri, limanları, sulama tesislerini, barajları, elektrik santrallerini, nakil şebekelerini ve ticaret filosunda vaki artışları ilâve etmek lâzımdır. Fakat bütün bunlar yapılırken Türkiye ebetteki bazı müşküllemlerle karşılaşmış bulunmaktadır. Bu müşkülât sırasıyla, Kore krizinin hitamını müteakip ihracatçısı bulunduğumuz mevaddı iptidai fiyatlarının dünya piyasalarında kaydettiği daimî sükût Türkiye'nin üç sene üst üste maruz kaldığı kuraklık ve tabii afetler, mevcut bütün zorluklara rağmen başlanmış bulunan enfastrüktür ve sanayileşme gayretlerinin semeresini alabilmek için bu projeleri uzun vadeli krediler yerine orta ve kısa vadeli kredilerle tahakkuk ettirmek mecburiyetinde kalınmış olması ve bu yatırımların rantabilitesinin alınmasına zaman kalmadan taksit vadelerinin yaklaşmış bulunmasıdır.⁵

İşte üzerinde tereddütler hâsıl olan nokta, bize yardım eden dostlarımızın üzerinde tereddüt uyandıran nokta bu idi. Yani Türkiye'de tasarruf azlığı ve dış yardım noksanlığı sebebiyle tasarrufun yerine ikame edilen kredinin ve envestisman sebebiyle artan iş hacminin ve dolayısıyla iştira gücünün doğurduğu enflasyonist temayül karşısında meydana çıkan istihlâk talebinin önünde Türk Hükümetlerinin başladıkları envestismanları yarıda bırakarak dış iştira gücü imkânlarını istihlâke yöneltip yöneltmeyecekleri ve bu suretle istikbalî hale feda edip etmeyecekleri tereddüdü idi. Onlarla 1954 senesinde müzakerelere giriştiğimiz zaman barajlar, fabrikalar ve limanlar henüz rüşeym halindeydi. Onlar, acaba Türkler bunları başaracaklar mı diye endişe ve tereddüt ediyorlar, bu barajların, fabrikaların, limanların neticeleneceğine inanmıyorlardı. Nihayet 1958 senesinde devam eden müzakereleri tekrar ele aldığımız zaman bu fabrikalar, barajlar ve limanların mühim bir kısmı bitmişti. Diğerleri de bitmek üzereydi. Onlar, Türk Hükümetinin, bir demagoji propagandasına kapılmayıp, Türk milletinin istikbalini hâle nazaran ön plâna aldığımız müşahede ettiler.⁶

Yapılan yardımın yekûnu 359 milyon dolar miktarındadır. Bu yardımlar bir yandan Avrupa İktisadi İş Birliğinden, diğer taraftan Amerika Birleşik Devletlerinden ve, üçüncü kaynak olarak da, beynelmilel para fonundan yapılmaktadır. Bunların müzakerelerine biz 1957 senesinde ilk önce Almanlarla başlandı. Ve aynı zamanda müttefikimiz ve büyük dostumuz Birleşik Amerika Devleti ile istişarelere giriştik. Her iki müttefikimiz de bize bu yardımın bilhassa Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilâtı çerçevesi ve beynelmilel para fonu içinde yapılması lâzım geldiğini ve bunun çok daha faydalı olacağını ve bütün dünyaya iyi bir tesanüt örneği vereceğini söylediler,

Bu müesseselere müracaat edildi. Müzakerelerimiz 6 - 7 ay kadar sürdü. Buraya heyetler geldi, görüştük, mutabık kaldık, resmî müracaatımızı Mart 1958 de yaptık. İlk teknik ve müspet neticeyi 12 Temmuz 1958 de aldık. 31 Temmuz 1958 de Paris'te bunu resmen tescil ettirdik. Yapılan yardım, Türkiye için pek büyük bir istikbalin ilk adımını teşkil etmektedir. Dikkat buyurunuz, ilk adımını diyorum. Avrupa İktisadi İş Birliği içinde bu yardım Avrupalılar

⁴ - Oktay Yenal, Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, İstanbul, 2010, s.98

⁵-Yenal, a.g. e. s. 103

⁶-Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi tarihi, İstanbul, 2004, s. 23

arasındaki tesianütün bilhassa iktisaden çok gelişmiş Avrupa memleketleriyle Avrupa'nın az gelişmiş memleketlerinden birisi arasında olan tesianütün ilk adımını teşkil etmesi itibariyle bir kıymet ifade etmektedir. Bu yardım yapıldığı zaman yalnız Türkiye bakımından değil, bütün Avrupa ve bütün medeniyet âlemi bakımından da büyük bir muvaffakiyet kazanılmıştır. Sevgili arkadaşlarım, çünkü artık hür cepheye mensup bütün devletler iktisaden az gelişmiş milletlerin dertleri üzerine eğilip bakması ve beynelmilel cemiyetin daha büyük bir refaha doğru yürüyebilmesi için az gelişmiş milletlerle iktisaden çok gelişmiş milletler arasındaki farkını izale edilmesi lüzumuna inanmış bulunmaktadırlar. Avrupa İktisadi İş Birliğinin Türkiye'ye yaptığı yardım 100 milyon dolar raddesindedir. Bu yardım EPU kredi kotasının uzatılması şeklinde olmuştur. 25 milyon doları Avrupa Tediye Birliği tarafından, 75 milyon doları Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve bütün teşkilâta dâhil iktisaden gelişme halinde memleketler müstesna olmak üzere diğer devletler tarafından yapılmıştır. Bunların sarf şekli her ay tediye muvazenesi açıkları üzerinden yapılacaktır. Yani, Türkiye bu yardımı kullanırken, vakıa her altı ayda bir ithalât programı verecektir, fakat normal ithalâtını da yapacaktır. Bu ithalâtın yine yüzde 40 envestisman malzemesi, yüzde 40 iptidai madde ve cari istihsal malzemesi ve yüzde 20. si de istihsal maddesi olarak kabul edilmiştir. Bu normal ithalât yapılacak ve ay sonunda açıklar bu paralarla kapatılacaktır. Bunlar kullanılmaya da başlanmıştır. Amerika'dan alman 234 milyon dolarlık yardımın 25 milyon doları Amerika Reiscumhuru tarafından tamamen hibe olarak verilmiş ve derhal kullanılmaya başlanmıştır. 75 milyon doların 37,5 milyon doları kalkınma fonundan ve 37,5 milyon doları da İhracat - İthalât Bankası tarafından yeni envestismanlar için muhassas bulunmaktadır. Gördüğünüz gibi, bazı dedikodular hilâfına, envestisman menedilmemiş, bilâkis Türkiye'nin yeni yeni envestismanlar yapması temin olunmuştur. Diğer 75 milyon doları cari ve lüzumlu istihsal maddeleri için kullanılacak olan müdafaayı takviye (defencesupport) yardımı, 15 milyon da surplus yardımdır,⁷ yani zirai emtia mubayaasına ayrılan miktardır. Mamafih bu miktar tahdit edilmiş değildir, artması imkân dâhilindedir. Ayrıca Türkiye'nin ödemek mecburiyetinde olduğu 44 milyon dolarlık borç taksiti ele tecil edilmiş bulunmaktadır. Ayrıca para fonundan alınan 25 milyon dolar da serbest olarak dilediğimiz yerde, tediye muvazenesi açığımızı kapatabilmek üzere serbestçe kullanılacaktır. Yani bu para istersek Amerika'da, istersek Avrupa veya hür dünyaya mensup diğer memleketlerde serbestçe kullanabileceğimiz bir paradır. Bunun yanında Avrupa İktisadi İş Birliği teşkilâtı bizim için şu hususu kabul etmiş bulunmaktadır: Türkiye birtakım envestismanlarını kısa vadeli kredilerle yapmak mecburiyetinde kalmıştı ve bu Türkiye için elbette ki müsait bir kredi şekli değildi. Şimdi, Avrupa İktisadi İş Birliğine dâhil devletler bu kısa vadeli kredileri bir müddet için ödememe ve ondan sonra daha uzun bir zaman üzerine yayma imkânının Türkiye'ye verilmesini kabul etmiş bulunmaktadırlar.⁸ Bu suretle müterakim ticari borçlarımızla kısa vadeli borçlarımız uzun vadeli borçlar haline dönüştürülmüştür..⁹

Hariciye Vekili Fatin Rüştü Zorlu (Çanakkale) — Muhterem arkadaşlar, Türkiye Büyük Millet Meclisinin fevkalâde olarak toplanmış bulunmasından bilistifade, son fevkalâde içtimadan beri tahaddüs etmiş olan dış hâdiseler hakkında izahat vermek üzere huzuruza gelmiş bulunuyorum. Arz ve izah edeceğim mevzular başlıca iki kısma ayrılabilir. Bunlardan birincisi, memleketimizin, 31 Temmuz 1958 tarihinde Avrupa İktisadi İş Birliği teşkilâtı, Milletlerarası Para Fonu ve Amerika Birleşik Devletlerinden elde etmiş okluğu iktisadi yardım mevzuudur. Diğeri de, Orta - Şarkta vukua gelen ve bundan evvelki fevkalâde Meclis içtimasında bahis mevzuu edilmiş bulunan hâdiselerdir. Önce müsaadenizle iktisadi yardım

⁷-Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980,Ankara, 1984, s.442

⁸-Armaoğlu, a.g.e., s.444

⁹-Tevfik Çavdar, Türkiye Ekonomisinin Tarihi 1900-1960,İstanbul, 2003, s.389

hakkında maruzatta bulunacağım. Pek muhterem arkadaşlarım, bugün her devletin ve bilhassa bizim gibi iktisaden cihazlanmakta geri kalmış devletlerin hariciyelerine düşen en mühim vazifelerden birisi, hiç şüphesiz, memleketin iktisaden gereği gibi kalkınabilmesini sağlamak hususunda Devlet ve Hükümetçe sarf edilen mesainin dış âlemde müsmir kalınmasına çalışmaktır. Yüksek malûmları olduğu veçhile, memleketin bilhassa 1950 den bu yana her sene nüfusunun yüzde üç nispetinde artmasının ve dünyanın sulh ve sükûna kavuşabilmesi için uzun senelerden beri yüklenmek mecburiyetinde kaldığı millî savunma masraflarının icap ettirdiği malî külfetleri karşılayabilecek bir iktisadi bünyeye sahip olmak maksadıyla Hükümetimiz büyük gayretler sarf etmiş ve etmekte bulunmuştur. Sevgili arkadaşlarım, Türkiye Cumhuriyeti hükümetlerinin karşısına çıkan mesele, biraz evvel arz etmiş olduğum gibi, hiç şüphesiz Türk iktisadi bünyesini onun millî savunmasına yetecek seviyeye ve onun asırlarca ihmale uğramış aziz milletinin hayat standardını yükseltecek bir dereceye ulaşmasını temin için azami gayret sarf etmek idi. Hepiniz biliyorsunuz ki, her sene 750 bini aşan yeni bir nüfus memleketimize katılmaktadır. Yine hepimiz biliyoruz ki, bizim başlıca vazifelerimizden biri bu mütemadiyen büyüyen ve artan nüfusa sahip memleketimizin refah ve hayat standardını yükseltmeye çalışmaktır. Bunların nasıl elde edilebileceğini muhakkak ki Demokrat Parti iktidarı son sekiz sene zarfında büyük bir azimle ve feragatle göstermiş bulunmaktadır. Bir milletin iktisadi refaha ulaşması elbette ki bütün millet efradının iş sahalarında Azami randımanla çalışmasını ve bunu temin için de mühim miktarda envestismanların yapılmasını âmir bulunmaktadır.¹⁰

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, karşılaştığı davaların birincisi, milleti topyekûn çalışma sahalarına yöneltmek, ikincisi, bunların eline gereken sermayeyi vermek ve istihsalı artırmak için hariçten gereken malzemeyi, fabrikaları, tesisleri getirtmek idi. 8 sene zarfında bu sahalarda büyük başarılar kazanıldı. 1950 yılında 7,5 milyon ton olan hububat istihsalı 1957 senesinde 14,5 milyon tona, pamuk istihsalı 118 bin tondan 145 bin tona çıkarılmış, bakır istihsalı 11 700 tondan 24 700 tona, demir istihsalı 2333 bin tondan 930 bin tona, krom istihsalı 422 bin tondan 833 bin tona, maden kömürü (tuvönan-) 4 milyon 360 bin tondan 6 küsur milyon tona, linyit istihsalı 1 milyon 200 bin tondan 3 milyon tona, ham petrol istihsalı 16 bin tondan 305 bin tona çıkarıldığı gibi, yılda 333 bin ton ham petrol tasfiye edecek bir rafineri kurularak 19 vilâyetin petrol ihtiyacının memleket dâhilinde karşılanması ve yılda 200 bin ton kömür tasarrufu temin edilmiştir. Sınai sahada şeker istihsal kapasitesi 119 bin tondan 365 bin tona, çimento istihsalı 395 bin tondan 1 milyon 800 bin tona yükselmiştir. Yapılmakta olan fabrikalarla birlikte istihsal kapasitesi 2 milyar 750 bin tona çıkacaktır. Bütün bunlara diğer sanayi kollarını, yapılan yolları, köprüleri, limanları, sulama tesislerini, barajları, elektrik santrallerini, nakil şebekelerini ve ticaret filosunda vaki artışları ilâve etmek lâzımdır. Fakat bütün bunlar yapılırken Türkiye elbette ki bazı müşküllerle karşılaşmış bulunmaktadır. Bu müşkülât sırasıyla, Kore krizinin hitamını müteakip ihracatçısı bulunduğumuz mevadî iptidai fiyatlarının dünya piyasalarında kaydettiği daimî sükût Türkiye'nin üç sene üst üste maruz kaldığı kuraklık ve tabii afetler, mevcut bütün zorluklara rağmen başlanmış bulunan enfastrüktür ve sanayileşme gayretlerinin semeresini alabilmek için bu projeleri uzun vadeli krediler yerine orta ve kısa vadeli kredilerle tahakkuk ettirmek mecburiyetinde kalınmış olması ve bu yatırımların rantabilitesinin alınmasına zaman kalmadan taksit vadelerinin hulul etmiş bulunmasıdır. Vakıa Türkiye, bütün bu gayretleri sarf ederken, büyük bir diğerkamlık ile ortaya konmuş olan Amerikan yardımından da istifade etmekte idi. öte yandan, Amerika'nın önderliği ve teşebbüsü ile hür dünya camiası tarafından ortaya konulmuş ve bütün müttefiklerimiz ve bilhassa Avrupa iktisadi İş Birliği Teşkilâtına mensup partnerlerimiz tarafından kabul edilmiş olan tesañüt ve yardım prensibi her gün biraz daha faydalı şekilde tatbik sahasına intikal ettirilmekte ve bu suretle hür dünyanın başlıca davalarından biri olan az gelişmiş memleketlerin kalkınması davası hal yoluna

¹⁰-T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, iv, s.828

girmektedir. Ancak, bu gibi fikirlerin tatbik mevkiine konulması ve gereği gibi randıman vermesi, elbette ki, bir zamana mütevakkıftır. İşte bu sebeptendir ki, maalesef Türkiye'nin sıkıntılı bir devresinde tahaddüs eden ihtiyaçlarına kifayet etmeyen Amerikan yardımı hariç, diğer memleketlerden aldığımız krediler uzun vadeli kredi yerine kısa vadeli olmuştur. Bu şekilde belki 300 milyon dolar aşan krediler elde etmiş olduk ve bunlarla beş, altı tane muazzam baraj, limanlar, çimento fabrikaları, şeker fabrikaları, tekstil fabrikaları kurarak, evvelce bütün bir memlekette beş - altı fabrika muazzam eserler diye vaat edilirken, bir tek vilâyette beş altı fabrika yapmak imkânını elde ettik. Fakat bütün bunlar bizim idealimiz olan Türkiye için, nüfusu senetle 750 bin artan Türkiye için, yarının 50 milyonluk Türkiye'si için elbette ki azdı.¹¹

Sevgili arkadaşlarım,

İşte 1954 ten beri biz bu yardımın gereği gibi olmasına gayret sarf ediyorduk. Karşıımızdakilerle muhakkak ki, bazı anlaşmazlıklarımız vardı. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetleri, 3 senelik kuraklığın neticelerini, yardım azlığını, Türk Milletinin fedakârlığıyla telâfi etmeye gayret ediyorlardı. Çünkü bu hükümetler, yolundan dönmek mecburiyeti ve azminde idi. Çünkü biz yarının Türkiye'sini yapmak mecburiyetinde idik. Çünkü biz geri kalmış, az gelişmiş bir memleketin azim ve kudretiyle neler yapabileceğini göstermek ve bunu bilfiil ispat etmek mecburiyetinde idik.

Sevgili arkadaşlarım,

Bu envestismanlar yapılırken bu istihsal artışları kaydedilirken elbette ki, milletin hayat seviyesi de artıyordu, Milletin refah seviyesi de artıyordu. Fakat hayat seviyesinin ve refah seviyesinin artması, istihlâkin artması talebin artması demek oluyor. Bu ise, aynı zamanda enflasyonist bir temayülün de ortaya çıkması demek oluyor

Elbette ki, alınacak kâfi bir yardım Türk Milletinin azmi ile cesareti ile, kararı ile ve yapıcı kudreti ile birleştiği anda bu güçlüğü önleyecek bir mahiyet arz edecektir. Çünkü Türk Milleti için eğer bir iştirâ gücü fazlalığı ortaya çıktı ise bu zevki sefa maksadıyla para sarf etmekten ve krediyi bollaştırmaktan değil, fabrikalar, limanlar, barajlar ve sair tesisler kurmak için para kullanmaktan, Türk işçisine ve çiftçisine verdiği fazla iştirâ gücünden, yani istihsal menbalarını artıracak envestismanların artmasından meydana geldi.¹²

Sevgili arkadaşlarım, İşte üzerinde tereddütler hâsıl olan nokta, bize yardım eden dostlarımızın üzerinde tereddüt uyandırmakta bu idi. Yani Türkiye'de tasarruf azlığı ve dış yardım noksanlığı sebebiyle tasarrufun yerine ikame edilen kredinin ve envestisman sebebiyle artan iş hacminin ve dolayısıyla iştirâ gücünün doğurduğu enflasyonist temayül muvacehesinde meydana çıkan istihlâk talebinin önünde Türk Hükümetlerinin başladıkları envestismanları yarıda bırakarak dış iştirâ gücü imkânlarını istihlâke yöneltip yöneltmeyecekleri ve bu suretle istikbali hale feda edip etmeyecekleri tereddüdü idi. Onlarla 1954 senesinde müzakerelere giriştiğimiz zaman barajlar, fabrikalar ve limanlar henüz rüşeym halindeydi. Onlar, acaba Türkler bunları başaracaklar mı diye endişe ve tereddüde diyorlar, bu barajların, fabrikaların, limanların neticeleneceğine inanmıyorlardı. Nihayet 1958 senesinde devam eden müzakereleri tekrar ele aldığımız zaman bu fabrikalar, barajlar ve limanların mühim bir kısmı bitmişti. Diğerleri de

¹¹-T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV, s.829

¹²-T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV, s.829

bitmek üzereydi. Onlar, Demokrat Parti Hükümetinin, bir demagoji propagandasına kapılmayıp, Türk milletinin istikbalini hâle nazaran ön plâna aldığım müşahede ettiler.¹³

Sevgili arkadaşlarım,

Anlaşma noktası burada vukua geldi. Türk Hükümeti 1958 senesinde bize yardım edecek devletlerin karşısına muazzam bir envestisman bilançosu ile, muazzam bir istihsal kapasitesi ile çıkmıştır. Evet, belki yaptığımız fabrikaların hepsi tam randımanla çalışmıyordu, fakat gereken iptidai maddeyi bulduğu zaman çalışacağı meydanda idi. Bu vaziyet karşısında, şu esas üzerinde anlaştık: Onlar kabul ettiler ki, Türkiye'nin kalkınması için yapılan ve yapılmakta olan envestismanların bitmesi ve bunlara daha bir miktarının ilâvesi ve daima yeni ilâveler yapılması lâzımdır. Biz de kabul ettik ki, bu anlayış karşısında Türk milletinin fedakârlığını, cefa çekmesini yardımla karşıladığımız anda, muayyen bir program altında, muayyen bir seviyede ilerlemek için onlarla teşriki mesai halinde kalabileceğiz ve artık düne nazaran kuvvetlenmiş olan bünyemizde kâfi tasarruf temini suretiyle kredi enflâsyonuna gitmeden düne nazaran en aşağı 5 misli ileri bir seviyeden daha ileri bir seviyeye muvazene içinde gidebileceğiz. Onlarla anlaşmak imkânını bulduk, çünkü karşımızda anlayış, hüsnüniyet ve itimat gördük. Şimdi dün Türkiye'ye 200 milyon dolarlık bir ithali kâfi görenlerin 600 milyon dolar raddesinde bir ithalâtın Türkiye için lâzım olduğunu kabul ettiklerini ve şeriklerimizin Türk milletine karşı olan pek büyük hüsnüniyetlerini ve muhabbetlerini müşahade etmek imkânını bulduk. Sevgili arkadaşlarım, hepiniz biliyorsunuz, yapılan yardımın yekûnu 359 milyon dolar miktarındadır. Bu yardımlar bir yandan Avrupa İktisadi İş Birliğinden, diğer taraftan Amerika Birleşik Devletlerinden ve üçüncü kaynak olarak da, beynelmilel para fonundan yapılmaktadır. Bunların müzakerelerine biz 1957 senesinde ilk önce Almanlarla başladık. Ve aynı zamanda müttefikimiz ve büyük dostumuz Birleşik Amerika Devleti ile istişarelere giriştik. Her iki müttefikimiz de bize bu yardımın bilhassa Avrupa İktisadi İş Birliği Teşkilâtı çerçevesi ve beynelmilel para fonu içinde yapılması lâzım geldiğini ve bunun çok daha faydalı olacağını ve bütün dünyaya iyi bir tesanüt örneği vereceğini söylediler.¹⁴

Bu müesseselere müracaat ettik. Müzakerelerimiz 6 - 7 ay kadar sürdü. Buraya heyetler geldi, görüştük, mutabık kaldık, resmî müracaatımızı Mart 1958 de yaptık. İlk teknik ve müspet neticeyi 12 Temmuz 1958 de aldık. 31 Temmuz 1958 de Paris'te bunu resmen tescil ettirdik. Yapılan yardım, Türkiye için pek büyük bir istikbalin ilk adımını teşkil etmektedir. Dikkat buyurunuz, ilk adımını diyorum. Avrupa İktisadi İş Birliği içinde bu yardım Avrupalılar arasındaki tesanütün bilhassa iktisaden çok gelişmiş Avrupa memleketleriyle Avrupa'nın az gelişmiş memleketlerinden birisi arasında olan tesanütün ilk adımını teşkil etmesi itibariyle bir kıymet ifade etmektedir. Bu yardım yapıldığı zaman yalnız Türkiye bakımından değil, bütün Avrupa ve bütün medeniyet âlemi bakımından da büyük bir muvaffakiyet kazanılmıştır. Sevgili arkadaşlarım, çünkü artık hür cepheye mensup bütün devletler iktisaden az gelişmiş milletlerin dertleri üzerine eğilip bakması ve beynelmilel cemiyetin daha büyük bir refaha doğru yürüebilmesi için az gelişmiş milletlerle iktisaden çok gelişmiş milletler arasındaki farkın izale edilmesi lüzumuna inanmış bulunmaktadır. Avrupa İktisadi İş Birliğinin Türkiye'ye yaptığı yardım 100 milyon dolar raddesindedir. Bu yardım EPU kredi kotasının uzatılması şeklinde olmuştur. 25 milyon doları Avrupa Tediye Birliği tarafından, 75 milyon doları Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollânda ve bütün teşkilâta dâhil iktisaden gelişme halinde memleketler müstesna olmak üzere diğer devletler tarafından yapılmıştır. Bunların sarf şekli

¹³-T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV, s.830

¹⁴-T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV, s.830

her ay tediye muvazenesi açıkları üzerinden yapılacaktır. Yani, Türkiye bu yardımı kullanırken, vakia her altı ayda bir ithalât programı verecektir, fakat normal ithalâtını da yapacaktır. Bu ithalâtın yine yüzde 40 ı envestisman malzemesi, yüzde 40 ı iptidai madde ve cari istihsal malzemesi ve yüzde 20. si de istihlâk maddesi olarak kabul edilmiştir. Bu normal ithalât yapılacak ve ay sonunda açıklar bu paralarla kapatılacaktır. Bunlar kullanılmaya da başlanmıştır. Amerika'dan alman 234 milyon dolarlık yardımın 25 milyon doları Amerika Reiscumhuru tarafından tamamen hibe olarak verilmiş ve derhal kullanılmaya başlanmıştır. 75 milyon doların 37,5 milyon doları kalkınma fonundan ve 37,5 milyon doları da İhracat - İthalât Bankası tarafından yeni envestismanlar için muhassas bulunmaktadır. Gördüğünüz gibi, bazı dedikodular hilâfına, envestisman menedilmemiş, bilâkis Türkiye'nin yeni yeni envestismanlar yapması temin olunmuştur. Diğer 75 milyon doları cari ve lüzumlu istihlâk maddeleri için kullanılacak olan müdafaayı takviye (defencesupport) yardımı, 15 milyonu da surplus yardımdır, yani zirai emtia mubayaasına ayrılan miktardır. Mamafih bu miktar tahdit edilmiş değildir, artması imkân dâhilindedir. Ayrıca Türkiye'nin ödemek mecburiyetinde olduğu 44 milyon dolarlık borç taksiti ele tecil edilmiş bulunmaktadır. Bu hususta Maliye Vekili arkadaşım şüphesiz sizlere daha etraflı malûmat verecektir. Ayrıca para fonundan aldığımız 25 milyon dolar da serbest olarak dilediğimiz yerde, tediye muvazenesi açığımızı kapatabilmek üzere serbestçe kullanılacaktır. Yani bu para istersek Amerika'da, istersek Avrupa veya hür dünyaya mensup diğer memleketlerde serbestçe kullanabileceğimiz bir paradır. Bunun yanında Avrupa İktisadi İş Birliği teşkilâtı bizim için şu hususu kabul etmiş bulunmaktadır: Evvelce arz ettiğim gibi Türkiye birtakım envestismanlarını kısa vadeli kredilerle yapmak mecburiyetinde kalmıştı ve bu Türkiye için elbette ki müsait bir kredi şekli değildi. Şimdi, Avrupa İktisadi İş Birliğine dâhil devletler bu kısa vadeli kredileri bir müddet için ödememe ve ondan sonra daha uzun bir zaman üzerine yayma imkânının Türkiye'ye verilmesini kabul etmiş bulunmaktadırlar. Bu suretle müterakim ticari borçlarımızla kısa vadeli borçlarımız uzun vadeli borçlar haline inkılâp edecektir¹⁵. Türkiye'nin elde ettiği bu neticeler, tamamıyla Avrupa İktisadi İş Birliğinin, Türkiye'nin bu iş birliği zihniyeti içinde nasıl ilerleyebileceğini ve Avrupa'nın doğusunda az gelişmiş bir memleketin nasıl yardım görebileceğini göstermesi bakımından daha evvelce arz ettiğim gibi, fevkalâde, şayanı dikkat, şayanı ibret bir neticedir. Bu yardımın sağlanması hususunda başta büyük dostumuz Birleşik Amerika Devletleri olmak üzere Almanya, İngiltere ve Fransa ve İktisadi İş Birliğine dâhil diğer bütün devletlerin göstermiş olduğu anlayış zihniyeti hususunda, burada, şükranlarımızı belirtirsek, zannederim ki, bütün Türk milletinin düşüncesine tercüman olmuş oluruz. (Soldan alkışlar) Bu şükranlarımızı aynı zamanda Avrupa İktisadi İş Birliği teşkilâtı sekreteryası ile Avrupa Tediye Birliği idare Komitesine ve beynelmilel para fonuna da teşmil etmek yerinde olur. Bu husustaki maruzatımı bitirmeden önce şunu da arz etmek isterim ki, Avrupa iktisadi İş Birliğinde ortaya çıkan ve Türkiye'ye yapılan yardımla ilk defa tatbikat sahasında tezahür eden ve Avrupa'nın iktisaden çok gelişmiş memleketlerinin az gelişmiş memleketleri ile arasındaki bu tesanüt fikri, serbest mübadele fikri tahakkuk ettiği anda, Avrupa'nın az gelişmiş memleketleri için derpiş edilen, Türkiye'nin de istifade edeceği yeni envestisman fonu ile ikinci bir mey vasını da verecektir. Sevgili arkadaşlarım; yardım meselesinden bu şekilde bahsettikten sonra müsaadenizle Orta - Doğu hâdiselerine geçeceğim. Son Irak hâdiseleri ve Ürdün ve Lübnan'a yapılan Amerikan ve İngiliz çıkarmaları hakkında sayın arkadaşım Namık Gedik geçen toplantıda gereken izahatı vermek imkânını bulmuştu. Bendeniz yine aynı mevzulara dokunarak sizleri de tekrar tatmin etmiş olmak için son safhalardan bahsedeceğim. Hepimiz biliyoruz ki, son hâdiseler Orta - Doğu'da cereyan etmiştir. Elbette ki, bu son hâdiseler en ziyade Orta - Doğu memleketlerini ilgilendirmektedir.¹⁶ Zannediyorum hepimizin kanaati odur ki, bu meseleler Orta - Doğu'yu çok

¹⁵ -T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV, s.831

¹⁶ -T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV, s.832

aşarak bütün hür cepheyi ilgilendirmektedir ve dünya harbinin bitmesinden beri sulh cephesiyle mütearrız cephe arasında devam ede gelmekte olan mücadelenin yeni bir safhasından ve bu mücadelenin Orta - Doğuya intikal etmiş bir merhalesinden başka bir şey değildir. Sevgili arkadaşlarım, Türkiye NATO'ya girmeden evvel ve girdikten sonra kendi Şark ve Cenubi - Şarki cenahının korunması için Amerika Birleşik Devletlerinden ve diğer dünya çapında mesuliyet almış memleketlerden sağladığı garanti ve emniyetin bulunduğu bölgede kendisinin Şark ve Cenubi - Şarki cenahını teşkil eden memleketlere ulaşmasını arzu etmekte idi. Türkiye NATO'ya girdiği andan itibaren bu dava ile Türkiye'nin müdafaa mesuliyetini üzerine alan otoriteler ve dünya çapında mesuliyetler deruhte etmiş olan devletler de elbette alâka atına almakta idiler. Yine muhakkak olan nokta şudur ki, Türkiye'nin müdafaa cephesinde en zayıf noktası gerek jeofizik, gerek jeopolitik bakımdan hiç şüphesiz Cenup ve Cenubi - Şarki yönleridir. Bu sebeptendir ki, Bağdat Paktını büyük müttefiklerimiz Amerika ve İngiltere'nin de yardımı ile kurmak imkânını bulduk. Böylece dünya çapında mesuliyetler deruhte etmiş bulunan devletlerin İran, Türkiye ve Pakistan üzerinde de mesuliyet alması imkânı hâsıl oldu. Hepimiz biliyoruz ki, son seneler zarfında Orta - Doğu memleketlerinin bir kısmını teşkil eden Arap devletleri üzerinde beynelmilel komünizmin sızma faaliyeti çok kuvvetli olmuştur.¹⁷ Orta - Doğu'da bulunan ve bizim kendilerine daima kardeş gözüyle baktığımız bu Arap devletleri yakın tarihte istiklâllerine kavuşmuş memleketlerdir. Bunların henüz bünyeleri tamamıyla teşekkül etmemiş ve millî arzuları tamamıyla tahakkuk etmemiştir. Bunların birtakım arzuları ve birtakım ihtiyaçları vardır ve onların tahakkukuna çalışmaktadırlar. Türkiye, Orta - Doğu'da Arap devletlerinden başka milletlerin de mevcut olduğunu ve Arap milliyetçiliğinin ancak bu devletlerin huzur ve sükûnunu ve onların emniyetini haleldar etmediği müddetçe sempatiyle karşılaması lâzım geldiğini kabul eden ve tanıyan bir devlettir. Sevgili arkadaşlarım, milliyetçilik cereyanı elbette ki, bizim gibi istiklâlini, hürriyetini muhafaza edebilmek için uzun asırlar mücadele etmiş bir memleket için sempati ile karşılanacak bir cereyandır. Biz elbette ki, Arap milletinin bu hareketini sempati ile karşılarız. Fakat bu hareketin hiçbir zaman bölgedeki diğer memleketlerin emniyetini, selâmetini ve huzurunu bozmaması en büyük ve her şeyden evvel gelen bir şarttır. Bu devletlerin bu iddialarını tahakkuk ettirebilmek için sarf ettikleri gayretlerin daima bugünkü ahvalden istifade etmek istiyen beynelmilel komünizm tarafından istismar edilmek istendiği de ikinci bir hakikattir. Biz, Orta - Doğu'da bu sızma hareketiyle karşı karşıya bulunmaktayız. Türk dış politikasının başlıca amacı

Sonuç:

Türkiye Cumhuriyeti Hükümetinin, karşılaştığı davaların **birincisi**, milleti topyekûn çalışma sahalarına yöneltmek, ikincisi, bunların eline gereken sermayeyi vermek ve istihsali artırmak için hariçten gereken malzemeyi, fabrikaları, tesisleri getirtmek idi. 8 sene zarfında bu sahalarda büyük başarılar kazanıldı. 1950 yılında 7,5 milyon ton olan hububat istihsali, 1957 senesinde 14,5 milyon tona, pamuk istihsali 118 bin tondan 145 bin tona çıkarılmış, bakır istihsali 11 700 tondan 24 700 tona, demir istihsali 2333 bin tondan 930 bin tona, krom istihsali 422 bin tondan 833 bin tona maden kömürü (tuvönan) 4 milyon 360 bin tondan 6 küsur milyon tona, linyit istihsali 1 milyon 200 bin tondan 3 milyon tona, ham petrol istihsali 16 bin tondan 305 bin tona çıkarıldığı gibi, yılda 333 bin ton ham petrol tasfiye edecek bir rafineri kurularak 19 vilâyetin petrol ihtiyacının memleket dâhilinde karşılanması ve yılda 200 bin ton kömür tasarrufu temin edilmiştir. Sınai sahada şeker istihsal kapasitesi 119 bin tondan 365 bin tona, çimento istihsali 395 bin tondan 1 milyon 800 bin tona yükselmiştir. Yapılmakta olan fabrikalarla birlikte istihsal kapasitesi 2 milyar 750 bin tona çıkacaktır. Bütün bunlara diğer sanayi kollarını, yapılan yolları,

¹⁷-T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV, s.832

köprüleri, limanları, sulama tesislerini, barajları, elektrik santrallerini, nakil şebekelerini ve ticaret filusunda vaki artışları ilâve etmek lâzımdır. Fakat bütün bunlar yapılırken Türkiye elbette ki bazı müşküllerle karşılaşmış bulunmaktadır. Bu müşkülât sırasıyla, Kore krizinin hitamını müteakip ihracatçısı bulunduğumuz mevaddı iptidai fiyatlarının dünya piyasalarında kaydettiği daimî sükût Türkiye'nin üç sene üst üste maruz kaldığı kuraklık ve tabii afetler, mevcut bütün zorluklara rağmen başlanmış bulunan enfastrüktür ve sanayileşme gayretlerinin semeresini alabilmek için bu projeleri uzun vadeli krediler yerine orta ve kısa vadeli kredilerle tahakkuk ettirmek mecburiyetinde kalınmış olması ve bu yatırımların rantabilitesinin alınmasına zaman kalmadan taksit vadeleri gelmiş bulunmasıdır.

Türkiye, bütün bu gayretleri sarf ederken, büyük bir samimiyetle ile ortaya konmuş olan Amerikan yardımından da istifade etmekte idi. öte yandan, Amerika'nın önderliği ve teşebbüsü ile hür dünya camiası tarafından ortaya konulmuş ve bütün müttefiklerimiz ve bilhassa Avrupa iktisadi İş Birliği Teşkilâtına mensup partnerlerimiz tarafından kabul edilmiş olan tesanüt ve yardım prensibi her gün biraz daha faydalı şekilde tatbik sahasına intikal ettirilmekte ve bu suretle hür dünyanın başlıca davalarından biri olan az gelişmiş memleketlerin kalkınması davası hal yoluna girmektedir. Ancak, bu gibi fikirlerin tatbik mevkiine konulması ve gereği gibi randıman vermesi, elbette ki, bir zamana mütevakıftır. İşte bu sebeptendir ki, maalesef Türkiye'nin sıkıntılı bir devresinde tahaddüs eden ihtiyaçlarına kifayet etmeyen Amerikan yardımı hariç, diğer memleketlerden aldığımız krediler uzun vadeli kredi yerine kısa vadeli olmuştur. Bu şekilde belki 300 milyon dolar aşan krediler elde etmiş olduk ve bunlarla beş, altı tane muazzam baraj, limanlar, çimento fabrikaları, şeker fabrikaları, tekstil fabrikaları kurarak, evvelce bütün bir memlekette beş - altı fabrika muazzam eserler diye vaat edilirken, bir tek vilâyette beş altı fabrika yapmak imkânını elde etti.

Avrupa İktisadi İş Birliğinin Türkiye'ye yaptığı yardım 100 milyon dolar raddesindedir. Bu yardım EPU kredi kotasının uzatılması şeklinde olmuştur. 25 milyon doları Avrupa Tediye Birliği tarafından, 75 milyon doları Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda ve bütün teşkilâta dâhil iktisaden gelişme halinde memleketler müstesna olmak üzere diğer devletler tarafından yapılmıştır. Bunların sarf şekli her ay tediye muvazenesi açıkları üzerinden yapılacaktır. Yani, Türkiye bu yardımı kullanırken, vakıa her altı ayda bir ithalât programı verecektir, fakat normal ithalâtını da yapacaktır. Bu ithalâtın yine yüzde 40 ı envestisman malzemesi, yüzde 40 ı iptidai madde ve cari istihsal malzemesi ve yüzde 20. si de istihlâk maddesi olarak kabul edilmiştir. Bu normal ithalât yapılacak ve ay sonunda açıklar bu paralarla kapatılacaktır. Bunlar kullanılmaya da başlanmıştır.

Kaynaklar:

¹-Abdullah Takım, Demokrat Parti Döneminde Uygulanan Ekonomik Politikaları ve Sonuçları, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt 67, No. 2, 2012

Erdal Tanas Karagöl-Ahmet Semih Bingöl, Türkiye IMF ilişkilerinde Yeni Dönem, Seta Analiz, Sayı: 67, Mayıs 2013

¹-Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1980, Ankara

Tevfik Çavdar, Türkiye'nin Demokrasi tarihi, İstanbul, 2004

Oktay Yenal, Cumhuriyet'in İktisat Tarihi, İstanbul, 2010

Yusuf Ziya Keskin, Demokrat Parti İktidarı ve günümüze Yansıması, EÜSBED 2012 [

T. B. M. M. Zabıt ceridesi, Seksen yedinci inikat, 21. VIII. 1958 Perşembe, IV

BİR SAVAŞIN TARİHİ COĞRAFYASI: TURNADAĞ SAVAŞI (1515)**HISTORICAL GEOGRAPHY OF A WAR: TURNADAĞ WAR (1515)****Doç. Dr. Emin TOROĞLU**

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü

Mükremin YÜCEL

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı

Nadir GÖRÜR

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Coğrafya Anabilim Dalı

Özet

Tarihsel konuların incelenmesinde tarihçi ile coğrafyacının perspektifi arasında farklar vardır. Bu nedenle tarih ve tarihi coğrafya araştırmacıları araştırma problemini çözmek için aynı soruları sormazlar. Geleneksel olarak geçmişin mekânsal özelliklerinin incelenmesi eğiliminde olan tarihi coğrafya, verilerin tarihsel olduğu, ancak soruların ve yöntemlerin coğrafi olduğu bir yaklaşımla çalışmalar yapar.

Çok az sayıda savaş alanı tarihi coğrafyacılar tarafından çalışma konusu yapılmıştır. Tarihi Coğrafya bakımından Dulkadirli Beyliği ile Osmanlı arasındaki Turnadağ Savaşı bu çalışmanın konusunu oluşturmuştur. Tarihi kaynaklar ve tarih araştırmacılarının çalışmaları incelendiğinde; olaylar, yerler ve sefer güzergâhı hakkında bazı coğrafik sorunların varlığı görüldüğünden 1515 yılında yapılan Turnadağ Savaşı çalışmaya konu edilmiştir. Bu sorunların kaynağı belki de tarihçilerin bu savaş hakkında henüz müstakil bir çalışma yapmamış olmasıyla da ilgilidir. Bu savaşla ilgili olarak yapılan çalışmalarda başlıca sorunlar; Ördekli Savaşı ve Turnadağ Savaşı'nın aynı savaş olduğu kanısı, Turnadağ Savaşı'nın yeri, Yavuz Sultan Selim'in sefer güzergâhı en yaygın rastlanan hatalardan birkaçıdır.

Tarihi coğrafya perspektifi ile Turnadağ Savaşı'nın yeniden incelenmesi, olayların ve mekânların gerçek yerlerinin tespiti çalışmanın amacını oluşturmaktadır. Bu bağlamda; Turnadağ Savaşı ile ilgili tarihi bilgi ve belgeler gözden geçirilerek, savaşla ilgili coğrafi anlatılar derlenmiştir. Derlenen bu veriler güncel tarih çalışmaları ile karşılaştırılmıştır. Savaş hakkındaki tarihi kaynaklardan elde edilen coğrafi anlatılar ve sahanın coğrafi özellikleri hakkında eski ve yeni dönemlere ait farklı ölçeklerdeki haritalar üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Arazi çalışması yapılarak anlatıların gerçekliği yerinde incelenmiştir. Tüm bu iş ve işlemlerden sonra tarihi coğrafya perspektifi ile yerler ve olaylar yeniden değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak tarihi olayların yerleri ve mekânları söz konusu olduğunda tarihi coğrafya çalışması yapılmasının gerekli olduğu kanaatine varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tarihi Coğrafya, Turnadağ Savaşı, Savaş Alanı, Dulkadir Beyliği

Abstract

There are differences between the historian and the geographer's perspective in the study of historical issues. Therefore, researchers of history and geography do not ask the same questions

to solve the problem of the study. Historical geography, which has traditionally tended to study the spatial characteristics of the past, conducts studies, which the data is historical but questions and methods are geographical.

Historical geographers have studied very few battlefield. The Turnadağ War between the Dulkadirli Principality and the Ottomans was the subject of this study in terms of historical geography.

The War of Turnadağ in 1515 was the subject of the study because of when historical sources and studies of historical researchers are examined; existence of some geographical problems about the events, places and the route of the expedition. The source of these problems is perhaps related to the fact that historians have not yet conducted an independent study of this war. Main problems in the studies related to this war; conviction that the War of Ördekli and War of Turnadağ are the same war, the place of the Turnadağ War and the expedition routes of Yavuz Sultan Selim are some of the most common mistakes.

The aim of the study is to re-examine the War of Turnadağ with the perspective of historical geography and to determine the real places of events. In this context; Historical information and documents related to Turnadağ War were reviewed and geographical narratives about the war were compiled. These data were compared with current history studies. It was conducted examinations about geographical narratives from historical sources about war and geographical characteristics of the area from maps at the different scales belong to old and new periods. The reality of the narratives has been examined in situ by field study. After all these works and operations, places and events were reevaluated with the perspective of historical geography.

As a result, it has been concluded that historical geography studies are necessary when the spaces and places of historical events are concerned.

Keywords: Historical Geography, War Of Turnadağ, Battlefield, Principality Of Dulkadirli.

1. Giriş

Tarihsel konuların incelenmesinde tarihçi ile coğrafyacının perspektifi arasında farklar vardır. Bu nedenle tarih ve tarihi coğrafya araştırmacıları önlerindeki problemi çözmek için aynı soruları sormazlar. Geleneksel olarak geçmişin mekânsal özelliklerinin incelenmesi eğiliminde olan tarihi coğrafya, verilerin tarihsel olduğu, ancak soruların ve yöntemlerin coğrafi olduğu bir yaklaşımla çalışmalar yapar.

Gerçekten pek az savaş alanı, tarihi coğrafyacılardan tarafından çalışma konusu edilmiştir. Türkiye’de tarihi coğrafya çalışmalarına konu edilen iki savaş alanı bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ceylan (2010, 2016, 2017), Ceylan ve Eskikurt (2017)’a ait olup, yapılan bir dizi çalışmada Myriokefalon Savaşı (1176)’nın tarihi kayıtlar ve coğrafi gerçekler üzerinden alanının tespiti yapmıştır. İkinci çalışma ise Ataol tarafından 2012 yılında yapılmış olup, çalışmada tarihi kaynaklarda geçen topografik ve hidrografik veriler tarihi coğrafya perspektifi ile analiz edilerek Ankara Savaşı (1402)’nin coğrafi mekânının tespiti çalışmasıdır.

Tarihi Coğrafya bakımından Osmanlı Devleti ile Dulkadirli Beyliği arasındaki 1515 yılında gerçekleşen Turnadağ Savaşı bu çalışmanın konusunu oluşturur. Dulkadirli ve Osmanlı tarihinin bu dönemi üzerine eser yazmış olan tarihçilerin mevcut çalışmaları incelendiğinde; olaylar, yerler ve sefer güzergâhı hakkında bazı coğrafi sorunların varlığı dikkat çekmektedir. Bu sorunların kaynağı belki de tarihçilerin Turnadağ Savaşı hakkında henüz müstakil bir

çalışma yapmamış olmasıyla ilgili olabilir. Bu savaşla ilgili olarak başlıca sorunlar; Ördekli ve Turnadağ Savaşı'nın aynı savaş olduğu kanısı, Turnadağ Savaşı'nın yeri, Yavuz Sultan Selim'in Sivas'ta Dulkadirli üzerine sefer emrini verdikten sonra Göksun'a geliş güzergâhının tam tespit edilememesi en yaygın rastlanan hatalardan birkaçıdır. Bu nedenle tarihi coğrafya perspektifi ile Turnadağ Savaşı'nın yeniden incelenmesi, olayların ve mekânların gerçek alanlarının tespit edilmesi bu çalışmanın amacını oluşturmaktadır.

Bu bağlamda; Turnadağ Savaşı ile ilgili tarihi bilgi ve belgeler gözden geçirilerek, savaşla ilgili coğrafi anlatılar derlenmiştir. Derlenen bu veriler güncel tarih çalışmaları ile karşılaştırılmıştır. Savaş hakkındaki tarihi kaynaklardan elde edilen coğrafi anlatılar ve sahanın coğrafi özellikleri hakkında eski ve yeni dönemlere ait farklı ölçeklerdeki haritalar üzerinde araştırmalar yapılmıştır. Bu işlemler esnasında çeşitli defalar arazi çalışması yapılarak anlatıların gerçekliği, yerinde incelenmeye çalışılmıştır. Tüm bu iş ve işlemlerden sonra tarihi coğrafya perspektifi ile yerler ve olaylar yeniden değerlendirilmiştir.

2. Bulgular ve Tartışma

2.1. Turnadağ Savaşının Nedenleri

Turnadağ Savaşı'nın sebebi hakkında tarih çalışmaları ile tarihi kaynaklarda bir ittifak bulunmakta olup, İdris-i Bitlisî (2016:296-297), Şükrî-i Bitlisî (1997:228-229), Celalzade Mustafa (1990:392-394), Hadidî (1991:396), Hoca Saadettin (1979:238) gibi dönemin kaynakları savaşın birinci nedenini; Sultan Selim'in Çaldıran Seferinde ve devamındaki fetihleri esnasında; geçiş yolu Dulkadir ülkesi üzerinde bulunduğundan gıda ve ihtiyaç maddelerini temin edip toplamak için çaba gösteren ordu iase görevlilerine Dulkadirlielerin saldırması ve zarar vermesi. İkinci nedenini; Osmanlılara tabi eyalet ve ulusta adı geçen Dulkadirlielerin, bu hanedanın bağlısı ve biatlısı saymasına rağmen, sefere davet edildiği halde katılmaması. Üçüncü nedenini; Dulkadirlielerin din gayretine riayet etmemiş olması, sefer esnasında fesat çıkarması ve isyan davranışı göstermesi. Dördüncü nedenini ise; Osmanlılar için kötülük isteyenlere hamî olmaları, Osmanlı ile Mısır sultanları arasında ihtilaf sokmaları ve Safevilerle dost olmaları olarak ifade etmişlerdir. Konu hakkındaki tarih çalışmalarında Alıç, (2017:222-226) savaşın nedenleri hakkında daha geniş bilgi verirken, Yinanç (1989: 97) ve Gökhan (2011:214) savaşın asıl sebebinin Alaüddevle Bozkurt Beyin Osmanlı devletinin iase kollarına ciddi zararlar vermesine bağlamaktadır.

İdris-i Bitlisî (2016:297)'ye göre; bu nedenlerle hiddetlenen Sultan Selim; bu zararlı kargaşayı gidermeyi yeni beldeler fethetmekten önceye alarak, cihangirlik kapılarını açmadan önce halkın işlerindeki sıkıntı ve güçlükleri yok etme, engelleri gidermenin ülke fethetmenin ve hükümrânlığın gereklerinden olması düşüncesiyle hareket etmiştir. Bu düşünce ile Kemah kalesinin fethinden sonra Sivas'a dönen Sultan Selim, öncelikle Dulkadir Beyliğini ortadan kaldırmaya karar vermiştir (Tansel, 2016:129). Tarihi kaynaklar ve konu hakkındaki tarih yazarları bu konuda fikir birliği halindedir.

2.2. Sefere Katılan Ordunun Asker Miktarı

4 Haziran 1515 (21 Rebi'ül-ahir 921) tarihinde Sivas'a gelen Sultan Selim, 5 Haziran 1515 (22 Rebi'ül-ahir 921) tarihinde Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa'yı serasker tayin ederek (Ferudun Bey, 1275:407) ve Şükrî-i Bitlisî (1995:230)'ye göre; Anadolu kapıkulu askerlerinden on binini ve Şehsuvaroğlu Ali Beyi, İdris-i Bitlisî (2016:298)'ye göre; 10 bin savaşçı süvari ve bir grup yeniçeriye, Celalzade Mustafa (1990:95)'ye göre 10 bin düşman avcısı yiğitlerle atlı akını

tarzında, yanına vererek Dulkadir mülküne Alaüddevle üzerine gönderdi. Münecimbaşı (? :470) asker sayısını 15 bin, Solakzade (1989:36) 10 bin süvari ve 3 bin yeniçeri, Hoca Sadettin Efendi (1999:238) 10 bin asker ve bir bölük yeniçeri, Gelibolulu Mustafa Ali Efendi (1997:1118) 10 bin tecrübeli asker ve bir fırka yeniçeri, Adâi-i Şirâzî (2007:110) ise asker sayısını, 400'ü yeniçeri olmak üzere 6 bin asker olarak bildirmektedir. Uzunçarşılı (2011:272) Sinan Paşa ile yola çıkan asker sayısını 40 bin, Emecen (2010:162) ise 10 bin süvari ve 400 tüfekli yeniçeri öncü birliği, Gökhan (2011:214) ve Yinanç (1989:98) 30 bin asker kuvveti, şeklinde vermektedir. Her ne kadar Sinan Paşa komutasındaki asker sayısı 10.000-15.000 asker aralığında ise de Sultan Selim'in ana ordusu bir konak geriden öncü kuvvetlerin peşinden gitmektedir.

2.3. Ordunun Sefer Güzergâhı

Sultan Selim'in kendisi de ordusu ile Sinan Paşa'nın ardından 6 Haziran 1515 (23 Rebi'ül-ahir 921) tarihinde Alaüddevle üzerine hareket etti (Ferudun Bey, 1275:407). Ordunun güzergâhının Sinan Paşa'nın öncü kuvvetleriyle aynı olduğu kabul edilmelidir. Ordunun sefer güzergâhı hakkında Haydar Çelebi Ruznamesi (? :91) ve Ferudun Bey'in Mecmua-i Münşaatü's-Selatin (1275:407)'inde tarih ve konakları ile birlikte bilgi bulunmakta olup, tablo 1'de gösterilmiştir.

Tablo 1: Sultan Selim'in Dulkadirli Üzerine Yaptığı Seferin Konakları

Tarih	Haydar Çelebi	Ferudun Bey	Mesafe
5 Haziran 1515 Salı (21 Rebi'ül-ahir 921)	Sivas	Sivas	
6 Haziran 1515 Çarşamba (22 Rebi'ül-ahir 921)	Alacahan konağı (Tecer?)	Alacahan konağı (Tecer?)	118 km ¹ (65 km)
7 Haziran 1515 Perşembe (23 Rebi'ül-ahir 921)	Çamur çayırı konağına	Çamurlu çayırı konağına	68 km (46 km)
8 Haziran 1515 Cuma (24 Rebi'ül-ahir 921)	Enikâh konağına	Enikah konağına	41 km
9 Haziran 1515 Cumartesi (25 Rebi'ül-ahir 921)	Elbistan'a bağlı Dağlıgan Konağına	Elbistan tevabiinden Dağlağan konağına	52 km
10 Haziran 1515 Pazar (26 Rebi'ül-ahir 921)	Elbistan yakınında Türegün Yurdu konağı	Elbistan kurbunda Türeğin yurdu konağına	73 km

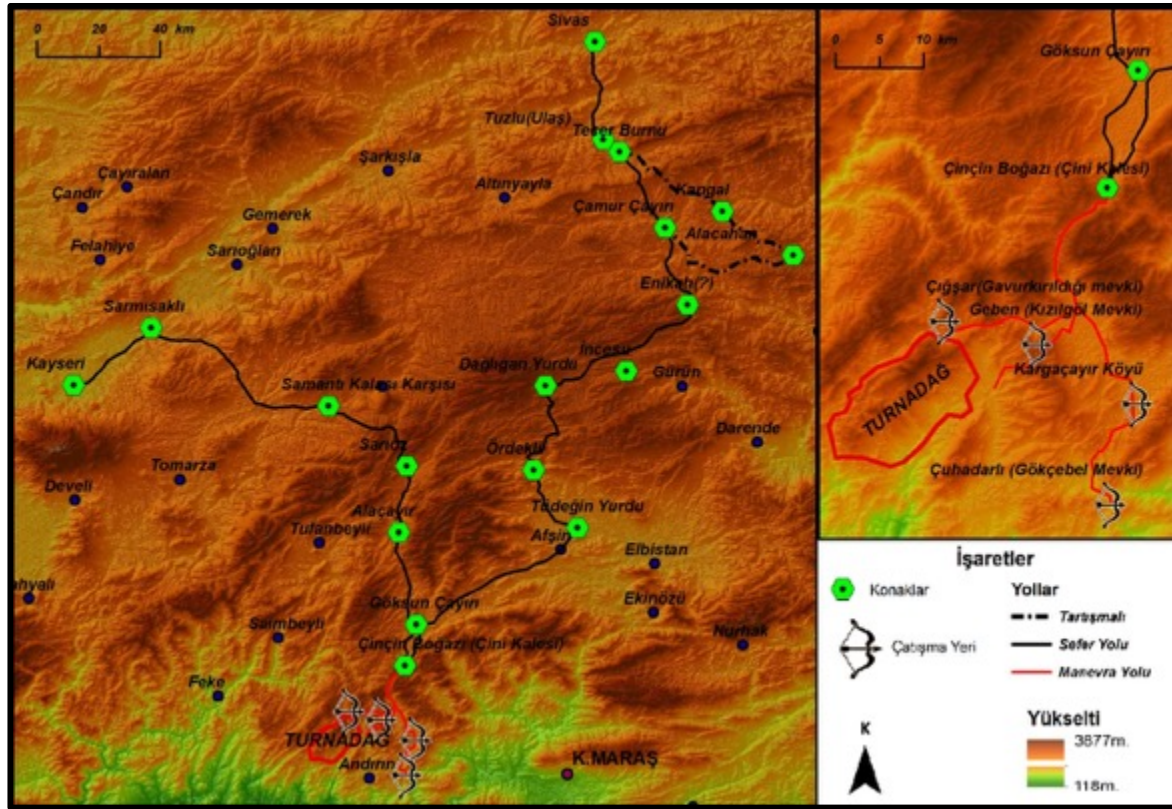
¹ Sivas-Alacahan arası 118 km olup, ordunun bir günde alabileceği mesafeden daha uzun gözükmektedir. Daha sonraki seferlerde Sivas- Alacahan arası 4 konakta geçilmiştir. Ulaş yada Tecer bir konaklık mesafe olarak uygun gözükmektedir. Ayrıca Alacahan ilk konak kabul edilirse Çamurçayırı Konağına geri gelmek zorunda kalmaktadırlar.

11 Haziran 1515 Pazartesi (27 Rebi'ül-ahir 921)	Çini Kalesi önüne (Çok uzak bir konaktı)	Çini kalesi önüne (bu gayet uzak konak idi)	70 km
12 Haziran 1515 Salı (28 Rebi'ül-ahir 921)	Çini Kalesi önünde İkamet	Çini Kalesi önünde Oturak	
13 Haziran 1515 Çarşamba 1 Cemaziyy'el evvel 921	Seher vakti Sinan Paşa yanındaki haberciler Alaüddevle, dört oğlu ve otuz komutanının başlarını getirip, otağ-ı hümayun önüne koydular. O gün öğle vakti hareket edilerek Göksun Çayırı Konağına konuldu.	Sahur vaktinde Sinan Paşa canibinden ulaklar gelip Alaüddevle bidevletin başın, dört nefer oğulları başıyla ve otuz nefer ümerası başların getirüb otağ-ı hümayun önüne bırakılıp, heman ol gün öğle vakti göçülüb Göksun Çayırı konağına	18 km
14 Haziran 1515 Perşembe 2 Cemaziyy'el evvel 921	5 gün İkamet	5 gün Oturak	
18 Haziran 1515 Pazartesi 6 Cemaziyy'el evvel 921	Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa Vezir-i Azam oldu	Düşenbe gün Rumeli Beylerbeyisi Serasker Sinan Paşa Vezir-i Azam oldu	
19 Haziran 1515 Salı 7 Cemaziyy'el evvel 921	Otağ-ı hümayun Kayseri tarafına hareket etti.	Otağ-ı hümayun Kayseriye cenahına münadif buyruldu	
20 Haziran 1515 Çarşamba 8 Cemaziyy'el evvel 921	Alaçayır konağına	Alaca çayır konağına	55 km
21 Haziran 1515 Perşembe 9 Cemaziyy'el evvel 921	Sarıöz konağına	Sarıöz konağına	38 km
22 Haziran 1515 Cuma 10 Cemaziyy'el evvel 921	Samantı Kalası karşısına konuldu	Zamantı Kalası mukaillesine konuldu	40 km
23 Haziran 1515 Cumartesi 11 Cemaziyy'el evvel 921	Sarmısaklı konağına	Sarmısaklı konağına	43 km
24 Haziran 1515 Pazar	Kayseri şehrine	Kayseriye şehrine	41 km

12 Cemaziyy'el evvel 921			
25 Haziran 1515 Pazartesi 13 Cemaziyy'el evvel 921	Dergah-ı Ali kullarına bin akçe bahşiş verilip, Rumeli ve Anadolu askerine ve kapıkullarının nöbetçilerden mâdasına izin verildi	Dergah-ı Ali kullarına bin akçe inam verilip, Rumeli ve Anadolu askerine ve kapıkullarına nöbetçilerden gayrı icazet olundu.	
26 Haziran 1515 Salı 13 Cemaziyy'el evvel 921	İstanbul'a	Taht-ı baht Konstantiniyye'ye ricat buyurdular	

Sultan Selim'in Dulkadir seferi tarih ve konakları ile tarihi kayıtlarda bulunmakta iken, tarih araştırmacılarının çoğunlukla onu ordusu ile Kayseri-Ürgüp arasındaki İncesu'da göstermelerinin sebebi tarihi coğrafya açısından incelenmelidir. Şükrî-i Bitlisî (1997:220)'ye göre; Sinan Paşa yürüyüp askeri ile Elbistan'a ulaştığında Sultan Selim İncesu'ya vardı. Hoca Saadettin (1979:239) ve Emecen (2010:162)'de Sinan Paşa idaresindeki öncü kuvvetlerinin Elbistan'a ulaştığında padişahın ordusuyla İncesu'da bulunduğunu belirtir. Arifi Paşa (2011:55) ise Sinan Paşa'nın Göksun'a muvasalat edince sultanın da İncesu merhalesine geldiğini bildirmektedir. Uzunçarşılı (2011:272), Sultanın, Sinan Paşa'yı 40 bin kişilik bir kuvvetle Dulkadir memleketlerinin zaptı için ileri gönderdikten sonra kendisinin de takiben Ürgüp'le Kayseri arasındaki İncesu'ya konduğunu belirtmektedir. Yinanç (1989:98)'ta Ali Bey kılavuzluğundaki Sinan Paşa kuvvetleri Elbistan'a doğru ilerlerken, sultanın Kayseri yakınlarındaki İncesu'ya gelerek hareketi izlemeye başladığını belirtmektedir. Aynı durum Gökhan (2011:214), Söylemez (2015:133), Alıç (2017:229) ve diğer araştırmacılar tarafından tekrar edilmiştir.

Öncelikle belirtmek gerekir ki; 16. yüzyıl başlarına ait Osmanlı (tahrir ve muhasebe) defterlerinde Kayseri yakınlarında İncesu adıyla bir idari birim veya yerleşme yoktur. Bugün var olan İncesu ilçesinin bulunduğu alan Karataş Nahiyesi olarak geçmektedir (BOA, 1996:108). Tarihi kayıtlarda ifade edilen İncesu; 1530 tarihli muhasebe defterine göre Hurman nahiyesine bağlı İncesu mezrasıdır. Sivas-Elbistan sefer güzergâhında belirtilen İncesu, Dağlığan konağının hemen yakınında ve bugün Gürün İlçesine bağlı İncesu Köyü'dür. 1540 tarihli Tahrir Defterine göre, Elbistan Kazasına bağlı İncesu Nahiyesinin hiç köyü bulunmayıp, 52 mezra kaydı mevcuttur (Solak, 2013:55). Sefer konaklarından birisi olarak ifade edilen Dağlığan Mezrası bu İncesu Nahiyesinin sınırları içerisinde.

Şekil 1. Sultan Selim'in Turnadağ Savaşı (1515)'nda Kullandığı Güzergâh ve Savaş Alanı.

Sefer güzergâhı konusunda tarihi coğrafya bakımından incelenmesi gereken ikinci konu Ördekli Savaşı ve Ördekli'nin yeri sorunudur. Tarihi kaynak olarak kabul edilen eserlerden Şükrî-i Bitlisî (1997:208), Ali Bey kılavuzluğunda Sinan Paşa'nın 10 bin kişilik kuvvetinin Elbistan'a geldiğini haber aldığında Alaüddevle'nin Ördekli'de olduğunu belirterek, Alaüddevle'nin Ördekli'de dağdan inen askerlerin çokluğunu ve Osmanlı askeri olduğunu görüp, Sultan Selim'in gazapla geldiğini anlayınca, korkuyla Ördekli'den kaçtığını yazar. Hoca Saadettin (1979:239) ise; Sinan Paşa kuvvetlerinin Elbistan'a geldiğinde Dulkadirli Alaüddevle Bey'in Ördekli'de bulunduğunu ve Osmanlı ordusunun Elbistan sınırlarına girdiğini duyan Alaüddevle Bey'in hazinesini ve haremmini Turnadağ adıyla bilinen cebel-i Zuhul denilen sarp dağa gönderdiğini belirtir.

Tarih araştırmacısı olanlardan Arifi Paşa (2011:56), Yinanç (1989:98) ve Karadeniz (2015:249)'e göre; Alaüddevle bey savaşa hazırlık olarak ilk önce haremmini ve hazinesini Turna Dağına göndermiş ve Maraş yolu üzerinde bulunan geçitleri tutmaya başlamıştır. Daha sonra 30.000 kişilik ordusu ile Gökşun ile Andırın arasında yer alan Ördekli mevkiinde Sinan Paşa kuvvetlerini karşılamış ve ağır bir yenilgi almıştır. Gökhan (2011:214) ise Elbistan üzerinden ilerleyen Osmanlı ordusunun Dulkadirli ordusunu Gökşun tarafına doğru sürdüğünü, Gökşun ve Afşin arasında yer alan ve hala aynı isimle anılan Ördekli Köyünde 13 Haziran 1515'te yapılan savaşta Osmanlı güçlerinin Dulkadirliileri ağır bir yenilgiye uğrattığını ve savaşı kaybeden Alaüddevle'nin Çiğir Belini aşarak her zaman çekildiği Turna Dağına çıktığını belirtmektedir. Uzunçarşılı (2011:273); Sinan Paşa'nın Dulkadir topraklarını geçtiğini duyan Alaüddevle Bey'in karşı çıkıp, yaptığı Gökşun Muharebesinde bozularak süratle Elbistan'ın güneyindeki Turna (Nurhak) Dağı'na kaçtığını ifade etmektedir.

Öncelikle coğrafi yer olarak Ördekli hakkında yanlış ifadeleri düzeltmek gerekir. 16. yüzyıl kayıtlarına göre Göksun-Andırın arasında veya Göksun-Afşin arasında Ördekli diye bir mevki ya da yer adı yoktur. Bugün Afşin'e bağlı bir köy olan Ördek Köyü'nün 16. yüzyılda adına rastlanmaz. 1530 yılı muhasebe defterine göre Elbistan kazasının Hurman Nahiyesine bağlı Ördekli Mezrası bulunmakta olup (BOA, 1999:133), 1526 yılı tahrir defterine göre Hurman Nahiyesine bağlı Ördekli Mezrasında Oynadanlu cemaati ziraat etmektedir (Solak, 2013:62). Şayet günümüze ait topografya haritaları (L37, L37b1) incelenirse Afşin ilçesinde Dağlıca ve Malkaya köyleri önünden geçip Hurman Çayı'na karışan Ördekli isminde bir derenin varlığı görülür. Alaüddevle Beyin Elbistan'dan Kayseri ve Sivas'a giden yol üzerinde (şekil 1) beylik merkezi Elbistan'ı koruyan ve geçidi kontrol eden Ördekli mevkiindeki Hurman kalesine (Toroğlu ve Alparslan, 2016:93-95) kadar gelip, Sinan Paşa kuvvetlerini karşılamaya kalkması kabul edilebilir gözükmektedir.

Şekil 2. Ördekli Mevkii ve Hurman Kalesi

Tarihi kaynaklar ve tarihçilerin çalışmaları birlikte değerlendirildiğinde Ördekli'de bir savaşın olup olmadığı sorunu ile karşılaşilmektedir. Dulkadir Beyi Alaüddevle'nin Sinan Paşa'nın 10 bin kişilik öncü kuvvetini haber aldığında Ördekli'de bulunduğu tarihi kaynaklarda belirtilmiştir. Ancak Osmanlı ordusunun vadiye inişini gören ve Sultan Selim'in bir konaklık mesafede olduğunu haber alan Alaüddevle, savaşa girmeden orayı terk etmiştir (Şükrî-i Bitlisî, 1997:208). Hoca Saadettin (1979:239)'de Sinan Paşa'nın Elbistan ovasına inerken Alaüddevle'nin Ördekli'de olduğunu, Sinan Paşa'nın can alıcı bir ok gibi geldiğini görerek, tehlikeli anlarda sığınmaya gittiği ve dar zamanlarında yol vermez kuleleri ile yüksek tepelerini barınak tuttuğu Turnadağı adıyla bilinen dağa kaçtığını belirtmektedir. Emecen (2010:163)'de Alaüddevle'nin Ördekli'den Turnadağı'na giderek burada Osmanlı kuvvetlerini karşılamak üzere tedbir aldığını belirtmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla Ördekli'de bir savaş yapılmamıştır. Ancak iki karşıt ordu öncülerinin ilk teması da burada gerçekleşmiş olabilir.

2.4. Savaş Alanı Olarak Turnadağ'ın Yeri

Dulkadirli Beyi Alaüddevle ordusuyla birlikte Ördekli'den kaçınca, Şahsuvaroğlu Ali Bey kılavuzluğunda ve Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı öncü kuvvetlerinin onu Göksun'dan Turnadağ'ına geçit veren Çinçin Boğazı'na kadar takip ederek kovaladıkları tarihi anlatılardan anlaşılmaktadır. Sinan Paşa Çinçin'e konduğunda, Sultan'ın ordusu Elbistan sınırlarında üç konak mesafede bulunuyordu. Hükümdar bir günde üç kere otağın konak yerini değiştirip, hızlı askerleriyle Çinçin'e vardı.

Şekil 3. Göksun Ovası'ndan Turna Dağı'na Geçilen Çinçin Boğazı.

Dulkadirli Alaüddevle Bey'in neden Turnadağı'na kaçtığı sorusunun cevabı basittir. Turnadağı Dulkadirli Beyliği tarihinde daha önce de savaş yeri için seçtiği ve düşmanı bertaraf etmesinde büyük rolü olan bir sahadır. Şehsuvar Bey döneminde Eylül 1467 tarihinde Şahbudak rehberliğinde Dulkadir ülkesine giren Memluklular, Turnadağı eteklerine gelinceye kadar hiçbir engelle karşılaşmadılar. Memlukluların, Turnadağı'nın önlerine gelmesiyle beraber aniden saldırıya geçen Dulkadirli ordusu büyük bir zafer kazanmıştı (Yinanç, 1989:65). 1507 yılında Alaüddevle Bey ise Şah İsmail'e karşı koyamayacağını anlamış ve Turnadağı'na çekilerek kurtulmayı başarmıştır (Şükürov, 2012:229).

Dulkadirli beyliğinin savaş için bu bölgeyi seçmesi ve 1467 yılında Memlukluların coğrafyayı iyi tanıyan Şahbudak'ı, 1515 yılında ise Osmanlı devletinin aynı sebepten Ali Bey'i rehber tutması sahanın çok zor coğrafi özelliklere sahip olduğunu göstermektedir. Savaş alanının bu coğrafi zorluğu geçmiş dönemlerde Dulkadirli'lere avantaj sağlamakla birlikte, Osmanlı ordusu kullandığı zemberek ve darbzen topu, tüfenkler ile iyi eğitilmiş askerleri sayesinde zafer kazanmıştır.

Şekil 4. Turnadağ'ına geçiş veren Çinçin Boğazı önünde Geben Kalesi.

Tarihi kaynaklardaki Turnadağ Savaşı'nın anlatımlarındaki coğrafi mekân unsurları dikkatlice incelenirse savaşın coğrafi mekânını belirlemek kolaylaşmaktadır. Ancak sahayı da iyi bilmek gerekmektedir. Tarihi kaynaklardaki savaş ve coğrafi anlatılar şöyledir;

“Sinan Paşa Elbistan'a kondukta ülkeler alan hüncar imleri zafer alan orduyla İncesu'ya gelmişti. Bu sırada Alaüddeve Ördekli'deydi. Sinan Paşa'nın geldiğinden haberi olunca tehlikeli anlarda sığınağa geldiği ve dar zamanlarında **yol vermez kulelerinde, yüksek tepelerinde barınağa durduğu, Turna dağı sanıyla bilinen, Cebel-i Zühal adlı yere, tek beni kurtarsın da dağa bile tırmanırım** diyerek il ve ulusun, kız ve kadın, hazine ve gömüsün götürüp, ... **Türkmenlerle ol ulu dağın eteklerinde bulunan derbentleri bağlayup**, ... savaş yerinde karşı durdu. ... Rebiyülahirin yirmi dokuzuncu gününde (17 Haziran 1515) iki taraf karşı karşıya geldi ve cengin tozu havaya ağıdı. yay, kara bulut gibi her köşede bir zavallıyı cansız kodu. ... O ateşten saldırı, cenk odunu iyice tutuşturdu. ... erler savaş alanını alt üst ederken, ok ve yay bütün hırçınlığıyla bahtı kara Türkmen'e aman vermeyüp göz açmağa ve **sarp dağlara kaçmağa** fırsat bırakmadı. Kılıcı bile parlayan okla meydanın ortasında bir kan çeşmesi akar oldu. Okların kalabasından ruhlar geçecek yol bulamadı. Cenk ve uğraş alanı bir kamışlığa döndü. ... Çarpışma sırasında bir yiğit asker Alaüddeve'yle karşılaşmış, hınçlı kılıcıyla onun sağını solunu kollamayan başını kesti” (Hoca Sadettin, 1979:239-240).

“Sinan Paşa yürüyüp askeri ile Elbistan'a ulaştığında Sultan Selim İncesu'ya vardı. Bu esnada Alaüddeve Ördekli'de dağdan inen askerlerin çokluğunu ve Osmanlı askeri olduğunu görüp, Sultan Selim'in gazapla geldiğini anlayınca, korkuyla Ördekli'den kaçtı. Sultan, paşaya yetişmek için acele etti. Paşa, **Göksun'a bulunduğu** Sultan Gölge'li'de kondu. Arasında üç konak bulunuyordu. Sinan Paşa **Çinçin'e bulunduğu**, hükümdar bir günde üç kere otağın konak yerini değiştirip, hızlı askerleriyle Çinçin'e kondu.

“Bir seher vakti yeniçeriden gök gürültüsü ve şimşek parladı. **Dağlar ve ovalar** ateşe boğuldu. Saflar halindeki **Osmanlı askerleri dağ içinde** ağız cengi ettiler. ... Türkmen askerleri bir araya **toplanıp bir derbende dizildi**. Oklar yağmur gibi inerek Türkmen ve Osmanlı askerlerini yere serdi. Sonra iki yönden de birbirlerine saldırıp, at atı, er eri göğüsleyip dökülen kanlardan ve ayrılan başlardan her taraf kana boyandı. **Dağlık alan içerisinde günbegün askerler gezdi**. Zemberek topu ve tüfek cenkte kullanılmasıyla dağlara ateş düştü, kılıç kana doydu, dağlık alanlar kandan lale bahçesine döndü. Ölülerden tepeler oluştu, leşlerden at ve adamlar geçemez oldu. Alaüddevele hemen firar etti ise de birçok baş alındı. Nihayet Alaüddevele toprağa düştü ve hemen orada başını teninden ayırdılar. Zülkadir’in tümünü Sinan Paşa dağıttı ve kesilen başı dergâha gönderdi” (Şükrî-i Bitlisî, 1997:230-233).

“Sinan Paşa gündüzü geceye, geceyi gündüze katıp, ... Şan ve ikballe Alaüddevele’nin vilayetlerine geçip, düşman kıran ordunun atlarının nalları ile ova dağ arası ezilip, alçalmıştı. Alaüddevele bu dehşetli hali öğrenip, ... emri altında olan vilayetlerin süvari ve askerini toplamaya güç ve takatı yok olup, ... yanında bulunan Türkmen askeri ile ülkesinde **geçiş zor bir dağa iltica edip, dağları sığınak** edildi idiki, ... **Dağlar ne denli sarp ve yüksek olup, ... düşman alan değerli yiğitler önlerinde geniş bir ova idi**. Alaüddevele zavallı, ... **Sarp ve korkunç bir yere arka verip**, kurtulma ümidi ile felaket ve cezaya mazhar olmuştu. Ahvali Sinan Paşa’ya malum olup, ... Muzaffer asker kuşlar gibi **o sarp dağdan geçip**, ejder niyyetli tomturak tüfenkle dağın kulağı sağır yer olmuştu. Alaüddevele’ye erişip, dağın başına çıktılar. Zafer etkili kılıçlar kınından çıktı. Zavallı Alaüddevele gördü ki, dağın eteği ulu yiğit arslanlarla dopdoludur. Göze görünen kılıç parıltıları yukarı bakılsa, ok bulutudur. Kendisiyle bir miktar seçkin, ok ve yaylı Türkmen askeri vardı. Güç ve takatlarının kaçıp, kaybolduğunu gördü. Zaruri yöneliş dizginini döndürüp, savaş arayan arslanlar, zafer huyly askerle karşılaşp, yüz yüze geldi. Sinan Paşa ile bir miktar eli tüfekliler, ... yeniçeriler vardı. O saat saflar bağlayıp, şahane savaş yapıldı. İki taraftan hayli zamanlar harp ve karışıklıkla savaş alanı sıkışık ve gürültü doldu. **Dağın göğüs ve eteği** ... cesetleri ile dopdoludur, kan ırmağı ile yollar dolmuştu. Sonunda ... Türkmen ordusu yenilip, kırıldı. Savaş sırasında Alaüddevele’nin de başı kesilip, sonu yenilgi olan sancakları baş aşağı oldu. Muzaffer asker, ordusunu talan ve yağma edip, tabileri, emirleri ve devlet adamları peşinden felaket zincirine düştüler” (Celâlzade Mustafa, 1990:95-396).

“Alaüddevele gafil yerinde yatarken birkaç adam gelip, “Sultan Selim sen haberdar olmadan Kemah üzerine gitti, oturma şimdi senin üzerine geliyor” diye yıldırım gibi bir haber verdi. Alaüddevele tüm askerini de arkasına alarak atına binip hemen yolu tuttu. **Ulu bir yaylakta dağ içinde giderken yolun üçe ayrıldığını gördü. Alaüddevele, bir dağ başında toplanmak üzere üçe ayrılan yolun birine kendisi, birine oğlu, diğerine de ailesi ve bazı askerlerini gönderdi**. Sultan Selim’in önden gönderdiği Sinan Paşa, **derbentten sonra yolun üçe ayrıldığını gördü**, içeri girmeyip başında durdu. Şehsuvaroğlu Ali Bey Emmisinin ardına düşüp Alaüddevele’ye ayrılan halkı ile buluşunca ona yetişti. Alaüddevele ile karşı karşıya gelince, Sinan Paşa’ya haber gönderip, düşmana ulaştıklarını ve cenge başladıklarını bildirip, yetişmesini istedi. Paşa derbende girdiğinde Sultan Selim derbendin ağzına kondu. Çok sayıdaki askerin savaşa yetiştiğini gören **Alaüddevele yolu bırakıp sarp yerlere kaçtı**. Bu arada yolunu kaybedip sağını solunu bilemez oldu. Böyle bir ortamda yakalanıp, kendisinininkiyle birlikte oğulları, tüm akrabaları ve ümerasının başı kesilerek Sultan Selim’e götürüldü” (Hadîdî, 1991:396-398).

“Kemâh kalesinin fethinden sonra sekizinci konakda Sivas’a gelindi. Rumeli Beylerbeyi Sinan Paşa onbin savaş tecrübeli asker ve bir fırka yeniçeri zümresi ile Zü’l-Kadriyye vilâyetine ılgar buyuruldu. Şehsuvaroğlu Ali Bey ki, ol yolların çöl ve ovalarını, dağlarını detaylıca bilirdi, yol gösteren kılavuz olarak gönderildi. Tâ ki, padişahın ordusundan evvel düşman topraklarını talan eylesinler ve her fenalığı yapan Türkmân zümresini kılıçtan geçirsinler ve her ne zuhur

ederse padişahın maiyetine haber göndersinler. Bu tarikle beylerbeyi ve diğer askerler çekildi gitti. Tâ ki, ilk menzilleri Elbistân vâdilerine ulaştı. Ammâ Alâüddevele bunu haber aldığı gibi büyük korkuya kapılarak, **dar bir yerde kaleye sığınmayı adet haline getirdikleri Turna Dağı'na** aile efradı ve eşyalarını gönderdiler. Şüphe içinde, düzensiz çok sayıdaki Türkmen askeri ile **ol dağın eteğinde alayını bağlayıp**, bekledirler. Sinân Paşa, Gürün yaylağından göçtüğünde, cenk kararlı süvariler ilgâra geçerek, göz açtırmadan Alâüddevele'nin askerlerine karşı geldi. Rebi'ül-ahir ayının 29. gününde oklar ve tüfengler atıldı, kılıçlar çalındı ve gürzler salındı, "vur ve tut" sadâsı ortalığı velveleye verdikten sonra cenk vuku buldu. Hezimete uğrayan ve firar eden Türkmen askerleri yakalanarak serdârlarının başı kesildi. **Dağa sığınmak isteyenlere yol verilmedi.** Husûsâ Alâüddevele'nin tüm evlatları bulunup, başları kesildi. Ancak biraderi Abdürrezzak Bey evlâdıyla esir edilip, bağlanarak padişaha gönderildi" (Gelibolulu Mustafa Ali Efendi, 1997:1118-1119).

"Osmanlı kuvvetleri, Dulkadir kuvvetlerinin izini sürerken **dağlık alanda üç yöne yol gider yere geldiler.** Yolun her biri bir yöne ayrılıp gitmekle, o üç yoldan biri Alâüddevele'nin bizzat Türkmen askeri ile gittikleri yol imiş. Biri dahi oğlu ile mal-ü malali ve üçüncü olarak diğer oğlu ile aile efradının gittiği yol imiş. Beri taraftan Şehsuvaroğlu Ali Bey'in gittiği yol meğer Alâüddevele'nin kaçtığı yol olduğundan Ali Bey askeri ile **dağlık alana (kuhistan) yayılıp** giderken Alâüddevele Bey'in ordusuna rast geldi. Derhal cenk düzeni alarak iki ordu dağlık alanda büyük cenk etti. Bu olay esnasında Ali Bey durumu Sinan Paşa'ya arz ettiğinde Sinan Paşa derbendi dolaşıp, asker ile derbendin ağzını tuttu. Sultan Selim han acele ile derbendin ağzına yetişip, derbendin ağzını tuttu. Diğer taraftan Şehsuvaroğlu Ali Bey cenk içinde Alâüddevele'nin başını kesti" (Tansel, 2016:131).

"Sinan Paşa onbin süvari ve üçbin miktarı yeniçeri gazileri ile Elbistan sahrasına konduğunda Cihan Sultanı askerleri ile İncesu'ya yakın gelmişti. Alâüddevele durumdan haberdar olunca sıkıştığı zamanlarda sığındığı **Turna Dağı'na** ailesi ve çocukları ile hazinelerini nakil eyledi. Başına topladığı otuz bin miktarı Türkmen ile **o yüksek dağın eteğinde** mukabele için karşı durdu. "benim Osmanlı taifesinden ne korkum vardır" diyerek hayli esti, savurdu. Velhasıl alaylarını bağlayarak, cenge hazır oldukları halde beri taraftan ilk önce meydana at sürüp çıkan Şehsuvaroğlu Ali Bey oldu. Çok yüksek bir sesle "Hani benim pederim Şehsuvar Beyin devletinde nan-u nimetiyle behremend olan ve nice inam ve ihsanlarla serbülend olanlar, nimetin hukukuna riayet ederek mihr-ü muhabbetten dem vuran ahablar; olaki sözlerinde sadıktırlar. Böyle bir zamanda bana ve babama yar-ı muvaffik olanlar sancağımın dibine toplansınlar ki; can ve baş ile emin olmağa, sahipkıran cihan sultanı Selim Han'dan rica edeyim" diye nidada bulundu. Bu sözler üzerine Alâüddevele'nin askerleri iki fırkaya ayrıldı. Bir bölüğü ayrılarak padişah aleminin dibine sığındılar. Bir bölüğü inad ve muhalefet ederek cenge başladılar. Velhasıl Osmanlı dilaverleri Türkmenlerin üzerine hücum eyleyerek göz açtırmadan ekserini yokluk diyarına gönderdiler. Savaş esnasında yiğit bir asker çabuk-süvarlıkla Alâüddevele'ye rast geldi. Hemen uğursuz kellesini yere indirdi. Türkmenler beylerinin helak olduğunu görünce kılıçtan kurtulanları **Turna Dağı'na doğru can attılar.** Osmanlı dilaverleri hemen ardlarına düşerek, tamamını kılıçtan geçirdiler. Hatta Alâüddevele'nin evlad ve nesebinden kimse kurtulmadı" (Solakzade, 1989:36-37).

"Kemah kalesi feth edildikten sonra Selim Han, Rumeli Beylerbeyi Hadım Sinan Paşa'yı on beş bin askerle Dulkadıriye diyarını fethে gönderdiler. Alâüddevele durumdan haberdar olunca **Elbistan'dan Turna Dağı'na kaçtı.** Sinan Paşa ardını bırakmayıp takip etti. Sinan Paşa **Göksu(n) ovasını geçince** Alâüddevele onu Türkmenlerden meydana gelen yirmi bin kişilik bir ordu ile karşıladı. Şiddetli bir savaş oldu. Her iki taraftan da çok insan kırıldı. Alâüddevele, oğulları ve ileri gelen adamları da savaş sırasında öldürüldü. Kardeşi Abdurrezzak ve

çocukları, Dulkadirli beylerinin ileri gelenleriyle birlikte esir edildi. Sinan Paşa esirler ile öldürülenlerin başlarını o sırada Göksu(n) ovasına varmış bulunan Selim Han'a gönderdi" (Müneccimbaşı, ? :470-471).

Anlatılardaki ifadeler özetlenirse Turna Dağı; Göksun'u geçtikten sonra Çinçin derbendi (boğazı) geçildikten sonra gidilen bir dağ olarak anlaşılmaktadır. İfedelerde geçen ulu yaylakta yolun üçe ayrıldığı yer günümüzdeki Meryemçil Beli'dir. 1530 tarihli muhasebe defteri ve 1563 tarihli mufassal tahrir defterinde (Kurt, 2011:468) Kars-ı Maraş Sancağı'na bağlı Çokak Nahiyesinde Turna Mezrası, Cebel-i Turna (Turna dağı), Çinçin Kalası Mezrası ifadelerine rastlanmakta olup, tarihsel açıdan Turnadağı Savaşı'nın yeri hakkında şüphe bırakmamaktadır. Güncel topografya haritalarda (M36 ve M36d2) Turna Dağı, Turna Deresi, Turna Ovası gösterilmekte olup, Turna Dağı (şekil 5), en yüksek yeri Akçadağ Tepesi'nde 2284 m olan KD -GB uzanışa sahip bir dağlık kütledir.

Şekil 5. Çokak Ovası'ndan Turna Dağı'nın görünümü.

Turnadağ Savaşı'nın tarihsel kaynaklarında geçen ve coğrafi mekan özelliği içeren Tablo 2'deki ifadelerden savaşın bir tek noktada olmayıp, Geben, Çokak, Çığışar, Kargaçayırı düzlükleri ve bunları çevreleyen dağların geçitlerinde yapıldığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2: Tarihsel Kaynaklarda Turnadağ Savaş Alanının Coğrafi Anlatım İfadeleri

- Yol vermez kulelerinde, yüksek tepelerinde barınağa durduğu, Turna dağı sanıyla bilinen,
- Dar bir yerde kaleye sığınmayı adet haline getirdikleri Turna Dağı'na
- Türkmenlerle ol ulu dağın eteklerinde bulunan derbentleri bağlayup,
- Sarp dağlara kaçmağa fırsat bırakmadı,
- Dağlar ve ovalar ateşe boğuldu,
- Türkmen askerleri bir araya toplanıp bir derbende dizildi.
- Osmanlı askerleri dağ içinde ağız cengi ettiler
- Dağlık alan içerisinde günbegün askerler gezdi.
- Dağlar ne denli sarp ve yüksek olup,
- Ulu bir yaylakta dağ içinde giderken yolun üçe ayrıldığını gördü. Alaüddevle, bir dağ başında toplanmak üzere üçe ayrılan yolun birine kendisi, birine oğlu, diğerine de ailesi ve bazı askerlerini gönderdi.
- Sinan Paşa, derbentten sonra yolun üçe ayrıldığını gördü,

- Dağlık alanda üç yöne yol gider yere geldiler,
- Ali Bey askeri ile dağlık alana (kuhistan) yayılıp giderken,
- Alaüddevle yolu bırakıp sarp yerlere kaçtı.
- Sarp ve korkunç bir yere arka verip,
- Türkmenler beylerinin helak olduğunu görünce kılıçtan kurtulanları Turna Dağı'na doğru can attılar.

Turnadağ Savaşı için tarihi anlatılarda geçen yer adları, geçitler, yollar, kaleler güncel harita üzerine aktarılmıştır (Şekil 6). Hazırlanmış olan harita incelenirse Turnadağ Savaşı'nın bir meydan savaşı olmayıp, dağlık kuvvetlerin farklı geçit, vadi ve yamaç arazilerde geçtiği anlaşılmaktadır. Gerek anlatılardan, gerekse mevki ve yer adlarından yararlanarak tarafımızdan 4 muhtemel çatışma mevki belirlenmiştir.

2- Geben-Çokak arasında Kızılgöl Mevkii: Geben ve Çokak Ovaları arasında Kızılgöl Deresi (M36c2) vadisi içinde bir çatışma ihtimalini destekleyecek anlatılar ve veriler bulunmaktadır. Burası Geben Ovası ile Turnadağ'ın önündeki Çokak Ovası arasındadır. Geben Ovası

tarafındaki sırta Çınçın adı verilmesi, göl bulunmayan bir yerde Kızılgöl Mevkii adının kullanılması (*parlak kılıç ve gürz kana doydı. Dağlar tamamen lale bahçesi oldu. Kıtıl'ın çokluğundan kan deryası aktı.* -Şükri-î Bitlisî, 1997:232-) ve Çokak tarafındaki bir tepeye Okçusırtı Tepesi adı verilmesi burada bir çatışma ihtimalinin varlığını artırmaktadır.

Şekil 7. Çığşar Köyü Gavurkırlıdığı Mevkii.

3- Kargaçayırı Boğazı; En az 20 bin kişilik kuvvete sahip Dulkadirli ordusunun başındaki Alüddeve'nin Çınçın Boğazı'ndan sonra bu kadar kalabalık askeri gücüyle çekilebileceği, Dulkadirli merkezi Maraş'a ve Turnadağı'na en kısa yoldan geçebileceği yol güzergâhı Geben Ovasının güneyindeki Kargaçayırı Köyü'nden geçmektedir. Adı geçen köy civarında Geben Ovasını geçen Körsulu Deresi iki tarafı yüksek dağ olan bir boğaza girmektedir. Tarihsel anlatılarda bir dağın eteği ve bir derbentte (geçit) Ali Bey'in kuvvetleri ile Alaüddeve Beyin kuvvetlerinin karşılıklı dizildiği ifade edilmektedir. Ayrıca Alaüddeve Bey ve ümerasının mezarlarının bulunduğu Gökçebel Mevkii'ne (şekil 8) kaçabileceği tek güzergâh da burasıdır.

Şekil 8. Gökçebel ve tarihi mezarlık alanından bir görünüm.

4- Çuhadarlı Köyü - Gökçebel Mevkii: Arazi çalışmaları esnasında Çuhadarlı Köyü Gökçebel Mevkiinde eski bir mezarlık bulunduğu, burada Alaüddevle ve önde gelen yöneticilerinin mezarlarının bulunduğu ve köylülerin buraya “padişah mezarı” (şekil 9) dediği belirlendi. Tarihsel anlatılarda “çok sayıdaki askerin savaşa yetiştiğini gören Alaüddevle’nin yolu bırakıp sarp yerlere kaçtığı, firar edip Türkistan (Dulkadirli toprağı)’a yürüdüğü, yolunu bulamaz olduğu ve savaş esnasında yiğit bir askerin çabuk-süvarlıkla Alaüddevle’ye rast geldiği ve hemen uğursuz kellesini yere indirdiği ve birçok gövdeden baş alındığı” anlatılmıştır. Kargaçayırı Boğazı’nda başlayan savaşın Gökçebel Mevkiine kadar sürdüğü düşünülebilir.

13 Haziran 1515 Çarşamba (1 Cemaziyy’ül-evvel 921) tarihinde seher vakti Sinan Paşa yanındaki haberciler Alaüddevle, dört oğlu ve otuz komutanının başlarını getirip, sancakları başları eğik olarak sultanın Çinçin Kalesi önünde konaklayan otağ-ı hümayunu önüne koydular. Kesilen başın Alaüddevle’ye ait olduğu doğrulandıktan sonra, aynı gün öğle vakti hareket edilerek Göksun Çayırı Konağına konuldu. Burada zafer neşeli asker için şenlikler yapıldı. Dulkadirli vilayetlerinin idaresi Selim Han tarafından Şehsüvar-Oğlu Ali Bey’e verildi. Türkmen vilayetleri de bütün çevre ve taraflarıyla Osmanlı ülkesinden sayıldı. Alaüddevle’nin başı bir fetihname ile birlikte Mısır Sultanı Kansu Gavri’ye gönderildi. 18 Haziran 1515 tarihinde Sinan Paşa veziri azam yapılarak Osmanlı Ordusu Kayseri istikametine hareket etti.

Şekil 9. Gökçebel’de Alaüddevle Bey’in kabri olduğu belirtilen yer.

3. Sonuç

Osmanlı Sultanı Selim Han ile Dulkadirli Alaüddevle Bey arasında 1515 yılında yapılan Turnadağı Savaşı hakkında yazılan güncel tarih yazımlarında coğrafi mekânların doğru belirtilmediği ortaya konulmuştur. Bu savaşa ilişkin olarak elde edilen tarihi veriler ve anlatılar güncel harita üzerine yerleştirilmiştir. Dulkadirli Beyliği’ni Osmanlı topraklarına ilhak eden Turnadağı Savaşı hakkında yaptığımız bu araştırmadan sonra gerek yerel gerekse ulusal düzeyde yapılmış olan tarih çalışmalarında bazı hataların düzeltilmesi gerekmekte olup, bunlar;

1- Çok sayıdaki yerel ve ulusal tarih eserlerinde Sultan Selim’in Sivas’ta Sinan Paşa’yı sefer için görevlendirdikten sonra Sultanın Kayseri yakınlarındaki İncesu’ya giderek savaşı izlediğini

yazmakta olup, tarihi kaynaklarda geçen İncesu ise Elbistan kazasına tabi İncesu Nahiyesi'ni ifade etmektedir.

2- Sultan Selim'in Dulkadir üzerine yaptığı seferi Ördekli'de haber alan Alaüddevle'nin Turna Dağı'na kaçtığı tarihi kaynaklarda belirtilmesine rağmen, Ördekli'nin yeri Andırın-Göksun arasında, Göksun-Afşin arasında ya da Göksun ovasında şeklinde belirtilmektedir. Tarihsel anlatılarda ifade edilen Ördekli, savaşın yapıldığı tarihte Elbistan Kazası'nın Hurman Nahiyesi'ne bağlı bir mezra olup, günümüzde Afşin ilçesi sınırlarındaki Hurman kalesi çevresinin adıdır. Ayrıca Ördekli'de bir savaş yapılmamıştır.

3- Ulusal düzeydeki bazı tarih kitaplarında Turna Dağı'nın yeri yanlış verilerek Nurhak Dağı olarak belirtilmektedir. Gerek savaşın yapıldığı tarihteki kaynaklarda ve gerekse güncel haritalarda Turna Dağı Andırın ilçesinde Çokak ovası ile Savrun suyu vadisi arasındadır.

4- Turnadağ Savaşı, bugün Turna Dağı ismi verilen bir dağın yamacında yapılmamıştır. Savaşın yapıldığı tarih için Turnadağı ismi; kuzeyde Çinçin Boğazı, güneyde Körsulu Vadisi, doğuda Geben Ovası ve batıda Savrun vadisi arasında kalan bölgenin tamamını ifade etmektedir. Ayrıca Turnadağı Savaşı bir meydan savaşı olmayıp, vadiler ve dağlar arasında farklı grupların cenk yaptığı bir savaştır.

Bu çalışmadan da kolayca anlaşılabileceği üzere tarih çalışmalarında tarihi olaylar kadar olayın gerçekleştiği mekâna ait coğrafi bilgilerin doğruluğuna ihtiyaç duyulmaktadır. Bu coğrafi bilgiler hem tarihi kaynaklar hem de güncel coğrafi verilerle doğrulanabilmektedir. Nihayet tarihi olayların yerleri ve mekânları söz konusu olduğunda, o olayla ilgili tarihi coğrafya çalışması yapmak gereklidir.

Kaynakça

- 1- ABDURRAHMAN ŞEREF, (1315), Tarih-i Devlet-i Osmaniyye. cilt 1, Karabet Matbaası, İstanbul.
- 2- ALIÇ, S., (2017), Dulkadir Beyliği'nin Komşu Beylik ve Devletlerle Münasebetleri (1337-1522). K.S.Ü., Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Kahramanmaraş.
- 3- ARİFİ PAŞA, (2011), Elbistan ve Maraş'ta Dulkadir Oğulları Hükümeti (Haz: Y. Alpaslan, S. Yakar). Ukde Kitaplığı Maraş Tarihi Serisi No:18, Kahramanmaraş.
- 4- ATAOL, M., (2012), "Ankara Savaşı'nın Geçtiği İleri Sürülen Sahaların Topografik ve Hidrolojik Analizleri", 1402 Ankara Savaşı Uluslararası Kongresi (9-12 Ekim 2012 –Ankara) Bildiri Kitabı, Türk Tarih Kurumu Yayınları VIII. Dizi, Sayı:11 s:243-254.
- 5- BİLGİN, A., (2007), Adâ'i-yî Şirâzî ve Selimnâme. Türk Tarih Kurumu Yayınları, III. Dizi, Sayı:20, Ankara.
- 6- BOA, (1999), 998 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Diyar-ı Bekr ve Arab ve Zü'l-Kadiriyye Defteri (937/1530) II. Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı Yayın Nu:40, Ankara.
- 7- CELÂLZADE MUSTAFA, (1990), Selimnâme. (Haz: A. Uğur – M. Çuhadar) Kültür Bakanlığı Yayınları No:1182, Ankara.

- 8- CEYLAN, M.A., ESKİKURT, A., (2017), Tarihi Coğrafya Açısından Myriocephalon Savaşı (17 Eylül 1176) ve Konya Bağırsak Boğazı, Konya Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları 359, Konya, 2017.
- 9- CEYLAN, M.A., (2010), Myriocephalon Savaşı'nın Yeri Konusuna Coğrafi Bir Yaklaşım. Türk Dünyası Araştırmaları, 187:159-196.
- 10- CEYLAN, M.A., (2016), Coğrafi Perspektiften Myriocephalon Savaşı'nın Yeri ve Konya Bağırsak Boğazı, Selçuk Üniversitesi Selçuklu Araştırmaları Dergisi (USAD), 5:69-94.
- 11- CEYLAN, M.A., (2017), Myriocephalon Savaşı (17 Eylül 1176) Açısından Konya Bağırsak Boğazı'nın Coğrafi Özellikleri. USAD, 7: 1-39.
- 12- EMECEN, F.M., (2010), Yavuz Sultan Selim. Görsel Dizayn Ofset Matbaacılık, İstanbul.
- 13- FERUDUN BEY, (1275), Mecmua-i Münşeatü's-Selatin Ferudun Bey, İstanbul.
- 14- GELİBOLULU MUSTAFA ALİ EFENDİ, (1997), Kitabü't-Tarih-i Künhu'l Ahbar I. Cilt II. Kısım, (Haz: A. Uğur, M. Çuhadar, A. Gül, İ. H. Çuhadar). Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 106, Kayseri, 1997.
- 15- GÖKHAN, İ., (2011), Başlangıçtan Kurtuluş Harbine Kadar Maraş Tarihi. Öncü Basımevi, Kahramanmaraş.
- 16- HADİDİ, (1991), Tevârih-i Âl-i Osman (1299-1523). (Haz: N. Öztürk) Marmara Üniversitesi Yayınları No:484, İstanbul.
- 17- HOCA SADETTİN EFENDİ, (1979), Tacü't Tevârih, Cilt 4. (Haz: İ. Parmaksızoğlu), Kültür Bakanlığı Basımevi, İstanbul.
- 18- İDRİS-İ BİTLİSÎ, (2016), Selim Şah-Nâme (Haz: H. Kırılancı). Hece Yayınları, Ankara.
- 19- HAYDAR ÇELEBİ, (Tarihsiz?), Haydar Çelebi Ruznamesi (Haz: Y. Senemoğlu). Tercüman 1001 Temel Eser, İstanbul.
- 20- KARADENİZ, H.B., (2015), Dulkadirli Beyliği Tarihine Kısa Bir Bakış. Dulkadir Beyliği Araştırmaları, Dulkakiroğlu Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, s: 239-260.
- 21- KURT, Y., (2011), Çukurova'nın Tarihi Kaynakları V: 1563 Tarihli Kars-ı Maraş Sancağı Mufassal Tahrir Defteri. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- 22- LÜTFİ PAŞA, (1341), Tevarih-i Âl-i Osman. Türkiye Cumhuriyeti Maarif Vekaleti Neşriyatı, İstanbul.
- 23- MÜNECCİMBAŞI AHMET DEDE, (Tarihsiz), Sahaif-ül Ahbar Fi Vakayi-ül Asâr. İkinci Cilt, (Haz: İ. Erünsal), Tercüman 1001 Temel Eser No:37, İstanbul.
- 24- SARIKAYA, A., (2012), Dulkadirli Beyliği'nin Sonunu Hazırlayan Göksun Meydan Savaşı. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu (29 Nisan-1 Mayıs 2011-Kahramanmaraş), Cilt 3, s:255-263.

- 25- SOLAK, İ., (1996), Kanuni Döneminde Elbistan Kazası. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- 26- SOLAK, İ., (2013), XVI. Yüzyılda Elbistan Kazası (1526-1563). Palet Yayınları, Konya.
- 27- SOLAKZADE MEHMED HEMDEMÎ ÇELEBÎ, (1989), Solakzade Tarihi, cilt II, (Haz: V. Çabuk), Kültür Bakanlığı Yayınları No:1089, Ankara.
- 28- SÖYLEMEZ, F., (2015), Osmanlı-Dulkadirli Siyasi ve Sosyal Münasebetleri. Dulkadir Beyliği Araştırmaları, Dulkakiroğlu Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş, s: 113-138.
- 29- ŞÜKRÎ-İ BİTLİSÎ, (1997), Selim-Nâme (Haz: M. Argunşah). Erciyes Üniversitesi Yayın No:100, Kayseri.
- 30- ŞÜKRÎ-İ BİTLİSÎ, (1995), Selim-Nâme (Haz: A. Uğur, M. Çuhadar, A. Gül). ISIS Yayinevi, İstanbul.
- 31- ŞÜKÜROV, Q., (2012), Şah İsmail ve Dulkadiroğulları. Uluslararası Dulkadir Beyliği Sempozyumu (29 Nisan-1 Mayıs 2011), Kristal Reklam Ve Matbaacılık, C.1, s.:229.
- 32- TANSEL, S., (2016), Yavuz Sultan Selim. Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.
- 33- TOROĞLU, E., ALPARSLAN, Y., (2016), Kahramanmaraş'ın Tarihi Coğrafyasında Yollar. Dulkadiroğlu Belediyesi Yayınları, Kahramanmaraş.
- 34- UZUNÇARŞILI, İ.H., (2011), Osmanlı Tarihi. Türk Tarih Kurumu Basımevi, c.II, Ankara.
- 35- YİNANÇ, R., (1989), Dulkadir Beyliği. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.
- 36- YÜCEL, Y., SEVİM, A., (1991), Klasik Dönemin Üç Hükümdarı: Fatih-Yavuz-Kanuni. Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

**ТҰЛҒАНЫҢ ҚҰНДЫЛЫҚТЫҚ БАҒДАРЛАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДА
МЕДИАШЫҒАРМАШЫЛЫҚТЫҢ РӨЛІ
BİREYDE DEĞERLER EĞİTİMİ BİLİNCİ OLUŞTURMADA MEDYA
YAZARLIĞININ ROLÜ**

Мехмет Каваклы

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінің докторанты,
Түркістан, Қазақстан

Түйіндеме: Бұл мақалада оқушылардың тілге құндылық бағдарын қалыптастыру мәселесі қарастырылады. Қазақ тілі сабағында оқушыларға тілді ұлттық құндылық ретінде бағалай білуді үйрету, ұлттық тілге құрмет сезімдерін қалыптастыру тәсілдері, осы бағытта орындауға болатын медиашығармашылық тапсырмалар берілген. Оқушылардың тілге құндылық бағдарын қалыптастыруда тілді оқытудың неғұрлым тиімді құралдары мен тәсілдерін сұрыптап қолдану, оқушылардың шығармашылығын дамытуға ақпараттық құралдар арқылы жағдай жасау және өзін-өзі жетілдіру үшін мүмкіндік туғызу қажет деген тұжырым жасалады.

Кілт сөздер: Ұлттық құндылық, құндылық бағдар, тіл, рухани құндылық, әдіс-тәсіл, мәтін, ойын әдісі

Özet: Bu makalede öğrencilere değerler eğitimi vermede, değerler eğitimi bilinci oluşturmada medya yazarlığının, medya okuryazarlığının rolü ele alınmıştır. Medya okuryazarlığının öğrencilerin değerler eğitimine olan olumlu ve olumsuz etkilerine değinilmiştir. Medyanın kullanımı ile değerler eğitiminin ilişkileri irdelenmiş ve medyanın öğrencilerin değerler eğitimine etkileri konu edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Değerler Eğitimi, Medya Yazarlığı, Medya Okuryazarlığı, Dil Öğretimi

Abstract: This article deals with the formation of language values in schoolchildren. Teaching pupils in the Kazakh language lesson to appreciate the language as a national treasure is also given ways of building a sense of respect for the national language, and therefore presented a media creative task to perform. It was concluded that selective use of effective techniques and methods for the formation of linguistic values of pupils in the process of language learning, the creation of conditions for the development of pupils' creativity through information technologies and by making self-improvement possible.

Keywords: National Value, Value Orientation, Language, Spiritual Value, Methods, Text, Game Methods

**KAVALALI MEHMET ALİ PAŞA’NIN ANADOLU’YU
HAREKÂTI VE MARAŞ****Dr. Öğr. Gör. Mehibe ŞAHBAZ**

Çukurova Üniversitesi

Özet

Mısır, Asya ile Afrika birleştirme noktasında yer alan ve tarih boyunca birçok medeniyete tanıklık eden önemli bir bölgedir. Mısır, Osmanlı Devleti’nin hâkimiyetine girdiği XVI. yüzyıldan itibaren devletin en önemli eyaletlerinden biri olmuş ve bu konumunu XX. yüzyılın ilk yarısına kadar korumuştur. Osmanlı Devleti’nin ilk salyaneli eyaleti olan Mısır’ın idaresi, merkezî otoriteden oldukça uzak bir yerde olması sebebiyle burayı yönetmek de güçlükler çekmiştir. Birçok tarihçi tarafından modern Mısır’ın kurucusu olarak kabul edilen Mehmed Ali Paşa da, bu topraklara ayak bastığı andan itibaren Osmanlı Devleti’nden fiilen bağımsızlığını kazanmak için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır. Osmanlı’nın Mısır Valiliğini Mehmed Ali Paşa’ya vermesiyle burada bir hanedan oluşturmak istemiş ve uzun mücadeleler sonucunda verasetten valilik şeklinde olsa da bu amacına ulaşmıştır. Osmanlı devletinin yıkılma sürecinde Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın 1805 yılında Mısır valisi olması ile başlayan Mısır meselesi, 1831 yılında siyasi kimliğe büründü. Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Yunan İsyanı’nı bastırması karşılığında kendisine vaat edilen toprakları alamadığı için ayaklanmıştır. Olaylardan hareketle Padişah II. Mahmud’un da Kavalalı Mehmet Ali Paşa’ya tavır takınmasıyla Mısır ve İstanbul arasında ilişkiler giderek gerginleşti ve olayların seyri Osmanlı Devleti’ni 1831-1841 yılları arasında on yıla yakın süre devam eden Mısır sorununun ortaya çıkmasına neden oldu. Mısır meselesi önce devletin bir iç meselesi olarak görülürken, daha sonra Avrupa devletlerinin işe karışmasıyla uluslar arası bir mesele haline geldi. Fransızların Mısır’ı işgal etmesi üzerine, fırsatları iyi değerlendiren Mehmet Ali Paşa Osmanlı’nın zafiyetinden de yararlanarak İslâm âleminde büyük bir üne sahip olup bağımsızlık faaliyetlerine başladı. Bağımsız bir devlet kurma çabası ile Suriye’ye sahip olabilmek için Mısır orduları Suriye üzerinden Anadolu’ya girmiş, Hums ve Belen’de Osmanlı ordularını mağlup etmiştir. Tabii sınır olan Toroslari ele geçirmek amacıyla Ceyhan vadisi üzerinden Elbistan’a, Malatya’ya, Elazığ’a İç Anadolu’ya, Doğu Anadolu’yu Sivas ve Kayseri ve Maraş’ı elde etmek için harekete geçmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Maraş, Mısır, İbrahim Paşa, Osmanlı**Abstract**

Egypt is an important region at the junction of Asia and Africa and has witnessed many civilizations throughout history. Egypt, under the rule of the Ottoman Empire XVI. Century has been one of the most important states of the state and this position XX. Century until the first half. The administration of Egypt, the first privately-owned province of the Ottoman Empire, suffered from its difficulties as it was far from the central authority. Mehmed Ali Pasha, accepted by many historians as the founder of modern Egypt, has never missed an opportunity to gain independence from the Ottoman Empire from the moment he stepped on this land. He wanted to form a dynasty here by the Ottoman governor of Egypt giving the governorship to Mehmed Ali Pasha, and as a result of long struggles, he achieved this goal even though it was in the form of governor ship. During the collapse of the Ottoman state, Kavalalı Mehmed Ali Pasha became the governor of Egypt in 1805 and the issue of Egypt began to take on a political identity in 1831. Mehmed Ali Pasha of Kaval rebelled because he could not take the Promised

Land in exchange for suppressing the Greek Rebellion. From the events of Sultan II. Mahmud's attitude towards Kavalalı Mehmed Ali Pasha, the relations between Egypt and Istanbul became increasingly tense, and the course of events led to the emergence of the Egyptian Problem, which lasted for nearly ten years between 1831-1841. While the Egyptian issue was first seen as an internal matter of the state, it became an international issue with the involvement of European states. After the French occupation of Egypt, Mehmed Ali Pasha took advantage of the weaknesses of the Ottomans and made a great reputation in the Islamic world and started independence activities. In an effort to establish an independent state, Egyptian armies entered Anatolia via Syria and defeated the Ottoman armies in Hums and Belen in order to have Syria. In order to seize the Taurus, which is the natural border, it has taken action to acquire Elbistan, Malatya, Elazığ, Central Anatolia, Eastern Anatolia, Sivas and Kayseri and Maras via the Ceyhan valley.

Keywords: Kavalalı Mehmet Ali Pasha, Maras, Egypt, Ibrahim Pasha, Ottoman

Giriş

Mısır; Asya ile Afrika'nın buluşma noktasında yer alan ve tarih boyunca birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Mısır, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girdiği XVI. yüzyıldan itibaren devletin en önemli eyaletlerinden biri olmuş ve bu konumunu XX. yüzyılın ilk yarısına kadar korumuştur. Osmanlı Devleti'nin ilk salyaneli eyaleti olan Mısır'ın idaresinde, merkezî otoriteden oldukça uzak bir yerde bulunması sebebiyle güçlüklerle karşılaşmıştır. Nil Nehri'nin hayat verdiği bu topraklarda, eski çağlardan beri gelip yerleşenler, bölgede bağımsız olarak hâkimiyet kurmak için sürekli mücadele etmişlerdir. Bölgenin durumu İslam fethi ve Osmanlı hâkimiyeti dönemlerinde de aynı olmuştur. 1831-1841 yılları arasında on yıla yakın süre devam eden Mısır meselesi, Osmanlı'nın iç meselesi olmasına rağmen dış devletlerin müdahalesiyle dış mesele haline gelerek, Osmanlı'yı birçok yönden olumsuz etkilemiştir (Gündüz, 2013:474). Mısır meselesi, II. Mahmut'un köklü reformlar yaptığı dönemde gerçekleşmiştir. II. Mahmut, Mısır sorunundan dolayı bazı reformları uygulama alanına koyamamıştır (Gündüz, 2013:473). Mısır, Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girdiği XVI. yüzyıldan itibaren devletin en önemli topraklarından birisi olmuş ve bu durumunu XX. yüzyılın ilk yarısına kadar korumuştur (Uçarol,1979:115). Stratejik ve ekonomik nedenlerden dolayı Mısır'ın Osmanlı Devleti için tarih boyunca önemi büyük olmuştur. XVI. asır başlarında Anadolu'daki Şîî-Safevî tesiri Osmanlı Devleti'ni oldukça zor durumda bırakmış ve bu durum II. Bayezid döneminde devletin bekasını tehdit eder hâle gelmiştir. Safevîler bu mücadelesinde Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmak için Mısır merkezli Memluklar ide tahrik etmiş ve Osmanlı Devleti aleyhinde kullanmak istemiştir. Bu duruma bir son vermek isteyen I. Selim 1514 yılında Çaldıran ovasında Şah İsmail komutasındaki Safevî ordusunu ağır bir yenilgiye uğratarak Anadolu'yu Şîî etkisinden büyük oranda kurtarmıştır. Safevî ordusunu yendikten sonra I. Selim, Memluklar tarafından tehdit olarak görülmeye başlanmıştır. Safevîler ile Memluklar, Osmanlı Devleti'nin çok güçlendiğini ve bunun kendi bekaları (Türk Ansiklopedisi,1976: C.XXIII) için büyük bir tehdit oluşturduğunu düşünerek Osmanlı Devleti'ne karşı ortak hareket etmeye karar vermişlerdir. Çaldıranda kazandığı büyük zafere rağmen Anadolu'daki Şîî tesirini tamamen ortadan kaldıramayan I. Selim 1516 yılı ilkbaharında Safevîler'e karşı yeni bir sefer düzenlendi ve sonuçta Mısır artık Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olmuştur. Mısır'ın coğrafi konumu Mekke ve Medine'nin korunması ve gıda ihtiyacının sağlanması için çok önemlidir. Mısır eyaletinin sınırları çok geniş ve Nil havzası oldukça verimlidir. Bundan dolayı kutsal toprakların doğal gıda deposu ve koruyucusu olarak görülür. Osmanlı Devleti'nin Mısır'ı fethedip kutsal yerleri ülkeye katmasının en önemli nedenlerinden birisi Mekke ve Medine'yi Portekizlilerin işgalinden korumak olmuştur. Bugün

bile Mısır, sömürgeci devletlerin geçiş yolları için en önemli kavşak noktasıdır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, Mısır merkezden uzak olduğu için buradaki yöneticilerin bağımsızlık eğiliminde olması neredeyse gelenek haline gelmişti. Birçok tarihçi tarafından modern Mısır'ın kurucusu olarak kabul edilen Mehmed Ali Paşa da, bu topraklara ayak bastığı andan itibaren Osmanlı Devleti'nden fiilen bağımsızlığını kazanmak için hiçbir fırsatı kaçırmamıştır (Kocaoğlu, 1997:62). 1805 yılında Mısır valiliği kendisine verilen Mehmed Ali Paşa burada bir hanedan oluşturmak istedi (Kutluoğlu,1988:13). Uzun mücadeleler sonucunda verasetten valilik şeklinde olsa da bu amacına ulaştı. Mehmet Ali paşa, vali olduktan sonra, Mısır'daki kargaşalıkları ortadan kaldırmak için, ilk önce Kölemen beyleri ile mücadeleye girişti (Ahmed Cevdet Paşa, 1993:2798). Mısır'daki bütün Kölemen beylerini ortadan kaldırarak Mısır'a tamamen hâkim oldu (Bruce, 1994:645). Bu durum kendisinden sonra da uzun süre böyle devam etti. Daha sonra Kavalalı Mehmet Ali Paşa, Fransız uzmanlar getirtip, Mısır'da modern bir ordu ve donanmayı kurmuş, böylece bölgede yeni bir güç olmayı başarmıştır (Sinoue,1999:225). Osmanlı Devleti, Mora İsyanı'nı bastırmakta başarısız olunca, ayaklanmayı bastırması karşılığında Mehmet Ali Paşa'ya Mora Valiliğini teklif ederek yardım istedi. Kavalalı Mehmet Ali Paşa Mora da ki isyanı bastırmayı başardı. Daha sonraki dönemde Mora İsyanı uluslararası bir mesele haline gelmiş, hem Osmanlı hem de Mısır donanmaları Avrupa Devletleri tarafından Navarin'in de ortadan kaldırılmıştır. Navarin olayından sonra Mehmet Ali Paşa, Avrupa Devletleri ile karşı karşıya gelmek istemedi. Osmanlı Devleti'nden izin almadan Mora da ki askerlerini geri çekmek zorunda kaldı. Bu olaylardan sebep kendisine Mora valiliği yerine Girit valiliği verilmiş fakat Mehmet Ali Paşa, Suriye valiliğini istemiştir (Iorga,1948:329). Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın Mora valiliğini istemesi konusunda ısrarcı tutumu, kendi aleyhinde olan yönetici zümreyi daha da kızdırdı. (Iorga,1948:329). Olaylardan hareketle Padişah II. Mahmud'un da Kavalalı Mehmet Ali Paşa'ya tavır takınması suretiyle Mısır ve İstanbul arasında ilişkiler giderek gerginleşti ve olayların seyri Osmanlı Devleti'ni 10 yıl uğraştıracak Mısır Sorununun ortaya çıkmasına neden oldu (Altundağ,1944:30). Mısır meselesi önce devletin bir iç meselesi olarak görülürken, daha sonra Avrupa devletlerinin işe karışmasıyla uluslar arası bir mesele haline geldi (Kutluoğlu,1988:24).

1. Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Anadolu Harekâtı

Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın komuta ettiği Mısır ordusu Haziran 1832 tarihinde Şam'ı ele geçirerek Hums'a doğru harekete geçti. Hums'ta yapılan savaş neticesinde Mısır kuvvetleri Osmanlı ordusunu hezimete uğrattı. Yenilen Osmanlı ordusu Antakya'ya çekilmek zorunda kaldı (Takvim-i Vekâyi, nr. 24, 5 RA 1248 (2 Ağustos 1832):1). İbrahim Paşa, Hums galibiyetinden sonra 10 Temmuz 1832 tarihinde Hama'dan sonra Halep'i de eline geçirdi ve Osmanlı ordusunu karşılamak üzere Antakya'ya doğru harekete geçti. Antakya'daki Beylan (Belen) geçidinde yapılan savaşta İbrahim Paşa'nın birlikleri Osmanlı kuvvetlerini yenilgiye uğrattı (Kara,1994:130). Mısır kuvvetleri İskenderun, Antakya, Adana ve Tarsus'u ele geçirdi. Osmanlı kuvvetlerinin Gülek Boğazı'nın Batısına çekilmek zorunda kalmasından yararlanan Mısır ordusu, hiçbir direnişle karşılaşmadan Gülek Boğazı, Ulukışla ve Ereğli'yi ele geçirdi (Kara,1994:130). Aralık 1832 Konya meydan muharebesi ile II. Mahmut, Mehmet Ali Paşa karşısında ağır bir yenilgi aldı ve böylece Mehmet Ali Paşa aleyhine sevk edebileceği son orduyu da kaybetti. Bundan böyle İstanbul kapıları istediği takdirde Mısır birliklerine ardına kadar açıktı. Bu zaferden sonra İbrahim Paşa İstanbul'a ilerlemek ve halkla, yönetenleri kendi tarafına çekmek için gerek normal yollardan gerekse para vererek propaganda faaliyetlerine başladı. Bu propagandalar kısa sürede meyvesini vermeye başladı. Çoğunluk Mısır taraftarı olarak Osmanlı askerlerine zarar verici davranışlarda bulunmaya başladı. İbrahim Paşa tarafından Anadolu'da bulunan yeniçerilerin bir kısmı Mısır ordusuna alınıp, Hacı Bektaş-ı Veli türbesinde kurbanlar kesilerek ocaklarının açıldığı ve eski nizamın yeniden kurulduğu yönünde

duyurular yaptı. Hatta Trabzon valisi Osman Paşa, Ocak 1833 tarihli yazısında, Kayseri'den Konya'ya kadar şehir, kasaba ve köylerin Mısırlılara fiilen ilhak ettiğini bildirdi. Ayrıca da Aynı tarihli bir başka yazısında da Osman Paşa'nın Mısır taraftarı olan eşkıyalarla birçok kanlı çatışmalar yaptığını ve Osmanlı ordusunun bu iç çatışmalar yüzünden çok zor duruma düştüğünü devletin uçurumun kenarına geldiğini bildirmektedir (Ünal,1978:198). II.Mahmud, böyle zor bir durumda bile azmini, iradesini ve gururunu kaybetmemişti. İbrahim Paşa daha da ileri giderek duruma daha fazla hâkim olabilmek için din adamları sınıfını kendi tarafına çekmek için yoğun faaliyetlerde bulundu. Amacı bu zümrenin halk üzerindeki etkisinden faydalanmaktı. Bunun içinde maddi manevi bütün yolları denedi. İbrahim Paşa, küçük büyük demeden herkesi kendi tarafına toplayarak halktan ve askerlerden başlarındaki amirleri kendisine teslim etmelerini istedi (Altundağ, 1988:68).

1.1. İbrahim Paşa

İbrahim Paşa, Mehmed Ali Paşa'nın büyük oğlu olup 1789 yılında Kavala yakınlarındaki Nusretli'de doğdu¹. Mehmed Ali Paşa Mısır Valisi olur olmaz İbrahim Paşayı ve kardeşi Tosun'u Mısır'a çağırdı. İbrahim Paşa ve kardeşi Mısır'a gelir gelmez Kahire kalesi komutanlığına getirildi. Daha sonra 1806 yılında bir nevi rehine olarak İstanbul'a gönderildiyse de babasının İngilizlere karşı kazandığı zaferden sonra tekrar Mısır'a getirilerek Mısır defterdarlığı görevi verildi. 1816 yılında Hicaz ordusu komutanlığına getirilerek Vahhabi isyanını bastırarak (Kara1,1994:126) tekrardan Mısır'a döndü ve Yunan isyanına kadar Sudan'daki bazı problemlerle uğraştı. İbrahim Paşa Mısır ordusuna Başkomutan olduğu zaman askeri konularda büyük tecrübeler elde etmişti (Mustafa Nuri Paşa,1992: 273). Ancak babası ile ileriye dönük fikirleri aynı değildi. İbrahim Paşa 15 Haziran 1832'de Şam'ı ele geçirdikten sonra 30 bin kişilik ordusuyla 20 bin kişilik Osmanlı ordusuna komuta eden Hüseyin Paşa arasında Suriye'nin en kuzey noktasında Toros Dağları'nın güneyinde Bilan (Beylan) denilen geçitte yapılan ve bu isimle anılan savaşta, İbrahim Paşa kesin bir zafer kazandı. O ana kadar bütün yapılanların tek sorumlusunun Akka Valisi Abdullah Paşa olduğu dile getirilmekte ve İstanbul'un uyarıları bu şekilde geçirtilmekteydi. Ancak Bilan Savaşı'ndan sonra, Toros Dağları'nın geçilerek Tarsus ve Adana şehirlerinin işgal edilmesi Osmanlılar açısından işin vahametini ortaya koymaktaydı (Fahmy, 2010:64-65). Ancak Osmanlı kuvvetlerinin aciz durumda olması İbrahim paşanın işini kolaylaştırmıştı. Bu savaştan sonra bölgedeki büyük bir bölge İbrahim Paşanın kontrolü altındaydı (Kara1, 1947:128-130) ve buraların sürekli denetimi için Sivas, Diyarbakır ve Erzurum'a giden ana yolun da hâkimiyet altına alınması gerekiyordu. Bu amaçla Urfa alınarak, Toroslar da ki manevraların denetlenmesi için de Maraş'ında alınması gerekiyordu. Yine İbrahim Paşa Mısır'da bulunan babasıyla olan haberleşmeyi Doğu Akdeniz'de hâkim olan donanmaları vasıtasıyla yapmaktaydı (Danişmend, 1972:118-119).

Bu arada Osmanlı devleti ile İbrahim Paşanın başını çektiği Mısır kuvvetleri Nizip'te karşı karşıya geldi. Bu savaşta Osmanlı birlikleri ağır bir yenilgi aldı. Bu yenilgi Osmanlı Devleti'nin varlığını çok kritik bir hale getirdi (Kara1,1999:141). Büyük gayretlerle toplanan ve yüklü miktarda masraf edilen Osmanlı ordusunun kendisinden daha az sayıdaki İbrahim Paşa komutasındaki orduya yenilmesi, halkı ve Osmanlı yöneticilerini büyük bir ümitsizliğe düşürdü (Kara1,1994:142). Osmanlı ordusunda komutanlara danışmanlık yapmak üzere o dönemin en gözde ordusu olan Prusya ordusundan Alman subaylarını getirtirdi. Ancak bu subayların önerilerini Osmanlı subayları dikkate almadı (Ahmet Lûtfî Efendi, 1999: C.IV-V,1019). Osmanlı Devleti, bu yenilgiden sonra Avrupa devletlerinden duruma bir çözüm getirmelerini

¹ İbrahim Paşa'nın doğumu hakkında iki tarih vardır. 1786 ve 1789 Mehmed Ali 1787'de dul bir kadınla evlendiğinden, İbrahim Paşa'nın Mehmed Ali' nin oğlu olup olmadığını katiyetle söylemek ancak doğum tarihlerinin hangisinin kesin olduğunu tespit etmek de mühimdir.

talep etmiş ve bu meselenin savaş ile halledilmesinin zor olduğunu görerek yoğun diplomatik faaliyetlere başlamıştır (Mustafa Nuri Paşa,1992: 275). Ne yazık ki Avrupa devletleri duruma müdahale etmek yerine iki ordunun birbirini kırmasını beklediler. Nizip savaşında Osmanlının yenilmesi üzerine Avrupa devletleri girişimlerde bulunarak her iki taraftan da kendilerinden izinsiz harekete geçmemelerini söylediler. Osmanlı Devleti'nin bu süreçte istedikleri bazı düzenlemeleri yapması için gizli veya açık baskı yaptılar. Osmanlı Devleti'nin Nizip savaşında yenilgiye uğramasının Mısır'a fazla bir şey kazandırmayacağı Avrupa devletleri tarafından sürekli olarak dile getirildi. Avrupa devletleri bölgede statükonun değişmesine izin vermeyeceklerini (Helmuth Von Moltke, 2015:340) iki tarafında denge durumunda kalması Avrupa devletlerinin istediği durumdu. Onlara göre Mısır her ne kadar Osmanlı Devleti içlerine kadar ilerlemişse de bu durum geçiciydi. Osmanlı Devleti'nin devletlerarasındaki durumu kalıcı olmakla birlikte Mısır'ın durumu geçiciydi. Nizip yenilgisinden sonra Anadolu başta olmak üzere Osmanlı topraklarında düzen iyice bozulmuştu (Armaoğlu, 2003:211).

3. İbrahim Paşa'nın Maraş'ı İşgali

1769'da Kavala ilçesinde dünyaya gelen Mehmet Ali (Armaoğlu,2003:194), babası İbrahim ağanın genç yaşta ölümü üzerine himayesine girdiği amcası Tosun Ağanın idamı üzerine Kavala'da yanına sığındığı Fransız Leon'a duyduğu hayranlık daha sonraki atılacağı politik hayatına büyük etkisi olmuştur (Altundağ,1988:22). Fransızların Mısır'ı işgal etmesi üzerine, fırsatları iyi değerlendiren Mehmet Ali Paşa Osmanlının zafiyetinden de yararlanarak İslâm âleminde büyük bir üne sahip olup bağımsızlık faaliyetine başlaması, padişah II. Mahmut ile arasının açılmasına sebep olmuştur (Kutluoğlu,1988:13). Bağımsız bir devlet kurma çabası ile Suriye'ye sahip olabilmek (Karal,1999:142) için tabii sınır olan Torosları ele geçirmek amacıyla Yavuz Sultan Selim Hanın Mısır seferine giderken kullandığı yol güzergâhı olan ve Ceyhan vadisi üzerinden Elbistan'a, Malatya'ya, Elazığ'a bir taraftan da Tohma vadisi üzerinden Sivas'a ulaşan eski kervan yollarının kesiştiği (Darkot, 1968:311) İç Anadolu'ya, Doğu Anadolu'yu Sivas ve Kayseri beldelerini birleştiren Maraş'ı elde etmek için harekete geçmiştir.

Bu bölge Anadolu'da bulunan bir kaç jeopolitik bölgeden biri olup "Türkmen deposu" olarak nitelendirilmektedir (Kafalı, 1997:21). Bu bölgeleri ele geçirmek, Çukurova bölgesine hâkim olmak demektir. Bu bölge Malatya'ya doğru uzanan bu bereketli topraklarda Selçukluların Orta Asya'dan getirdiği pamuk ziraatı yapılmaktadır (Arifi Paşa,89-90). Ayrıca bölge, askeri bakımdan da oldukça önemli olup, burada hâkimiyet kurmuş olan devletler etrafa kolayca sahip olmuştur. Bölgenin önemini iyi bilen İbrahim Paşa komutasındaki Mısır askeri ordusu 1832 yılında Adana, Maraş ve çevresini işgal etti. Makalemize konu olan olaylar bu dönemden itibaren başlamaktadır. Mısır askerleri Maraş'a Kapı çam diye adlandırılan yerden girmiş ve burada Beyazıtlı Süleyman Bey emrindeki kuvvetlerle, Mısır Pişdarlarıyla (öncüleriyle) çarpışmışlar ve Beyazıtlı Süleyman Bey emrindeki kuvvetler mağlup olarak Kozan'a çekilmişlerdir. Rivayete göre daha sonra 40.000 askerle işgal ettiği Maraş'ta 19 ay kalmış, yazlık karargâhını Ahır Dağında, kışlık karargâhını da Ulutaş (*Kerhan*) da kurmuştur (Savaş, 1995:39).

İbrahim Paşanın bu bölgedeki işgalini günümüze kadar taşıyan tespit edebildiğimiz dörtlük şudur:

Mısırdan çıktı da İbrahim paşa

Görünce orduyu aklı da şaşa

Kartal ile kuzgun konu üleşe

Maraş ovasın (ı) duman bürüdü (Yalçın Özalp il söyleşi).

Derler ki işgalden, sonraki günlerde Cuma namazı için Ulu Camiye gelen İbrahim Paşa'nın camiye girmesi üzerine Çürük zade namındaki hoca, kürsüden ayağa kalkınca cemaatin de ayağa kalkma teşebbüsünde bulunması üzerine İbrahim Paşa, "Camide herkes eşittir." diyerek kimsenin ayağa kalkmasını istememiştir (Atalay,1339) Yine ulemadan bazılarının adına hutbe okutulması teklifini reddetmiş ve söylenene göre müezzinin sesi çok bed (kötü) olduğu için "Sultan Mahmud'a selâm söyleyin, benim üzerime ordular gönderinceye kadar böyle bir kaç müezzin gönderseydi ben kendim çekip giderdim." (Savaş, 1995:40) dediği anlatılmaktadır.

Dul bir kadının yoğurdunu zorla alan askerinin karnını yardırdığını yine bahçesinden izinsiz erik (zerdali) toplayan bir askerini de şikâyet üzerine kurşuna dizdiği anlatılmaktadır. İbrahim Paşa şehirde bulunduğu müddetçe şehir halkından vergi almamış ve ayrıca halkın da şikâyetçi olduğu Zeytun (Süleymanlı) Ermenilerinden cizye almıştır. Derler ki İbrahim Paşa'nın babası Mehmet Ali Paşa'nın "Dağdaki Yörük'ten çekin." sözünü dinlememiş Hartlap bölgesine asker göndermiş bölgede Yörüklerin mukavemeti ile karşılaşmış, çarpışma sonunda esir düşen Mısırlı askerlerin erlerini serbest bırakmışlar, subaylarını ise o zamanlar çok büyük hakaret addedilen "üç defa pala altından" geçirmişlerdir (Savaş, 1995:40).

Yine anlatırlar ki Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Osmanlı Devletiyle arası açıldığından Mehmet Ali Paşanın Osmanlı karargâhına gönderdiği elçinin bulunduğu bir toplantıda, Maraşlı ulemadan (Kazancı) Hoca Mesut Efendi bu işgal meselesi konuşulduğunda Mehmet Ali Paşanın yaptığının şeran caiz olmadığını ve bağı olduğunu ifade etmiştir. İbrahim Paşa Maraş'ı işgal ettiğinde babasına bağı diyen Hoca Mesut Efendi'nin Maraş'ta bulunduğunu haber vermişler ve İbrahim Paşa'da Hoca Mesud Efendiye bir haberci göndererek yanına çağırıldığı zaman, Hoca Mesut Efendi "-Sorusu olan yanımıza gelir." diye elçiyi zavırlamış (azarlamış), elçi zor kullanmaya kalkınca da parmaklarını İbrahim Paşanın karargâhının bulunduğu Pınarbaşı'na doğru uzatıp "Paşanın gözlerini çıkarırım ha!" deyince elçi durumu bildirmek için karargâha döndüğünde İbrahim Paşanın gözlerinin görmez olduğunu öğrenir. Yanına giderek Hoca Mesut Efendi ile aralarındaki konuşmayı nakleder. Paşa hemen Hoca Mesut Efendinin ikametinin de bulunduğu Kazancı Camiine gider, "Hocadan özür diler" (Savaş, 1995:40). Paşa, babasına bağı demesinden dolayı hocayı sığaya çeker. Hoca, "Halife-i Ruy-i Zeminin ülkesini işgal edenler şeran haksızdır." diye çekinmeden söyler. İbrahim Paşa, "Eğer inkâr etseydin cezan ağır olacaktı." diye bir kaç kese altın verir. Fakat hoca, "Bizim ihtiyacımız yoktur, savaş dolayısıyla ocaklarını tarumar ettiğin fukaraya vermen daha doğru olur." diyerek keseleri iade eder. Paşa "Hocam, başka dileğinin var mı?" deyince, Hoca, damı toprak caminin damına çıkmasını ister. Damda paşayı gezindirir. Aşağıya indiklerinde Paşanın dama niçin çıktıklarını sorduğunda "Ayağınızın kudümsüzlüğü bilindiğinden bastığınız yerde ol bitmeyeceği için dam akmasın diye sizi gezdirdim" dediği rivayet olunur (Savaş, 1995:40). Kavalalı'nın şehri işgali esnasında resmî evrakın Mısırlıların eline geçmesini engellemek düşüncesiyle bazılarına göre evrakın yakıldığını, bazılarına göre de Kale'nin altındaki odalarda halen saklı bulunduğunu söylerler. Hicrî 1257 yılının Eylül ayında Maraş'tan Kütahya'ya doğru çekildiği bilinmektedir.

Sonuç

Mehmet Ali Paşa 1831 yılında Osmanlı devletine karşı isyan etmiş ve kısa zaman sonrada Osmanlı devletine ait toprakları işgal etti. Sultan II.Mahmut zamanında gerçekleşen bu isyanda Osmanlı her açıdan kötü bir durumdaydı. Osmanlıya bağlı vilayetlerde isyanlar başlamıştı.

Osmanlı devleti bu isyanları bastırmada yetersiz kalmış Mehmet Ali Paşadan yardım istemek zorunda kalmıştır. Mısır valisi Mehmet Ali Paşa yardımları karşılığında Mora valiliğinin

kendisine verilmesini istemişse de Osmanlı devleti Mora valiliği yerine Girit valiliğini teklif etmiş ve Mehmet Ali Paşa kabul etmeyince de araları açılmıştır. Daha sonraki dönemlerde Mehmet Ali Paşa Osmanlıya isyan etmiştir. Suriye’yi işgal etmeden öncede kendisine yeni müttefikler bulmuş, daha sonra Osmanlı yönetiminden memnun olmayanları isyana teşvik etmiş, insanlara daha rahat hayatlarını sürdürebilecekleri bir hayat vaat etmişti. Böylece de bölge halkını yönetimden ayırdığı için ordusu ciddi bir direnişle karşılaşmadan Suriye bölgesini ele geçirmişti. Mehmet Ali Paşa Suriye’de izlediği politikanın aynısını Anadolu’yu işgali sırasında da yapmıştır. Bu sayede Suriye bölgesinde olduğu gibi Anadolu’da da yerel halktan en küçük bir direnişle bile karşılaşmamış, üstelik insanlar onu kurtarıcı olarak bağırarlara basmışlardır. Aslında Osmanlı yönetimi propagandanın yıkıcı etkilerini yakinen hissetmiş ve karşı propaganda faaliyetlerine girişmiş isede Babîâlî’nin halkına yüklemiş olduğu ağır vergi yüklerinden dolayı başarılı olamamıştır. Osmanlı devleti ile Mısır arasındaki sorunun Osmanlı aleyhine neticelenmesinin en önemli sebeplerinden biri Osmanlı tebaasının devletine karşı takındığı olumsuz tutum olmuştur. Çalışmamızda Kavalalı Mehmet Ali Paşa’nın Anadolu’yu harekâtını ele alırken bu güzergahtaki İbrahim Paşa’nın Maraş’ı işgali ve burada yaşanan olayları anlatmaktı.

Kaynaklar

Ahmed Cevdet Paşa. (1993), Tarih-i Cevdet, C.6, Üçdal Neşriyat, İstanbul.

Ahmet Lûtfî Efendi. (1999), Vakanüvîs Ahmet Lûtfî Efendi Tarihi, C.IV-V, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Altundağ, Şinasi. (1944), “Kavalalı Mehmet Ali Paşanın Suriye’de Hâkimiyeti Esnasında Tatbik Ettiği İdare Tarzı”, Belleten, C.VIII, s.29-32, TTK Basımevi, Ankara.

Altundağ, Şinasi. (1988), Kavalalı Mehmed Ali Paşa İsyanı, Mısır Meselesi (1831– 1841), 1.Kısım, 2. Baskı, TTK, Ankara.

Arifi Paşa, "Elbistan Ve Maraş Da Zülkadir Oğulları Hükümeti", Tarihi Osmanî Encümeni Mecmuası, No. 30-31-32-33-34-35,

Armaoğlu, Fahir. (2003). 19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914), Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

Atalay, Besim, *Maraş Tarih ve Coğrafyası 1332*, İstanbul 1339.

Besim Darkot, “Maraş (Coğrafyası)” *İslâm Ansiklopedisi*, Cilt. 7, s. 311, İstanbul-1968.

Bruce McGowan. (1994), “The Age Of The Ayans”, An Economic And Social History Of The Ottoman Empire, Volume II (1600-1914) Cambridge University Press, United Kingdom.

Danişmend, İsmail Hami. (1972), İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi, C.4, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

Fahmy, Khaled. (2010), *Paşanın Adamları, (Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Ordu ve Modern Mısır)*, (Çev. Deniz Zarakolu), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

Gündüz, Tufan. (2013), *Osmanlı Tarihi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara.

Helmuth Von Moltke.(2015), Moltke’nin Türkiye Mektupları, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kafalı, Mustafa. (1997), “Anadolu’nun Fethi Ve Türkleşmesi”, Ankara Üniversitesi Dil Ve Tarih-Coğrafya Fakültesi / Türkiye; Genel Türk Tarihi, Ankara, ss.13-40.

Karal, Enver Ziya. (1947). Osmanlı Tarihi, C.V, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

karal, Enver Ziya. (1994), *Osmanlı Tarihi*, C.V, TTK Basımevi, Ankara.

Kutluoğlu M. H. (1998), *The Egyptian Question (1831-1841)*, Eren Yayıncılık, İstanbul.

Mustafa Nuri Paşa. (1992), *Netayic ül-Vukuat Kurumları ve Örgütleriyle Osamanlı Tarihi, C.III-IV*, (Sad. Neşet Çağatay), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

N. Iorga. (1948), *Osmanlı Tarihi*, (Çev. Bekir Sıtkı Baykal), Güney Matbaacılık, Ankara.

Savaş Mevhibe. (1995), “Maraş’ta Mısırlılar ve Bir Amerikalı” Tarihi Uzun oluk Tarih Araştırma Edebiyat Dergisi, S.7 ss. 39-40, İstanbul.

Sinoué Gilbert.(1999), *Kavalalı Mehmed Ali Paşa, Son Firavun*, (Çev.Ali Cevat Akkoyunlu), Doğan Kitapçılık, İstanbul.

Takvim-i Vekâyi, nr. 24, 5 RA 1248 (2 Ağustos 1832), s.1.

Türk Ansiklopedisi (1976), "Mehmet Ali Paşa Maddesi" C. XXIII M.E.E. yayınları.

Uçarol, Rifat. (1979), *Siyasi Tarih*, HV.Bas. ve Neş. Müdürlüğü, Ankara.

Ünal Tahsin. (1978), *Türk Siyasi Tarihi, 1700-1953*, Emel Yayınları, Ankara.

HİTİTLERDE ARAZİ HUKUKU İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER**Dr. Öğr. Üyesi Sedef AYYILDIZ**

Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Bölümü Eskiçağ Tarihi A.B.D.

Özet

Hitit devleti, iyi örgütlenmiş bir idari yapıya sahip olması ve bir hukuk devleti olması nedeniyle Önasya'nın en güçlü devletlerinden biri olarak varlığını asırlarca sürdürmüştür. Hitit devleti tarıma dayalı bir toplum olması nedeniyle kanun maddelerinde de tarım arazileri ile ilgili olarak hukuki düzenlemeler yapmıştır. Hitit kanunları 100'er maddelik iki seri halinde günümüze kadar ulaşmıştır. İki seri halindeki kanunlardan birincisi "eğer bir insan" ile başlar, ikincisi ise "eğer bir bağ" sözleri ile başlamaktadır. İlk tablet bireylerin hukukunu ve mülkiyetini koruyan, ikincisi ise arazi edinme ve tarım gereçlerine sahip olma ile ilgili suçları kapsamakta, bir fiyat tarifesini içermekte ve cinsel suçlara ilişkin cezaları saymaktadır. Hititlerde toprak mülkiyeti saraya, tapınağa ve kralın bağış olarak verdiği şahıslara aittir. Hititlerde arazilerin tahsis edilmesi ve mülkiyetiyle ilgili benzer uygulamalar, Hititlerden sonra Anadolu'da ortaya çıkan diğer uygarlıklarda da görülür. Selçuklu ve Osmanlı devletlerinde görülen tımar ve zeamet sistemiyle benzerlik göstermektedir.

Bu bildiride Hitit devletinin toprak ile ilgili düzenlemeleri ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hitit, Anadolu, Hitit Kanunları, Toprak Tahsisi

HİTİT TAPINAKLARINDA VE KÜLT EŞYALARINDA TEMİZLİK**Dr. Öğr. Üyesi Sedef AYYILDIZ**

Bitlis Eren Üniversitesi, Tarih Bölümü Eskiçağ tarihi A.B.D.

Özet

Hititler Anadolu'da ilk siyasi birliği kurmuşlar ve idari, hukuki, kültürel ve sosyal konularda ki başarıları ile çağının en büyük devletlerinden biri olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Dinin son derece önemli olduğu Hitit dünyasında tanrılar da insanlar gibi düşünülmüştür. Onlara göre tanrılarında bir ruhu ve bedeni vardır ve insanlar gibi saygı ve ihtimam görmeleri gerekmektedir. Hititlerde tanrılarını memnun etmek ve tanrılarının isteklerine saygı göstermek önemlidir ve onların gazabına uğramamak hayati bir husustur. Tanrılarını hoşnut etmek için; dini görev ve törenlerin eksiksiz olarak yerine getirilmesi onların yeryüzündeki evleri olan tapınakların da en iyi şekilde korunmaları, bakımları ve temizliği ayrıca diğer görevlerin gerektirdiği eylemler çok önem taşımaktadır. Tanrılara gösterilecek olan saygı, onlara gereken dini görevlerin yerine getirilmesi ve törenlerin zamanında ve eksiksiz olarak yapılması anlamına gelmektedir. Hititlerde tanrılara hizmet kuralları direktif metinleriyle düzenlenmiştir. Hititlerin temizliğe verdikleri önemin yansımalarını direktif metinlerinin yanı sıra ritüel metinlerde ve kanun maddelerinde de görmek mümkündür.

Hitit tapınaklarının, tapınak görevlilerinin ve ayrıca tapınaktaki eşyaların ve tanrılara sunulan kurban maddelerinin temizliği üzerinde incelemeler yapılarak dini temizlik konusu üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Anadolu, Hitit, Ritüel, Dini Temizlik, Tapınak

TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BÖLÜMÜNÜN BAGDATTI KURULUŞU**Doç. Dr. Yıldız Sadettin ABDULGANİ**

Bağdat Üniversitesi, Diller Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

Özet

Türk edebiyatını klasik ve çağdaş yönleriyle kaynaştırarak Türk milletinin kültürünün temel taşlarını oluşturan bilgileri ders programları yoluyla öğrencilerine aktarmaktadır. Bölümde seçkin elemanlardan oluşan bir grup öğretim kadrosu çalışmaktadır. Türk dili, Türk edebiyatı ve Türk edebiyatı türlerinin farklı alanlarda diplomaya sahip olan bu kadronun çabıyla, yılda bölümden onlarca öğrenciler mezun olmaktadır. Bu yıl mezun olan öğrencilerin sayısı yaklaşık (64) öğrencidir. Öğretim sırasında bölümün öğrencileri, metinler yoluyla Türk dilinin niteliklerini, Türk edebiyatının estetik yanlarını incelemeye, değerlendirmeye teşvik edilmektedirler. Bölümün ders programında, ayrıca, öğrencilere ileriki iş Türkçe öğretmeye gayret serf edilmektedir. Sürekli okuma, devamlı yazma, dinleme dinletme, Türk edebiyatının örnek metinlerinin güzelliklerini bilimsel metotlar izlenerek çözümleme, öğrencilere Türkçeyi sevmeye, sevip kullanma kullanıp unutmama hevesi aşılanmaktadır. Amaç, ülkede Türk-Irak ilişkilerini her yönüyle, her yarıyla geliştirmede, tarih ve coğrafya açılarından birbirinin uzantısı olan bu iki ülke arasındaki ilişkileri daha da güçlendirmede katkısı olabilecek kültürlü ve bilim sahibi bir kadro yetiştirmektir.

Bölüm her geçen yıl, daha fazla rağbet görmektedir. Son yıllarda ülkenin üstüne esen güvenlik havasının bunda büyük bir payı vardır. Zira ülkenin restoresinde, yeniden tamirinde, Türk firma ve şirketlerinin son zamanlarda göze çarpacak kadar ciddi katkısı olmaktadır. Bu da bölümünün mezunları önünde yeni çalışma fırsatları sağlamaktadır. Ancak bölümün günümüze kadar mezun ettiği öğrencilerin büyük bir kısmı, üniversitelerde öğretim elemanı ve yayın organlarında veya özel kuruluşlarda görev almış bulunuyorlar.

Anahtar Kelimeler: Türk Dili, Edebiyat Bölümü, Bağdatta Kuruluşu, Öğretim Üyeleri, Bölüm Öğrencileri